

شناسایی مزیت‌ها و اولویت‌ها و موانع سرمایه‌گذاری اقتصادی در استان گلستان و ارائه راهکارهای لازم

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

اسفندماه ۱۴۰۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش:

شناسایی مزیت‌ها و اولویت‌ها و موانع سرمایه‌گذاری اقتصادی در استان گلستان و ارائه راهکارهای لازم

شورای پژوهشی اتاق ایران

مجری: زهرا اسفندیاری

تیم تحقیق: علی جعفری شهرستانی، طاها ربانی، ابراهیم سجادی، نگین صادقی

ناظران علمی: حجت‌الله میرزایی

طبقه‌بندی موضوعی:

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌گذاری، ظرفیت‌های اقتصادی، آینده‌نگری، توسعه اقتصادی

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۱۷	چکیده
۱۹	خلاصه مدیریتی
۲۰	الف) ارزیابی راهبردی موقعیت استان در زمینه سرمایه‌گذاری
۲۱	ب) سیاست‌ها و راهکارهای پیشنهادی سرمایه‌گذاری استان گلستان
۲۳	فصل اول: نگاهی به شاخص‌های توسعه استان
۲۴	۱-۱- مقدمه
۲۴	۱-۲- شاخص‌های جمعیتی و اجتماعی
۲۵	۱-۲-۱- جمعیت
۲۷	۱-۲-۲- نرخ شهرنشینی
۲۸	۱-۲-۳- مهاجرت
۳۱	۱-۲-۴- اقوام ساکن استان
۳۲	۱-۳- شاخص توسعه انسانی
۳۴	۱-۳-۱- امید به زندگی
۳۵	۱-۳-۲- نرخ مرگ و میر مادران
۳۵	۱-۳-۳- نرخ باسوادی
۳۶	۱-۳-۴- سال‌های مورد انتظار تحصیل
۳۷	۱-۳-۵- درآمد سرانه
۳۸	۱-۴- شاخص‌های اقتصادی
۳۸	۱-۴-۱- نرخ مشارکت اقتصادی
۴۰	۱-۴-۲- نرخ بیکاری
۴۱	۱-۴-۳- نسبت اشتغال استان
۴۲	۱-۴-۴- نرخ اشتغال ناقص
۴۴	۱-۴-۵- تحلیل بخش‌های عمده اقتصادی و گروه‌های فعالیتی
۴۶	۱-۴-۶- ترکیب اشتغال
۴۷	۱-۴-۷- توان تولید
۴۹	۱-۴-۸- شاخص محیط عمومی کسب و کار
۵۱	۱-۴-۹- نسبت تسهیلات به سپرده استان
۵۲	۱-۴-۱۰- امنیت سرمایه‌گذاری

۵۴	۱-۵- شاخص‌های رفاهی
۵۴	۱-۵-۱- نابرابری و فقر
۵۸	۱-۶- جمع‌بندی
۶۰	فصل دوم: تولید ناخالص داخلی استان: مزیت‌های نسبی و بخش‌های پیش‌رو
۶۱	۲-۱- مقدمه
۶۱	۲-۲- بررسی روند سهم اقتصادی استان در کشور و رشد اقتصادی استان و تحولات ساختاری (بین بخشی) با به‌کارگیری حساب‌های منطقه‌ای ۱۳۷۹-۱۳۹۸
۷۸	۲-۳- شناسایی مزیت‌های نسبی استان
۷۸	۲-۳-۱- شناسایی مزیت‌های نسبی اقتصادی با استفاده از شاخص LQ
۸۱	۲-۳-۲- شناسایی مزیت‌های نسبی اقتصادی با استفاده از شاخص Shift-Share
۸۴	۲-۳-۳- مقایسه شاخص LQ و Shift-Share
۸۷	۲-۴- محاسبه اثرات سرریزی، بازخوردی و شناسایی بخش‌های پیش‌رو با استفاده از جدول داده- ستانده دو منطقه‌ای (مطالعه موردی: استان گلستان و سایر اقتصاد ملی)
۸۷	۲-۴-۱- مراحل محاسبه و انجام پژوهش
۸۷	۲-۴-۲- نتایج حاصله و تحلیل‌های آن
۹۴	۲-۵- جمع‌بندی
۹۷	فصل سوم: مروری بر مهم‌ترین مسائل، زیرساخت‌ها و اقدامات
۹۸	۳-۱- مقدمه
۹۸	۳-۲- وضعیت زیرساخت‌های استان
۹۸	۳-۳- ظرفیت نوآوری
۹۹	۳-۴- ساختار اقتصادی استان و مهم‌ترین ظرفیت‌های آن
۱۰۰	۳-۴-۱- صنعت
۱۰۵	۳-۴-۲- معدن
۱۰۷	۳-۴-۳- کشاورزی
۱۱۱	۳-۴-۴- خدمات
۱۱۱	۳-۴-۵- گردشگری و صنایع دستی
۱۱۳	۳-۵- روند و نقاط عطف اقتصاد و اشتغال استان
۱۱۵	۳-۶- پهنه‌بندی فعالیتی استان براساس ظرفیت‌ها و مزیت‌های نسبی
۱۱۸	۳-۷- جمع‌بندی: مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان

فصل چهارم: شناسایی مزیت‌های فضایی و آمایشی استان و اولویت‌های سرمایه‌گذاری براساس مطالعات آمایش استان.....	۱۳۱
۴-۱- مقدمه	۱۳۲
۴-۲- ویژگی‌ها و مزیت‌های جغرافیایی-اقتصادی استان گلستان	۱۳۳
۴-۳- تفاوت‌های جغرافیایی و تنوع سرمایه‌های سرزمینی استان	۱۳۴
۴-۳-۱- منطقه اول: منطقه ترکمن صحرا	۱۳۴
۴-۳-۲- منطقه دوم: بخش جنوبی استان گلستان	۱۳۵
۴-۴- مهمترین مشکلات استان گلستان بر مبنای سند آمایش سرزمین	۱۳۶
۴-۵- مهمترین تهدیدات استان	۱۳۶
۴-۶- مهمترین نقاط ضعف استان	۱۳۷
۴-۷- مهمترین قابلیت‌های توسعه استان گلستان	۱۳۸
۴-۸- تنگناها و محدودیت‌های توسعه استان گلستان	۱۳۹
۴-۹- مهمترین پیشران‌های مؤثر در توسعه استان گلستان	۱۳۹
۴-۱۰- مزیت‌های اقتصادی استان در بخش‌های اقتصادی و معرفی ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری هر بخش	۱۳۰
۴-۱۰-۱- صنعت و معدن	۱۳۰
۴-۱۰-۲- کشاورزی	۱۳۰
۴-۱۰-۳- خدمات	۱۳۱
فصل پنجم: شناسایی مهمترین روندهای آینده استان و تحولات پیش‌نگر با بکارگیری روش دلفی فازی و تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری	۱۳۳
۵-۱- مقدمه	۱۳۴
۵-۲- پوشش محیط	۱۳۶
۵-۳- دلفی آنی (RTD) - Real-Time Delphi	۱۳۷
۵-۳-۱- شرایط کاربرد	۱۳۷
۵-۳-۲- شرکت‌کنندگان دلفی	۱۳۷
۵-۳-۳- گمنامی شرکت‌کنندگان	۱۳۸
۵-۳-۴- تعداد متخصصین	۱۳۸
۵-۴- دلفی فازی	۱۳۹
۵-۴-۱- آمار توصیفی و ویژگی‌های کلی خبرگان شرکت‌کننده در دلفی	۱۴۰
۵-۵- مزیت‌های سرمایه‌گذاری استان گلستان	۱۴۱
۵-۵-۱- ویژگی‌ها و مزیت‌های جغرافیایی-اقتصادی استان گلستان	۱۴۱

۱۴۳..... ۵-۶- کلان روندهای اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان بر اساس نتایج دلفی

۱۴۴..... ۵-۶-۱ تعریف فراروند بر اساس مطالعات دبیرخانه برنامه ملی آینده‌نگاری

۱۴۵..... ۵-۶-۲ روندهای جهانی تجارت و آینده تجارت آینده تجارت بین المللی

۱۴۵..... ۵-۶-۳ آینده تجارت بین‌المللی و روند سرمایه‌گذاری در افق ۲۰۳۰ بر اساس (ESPAS)

۱۴۶..... ۵-۶-۴ پنج کلان روند جهانی تاثیرگذار بر تجارت جهانی در ۲۰۳۰ (بر اساس مطالعات بانک استاندارد چارتر)

۱۴۷..... ۵-۶-۵ کلان روندهای اثرگذار بر آینده تجارت و سرمایه‌گذاری بر اساس نتایج ChatGPT

۱۴۸..... ۵-۶-۶ آینده اقتصادی آسیای مرکزی و کلان روندهای تأثیر گذار بر تجارت و سرمایه‌گذاری

۱۵۱..... ۵-۶-۶-۱ کلان روندهای آینده سرمایه‌گذاری در آسیای مرکزی

۱۵۱..... ۵-۶-۷ فراروندهای جهانی تأثیرگذار بر آینده بر اساس گزارش برنامه ملی آینده‌نگاری

۱۵۳..... ۵-۶-۸ پیش‌رانه‌های ملی و منطق‌های تاثیرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان

۱۵۷..... ۵-۶-۹ جمع‌بندی: نتایج دلفی شناسایی روندها و پیش‌رانه‌های اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری در استان گلستان

فصل ششم: بررسی روند شاخص‌های عملکرد نهادی (محیط عمومی کسب‌وکار و امنیت سرمایه‌گذاری) و شناسایی موانع نهادی و زیرساختی رشد سرمایه‌گذاری در استان

۱۵۹.....

۱۶۰..... ۶-۱ مقدمه

۱۶۰..... ۶-۲ شاخص محیط عمومی کسب‌وکار

۱۶۲..... ۶-۲-۱ نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول

۱۶۲..... ۶-۲-۲ برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و...

۱۶۳..... ۶-۲-۳ بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان

۱۶۳..... ۶-۲-۴ بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب‌وکار

۱۶۴..... ۶-۲-۵ غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات

۱۶۴..... ۶-۲-۶ رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی

۱۶۵..... ۶-۲-۷ تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی

۱۶۶..... ۶-۲-۸ تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار

۱۶۶..... ۶-۲-۹ وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار

۱۶۷..... ۶-۲-۱۰ رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات

۱۶۷..... ۶-۲-۱۱ دشواری تأمین مالی از بانک‌ها

۱۶۸..... ۶-۲-۱۲ فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی

۱۶۸..... ۶-۲-۱۳ ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل

۱۶۹..... ۶-۲-۱۴ ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران

- ۱۶۹-۲-۱۵- وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار.....
- ۱۷۰-۲-۱۶- ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار.....
- ۱۷۰-۲-۱۷- عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار.....**
- ۱۷۱-۲-۱۸- فقدان ارتباط میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار.....
- ۱۷۱-۲-۱۹- دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها.....
- ۱۷۲-۲-۲۰- کارگریزی عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه.....
- ۱۷۲-۲-۲۱- کمبود تقاضا در بازار.....
- ۱۷۳-۲-۲۲- کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز.....
- ۱۷۳-۲-۲۳- کمبود نیروی کار ماهر.....
- ۱۷۴-۲-۲۴- محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت.....
- ۱۷۴-۲-۲۵- محدودیت دسترسی به آب.....
- ۱۷۵-۲-۲۶- محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی.....
- ۱۷۵-۲-۲۷- فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی.....
- ۱۷۶-۲-۲۸- موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب‌وکار در دستگاه‌های اجرایی.....
- ۳-۶- شاخص امنیت سرمایه‌گذاری.....**
- ۱۷۸-۳-۱- عملکرد دولت.....
- ۱۷۸-۳-۲- ثبات اقتصاد کلان.....
- ۱۷۹-۳-۳- شفافیت و سلامت اداری.....
- ۱۸۰-۳-۴- تعریف و تضمین حقوق مالکیت.....
- ۱۸۱-۳-۵- فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی.....
- ۱۸۲-۳-۶- ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی.....
- ۱۸۲-۳-۷- مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض.....
- ۱۸۳-۳-۸- جمع‌بندی مهمترین موانع بهبود محیط کسب‌وکار و فضای سرمایه‌گذاری در استان گلستان.....
- فصل هفتم: اولویت‌بندی تلفیقی زمینه‌های سرمایه‌گذاری و ارائه راهکارهای رفع موانع زیرساختی و نهادی سرمایه‌گذاری در استان.....**
- ۱۸۸-۷-۱- مقدمه.....
- ۱۸۸-۷-۲- اولویت‌های سرمایه‌گذاری استان.....
- ۱۸۸-۷-۲-۱- یافته‌های مطالعات گذشته‌نگر.....
- ۱۸۹-۷-۲-۲- مطالعات آمایش استان.....**
- ۱۹۱-۷-۲-۳- اولویت‌های وزارت صنعت، معدن، تجارت.....

- ۱۹۱ ۷-۲-۴- سازمان فضایی مطلوب توسعه فعالیت‌های اقتصادی
- ۱۹۲ ۷-۲-۵- مهمترین موانع بهبود محیط عمومی کسب‌وکار در استان
- ۱۹۳ ۷-۲-۶- مهمترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری در استان
- ۱۹۳ ۷-۲-۷- مهمترین مسائل و مشکلات استان در طرح آمایش سرزمین
- ۱۹۴ ۷-۳- ظرفیت‌های راهبردی و اولویت‌های کلیدی سرمایه‌گذاری استان گلستان
- ۱۹۶ ۷-۳-۱- تحلیل محیط دور و چشم‌انداز کلان سرمایه‌گذاری براساس تحلیل روندهای آینده‌نگر
- ۲۰۰ ۷-۳-۲- ارزیابی و تحلیل راهبردی محیط درونی و بیرونی سرمایه‌گذاری استان گلستان
- ۲۰۵ ۷-۳-۳- راهبرد پژوهی و ارائه راهبردهای سرمایه‌گذاری در استان گلستان
- ۲۰۶ ۷-۴- جمع‌بندی: راهکارهای رفع موانع زیرساختی و نهادی سرمایه‌گذاری استان گلستان

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲- مقایسه نرخ رشد جمعیت کشور و گلستان - ۱۳۹۵-۱۳۸۵ ۲۶
- نمودار ۱-۳- میزان خالص مهاجرت سالانه استان‌های کشور طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ ۲۹
- نمودار ۱-۴- خالص مهاجرت استان‌های کشور طی ۵ سال گذشته (سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵) ۳۰
- نمودار ۱-۵- تعداد مهاجران وارد شده به استان گلستان از سایر استان‌ها طی ۵ ساله گذشته بر حسب محل اقامت قبل ۳۰
- نمودار ۱-۶- سهم مهاجران وارد شده شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵ ۳۱
- نمودار ۱-۷- تغییرات شاخص توسعه انسانی استان گلستان در مقایسه با پایتخت و کشور، ۲۰۲۱-۱۹۹۰ ۳۳
- نمودار ۱-۸- جایگاه استان در سنجش اختلاف نرخ امید به زندگی طی دو سرشماری ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ ۳۴
- نمودار ۱-۹- سال‌های مورد انتظار تحصیل در کشور به تفکیک استانها، ۲۰۲۱ ۳۶
- نمودار ۱-۱۰- روند رشد نرخ مشارکت اقتصادی استان گلستان در مقایسه با کل کشور ۱۴۰۱-۱۳۹۳ ۳۹
- نمودار ۱-۱۱- روند رشد نرخ بیکاری استان گلستان در مقایسه با کل کشور، ۱۴۰۱-۱۳۹۳ ۴۰
- نمودار ۱-۱۲- نسبت اشتغال طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۶ ۴۲
- نمودار ۱-۱۳- نرخ اشتغال ناقص طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۸ ۴۲
- نمودار ۱-۱۴- نرخ اشتغال غیررسمی استانهای کشور، ۱۳۹۹ ۴۳
- نمودار ۱-۱۵- روند تغییرات سهم گروه‌های عمده فعالیت از تولید ناخالص داخلی استان- ۱۳۹۸-۱۳۹۰ ۴۶
- نمودار ۱-۱۶- تغییرات ترکیب اشتغال استان، ۱۴۰۱-۱۳۹۰ ۴۶
- نمودار ۱-۱۷- روند تغییرات توان تولید استان گلستان در مقایسه با استان تهران و میانگین کشور ۴۷
- منبع: داده‌های حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران ۴۷
- نمودار ۱-۱۸- شاخص محیط عمومی کسب و کار استان گلستان در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۵ ۴۹
- نمودار ۱-۱۹- نسبت تسهیلات به سپرده طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۷ ۵۱
- نمودار ۱-۲۰- شاخص امنیت سرمایه‌گذاری استان گلستان در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۷ ۵۲
- نمودار ۱-۲۱- جایگاه استان گلستان در سنجش نرخ فقر خانوار، ۱۴۰۰ ۵۵
- نمودار ۱-۲۲- جایگاه استان گلستان در سنجش درصد جمعیت زیر خط فقر در مناطق شهری کشور، ۱۳۹۹ (درصد) ۵۶
- نمودار ۱-۲۳- جایگاه استان گلستان در سنجش مقدار خط فقر سرانه در مناطق روستایی کشور، ۱۳۹۹ ۵۶
- نمودار ۱-۲۴- جایگاه استان گلستان در ضریب جینی مناطق شهری کشور، ۱۴۰۰ ۵۷
- نمودار ۱-۲۵- جایگاه استان گلستان در ضریب جینی مناطق روستایی کشور، ۱۴۰۰ ۵۷
- نمودار ۲-۱- روند سهم اقتصادی بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری استان گلستان در کشور ۶۲
- نمودار ۲-۲- روند سهم اقتصادی بخش ماهیگیری استان گلستان در کشور ۶۳
- نمودار ۲-۳- روند سهم اقتصادی بخش معدن استان گلستان در کشور ۶۳

- نمودار ۲-۴- روند سهم اقتصادی بخش صنعت استان گلستان در کشور ۶۴
- نمودار ۲-۵- روند سهم اقتصادی بخش تأمین آب، برق و گاز طبیعی استان گلستان در کشور ۶۴
- نمودار ۲-۶- روند سهم اقتصادی بخش ساختمان استان گلستان در کشور ۶۵
- نمودار ۲-۷- روند سهم اقتصادی بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای استان گلستان در کشور ۶۵
- نمودار ۲-۸- روند سهم اقتصادی بخش هتل و رستوران استان گلستان در کشور ۶۶
- نمودار ۲-۹- روند سهم اقتصادی بخش حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات استان گلستان در کشور ۶۶
- نمودار ۲-۱۰- روند سهم اقتصادی بخش واسطه‌گری‌های مالی استان گلستان در کشور ۶۷
- نمودار ۲-۱۱- روند سهم اقتصادی بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار استان گلستان در کشور ۶۷
- نمودار ۲-۱۲- روند سهم اقتصادی بخش اداره امور عمومی، و خدمات شهری استان گلستان در کشور ۶۸
- نمودار ۲-۱۳- روند سهم اقتصادی بخش آموزش استان گلستان در کشور ۶۸
- نمودار ۲-۱۴- روند سهم اقتصادی بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی استان گلستان در کشور ۶۹
- نمودار ۲-۱۵- روند سهم اقتصادی بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی استان گلستان در کشور ۶۹
- نمودار ۲-۱۶- روند سهم اقتصادی سه بخش کلان در یک نگاه ۷۰
- نمودار ۲-۱۷- روند رشد اقتصادی بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری در کل کشور و استان ۷۰
- نمودار ۲-۱۸- روند رشد اقتصادی بخش ماهیگیری در کل کشور و استان ۷۱
- نمودار ۲-۱۹- روند رشد اقتصادی بخش معدن در کل کشور و استان ۷۱
- نمودار ۲-۲۰- روند رشد اقتصادی بخش صنعت در کل کشور و استان ۷۲
- نمودار ۲-۲۱- روند رشد اقتصادی بخش تأمین آب و برق و گاز طبیعی در کل کشور و استان ۷۲
- نمودار ۲-۲۲- روند رشد اقتصادی بخش ساختمان در کل کشور و استان ۷۳
- نمودار ۲-۲۳- روند رشد اقتصادی بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها در کل کشور و استان ۷۳
- نمودار ۲-۲۴- روند رشد اقتصادی بخش هتل و رستوران در کل کشور و استان ۷۴
- نمودار ۲-۲۵- روند رشد اقتصادی بخش حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات در کل کشور و استان ۷۴
- نمودار ۲-۲۶- روند رشد اقتصادی بخش واسطه‌گری‌های مالی در کل کشور و استان ۷۵
- نمودار ۲-۲۷- روند رشد اقتصادی بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار در کل کشور و استان ۷۵
- نمودار ۲-۲۸- روند رشد اقتصادی بخش اداره امور عمومی، و خدمات شهری در کل کشور و استان ۷۶
- نمودار ۲-۲۹- روند رشد اقتصادی بخش آموزش در کل کشور و استان ۷۶
- نمودار ۲-۳۰- روند رشد اقتصادی بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی در کل کشور و استان ۷۷
- نمودار ۲-۳۱- روند رشد اقتصادی بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی در کل کشور و استان ۷۷
- نمودار ۲-۳۲- روند رشد اقتصادی سه بخش کلان در یک نگاه ۷۸

- نمودار ۳-۱- رتبه‌بندی استانهای کشور در شاخص ظرفیت نوآوری ۹۹
- نمودار ۳-۲- وضعیت واحدهای صنعتی استان براساس تعداد کارکن ۱۰۱
- نمودار ۳-۳- سطح تکنولوژی صنایع استان گلستان ۱۰۲
- نمودار ۳-۴- گردشگران خارجی ورودی به واحدهای اقامتی استان طی سال‌های ۹۵ - ۱۳۹۰ ۱۱۱
- نمودار ۵-۱- مشخصات عمومی پاسخگویان ۱۴۰
- نمودار ۶-۱- شاخص محیط عمومی کسب و کار استان گلستان در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۵ ۱۶۰
- نمودار ۶-۲- تغییرات مؤلفه نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول ۱۶۲
- نمودار ۶-۳- تغییرات مؤلفه برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و ۱۶۲
- نمودار ۶-۴- تغییرات مؤلفه بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان ۱۶۳
- نمودار ۶-۵- تغییرات مؤلفه بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب‌وکار ۱۶۳
- نمودار ۶-۶- تغییرات مؤلفه غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات ۱۶۴
- نمودار ۶-۷- تغییرات مؤلفه رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی ۱۶۵
- نمودار ۶-۸- تغییرات مؤلفه تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی ۱۶۵
- جدول ۶-۹- تغییرات مؤلفه تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار ۱۶۶
- نمودار ۶-۱۰- تغییرات مؤلفه وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار ۱۶۶
- نمودار ۶-۱۱- تغییرات مؤلفه رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات ۱۶۷
- نمودار ۶-۱۲- تغییرات مؤلفه دشواری تأمین مالی از بانک‌ها ۱۶۷
- نمودار ۶-۱۳- تغییرات مؤلفه فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی ۱۶۸
- نمودار ۶-۱۴- تغییرات مؤلفه ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل ۱۶۸
- نمودار ۶-۱۵- تغییرات مؤلفه ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران ۱۶۹
- نمودار ۶-۱۶- تغییرات مؤلفه وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار ۱۶۹
- نمودار ۶-۱۷- تغییرات مؤلفه ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار ۱۷۰
- نمودار ۶-۱۸- تغییرات مؤلفه عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار ۱۷۰
- نمودار ۶-۱۹- تغییرات مؤلفه فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار ۱۷۱
- نمودار ۶-۲۰- تغییرات مؤلفه دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها ۱۷۱
- نمودار ۶-۲۱- تغییرات مؤلفه کارگری عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه ۱۷۲
- نمودار ۶-۲۲- تغییرات مؤلفه کمبود تقاضا در بازار ۱۷۲
- نمودار ۶-۲۳- تغییرات مؤلفه کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز ۱۷۳
- نمودار ۶-۲۴- تغییرات مؤلفه کمبود نیروی کار ماهر ۱۷۳

- نمودار ۲۵-۶- تغییرات مؤلفه محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت ۱۷۴
- نمودار ۲۶-۶- تغییرات مؤلفه محدودیت دسترسی به آب ۱۷۴
- نمودار ۲۷-۶- تغییرات مؤلفه محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی ۱۷۵
- نمودار ۲۸-۶- تغییرات مؤلفه فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی ۱۷۵
- نمودار ۲۹-۶- تغییرات مؤلفه موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب‌وکار در دستگاه‌های اجرایی ۱۷۶
- نمودار ۳۰-۶- شاخص امنیت سرمایه‌گذاری استان گلستان در مقایسه با کشور طی دوره ۱۳۹۷ تا بهار ۱۴۰۲ ۱۷۶
- نمودار ۳۱-۶- تغییرات نماگر ثبات عملکرد دولت ۱۷۸
- نمودار ۳۲-۶- تغییرات نماگر ثبات اقتصاد کلان ۱۷۹
- نمودار ۳۳-۶- تغییرات نماگر شفافیت و سلامت اداری ۱۷۹
- نمودار ۳۴-۶- تغییرات نماگر تعریف و تضمین حقوق مالکیت ۱۸۰
- نمودار ۳۵-۶- تغییرات نماگر فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی ۱۸۱
- نمودار ۳۶-۶- تغییرات نماگر ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی ۱۸۲
- نمودار ۳۷-۶- تغییرات نماگر مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض ۱۸۳

فهرست جداول

جدول ۱-۲ - ویژگی‌های جمعیتی شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵	۲۷
جدول ۱-۳ - تغییرات جمعیت شهرنشین استان، ۱۳۸۵-۱۳۹۵	۲۷
جدول ۱-۴ - نرخ شهرنشینی و روستانشینی استان و شهرستان‌ها، ۱۳۹۵	۲۸
جدول ۱-۵ - وضعیت مهاجرفرستی استان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵	۲۹
جدول ۱-۶ - ترکیب قومی استان	۳۱
جدول ۱-۷ - جایگاه شاخص توسعه انسانی استان در میان استان‌های کشور، ۲۰۲۱	۳۳
جدول ۱-۸ - مقایسه امید به زندگی کشور، استان گلستان و استان تهران- ۱۳۹۵ - ۱۳۹۰	۳۴
جدول ۱-۹ - مرگ و میر مادران از هر ۱۰۰ هزار تولد زنده در استان گلستان، ۱۳۹۷-۱۳۹۳	۳۵
جدول ۱-۱۰ - نرخ باسوادی استان در مقایسه با کشور-درصد- ۱۳۹۵	۳۵
جدول ۱-۱۱ - وضعیت درآمد سرانه استان گلستان - ۱۳۹۵-۱۳۹۰- بدون نفت- میلیون ریال	۳۷
جدول ۱-۱۲ - مشارکت اقتصادی استان گلستان، ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱	۳۸
جدول ۱-۱۳ - نرخ مشارکت اقتصادی شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵	۳۹
جدول ۱-۱۴ - نرخ بیکاری شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۸	۴۱
جدول ۱-۱۵ - هدف‌گذاری اشتغال شهرستان‌های استان	۴۴
جدول ۱-۱۶ - توان تولید استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری و استان تهران در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵	۴۷
جدول ۱-۱۷ - وضعیت استان گلستان در معیارهای شاخص محیط عمومی کسب‌وکار در مقایسه با میانگین کشوری	۵۰
جدول ۱-۱۸ - وضعیت استان گلستان در معیارهای شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در مقایسه با میانگین کشوری	۵۳
جدول ۱-۱۹ - خط فقر سرانه و جمعیت زیر خط فقر، ۱۳۹۹	۵۵
جدول ۲-۱ - محاسبات شاخص LQ	۷۹
جدول ۲-۲ - گروه‌بندی فعالیتها بر اساس شاخص Shift-Share	۸۲
جدول ۲-۳ - رتبه‌بندی بخشهای اقتصادی استان گلستان بر اساس میزان اثرات سرریزی	۸۸
جدول ۲-۴ - رتبه‌بندی بخشهای اقتصادی استان گلستان بر اساس میزان اثرات بازخوردی	۸۹
جدول ۲-۵ - رتبه‌بندی بخشهای اقتصادی استان گلستان بر اساس پیوندهای پسین مستقیم و غیرمستقیم	۹۰
جدول ۲-۵ - رتبه‌بندی بخشهای اقتصادی استان گلستان بر اساس پیوندهای پیشین مستقیم و غیرمستقیم	۹۱
جدول ۲-۶ - رتبه‌بندی بخشهای اقتصادی استان گلستان بر اساس شاخص نرمال شده پیوندهای پسین مستقیم و غیرمستقیم	۹۲
جدول ۲-۷ - رتبه‌بندی بخشهای اقتصادی استان گلستان بر اساس شاخص نرمال شده پیوندهای پیشین مستقیم و غیرمستقیم	۹۲
جدول ۲-۸ - تعیین بخشهای کلیدی استان گلستان	۹۳

- جدول ۹-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان بر اساس میانگین شاخص نرمال شده پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیرمستقیم... ۹۴
- جدول ۱۰-۲- تقاطع یافته‌های مزیت نسبی از سه روش ۹۵
- جدول ۱-۳- وضعیت زیرساخت‌های استان گلستان ۹۸
- جدول ۲-۳- مقایسه شاخص‌های توسعه انسانی و ظرفیت نوآوری در استانهای کشور ۹۹
- جدول ۳-۳- واحدهای صنعتی، صنفی و شهرکهای صنعتی استان به تفکیک شهرستان‌ها ۱۰۰
- جدول ۴-۳- اهم مزیت‌های صنعتی استان گلستان ۱۰۲
- جدول ۵-۳- وضعیت معادن فعال استان ۱۰۶
- جدول ۶-۳- عملکرد کشاورزی استان بر اساس نوع محصول ۱۰۸
- جدول ۷-۳- روند تحولات تاریخی و اقتصادی استان گلستان ۱۱۴
- جدول ۸-۳- مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان ۱۱۸
- جدول ۱-۴- ابعاد و شاخصهای سرمایه‌سرزمینی ۱۲۳
- جدول ۲-۴- رتبه‌بندی مشکلات کل استان بر اساس سند آمایش استان ۱۲۶
- جدول ۳-۴- تهدیدهای ناشی از ضعف فناوری، بهره‌وری و یا تک‌محصولی بودن ۱۲۶
- جدول ۴-۴- تهدیدهای ناشی از ناتوانی در رقابت با بازارهای داخلی و خارجی ۱۲۷
- جدول ۵-۴- تخصص‌های اصلی مناطق و شهرستانهای استان گلستان ۱۳۲
- جدول ۱-۵- روش‌های آینده‌پژوهی به کار رفته در شناسایی: پیشران‌ها، مزیت‌ها و ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری آینده ۱۳۵
- جدول ۲-۵- ظرفیتها و مزیت‌های سرمایه‌گذاری استان گلستان ۱۴۲
- جدول ۴-۵- عوامل موثر بر آینده تجارت بین‌الملل ۱۴۵
- جدول ۵-۵- کلان روندهای اثرگذار بر آینده تجارت جهانی براساس گزارش استاندارد چارتر ۱۴۶
- جدول ۶-۵- کلان‌روندهای جهانی بر اساس بیشترین تکرار در منابع مختلف ۱۵۲
- جدول ۷-۵- نتایج مطالعه آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین ۱۵۳
- جدول ۸-۵- شناسنامه سند مطالعاتی «آینده‌پژوهی ایران در سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶» و لیست کلان روندهای شناسایی شده ۱۵۴
- جدول ۹-۵- روندهای جهانی، ملی و محلی در موضوعات محوری آمایش استان گلستان ۱۵۴
- جدول ۱۰-۵- فراوانی و سهم هرکدام از محورهای STEEP از روندهای اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان ۱۵۷
- جدول ۱۱-۵- میزان تأثیر کلان‌روندهای آینده بر سرمایه‌گذاری در استان گلستان ۱۵۸
- جدول ۱-۶- میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی شاخص محیط عمومی کسب‌وکار استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری (بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲) ۱۸۴
- جدول ۲-۶- وضعیت استان گلستان در معیارهای شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در مقایسه با میانگین کشوری ۱۸۵
- جدول ۳-۶- مهم‌ترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری بر اساس میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی در ۴ فصل آخر سنجش ۱۸۵

- جدول ۷-۱- تقاطع یافته‌های مزیت نسبی از سه روش ۱۸۸
- جدول ۷-۲- زمینه‌های اولوی‌تدار سرمایه‌گذاری در استان گلستان بر اساس مطالعات آمایش سرزمین ۱۹۰
- جدول ۷-۳- اولویت‌های سرمایه‌گذاری صنعتی- معدنی در استان گلستان ۱۹۱
- جدول ۷-۴- میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی شاخص محیط عمومی کسب‌وکار استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری (بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲) ۱۹۲
- جدول ۷-۵- مهمترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری بر اساس میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی در ۴ فصل آخر سنجش ۱۹۳
- جدول ۷-۶- مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان ۱۹۳
- جدول ۷-۷- جدول اهمیت عوامل داخلی (IFE) ۲۰۰
- جدول ۷-۸- جدول اهمیت عوامل خارجی (EFE) ۲۰۲
- جدول ۷-۹- سیاست‌های گذار به سمت اقتصاد دانش بنیان، نوآوری منطقه‌ای و توسعه صنایع نوین ۲۰۶
- جدول ۷-۱۰- سیاست‌های خوشه‌سازی و تکمیل زنجیره‌های ارزش استان ۲۰۷
- جدول ۷-۱۱- سیاست‌های تغییر و اصلاح نظام انگیزشی سرمایه‌گذاری ۲۰۷
- جدول ۷-۱۲- سیاست‌های اصلاحات نهادی مبتنی بر کاهش هزینه مبادلاتی ۲۰۸
- جدول ۷-۱۳- سیاست‌های اصلاح و تقویت زیرساخت‌های فیزیکی (زیرساخت سخت) ۲۰۸

فهرست نقشه‌ها و تصاویر

- ۱۸..... چارچوب کلان گزارش و اتصال بخش‌های مختلف در مسیر ارائه راهکارهای پیشنهادی
- ۲۵..... نمودار ۱-۱- هرم سنی جمعیت استان گلستان بر اساس سرشماری ۱۳۹۵
- ۳۲..... نقشه ۱-۱- پهنه‌بندی استقرار اقوام استان گلستان
- ۳۷..... نقشه ۱-۲- متوسط درآمد سرانه در دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۹۰ (میلیون ریال)- بدون نفت
- ۴۵..... نقشه ۱-۳- سهم گروه‌های عمده فعالیت از GRDP استان در سال ۱۳۹۵
- ۴۸..... نقشه ۱-۴- جایگاه استان گلستان در سنجش توان تولید استان‌های کشور در سال‌های مختلف
- ۵۰..... نقشه ۱-۵- توسط شاخص محیط عمومی کسب و کار در ایران
- ۵۳..... نقشه ۱-۶- وضعیت استان گلستان در سنجش متوسط شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در ایران، ۱۴۰۰
- ۱۰۲..... نقشه ۳-۱- جانمایی شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان
- ۱۰۶..... تصویر ۳-۱- مشکلات و ظرفیت‌های بخش معدن
- ۱۱۰..... تصویر ۳-۲- ویژگی‌های کشاورزی استان
- ۱۱۷..... نقشه ۳-۲- پهنه‌بندی فعالیتی استان
- ۱۱۸..... نقشه ۳-۳- مهم‌ترین ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان به تفکیک شهرستان‌ها

چکیده

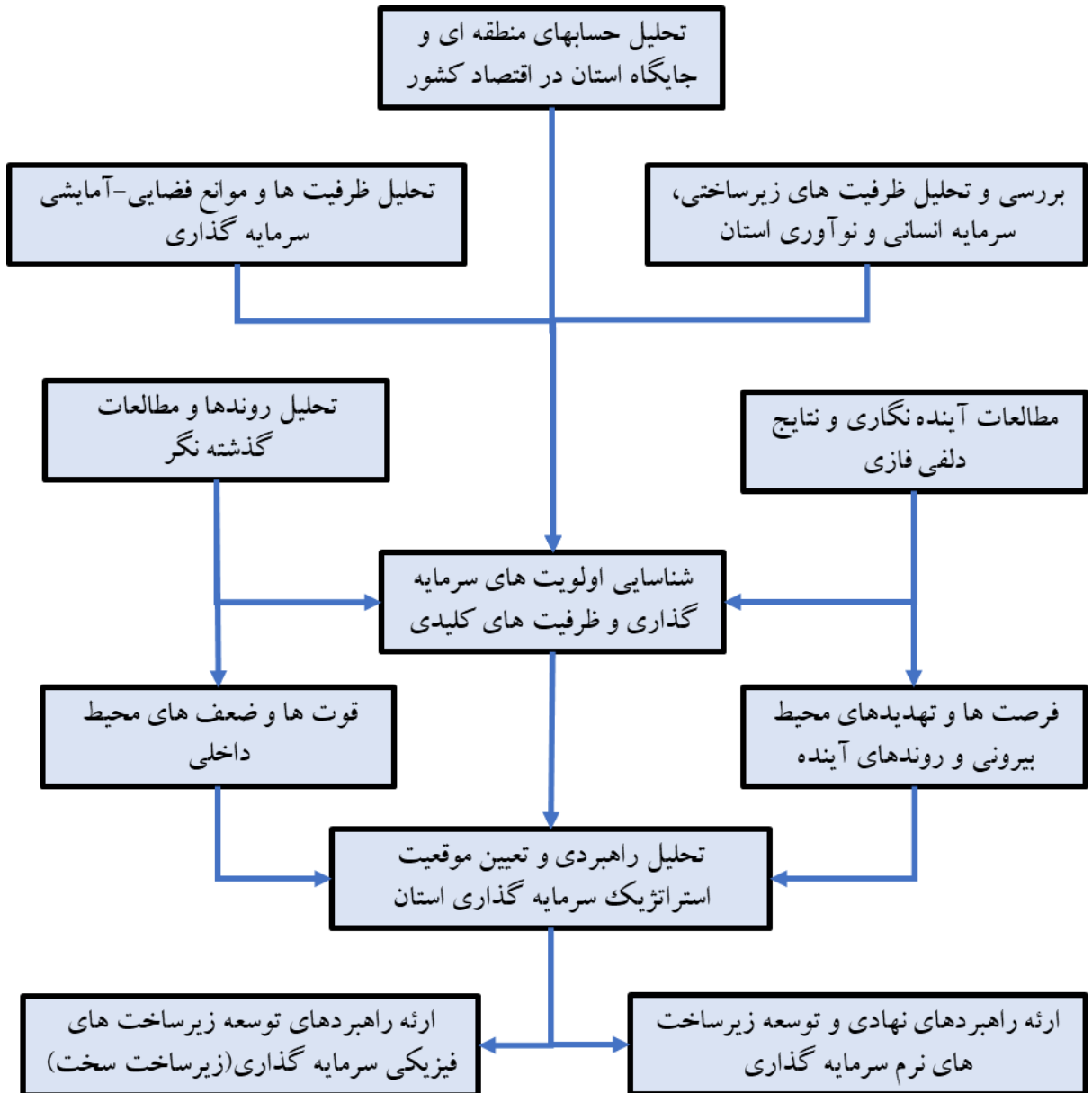
این پژوهش به سفارش مرکز پژوهش‌های اتاق ایران، با هدف شناسایی مزیت‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در استان‌ها براساس رویکرد ترکیبی و آینده‌نگر و نیز شناسایی موانع سرمایه‌گذاری اجرا شده است. با توجه به اینکه مطالعات صورت گرفته، عمدتاً گذشته‌نگر بوده‌اند، انجام مطالعه‌ای جدید بر پایه آینده‌پژوهی دارای اهمیت است.

براین اساس پژوهش حاضر از نظر هدف، یک پژوهش توسعه‌ای-کاربردی و از نظر روش یک پژوهش آمیخته (کیفی-کمی) می‌باشد. در پژوهش حاضر پس از بررسی مبانی نظری بطور سیستماتیک و تهیه و تدوین فرم مصاحبه ساختار یافته، با استفاده از مصاحبه با مدیران بنگاه‌های اقتصادی و کارشناسان خبره استان، استفاده از منابع آمایش استان و تکنیک‌هایی نظیر دلفی فازی به بررسی روندهای آینده ملی و استانی و محیط پیرامونی پرداخته و مزیت‌های رقابتی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری استان شناسایی و اولویت‌های سرمایه‌گذاری براساس مجموعه‌ای از مزیت‌های تطبیقی-تلفیقی تعیین گردیده است. همچنین موانع نهادی و ساختاری و زیرساختی سرمایه‌گذاری در استان شناسایی گردیده و راهکارهای رشد سرمایه‌گذاری در استان معرفی شده است.

براساس برآورد SWOT و تحلیل راهبردی قوت‌ها، ضعف‌ها و فرصت‌ها و تهدیدها، استان گلستان در وضعیت فعلی در موقعیت تدافعی قرار گرفته است. استراتژی دفاعی به مناطق کمک می‌کند تا مشتریان ارزشمندی را که می‌توانند توسط رقبا از بین بروند، حفظ کنند. براساس برآیند مطالعات این طرح سیاست‌های رفع موانع سرمایه‌گذاری و ارتقای زیرساخت‌های نرم و سخت سرمایه‌گذاری استان گلستان در پنج بخش به شرح زیر ارائه شده است:

- سیاست‌های گذار به سمت اقتصاد دانش بنیان، نوآوری منطقه‌ای و توسعه صنایع نوین (دولت، اتاق بازرگانی)؛
- سیاست‌های خوشه‌سازی و تکمیل زنجیره‌های ارزش استان (دولت، اتاق بازرگانی، بخش خصوصی)؛
- سیاست‌های تغییر و اصلاح نظام انگیزشی سرمایه‌گذاری (دولت، اتاق بازرگانی)؛
- سیاست‌های اصلاحات نهادی مبتنی بر کاهش هزینه مبادلاتی (دولت، اتاق بازرگانی)؛
- سیاست‌های اصلاح و تقویت زیرساخت‌های فیزیکی (دولت).

چارچوب کلان گزارش و اتصال بخش‌های مختلف در مسیر ارائه راهکارهای پیشنهادی

خلاصه مدیریتی

استان گلستان با سهم ۱,۲ درصدی از تولید ناخالص داخلی کشور در جایگاه بیست‌وسوم رتبه‌بندی تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور قرار دارد. مجاورت این استان با مرزهای شمال شرقی کشور به خوبی این مسئله را نمایان می‌سازد که رشد و توسعه اقتصادی این استان می‌تواند منجر به ایجاد ظرفیت بازاری برای محصولات تولید شده این استان در دیگر مناطق کشور شود و به دنبال آن، تولید کالاها و خدمات در سایر مناطق افزایش یافته و دوباره افزایش ظرفیت بازار در استان گلستان را ممکن سازد. تحلیل داده‌های استان با استفاده از روش سهم مکانی ACILQ، تحلیل جدول داده-ستانده، محاسبه اثرات سرریزی و بازخوردی و تحلیل پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیرمستقیم بیانگر این است که بخش‌های زیر اولویت‌های کلیدی سرمایه‌گذاری استان تلقی می‌شوند: (۱) زراعت و باغداری، (۲) جنگل‌داری و ماهیگیری، (۳) تأمین آب، برق و گاز، (۴) حمل‌ونقل جاده‌ای و انبارداری، (۵) آموزش پایه و عالی، (۶) بهداشت و درمان.

در این مطالعه علاوه بر مطالعات کمی و تحلیل داده‌های آماری از روش دلفی آنی برای تعیین اولویت‌ها استفاده شده است بر اساس خروجی دلفی به عنوان برآیند نهایی مطالعات حوزه‌های اولویت‌دار سرمایه‌گذاری استان برای آینده چهار حوزه زیر تعیین شده است.

حوزه‌های اولویت‌دار سرمایه‌گذاری بر اساس نتایج روش دلفی

بر اساس مطالعات اسناد بالادست، مطالعات مراحل پیشین این طرح و مصاحبه‌های انجام شده، پانزده مزیت کلیدی سرمایه‌گذاری استان گلستان از بین همه مزیت‌ها انتخاب شده و از خبرگان خواسته شد میزان اهمیت هرکدام را تعیین کنند. در شکل زیر ظرفیت‌های راهبردی نشان داده شده است:

ظرفیت‌های راهبردی سرمایه‌گذاری در استان گلستان

الف) ارزیابی راهبردی موقعیت استان در زمینه سرمایه‌گذاری

براساس برآورد SWOT و تحلیل راهبردی قوت‌ها، ضعف‌ها و فرصت‌ها و تهدیدها، استان گلستان در وضعیت فعلی در موقعیت تدافعی قرار گرفته است. شرایط فعلی سرمایه‌گذاری گلستان میدان جنگی است که در آن باید با راضی نگه داشتن سرمایه‌گذاران موجود و تثبیت سود، سهم بازار فعلی حفظ شده و از سرمایه فعلی محافظت شود. استراتژی دفاعی به مناطق کمک می‌کند تا مشتریان ارزشمندی را که می‌توانند توسط رقبا از بین بروند، حفظ کنند. هنگامی که رقابت وجود دارد، هر منطقه‌ای باید از جایگاه، انتظارات رشد و سودآوری خود محافظت کند تا مزیت رقابتی و شهرت کافی را در بین سایر مناطق حفظ کند. در مقیاس منطقه، استراتژی‌های فرعی موقعیت تدافعی می‌تواند مشتمل به چهار نوع: پالایش عملکردی، تغییر نقش، فاصله‌گیری مقطعی و نجات فوری براساس کشف و استخراج منابع جدید، باشد.

۱. در رویکرد پالایش عملکردی، مناطق می‌توانند از تعدد بخش‌های سرمایه‌گذاری و پراکندگی منابع جلوگیری کرده و با حذف بخش‌های کمتر بهره‌ور، روی ۲ الی ۵ مورد اولویت کلیدی متمرکز شده و منابع و نیروی انسانی را متناسب با این بخش‌ها تعدیل و بازنگری کنند.

۲. در رویکرد تغییر نقش، منطقه می‌تواند در یک بازه زمانی کوتاه تا میان مدت اولویت‌های سرمایه‌گذاری و نقش‌های فعلی را بازنگری کرده و آماده پذیرش نقش‌های جدید و اولویت‌های جایگزین سرمایه‌گذاری در وضعیت کنونی باشد.

۳. در رویکرد فاصله‌گیری، منطقه با کنترل هدفمند فعالیت‌های کنونی و توقف فعالیت‌های زیان‌آفرین، می‌تواند طی یک دوره خودسازی و بازسازی فعالیت‌های سرمایه‌گذاری را متوقف کند، تا زمانی که ریسک ائتلاف منابع و از دست رفتن دارایی‌ها کم شده و مجدداً فعالیت‌ها شروع شود.

۴. نجات فوری براساس کشف و استخراج منابع جدید در مناطق متکی به استفاده از منابع بهره‌برداری نشده و با سودآوری بالا است. در مقیاس استانی کشف و بهره‌برداری از معادن جدید یا میادین نفت و گاز می‌تواند برای خروج از موقعیت تدافعی مورد استفاده قرار گیرد. استان گلستان با توجه به کشف میادین نفتی (میدان نفتی «هیرکان» و «قرل‌تپه») و توسعه صنایع پتروشیمی امکان تمرکز سرمایه‌گذاری بر این بخش به عنوان عنصر نجات بخش را دارد. لیکن رسالت و نقش ذاتی استان گلستان تناسب بلندمدت با صنایع آلاینده نفت و گازو پتروشیمی را ندارد.

ب) سیاست‌ها و راهکارهای پیشنهادی سرمایه‌گذاری استان گلستان

براساس برآیند مطالعات این طرح سیاست‌های رفع موانع سرمایه‌گذاری و ارتقای زیرساخت‌های نرم وسخت سرمایه‌گذاری استان گلستان در پنج بخش به شرح زیر ارائه شده است:

- سیاست‌های گذار به سمت اقتصاد دانش بنیان، نوآوری منطقه‌ای و توسعه صنایع نوین؛
- سیاست‌های خوشه‌سازی و تکمیل زنجیره‌های ارزش استان؛
- سیاست‌های تغییر و اصلاح نظام انگیزشی سرمایه‌گذاری؛
- سیاست‌های اصلاحات نهادی مبتنی بر کاهش هزینه مبادلاتی؛
- سیاست‌های اصلاح و تقویت زیرساخت‌های فیزیکی (سخت).

در فهرست زیر مهم‌ترین سیاست‌ها و راهکارها ارائه شده است (برای مشاهده فهرست تفصیلی سیاست‌ها و راهکاری سرمایه‌گذاری فصل پایانی گزارش را مشاهده کنید):

- تعیین پهنه‌های خلاق در نواحی سه گانه استان و تعریف حمایت‌های ویژه از فعالیت‌های اقتصادی در این پهنه‌ها؛
- تقویت پارک‌های نوآوری استان و افزایش تسهیلات سرمایه‌گذاران فعال در این پارک‌ها؛
- اصلاح استانداردها و ضوابط سرمایه‌گذاری در راستای مانع‌زدایی و توسعه کسب‌وکارهای خلاق؛
- پالایش صنایع مبتنی بر سیاست‌های آمایش سرزمین و حذف صنایع کم بازده و زیان‌آور؛
- شناسایی مناطق جغرافیایی اولویت‌دار برای توسعه مشاغل مکمل زنجیره‌های ارزش و تعیین مناطق تسهیل توسعه کسب‌وکارهای محلی؛
- تعیین مناطق همکار در کشور ترکمنستان و توسعه همکاری‌ها در سطح محلی؛
- شناسایی حلقه‌های مفقوده زنجیره ارزش آرد استان و تکمیل این زنجیره؛

- توسعه و تقویت رنجیره صنایع چوبی با محوریت تولید مبل؛
- تقویت پیوند مقاصد گردشگری استان و توسعه رویکرد یکپارچه در برنامه‌ریزی گردشگری استان؛
- تکمیل زنجیره ارزش پرورش طیور استان و صادرات محور کردن محصولات به صورت مستقیم و از داخل استان؛
- توسعه زنجیره محصولات لبنی و گذار از دامداری سنتی به دامداری صنعتی؛
- توسعه کشت گلخانه‌ای فناوری محور برای تولید و صادرات محصولات غذایی استراتژیک؛
- مدرن‌سازی صنعت شیلات و توسعه پرورش ماهی در قفس و پن در خلیج گرگان؛
- پایش مداوم فضای کلان سرمایه‌گذاری و اولویت‌بندی عوامل ریسک‌زای سرمایه‌گذاری استان؛
- جلوگیری از پراکنده‌سازی اعتبارات در بخش‌های کمتر مولد و طراحی برنامه هدایت هدفمند اعتبارات؛
- ایجاد سیستم یکپارچه اختصاص اعتبارات و هوشمندسازی روند درخواست و پرداخت اعتبارات؛
- توسعه روش‌های تأمین مالی ترکیبی و ارائه مشوق‌های تسهیلگر مشارکت برای تأمین‌کنندگان مالی؛
- ایجاد صندوق توسعه و سرمایه‌گذاری منطقه‌ای برای ارائه تسهیلات به فعالیتهای و مشاغل محلی؛
- ایجاد نمایشگاه‌های مشارکتی دائمی با کشورهای همسایه در نقطه مرزی؛
- ارتقای زیرساخت‌های گردشگری استان و توسعه مراکز اقامتی و تفریحی؛
- تقویت شبکه ریلی و تسهیل دسترسی به ایستگاه‌های قطار در کل استان؛
- نوسازی ناوگان حمل و نقل دریایی استان جهت تقویت جریان مسافر و کالا از مسیرهای دریایی؛
- هوشمندسازی و ارتقای سطح گمرک بندر ترکمن به یک گمرک منطقه‌ای و فراملی؛
- ▽ توسعه و تقویت زیرساخت‌های منطقه آزاد تجاری-صنعتی اینچه‌برون.

فصل اول

نگاهی به شاخص‌های توسعه استان

استان گلستان بین ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه و ۲ ثانیه تا ۳۸ درجه و ۷ دقیقه و ۶ ثانیه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۵۱ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۲۱ دقیقه و ۴ ثانیه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ یکی از سه استان واقع در نوار ساحلی دریای خزر می‌باشد و در شرقی‌ترین بخش آن واقع شده است. از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به استان سمنان، از شرق به استان خراسان شمالی و از غرب به دریای خزر و استان مازندران محدود می‌شود. استان گلستان با استان‌های سمنان حدود ۳۰ درصد مرز مشترک، خراسان شمالی حدود ۱۵ درصد مرز مشترک، مازندران حدود ۷ درصد مرز مشترک، ترکمنستان حدود ۳۸ درصد مرز مشترک و ساحل دریا حدود ۱۱ درصد مرز مشترک دارد.

براساس آخرین تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۵ مساحت استان گلستان ۲۰۴۳۸/۳۱ کیلومتر مربع می‌باشد که ۱,۳ درصد از مساحت کل کشور را در بر می‌گیرد. از نظر وسعت بیست و یکمین رتبه را در بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. به استناد آخرین تقسیمات سیاسی و اداری، استان گلستان دارای تعداد ۱۴ شهرستان، ۳۰ شهر، ۲۷ بخش، ۶۰ دهستان و ۱۰۵۲ آبادی است.

به علت شرایط خاص جغرافیایی و طبیعی منطقه، اقلیم استان از تنوع خاصی برخوردار است و تقریباً تمام اقلیم‌های ایران را در بر می‌گیرد. نواحی شمالی آن آب و هوای نیمه خشک و تا حدودی خشک، نواحی مرکزی و غربی از آب و هوای معتدل مدیترانه‌ای و نواحی جنوبی آن از آب و هوای سرد و کوهستانی برخوردار است. به طور کلی هر چه از سمت جنوب به شمال حرکت کنیم از میزان رطوبت هوا و بارندگی کاسته می‌شود. متوسط بارش سالانه استان از حدود ۱۵۰ میلیمتر در نواحی شمالی استان تا ۱۰۰۰ میلیمتر در ارتفاعات نواحی جنوب استان در تغییر است. همچنین میانگین سالانه دمای ایستگاه‌های استان گلستان ۱۶,۵ درجه سانتیگراد می‌باشد که از ۷,۸ درجه در نواحی کوهستانی مرتفع جنوب غرب استان تا نزدیک ۱۹ درجه در مناطقی از گنبد در تغییر است.

وضعیت خاص اقلیمی این استان در کنار شرایط سوق‌الجیشی و ویژگی‌های دموگرافیک و زیرساخت‌های آن، در کنار ابرروندهای جهانی، منطقه‌ای و ملی، تعیین‌کننده روند توسعه استان گلستان خواهد بود. بدین منظور در این فصل به بررسی ویژگی‌ها و شاخص‌های این استان خواهیم پرداخت:

۱-۲ - شاخص‌های جمعیتی و اجتماعی

در این بخش از گزارش، مروری بر شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی استان گلستان برای شناخت دقیق‌تر این حوزه در استان، انجام گرفته است. شاخص‌هایی نظیر رشد جمعیت و مقایسه آن با کشور، نرخ شهرنشینی، مهاجرت و ...، از جمله شاخص‌هایی هستند که در ادامه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

۱-۲-۱- جمعیت

در آخرین سرشماری انجام گرفته در سال ۱۳۹۵، جمعیت استان بالغ بر ۱۸۶۸۸۱۹ نفر شمارش شده است. با توجه به ذکر این نکته که استان گلستان، در سال ۱۳۷۶ تبدیل به استانی مستقل شده است، بنابراین سرشماری جمعیتی استان از سال ۱۳۸۵ به بعد قابل اتکا است. تغییرات جمعیت استان طی سرشماری‌های سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، در جدول ذیل آمده است. دیده می‌شود که رشد جمعیتی استان در ۵ ساله آخر سرشماری نفوس و مسکن، به نسبت دوره پنج ساله قبلی کاهش داشته است. بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، رشد جمعیتی این استان تا سال ۱۴۰۵ مجدداً کاهش یافته و در افق یاد شده بالغ بر ۲,۱ میلیون نفر خواهد بود.

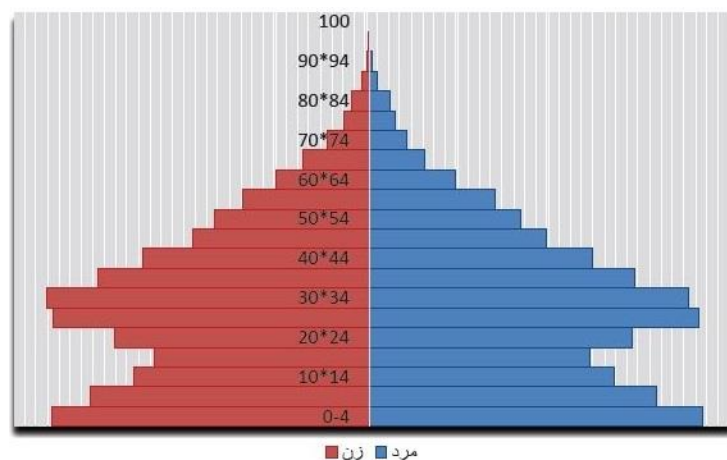
جدول ۱-۱- جمعیت و نرخ رشد سالانه استان ۱۳۸۵-۱۴۰۵

سال	جمعیت	متوسط رشد سالانه	
		دوره	درصد
۱۳۸۵	۱۶۱۷۰۸۷	-	-
۱۳۹۰	۱۷۷۷۰۱۴	۱۳۹۰-۱۳۸۵	۱,۹۸
۱۳۹۵	۱۸۶۸۸۱۹	۱۳۹۵-۱۳۹۰	۱,۰۳
پیش‌بینی رشد ۱۴۰۵	۲۱۰۱۰۰۰	۱۴۰۵-۱۳۹۵	۱,۰۱

منبع: گزارش سرشماری‌ها و پیش‌بینی جمعیت، مرکز آمار ایران

جوانان، نیروی کار و موتور محرک یک جامعه بوده که می‌بایست برای افزایش سطح مهارت و دانش علمی و عملی آن‌ها جهت توسعه و پیشرفت برنامه ریزی دقیق نمود. از این رو، آگاهی از روند و میزان جمعیت استان بویژه جمعیت جوان امری ضروری است. سن و جنس دو عنصر مهم جمعیت است که اهمیت ویژه‌ای در مطالعه ساختار جمعیتی دارند. بر همین اساس هرم سنی استان گلستان به قرار زیر است:

نمودار ۱-۱- هرم سنی جمعیت استان گلستان بر اساس سرشماری ۱۳۹۵

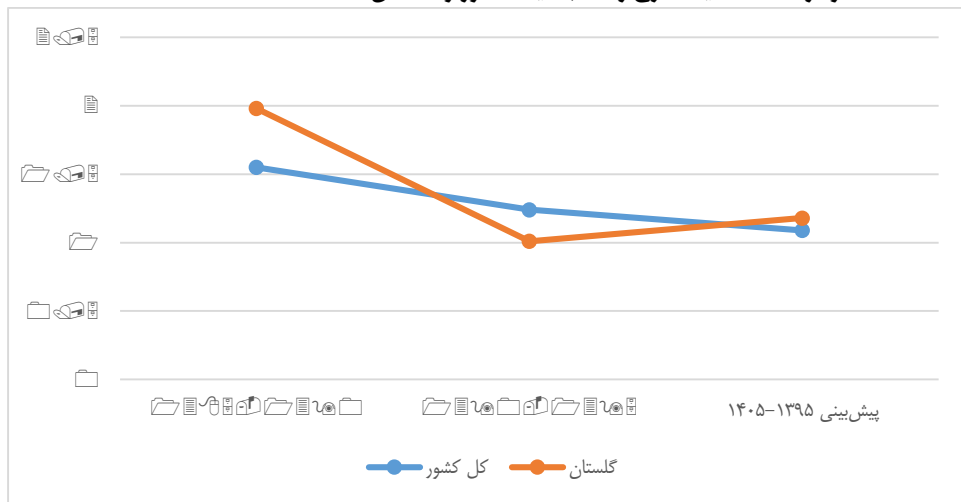
منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران

براساس سرشماری ۱۳۹۵، حدود ۲۶,۸ درصد از جمعیت استان در سن ۱۴-۰ سال، حدود ۶۸,۲ درصد در سن ۶۴-۱۵ و حدود ۵ درصد نیز در سن ۶۵ سال و بیشتر قرار دارند. ضریب جوانی جمعیت (نسبت جمعیت زیر ۱۵ سال به کل جمعیت) برای استان ۲۶,۸ درصد است که بالاتر از حد متوسط کشور یعنی ۴ درصد می باشد. از این رو، ترکیب سنی جمعیت استان، جوان است.

نکته مهم در ساختار سنی جمعیت گلستان، پهن شدن قسمت میانی هرم (در سنین ۲۵ تا ۳۵ سال) است. این گروه اغلب یا در حال تحصیل هستند، یا در جستجوی کار و یا به دنبال ازدواج و شروع زندگی می باشند. بنابراین در حال حاضر ایجاد اشتغال برای این گروه یک ضرورت به شمار می رود تا بتوانند بعد از فارغ التحصیلی یا در ابتدای تشکیل زندگی، شغل مناسبی پیدا کنند که داشتن مهارت ایجاد یا یافتن شغل است.

در نمودار ذیل، مقایسه‌ای میان نرخ رشد جمعیت کشور و استان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۵ (پیش‌بینی) انجام گرفته است. قابل مشاهده است که استان در ابتدای دوره ده سال اخیر، نرخ رشد بالاتری از کشور داشته ولی در طول زمان تا سال ۱۳۹۵، این فاصله کمتر شده است. آخرین برآورد مرکز آمار ایران حاکی از بهبود نرخ رشد جمعیت استان نسبت به کشور در افق ۱۴۰۵ می باشد.

نمودار ۱-۲- مقایسه نرخ رشد جمعیت کشور و گلستان - ۱۳۸۵-۱۳۹۵

منبع: گزارش سرشماری‌ها و پیش‌بینی جمعیت، مرکز آمار ایران

استان گلستان، دارای ۱۴ شهرستان بندرگز، رامیان، آزادشهر، کلاله، آق قلا، مینودشت، گنبد کاوس، گرگان (مرکز استان)، کردکوی، بندر ترکمن، گمیشان، علی‌آباد کتول، گالیکش و مراوه تپه است. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، پرجمعیت‌ترین شهرستان استان شهرستان گرگان با ۴۸۰۵۴۱ نفر جمعیت و سهم جمعیتی ۲۵,۷٪ است. شهرستان گنبد کاوس نیز با جمعیت ۳۴۸۷۴۴ نفر، دومین شهرستان پرجمعیت استان با سهم ۱۸,۷ درصدی به شمار می آید.

جدول ۱-۲- ویژگی‌های جمعیتی شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵

شهرستان	جمعیت	سهم از جمعیت استان (درصد)	شهرستان	جمعیت	سهم از جمعیت استان (درصد)
استان	۱۸۶۸۸۱۹	۱۰۰	گرگان	۴۸۰۵۴۱	۲۵,۷
بندرگز	۴۶۱۳۰	۲,۵	کردکوی	۷۱۲۷۰	۳,۸
رامیان	۸۶۲۱۰	۴,۶	بندر ترکمن	۷۹۹۷۸	۴,۳
آزادشهر	۹۶۸۰۳	۵,۲	گمیشان	۶۸۷۷۳	۳,۷
کلاله	۱۱۷۳۱۹	۶,۳	علی‌آبادکتول	۱۴۰۷۰۹	۷,۵
آق‌قلا	۱۳۲۷۳۳	۷,۱	گالیکش	۶۳۱۷۳	۳,۴
مینودشت	۷۵۴۸۳	۴,۰	مراوه‌تپه	۶۰۹۵۳	۳,۳
گنبد کاوس	۳۴۸۷۴۴	۱۸,۷			

منبع: مرکز آمار ایران

۱-۲-۲- نرخ شهرنشینی

جدول ۱-۳- تغییرات جمعیت شهرنشین استان، ۱۳۸۵-۱۳۹۵

شرح	درصد شهرنشینی (درصد)
۱۳۸۵	۴۹,۱۷
۱۳۹۰	۵۰,۹۹
۱۳۹۵	۵۳,۲۸
پیش‌بینی ۱۴۰۵	۵۹,۹

منبع: مرکز آمار ایران

جمعیت شهرنشین استان در سال ۱۳۹۵، مقدار ۹۹۵۶۱۵ بوده است که سهمی معادل ۵۳,۳ درصد از کل جمعیت استان را به خود اختصاص داده است این در حالی است که نرخ شهرنشینی کشور حدود ۷۴ درصد است. همانطور که دیده می‌شود، جمعیت شهرنشین منطقه طی سال‌های مورد سنجش، رشد چند درصدی داشته است که این افزایش نشأت گرفته از عوامل متعددی می‌تواند باشد. از جمله مهمترین آن‌ها مهاجرت جمعیت روستایی به نقاط شهری و در درجه دوم تبدیل نقاط روستایی به شهر است. پیش‌بینی مرکز آمار ایران حاکی از افزایش نرخ شهرنشینی در این استان به حدود ۶۰ درصد در افق ۱۴۰۵ می‌باشد. در حالی که پیش‌بینی شده است نرخ شهرنشینی در کشور از ۷۴ درصد به ۷۷,۴ درصد افزایش یابد.

همانطور که اشاره شد، جمعیت شهرنشین استان ۵۳,۳ درصد است که این شاخص در شهرستان‌های مختلف، متفاوت است. شهرستان گرگان با ۷۶,۱ درصد و پس از آن شهرستان بندرترکمن با ۶۷,۵ درصد، بالاترین نرخ شهرنشینی استان را دارد. شهرستان‌های مراوه‌تپه با ۱۴,۲ درصد، پائین‌ترین نرخ شهرنشینی را در میان شهرستان‌های استان به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴-۱- نرخ شهرنشینی و روستائیشینی استان و شهرستان‌ها، ۱۳۹۵

شرح	نرخ شهرنشینی	نرخ روستائیشینی	شرح	نرخ شهرنشینی	نرخ روستائیشینی
استان	۵۳,۳	۴۶,۶	گرگان	۷۶,۱	۲۳,۹
بندرگز	۵۹,۴	۴۰,۶	کردکوی	۵۶,۰	۴۴,۰
رامیان	۴۲,۱	۵۷,۹	بندر ترکمن	۶۷,۵	۳۲,۵
آزادشهر	۵۶,۷	۴۳,۳	گمیشان	۵۲,۹	۴۷,۱
کلاله	۳۵,۸	۶۴,۲	علی‌آباد کتول	۵۷,۲	۴۲,۸
آق‌قلا	۳۱,۷	۶۸,۳	گالیکش	۳۷,۰	۶۳,۰
مینودشت	۳۹,۹	۶۰,۱	مراوه تپه	۱۴,۲	۸۴,۲
گنبد کاوس	۴۴,۳	۵۵,۵	-	-	-

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران

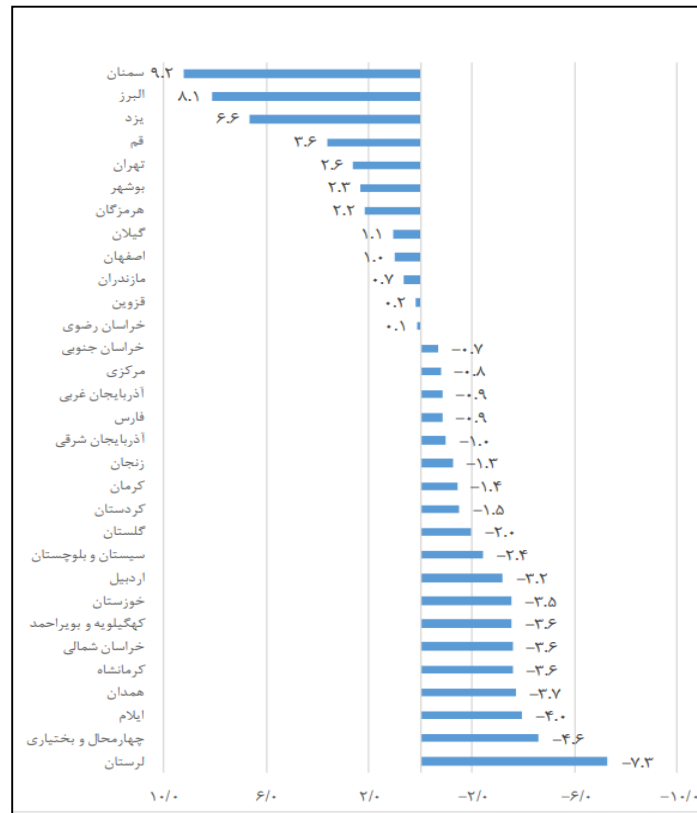
۳-۲-۱- مهاجرت

مهاجرت به عنوان یک پدیده جمعیتی، متأثر از عوامل گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تأثیرگذار در ابعاد مختلف جمعیت یک منطقه است. فرایند مهاجرت نیز امری پیچیده است که نه تنها حجم و رشد جمعیت یک جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه تغییرات قابل ملاحظه‌ای در ساخت و توزیع جمعیت ایجاد می‌کند.

طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، ۲۰۶۲۹۵۴ نفر (با کسر عدد اظهارنشده، خارج از کشور و جا به جایی‌های داخلی) بین استان‌های کشور جا به جا شده‌اند. حدود یک چهارم از این مهاجرت‌ها (۲۵ درصد) به مقصد استان تهران انجام شده است. همچنین در سرشماری سال ۱۳۹۵ استان‌های سمنان، البرز و یزد بیش‌ترین نرخ خالص مهاجرت و استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری کمترین نرخ خالص مهاجرت را داشته‌اند.

طی فاصله ۵ ساله از سرشماری سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۵ تعداد ۳۳۶۹۹ نفر به استان وارد و ۵۱۸۴۸ نفر از استان خارج شده‌اند به طوری که با نرخ خالص مهاجرت ۱- درصد، این استان جزء استان‌های مهاجرفرست محسوب می‌شود و در مقایسه با سایر استان‌ها در رتبه ۱۱ام کشوری قرار دارد. شایان ذکر است نرخ خالص مهاجرت استان در سرشماری سال ۱۳۹۰، ۰,۸+ درصد بوده است که حاکی از مهاجرپذیر بودن استان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ بوده است. وجود اقوام و مذاهب مختلف در استان موجب مهاجرت بخش قابل توجهی از اهالی سیستان و بلوچستان، سمنان و خراسان جنوبی به استان شده است.

نمودار ۳-۱- میزان خالص مهاجرت سالانه استان‌های کشور طی دوره ۹۵-۱۳۹۰

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران

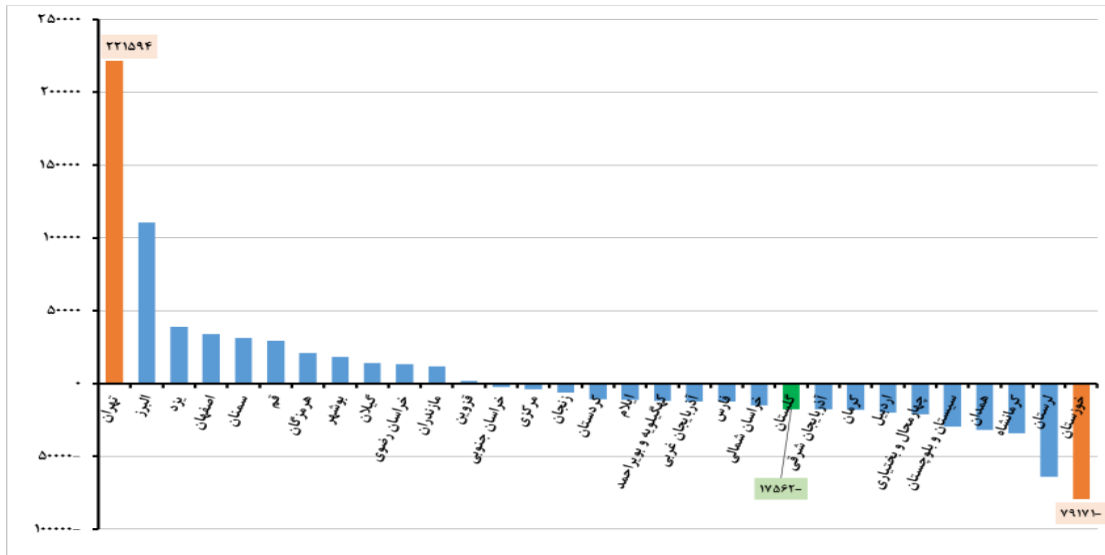
جدول ۵-۱- وضعیت مهاجرفرستی استان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

سال	مهاجرین وارد شده به استان	مهاجرین خارج شده از استان	خالص مهاجرت	میزان مهاجرت سالیانه	رتبه مهاجرفرستی استان نسبت به جمعیت
۹۰-۱۳۸۵	۵۱۰۱۷	۳۷۱۷۹	۱۳۸۳۸	۲۷۶۸	-
۹۵-۱۳۹۰	۳۳۶۹۹	۵۱۸۴۸	-۱۸۱۴۹	-۳۶۳۰	۱۱

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران

بررسی شاخص خالص مهاجرت در استان گلستان نشان می‌دهد که این شاخص در استان، ۱۷۵۶۲- است. به عبارتی دیگر، در طی فاصله زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، تعداد افرادی که وارد استان گلستان شده‌اند، کمتر از تعداد افرادی است که از استان گلستان خارج شده‌اند (این اطلاعات شامل آمار افرادی که از استان به خارج از کشور رفته‌اند، نمی‌شود).

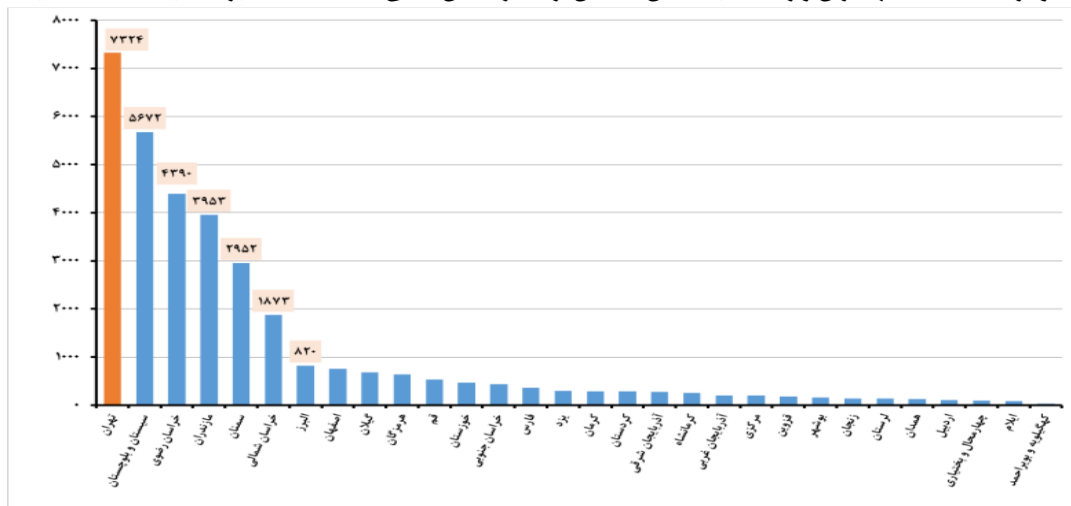
نمودار ۴-۱- خالص مهاجرت استان‌های کشور طی ۵ سال گذشته (سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵)

منبع: مطالعات سند آمایش استان گلستان

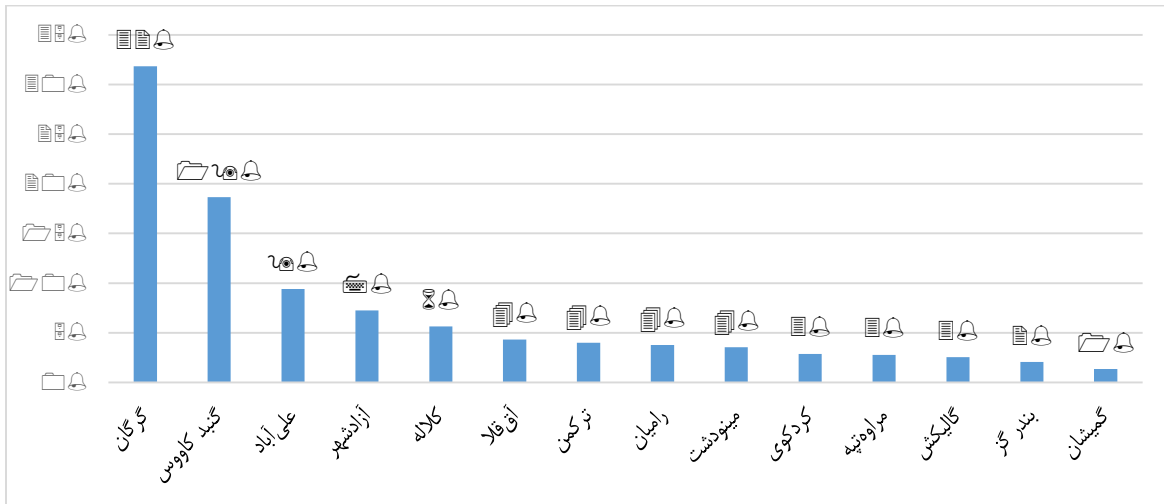
بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، تعداد ۳۳۶۹۹ نفر از سایر استان‌های کشور به استان گلستان وارد شده‌اند که از این تعداد استان تهران با ۷۳۲۴ نفر (۲۱,۷ درصد) و پس از آن استان‌های سیستان و بلوچستان با ۵۶۷۲ نفر (۱۶,۸ درصد)، خراسان رضوی با ۴۳۹۰ نفر (۱۳ درصد)، مازندران با ۳۹۵۳ نفر (۱۱,۷)، سمنان با ۲۹۵۲ نفر (۸,۸ درصد) و خراسان شمالی با ۱۸۷۳ نفر (۵,۶ درصد) بیش‌ترین مهاجرت را به استان گلستان داشته‌اند. همچنین طی ۵ سال گذشته تعداد ۴۱۴ مهاجرت از خارج از کشور به استان گلستان اعلام شده است که از این تعداد ۱۱۶ نفر (۲۸ درصد) از کشور افغانستان بوده است.

نمودار ۵-۱- تعداد مهاجران وارد شده به استان گلستان از سایر استان‌ها طی ۵ ساله گذشته بر حسب محل اقامت قبل

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران

نمودار ۶-۱- سهم مهاجران واردشده شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران

علاوه بر مهاجرت برون استانی حادث شده در ۵ سال اخیر، مهاجرت درون استانی نیز از ویژگی‌های بارز استان بوده است. مهاجرت بسیار زیاد به شهرهای گرگان و گنبد (به عنوان دو قطب مهم اقتصادی و جمعیتی استان) موجب خالی شدن بعضی از روستاها، شکل‌گیری سکونت‌گاه‌های غیررسمی، ایجاد زاغه‌های اختلاط قومی، رشد مشاغل کاذب و افزایش معضلات اجتماعی و فرهنگی شده است. مهمترین دلایل این مهاجرت را می‌توان تحصیل، یافتن شغل و دسترسی به زیر ساخت‌های بهتر عنوان کرد. سهم مهاجران واردشده در هر یک از شهرستان‌های استان گلستان در نمودار ذیل نشان داده شده است.

۴-۲-۱- اقوام ساکن استان

جدول ۶-۱- ترکیب قومی استان

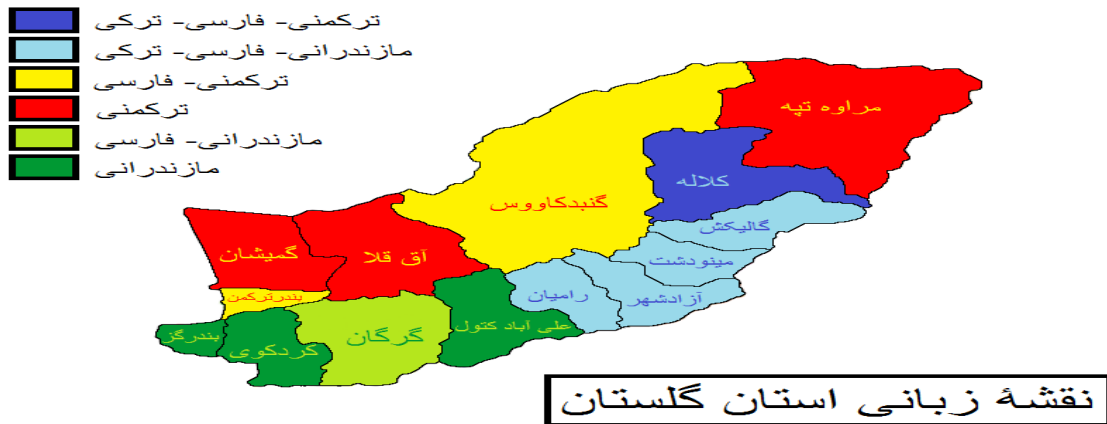
قومیت	درصد
ترکمن	۳۴٫۲٪
طبری	۳۰٫۴٪
سیستانی	۱۴٫۹٪
بلوچ	۱۰٫۹٪
ترک	۷٫۳٪
سایر و بدون جواب	۱٫۸٪

مأخذ: شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۹۱

اقوام متعددی در این استان زندگی می‌کنند که شامل ترکمن‌ها، فارسی‌زبانان، سیستانی‌ها، بلوچ‌ها، ترک‌ها (آذربایجانی و قزلباش)، مازندرانی و قزاق‌ها می‌شوند. فارس‌ها به دو دسته بومی و مهاجر تقسیم می‌شوند. فارس‌های بومی بیشتر به گویش‌های گرگانی، کتولی و مازندرانی تکلم می‌کنند. مهاجرین به استان هم بیشتر سیستانی، بلوچ، سمنانی و خراسانی

هستند. فارسی زبان‌ها بیشتر در مرکز و جنوب استان و مازندرانی‌ها در روستاهای نیمه غربی استان سکونت دارند. آذری‌ها در شهرستان گنبد کاووس و قزاق‌های استان گلستان نیز بیشتر در گرگان سکونت دارند. ترکمن‌ها در بخش شرقی، مرکزی و شمالی استان و همچنین در مرکز استان سکونت دارند، سنی مذهب هستند و به زبان ترکمنی تکلم می‌کنند.

نقشه ۱-۱- پهنه‌بندی استقرار اقوام استان گلستان

نقشه زبانی استان گلستان

منبع: شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۹۱

۱-۳- شاخص توسعه انسانی

شاخص توسعه انسانی (HDI) چکیده اندازه‌گیری‌های توسعه انسانی است. این شاخص میانگین موفقیت‌های به دست آمده در یک کشور در سه بُعد اصلی توسعه انسانی یعنی زندگی طولانی و سالم، دستیابی به دانش و استانداردهای زندگی آبرومندانه را اندازه می‌گیرد. بررسی وضعیت توسعه انسانی هر کشور، می‌تواند راهنمای مسئولان آن جامعه برای تدوین سیاست‌های مناسب اقتصادی همچون ایجاد اشتغال، توزیع عادلانه درآمد، حذف انحصارات، تخصیص بهینه منابع، کاهش فقر و شتاب در دگرگونی‌های نهادی باشد.

این گزارش که از سال ۱۹۸۰ به شکل مستمر و سالانه منتشر می‌شود، حاصل تلاش مشترک برنامه توسعه ملل متحد (UNDP) و دفتر گزارش توسعه انسانی (HDRO) است و به معرفی و محاسبه و رتبه‌بندی شاخص توسعه انسانی برای تمامی کشورهای جهان می‌پردازد. این شاخص سنج‌های تلخیص شده از سه بُعد کلیدی توسعه انسانی است.

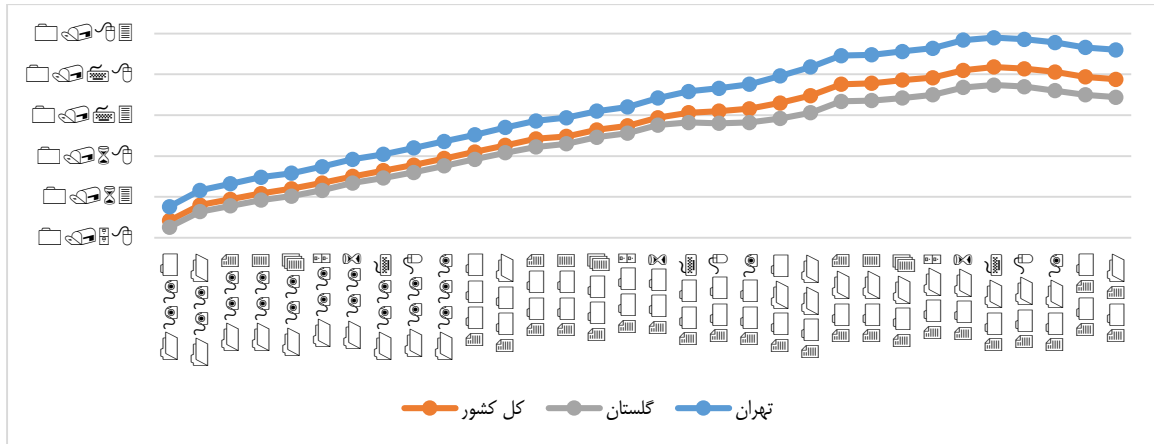
الف) بُعد اول زندگی طولانی و سالم است که با شاخص «امید به زندگی در بدو تولد» سنجیده می‌شود.

ب) بُعد دوم دسترسی به آموزش است که با دو شاخص «میانگین سال‌های تحصیل جمعیت بزرگسال» و «سال‌های موردانتظار کودکان در سن ورود به مدرسه» سنجیده می‌شود.

ج) سومین بُعد نیز داشتن یک زندگی استاندارد است که با «درآمد سرانه ناخالص ملی بر اساس برابری قدرت خرید» سنجیده می‌شود.

تغییرات مقدار شاخص توسعه انسانی در استان گلستان در سه دهه گذشته با تغییرات شاخص میانگین کشوری هم‌راستا و وضعیت توسعه انسانی در گلستان در طی این سه دهه همواره از میانگین کشور پائین‌تر بوده است.

نمودار ۷-۱- تغییرات شاخص توسعه انسانی استان گلستان در مقایسه با پایتخت و کشور، ۲۰۲۱-۱۹۹۰

منبع: <https://globaldatalab.org/>

همانطور که در جدول ذیل مشخص است، این شاخص در سال ۲۰۲۱ در استان گلستان مقدار ۰,۷۵۲ را به خود اختصاص داده که از این حیث رتبه ۲۱ در کشور قرار گرفته است.

جدول ۷-۱- جایگاه شاخص توسعه انسانی استان در میان استان‌های کشور، ۲۰۲۱

رتبه	استان	نمره	رتبه	استان	نمره
۱	تهران و البرز	۰,۸۱۰	۱۶	مرکزی	۰,۷۶۷
۲	اصفهان	۰,۸۰۵	۱۷	آذربایجان شرقی	۰,۷۶۱
۳	یزد	۰,۷۹۹	۱۸	خراسان رضوی	۰,۷۵۷
۴	مازندران	۰,۷۹۸	۱۹	لرستان	۰,۷۵۷
۵	سمنان	۰,۷۹۸	۲۰	کرمان	۰,۷۵۵
۶	ایلام	۰,۷۹۰	۲۱	گلستان	۰,۷۵۲
۷	قم	۰,۷۹۰	۲۲	همدان	۰,۷۵۰
۸	بوشهر	۰,۷۸۷	۲۳	زنجان	۰,۷۴۸
۹	فارس	۰,۷۸۳	۲۴	هرمزگان	۰,۷۴۵
۱۰	گیلان	۰,۷۷۹	۲۵	اردبیل	۰,۷۳۷
۱۱	خوزستان	۰,۷۷۷	۲۶	آذربایجان غربی	۰,۷۳۶
۱۲	کرمانشاه	۰,۷۷۲	۲۷	خراسان جنوبی	۰,۷۲۳
۱۳	چهارمحال و بختیاری	۰,۷۷۱	۲۸	کردستان	۰,۷۲۳
۱۴	قزوین	۰,۷۷۱	۲۹	خراسان شمالی	۰,۷۲۳
۱۵	کهگیلویه و بویراحمد	۰,۷۶۷	۳۰	سیستان و بلوچستان	۰,۶۶۵

منبع: <https://globaldatalab.org/>

۱-۳-۱- امید به زندگی

شاخص امید زندگی در بدو تولد بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ و با بهره‌گیری از داده‌های ثبتی در سال ۱۳۹۵ در کل کشور برای مردان ۷۲,۵ سال و برای زنان ۷۵,۵ سال است. این شاخص برای مردان و زنان مناطق شهری به ترتیب برابر ۷۲,۷ و ۷۵,۷ سال و برای مردان و زنان مناطق روستایی به ترتیب برابر با ۷۱,۷ و ۷۴,۷ سال است.

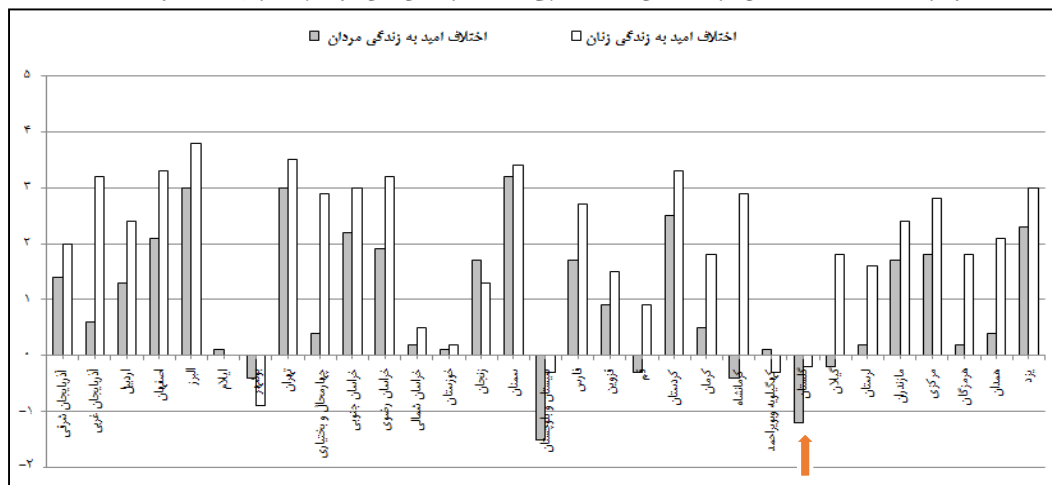
از نظر استانی بالاترین مقدار امید زندگی مردان در سال ۱۳۹۵ در استان البرز (۷۴,۴ سال) و پس از آن در استان‌های تهران (۷۴,۳ سال) و مازندران (۷۳,۵ سال) مشاهده می‌شود و پایین‌ترین مقدار این شاخص در مردان متعلق به استان‌های سیستان و بلوچستان (۶۵,۷ سال)، خراسان شمالی (۶۹,۸ سال) و هرمزگان (۶۹,۹ سال) بوده است. استان گلستان، مطابق جدول ذیل، در سال ۱۳۹۵، امید به زندگی در بین مردان و زنان استان نسبت به سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است. همچنین مقدار این شاخص در سال ۱۳۹۵ کمتر از میانگین کشوری و استان تهران داشته است.

جدول ۸-۱- مقایسه امید به زندگی کشور، استان گلستان و استان تهران - ۱۳۹۵ - ۱۳۹۰

	تهران		گلستان		کشور		
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
۱۳۹۰	۷۴,۳	۷۱,۳	۷۴,۴	۷۲	۷۴	۷۱,۵	
۱۳۹۵	۷۷,۸	۷۴,۳	۷۴,۲	۷۰,۸	۷۵,۵	۷۲,۵	

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران

نمودار ۸-۱- جایگاه استان در سنجش اختلاف نرخ امید به زندگی طی دو سرشماری ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

در نقشه‌های پیش رو، تغییرات امید به زندگی مردان و زنان استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵، آورده شده است. دیده می‌شود که استان گلستان مانند استان‌های سیستان و بلوچستان، بوشهر روند کاهشی در شاخص امید به زندگی در بین مردان و زنان داشته است.

۲-۳-۱- نرخ مرگ و میر مادران

مرگ‌ومیر مادران، به معنای مرگ یک زن در طول بارداری، زایمان یا شش هفته پس از زایمان است که بر اساس هر ۱۰۰ هزار تولد زنده محاسبه می‌شود. براساس اطلاعات به دست آمده از دانشگاه علوم پزشکی گلستان، طی دوره ۱۳۹۳-۹۷، از هر ۱۰۰ هزار تولد زنده ۳۶ مادر فوت شده که پایین‌ترین میزان مرگ و میر مادران در سال ۱۳۹۵ بوده است. جدول پیش‌رو، وضعیت مرگ و میر مادران از هر ۱۰۰ هزار تولد زنده را طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ نشان می‌دهد.
 جدول ۹-۱- مرگ و میر مادران از هر ۱۰۰ هزار تولد زنده در استان گلستان، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	
۸	۱۰	۴	۸	۶	تعداد مرگ مادر

منبع: وبسایت دانشگاه علوم پزشکی گلستان

۳-۳-۱- نرخ باسوادی

جدول ۱۰-۱- نرخ باسوادی استان در مقایسه با کشور-درصد- ۱۳۹۵

زن	مرد	کل	
۸۴,۲	۹۱	۸۷,۶	کشور
۸۲	۹۱	۸۶	استان
۸۰	۹۰	۸۵	آزادشهر
۷۷	۹۰	۸۳	آق‌قلا
۸۲	۹۴	۸۸	ترکمن
۸۱	۹۰	۸۵	بندر گز
۷۷	۸۷	۸۲	رامیان
۸۰	۸۹	۸۴	علی‌آباد
۸۱	۸۹	۸۵	کردکوی
۷۷	۸۸	۸۳	کالاله
۷۹	۸۹	۸۴	گالیکش
۸۷	۹۳	۹۰	گرگان
۷۹	۹۲	۸۶	گمیشان
۸۲	۹۲	۸۷	گنبد کاووس
۸۴	۸۶	۸۰	مراوه‌تپه
۸۷	۸۶	۸۲	مینودشت

منبع: گزارش سرشماری ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران

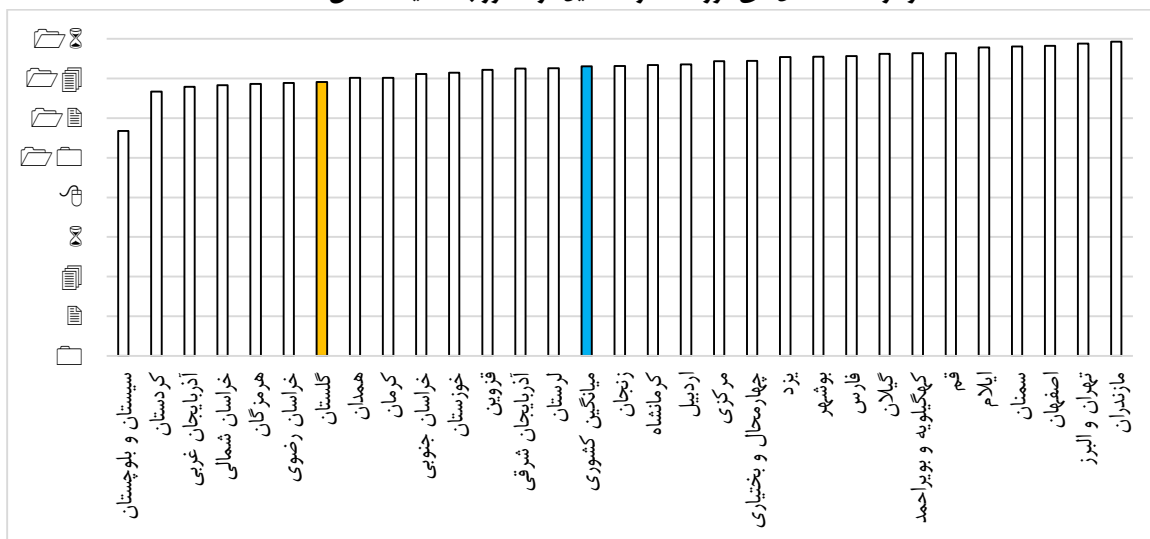
نرخ باسوادی استان در سال ۱۳۹۵، مقدار ۸۶ درصد است که این مقدار در میان مردان ۹۱ درصد و در میان زنان ۸۲ درصد برآورد شده است. این در حالی است که نرخ باسوادی کشور ۸۷٫۶ درصد، در میان مردان ۹۱ درصد و در میان زنان ۸۴٫۲ درصد است. بدین ترتیب، استان در نرخ باسوادی نیز رقم پائین‌تری (۱٫۶ درصد) از میانگین کشوری دارد. این نکته شایان ذکر اختلاف قابل توجه نرخ باسوادی زنان و مردان چه در سطح ملی و چه در سطح کشور است. میزان باسوادی در شهرستان‌های استان نیز رقمی بین ۹۰ درصد در شهرستان گرگان (با بالاترین نرخ باسوادی) و ۸۰ درصد در شهرستان مراوه‌تپه (با پائین‌ترین نرخ باسوادی) است. نرخ باسوادی سایر شهرستان‌های استان نیز در جدول پیش‌رو آورده شده است.

۴-۳-۱- سال‌های موردانتظار تحصیل

متوسط سال‌های تحصیل اثر مستقیمی بر وضعیت زندگی، سلامت و کاهش جرایم در هر جامعه‌ای دارد. سال‌های مورد انتظار کودکان برای آموزش عبارت است از تعداد کل سال‌های تحصیل که انتظار می‌رود یک کودک ۶ ساله در سال‌های آتی از آن برخوردار شود. در این تعریف، فرض بر این است که احتمال ثبت‌نام در مدرسه در تمامی گروه‌های سنی در آینده برابر با میزان فعلی ثبت‌نام باشد. این شاخص در واقع میانگین طول تحصیلات را در جامعه نشان می‌دهد. بر اساس آخرین گزارش توسعه انسانی (۲۰۲۱)، این شاخص در ایران ۱۴٫۶۲ سال (در بین مردان ۱۴٫۶۹ سال و در بین زنان ۱۴٫۵۴ سال) است.

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، این شاخص در استان گلستان در سال ۲۰۲۱ معادل ۱۳٫۸۲ سال بوده است که با میانگین کشوری (۱۴٫۶۲ سال) حدود ۵٫۴ درصد تفاوت دارد.

نمودار ۹-۱- سال‌های مورد انتظار تحصیل در کشور به تفکیک استان‌ها، ۲۰۲۱

منبع: <https://globaldatalab.org/>

نرخ بازماندگی از تحصیل در استان گلستان در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ برابر با ۸,۴۲ درصد بوده و این استان از این حیث بعد از استان‌های سیستان و بلوچستان (۱۸,۲ درصد) و آذربایجان غربی (۹,۸۵ درصد) در رتبه سوم کشور قرار داشته است. همچنین در سال تحصیلی مورد اشاره، ۲,۶۴ درصد از دانش‌آموزان استان گلستان ترک تحصیل نموده‌اند که از این حیث نیز این استان بعد از استان‌های سیستان و بلوچستان (۴,۲۴ درصد) و آذربایجان غربی (۲,۸۹ درصد) در رتبه سوم کشور قرار داشته است.

۵-۳-۱- درآمد سرانه

درآمد سرانه یکی از شاخص‌های مهم سنجش وضعیت اقتصادی یک منطقه به شمار می‌آید. این شاخص در استان بر مبنای آخرین اطلاعات موجود (۱۳۹۵-۱۳۹۰) محاسبه شده است. درآمد سرانه استان در سال ۱۳۹۵، معادل ۱۰۰,۷ میلیون ریال بوده است که از این حیث، رتبه ۲۵ را بین استان‌های کشور دارد و یکی از استان‌های با درآمد سرانه پایین به شمار می‌آید.

جدول ۱۱-۱- وضعیت درآمد سرانه استان گلستان - ۱۳۹۵-۱۳۹۰ - بدون نفت - میلیون ریال

رتبه در دوره	متوسط درآمد سرانه ۱۳۹۵-۱۳۹۰	رتبه در درآمد سرانه - ۱۳۹۵	درآمد سرانه ۱۳۹۵
۲۷	۹۴,۵	۲۵	۱۰۰,۷

منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان

در نقشه ذیل متوسط درآمد سرانه استان‌ها در بازه زمانی ۱۳۹۵-۱۳۹۰ نشان داده شده است.

نقشه ۲-۱- متوسط درآمد سرانه در دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۹۰ (میلیون ریال) - بدون نفت

منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان

در این نقشه، استان‌ها به پنج گروه تقسیم شده‌اند. دسته اول استان‌هایی هستند که درآمد سرانه آنها بیش از ۴۸۰ میلیون ریال است و استان بوشهر تنها استانی بوده که در این دسته جای گرفته است. دسته سوم استان‌هایی هستند که درآمد سرانه آنها بین ۲۴۱ تا ۳۶۰ میلیون ریال است که استان‌های تهران و یزد در این دسته قرار می‌گیرند. دسته آخر، استان‌هایی هستند که قرابت فضایی و اقتصادی لازم را با استان تهران ندارد و به همین دلیل درآمد سرانه پایین‌تری داشته و نیازمند برنامه‌ریزی دولت، برای بهبود کیفیت زندگی مردم هستند. استان گلستان، در این دسته‌بندی، در رده آخر بوده و جزء استان‌های با درآمد سرانه بسیار پایین قرار گرفته است.

۴-۱- شاخص‌های اقتصادی

بررسی شاخص‌های اقتصادی استان گلستان، نشان از اقتصاد ضعیف با تاب‌آوری پایین اقتصادی آن دارد. این استان تنوع‌پذیری پایینی در حوزه‌های اقتصادی دارد و در بخش اقتصاد شهری به‌طور چشمگیری متکی بر فعالیت‌های خدماتی و در بخش روستایی به‌طور محسوس متکی بر فعالیت‌های کشاورزی و دامداری است.

۴-۱-۱- نرخ مشارکت اقتصادی

نرخ مشارکت اقتصادی استان در طی دهه اخیر همواره از نرخ مشارکت اقتصادی کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۱-۱۲- مشارکت اقتصادی استان گلستان، ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱

سال	استان			کشور		
	کل (درصد)	مرد (درصد)	زن (درصد)	کل (درصد)	مرد (درصد)	زن (درصد)
۱۳۸۵	۴۲,۳	۶۳,۶	۲۱,۹	۴۰,۴	۶۳,۹	۱۶,۴
۱۳۹۰	۳۸,۶	۶۰,۶	۱۶,۹	۳۶,۹	۶۰,۷	۱۲,۶
۱۳۹۳	۳۵,۷	۶۰,۲	۱۲,۷	۳۷,۲	۶۲,۵	۱۲
۱۳۹۴	۳۷,۶	۶۲,۵	۱۴	۳۸,۲	۶۳,۲	۱۳,۳
۱۳۹۵	۳۸,۲	۶۲,۹	۱۴,۶	۳۹,۴	۶۴,۱	۱۴,۹
۱۳۹۶	۳۷,۸	۶۱,۶	۱۵,۷	۴۰,۱	-	-
۱۳۹۷	۴۲,۸	۶۲,۳	۱۴,۸	۴۴,۵	۶۴,۸	۱۶,۱
۱۳۹۸	۴۲	۶۰,۹	۱۴,۸	۴۴,۱	-	-
۱۳۹۹	۳۹,۱	۶۵,۴	۱۴	۴۱,۳	-	-
۱۴۰۰	۳۸	۶۴,۹	۱۱,۸	۴۰,۹	-	-
۱۴۰۱	۳۷,۶	-	-	۴۰,۹	-	-

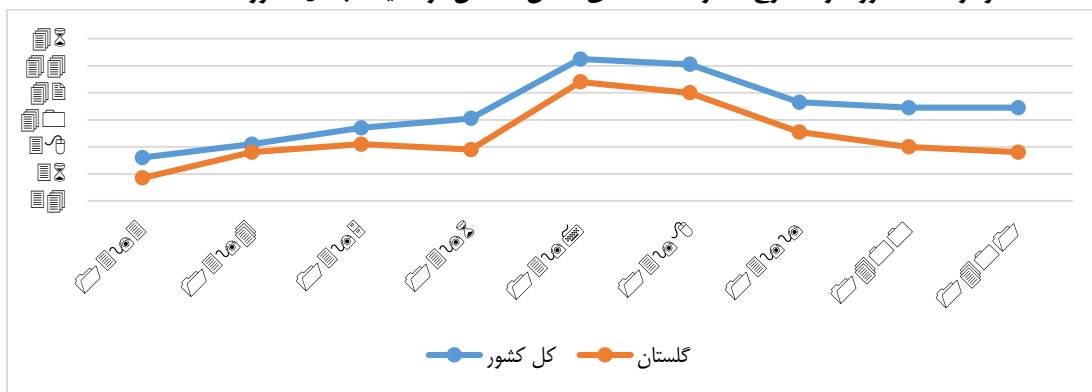
منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

^۱ نرخ مشارکت اقتصادی عبارت است نسبت جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ۱۰ ساله و بیش‌تر به جمعیت در سن کار ضرب در ۱۰۰

متوسط نرخ مشارکت اقتصادی کشور در دوره ۱۴۰۱-۱۳۹۷، مقدار ۴۲,۳۴ درصد و متوسط نرخ مشارکت اقتصادی استان در همین دوره ۳۹,۹ درصد بوده است.

در نمودار زیر روند تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی در دوره زمانی ۱۴۰۱-۱۳۹۳ در استان گلستان و مقایسه با کل کشور نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود، تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی در استان با کل کشور، روند حرکت مشابه هم را تجربه کرده‌اند. در دوره مشابه دچار افت شدند، دوباره بالا رفتند و در سال ۱۳۹۸ با افت مواجه شدند.

نمودار ۱۰-۱- روند رشد نرخ مشارکت اقتصادی استان گلستان در مقایسه با کل کشور ۱۴۰۱ - ۱۳۹۳

منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

نرخ مشارکت اقتصادی شهرستان‌های استان در جدول زیر آورده شده است:

جدول ۱۳-۱- نرخ مشارکت اقتصادی شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵

استان	کل	مرد	زن
استان	۴۰,۱	۶۶,۵	۱۳,۹
بندرگز	۳۶,۹	۶۲,۹	۱۰,۹
رامیان	۴۰,۲	۶۶,۵	۱۳,۸
آزادشهر	۳۷,۷	۶۴,۲	۱۱,۵
کلاله	۴۱,۲	۶۹,۰	۱۳,۴
آق‌قلا	۴۰,۸	۷۱,۲	۱۰,۴
مینودشت	۳۸,۹	۶۶,۰	۱۲,۱
گنبد کاوس	۴۰,۹	۶۷,۹	۱۴,۰
گرگان	۳۹,۹	۶۴,۷	۱۵,۴
کردکوی	۳۹,۳	۶۵,۹	۱۲,۲
بندر ترکمن	۳۹,۱	۶۵,۳	۱۲,۷
گمیشان	۴۰,۰	۶۶,۵	۱۳,۲
علی‌آباد کتول	۴۰,۲	۶۶,۳	۱۴,۳
گالیکش	۳۹,۹	۶۶,۸	۱۳,۱
مراوه تپه	۴۵,۷	۶۸,۷	۲۳,۱

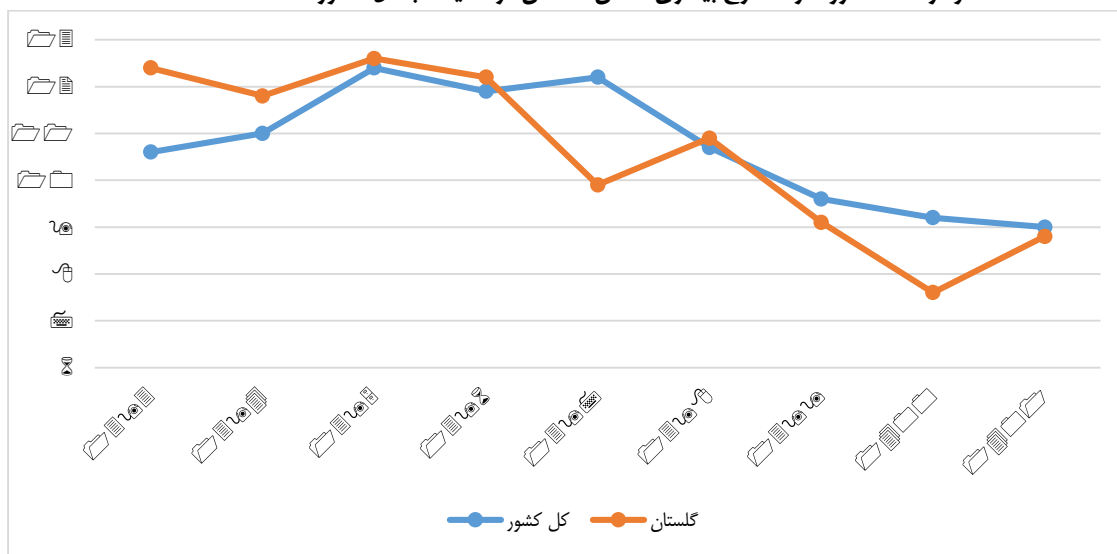
منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

دیده می‌شود که شهرستان‌های مراوه‌تپه، بیشترین نرخ مشارکت اقتصادی در استان و شهرستان بندرگز، کمترین نرخ را به خود اختصاص داده‌اند. قابل ذکر است که تفاوت بالاترین نرخ مشارکت اقتصادی در شهرستان‌های استان (۴۵,۷) و پایین‌ترین نرخ مشارکت اقتصادی استان (۳۶,۹) درصد است. نکته قابل توجه، تفاوت فاحش مقدار نرخ مشارکت اقتصادی میان زنان و مردان در استان است. این مقدار در مردان ۶۶,۵ درصد و در زنان ۱۳,۹ درصد برآورد شده است.

۲-۴-۱- نرخ بیکاری

نرخ بیکاری استان در سال ۱۴۰۱، مقدار ۸,۸ درصد بوده است. درباره جزئیات این شاخص اطلاعاتی منتشر نشده است اما شاخص مذکور در سال ۱۴۰۰، برابر با ۷,۶ درصد و پائین‌تر از رقم ۹,۲ درصدی میانگین کشوری بوده است. این نرخ برای زنان ۱۳,۶ درصد و برای مردان ۶,۴ درصد برآورد شده است که این نسبت (نرخ بیکاری) در مناطق شهری و روستایی در سال مذکور به ترتیب برابر با ۷,۱ درصد و ۸,۲ درصد است. نرخ بیکاری استان با کاهش قابل توجهی در سال ۱۳۹۸ از ۱۰,۹ درصد به ۷,۶ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده و مجدداً در سال ۱۴۰۱ مقداری افزایش یافته است. این شاخص از سال ۱۳۹۸، همواره پائین‌تر از میانگین کشوری قرار داشته است.

نمودار ۱۱-۱- روند رشد نرخ بیکاری استان گلستان در مقایسه با کل کشور، ۱۴۰۱ - ۱۳۹۳

منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

نرخ بیکاری شهرستان‌های استان بر اساس آخرین آمار در دسترس (سال ۱۳۹۵) به شرح جدول پیش‌رو است. همانطور که دیده می‌شود، بیشترین نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۵، مربوط به شهرستان‌های گمیشان با نرخ ۲۱,۴ درصد و مراوه تپه با نرخ ۱۸ درصد است. کمترین نرخ نیز مربوط به شهرستان مینودشت با نرخ ۱۰,۷ درصد و رامیان با نرخ ۱۱,۴ درصد است. نکته قابل توجه اختلاف کم‌تر نرخ بیکاری زنان و مردان و در مقایسه با بقیه استان‌های کشور از این نظر است.

۳ - آمار ذکر شده از سالنامه آماری استان، از سایت مرکز آمار استخراج شده است.

در سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاری استان گلستان ۱۰,۹ درصد است. بیشترین نرخ بیکاری در شهرستان رامیان مشاهده می‌شود که ۱۵,۷ درصد است و علی‌آباد کتول با ۶,۹ درصد دارای کمترین نرخ بیکاری است.

جدول ۱۴-۱- نرخ بیکاری شهرستان‌های استان، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۸

شرح	۱۳۹۵			۱۳۹۸
	زن	مرد	کل	کل (زن و مرد)
استان	۲۰,۷	۱۲,۷	۱۴,۱	۱۰,۹
بندرگز	۲۹,۲	۱۳,۷	۱۶,۰	۱۰
رامیان	۱۳,۶	۱۱,۰	۱۱,۴	۱۵,۷
آزادشهر	۲۷,۱	۱۴,۸	۱۶,۷	۱۱,۶
کلاله	۱۶,۹	۱۳,۸	۱۴,۳	۱۱,۵
آق‌قلا	۱۶,۱	۱۱,۶	۱۲,۲	۱۰,۷
مینودشت	۱۷,۷	۹,۴	۱۰,۷	۱۱,۵
گنبد کاوس	۲۲,۹	۱۴,۲	۱۵,۷	۱۰,۱
گرگان	۲۲,۰	۱۰,۹	۱۳,۰	۱۱
کردکوی	۱۷,۲	۱۱,۳	۱۲,۲	۱۰,۲
بندر ترکمن	۱۹,۹	۱۱,۷	۱۳,۱	۱۰,۶
گمیشان	۲۷,۲	۲۰,۳	۲۱,۴	۱۱,۳
علی‌آباد کتول	۲۱,۴	۱۱,۹	۱۳,۶	۹,۶
گالیکش	۱۷,۴	۱۲,۲	۱۳,۰	۱۰,۵
مراوه تپه	۱۲,۸	۱۹,۸	۱۸,۰	۱۲,۱

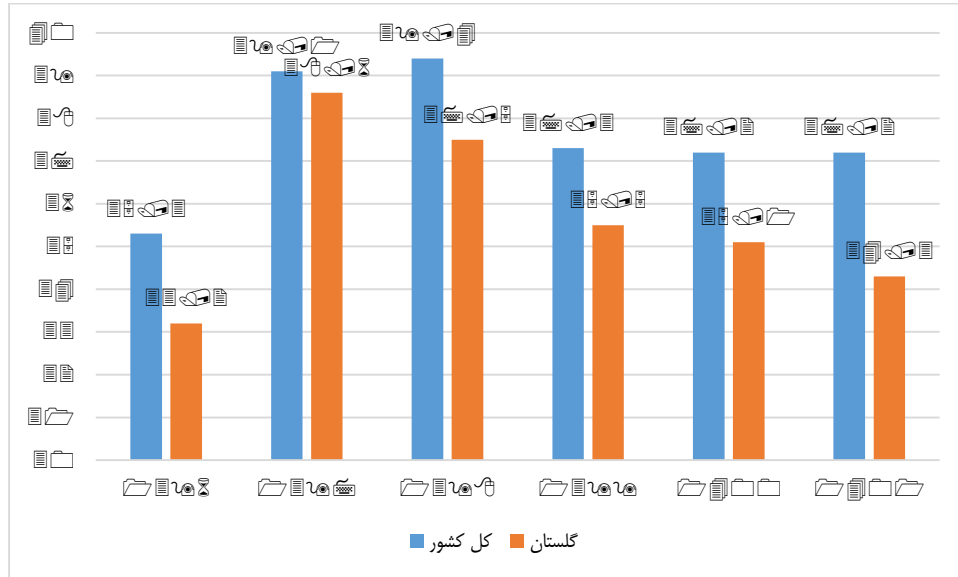
منبع: مرکز آمار ایران و مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

۳-۴-۱- نسبت اشتغال استان

بررسی نسبت اشتغال^۳ استان در بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۹۶، نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۳۵,۷ درصد از کل جمعیت در سن کار (۱۵ ساله و بیش‌تر) استان، شاغل بوده‌اند. این در حالی است که این شاخص برای کل کشور به‌طور میانگین ۳۷,۶ درصد بوده است. نسبت اشتغال استان گلستان در دوره مورد بررسی همواره از میانگین کشور پایین‌تر بوده و شکاف این شاخص با میانگین کشوری در سه سال اخیر همواره در حال افزایش بوده است. در سال ۱۴۰۱، استان گلستان با نسبت اشتغال ۳۴,۳ درصد در جایگاه ۲۵ام در میان ۳۱ استان کشور قرار داشته است.

^۳ نسبت اشتغال عبارت است از نسبت جمعیت شاغل ۱۰ ساله و بیش‌تر به کل جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر ضرب‌در ۱۰۰

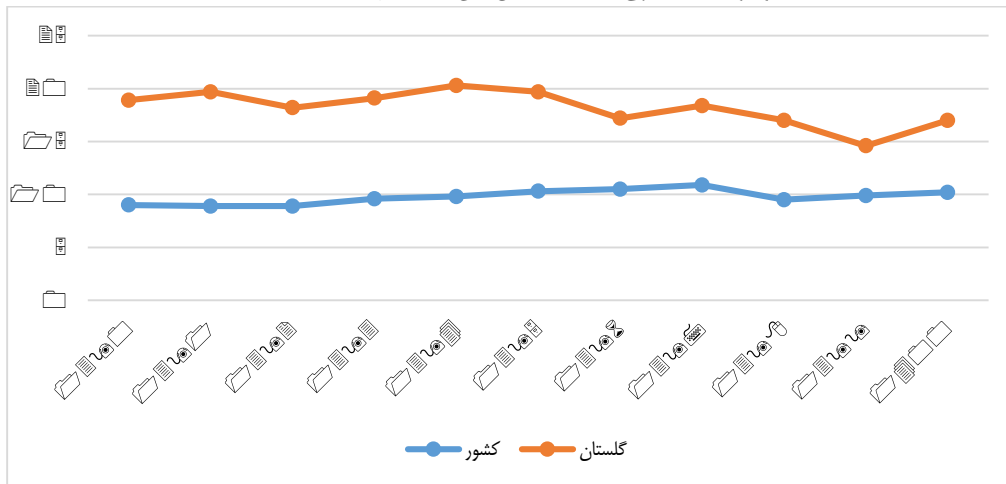
نمودار ۱۲-۱- نسبت اشتغال طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۶

منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

۴-۴-۱- نرخ اشتغال ناقص

نمودار ۱۳-۱- نرخ اشتغال ناقص طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۸

منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

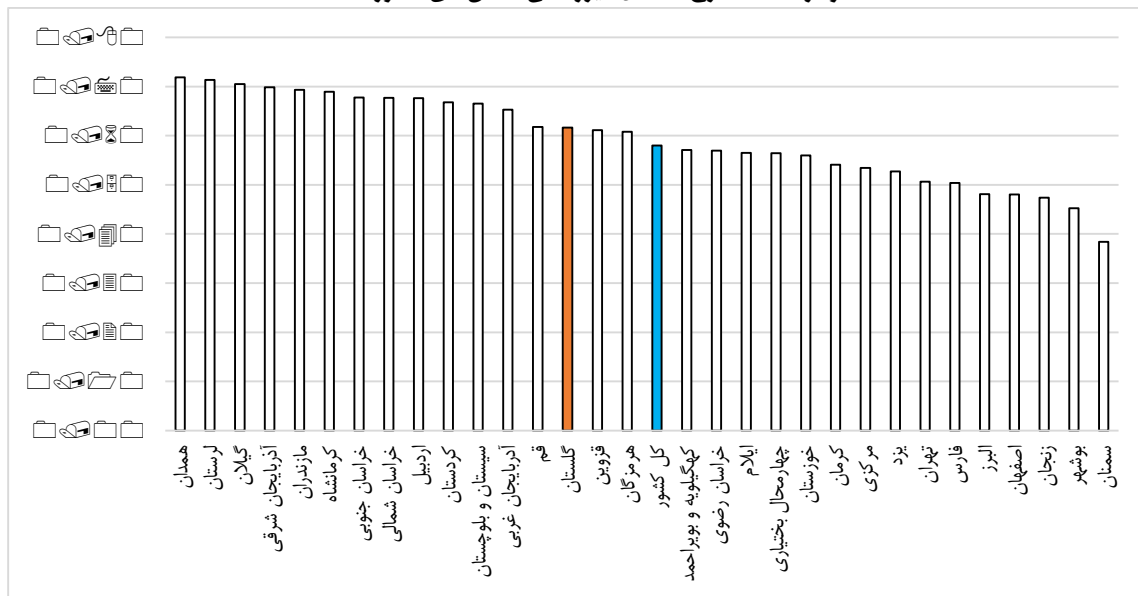
نرخ اشتغال ناقص^۴ استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری در نمودار شماره ۱-۱۲، آورده شده است. نرخ اشتغال ناقص به طور کلی میزان ناکارآمدی در بهره‌گیری از نیروی کار را نشان می‌دهد، که برای کل کشور در سال ۱۴۰۱، ۹٫۵ درصد بوده است. گزارشی از وضعیت استان در این شاخص در سال ۱۴۰۱ در دست نیست اما این شاخص یاد شده در استان

^۴ نرخ مقدار اشتغال ناقص عبارت است از نسبت مقدار اشتغال ناقص به زمان بالقوه کار شاغلان (ساعت کار واقعی شاغلان در تمام مشاغل + مقدار اشتغال ناقص) ضرب در

گلستان در مقایسه با میانگین کشوری در دوره ۱۴۰۰-۱۳۹۰ همواره بیش‌تر بوده است که نشان‌دهنده ناکارآمدی قابل توجه بازار کار استان می‌باشد.

گزارش رسمی مرکز آمار ایران از وضعیت اشتغال غیررسمی در کشور در سال ۱۳۹۹، ۶۲ درصد از کل اشتغال استان در سال یاد شده، غیررسمی بوده‌اند. میانگین این شاخص برای کشور برابر با ۰٫۵۸ درصد بوده است و از این منظر این استان رتبه ۱۴ را در میان استان‌های کشور داشته است.

نمودار ۱-۱۴- نرخ اشتغال غیررسمی استان‌های کشور، ۱۳۹۹

منبع: گزارش اقتصاد غیررسمی و اشتغال غیررسمی در ایران، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۹

لازم به ذکر است اشتغال در بخش غیررسمی شامل موارد زیر می‌باشد:

- ۱) در صورتی که فرد در سازمان، بنگاه یا شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی کار می‌کند یا مالکیت محل کار، فرد یا خانوار باشد، اگر فعالیت بنگاه ثبت نشده باشد؛
- ۲) در صورتی که فرد در سازمان، بنگاه یا شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی کار می‌کند یا مالکیت محل کار، فرد یا خانوار باشد، اگر بنگاه حسابداری نداشته باشد (حساب و کتاب بنگاه نگهداری نشود) و در مورد ثبت فعالیت بنگاه نیز اطلاعی نداشته باشد، اگر فرد مزد و حقوق‌بگیر باشد ولی برای وی از طرف کارفرما حق بیمه بازنشستگی پرداخت نشود در صورتی که محل کار ثابت باشد و تعداد کارکنان بنگاه کمتر از ۱۳ نفر یا اظهار نشده باشد.
- ۳) در صورتی که فرد در سازمان، بنگاه یا شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی کار می‌کند یا مالکیت محل کار فرد یا خانوار باشد، اگر بنگاه حسابداری نداشته باشد (حساب و کتاب بنگاه نگهداری نشود) و در مورد ثبت فعالیت بنگاه نیز اطلاعی نداشته یا اظهار نشده باشد، اگر فرد مزد و حقوق‌بگیر نباشد (کارفرما، کارکن مستقل یا کارکن فامیلی بدون مزد) در صورتی که محل کار ثابت باشد و تعداد کارکنان بنگاه کمتر از ۱۳ نفر یا اظهار نشده باشد.

۴) در صورتی که فرد در سازمان، بنگاه یا شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی کار می‌کند یا مالکیت محل کار، فرد یا خانوار باشد، اگر بنگاه حسابداری نداشته باشد (حساب و کتاب بنگاه نگهداری نشود) و در مورد ثبت فعالیت بنگاه نیز اطلاعی نداشته باشد، اگر فرد مزد و حقوق‌بگیر باشد ولی برای وی از طرف کارفرما حق بیمه بازنشستگی پرداخت نشود، در صورتی که محل کار ثابت نباشد.

۵) در صورتی که فرد در سازمان، بنگاه یا شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی کار می‌کند یا مالکیت محل کار فرد یا خانوار باشد، اگر بنگاه حسابداری نداشته باشد (حساب و کتاب بنگاه نگهداری نشود) و در مورد ثبت فعالیت بنگاه نیز اطلاعی نداشته یا اظهار نشده باشد، اگر فرد مزد و حقوق‌بگیر نباشد (کارفرما، کارکن مستقل یا کارکن فامیلی بدون مزد) در صورتی که محل کار ثابت نباشد.

جدول ۱۵-۱- هدف‌گذاری اشتغال شهرستان‌های استان

شهرستان	جمعیت بیکار (هزار نفر)	تعداد شاغلان (هزار نفر)	تعداد شغل مورد نیاز (۱۴۰۴-۱۳۹۹)
آزادشهر	۲,۱	۳۰,۵	۴۳۱۶
آق‌قلا	۲,۹	۴۱,۸	۵۹۱۸
بندرگز	۱,۰۱	۱۴,۵۵	۲۰۵۵
بندر ترکمن	۱,۷۵	۲۵,۲۲	۳۵۶۶
رامیان	۱,۸۹	۲۷,۱۹	۲۸۴۴
علی‌آباد	۳,۰۸	۴۴,۳۷	۶۲۷۴
کردکوی	۲,۵۷	۳۷	۵۲۳۱
کلاله	۲,۵۷	۳۷	۵۲۳۱
گالیکش	۱,۳۸	۱۹۹۲	۲۸۱۷
گرگان	۱۰,۵۳	۱۵۱,۵۴	۲۱۴۲۷
گمیشان	۱,۵۱	۲۱,۶۹	۳۰۶۷
گنبد کاووس	۷,۶۵	۱۰۹,۹۸	۱۵۵۵۰
مراوه‌تپه	۱,۳۴	۱۹,۲۲	۲۷۱۸
مینودشت	۱۶۵۲	۲۳۸۰۴	۳۳۶۶
استان گلستان	۴۰,۹	۵۸۹,۳	۸۳۳۳۱

منبع: سند توسعه و اشتغال استان گلستان

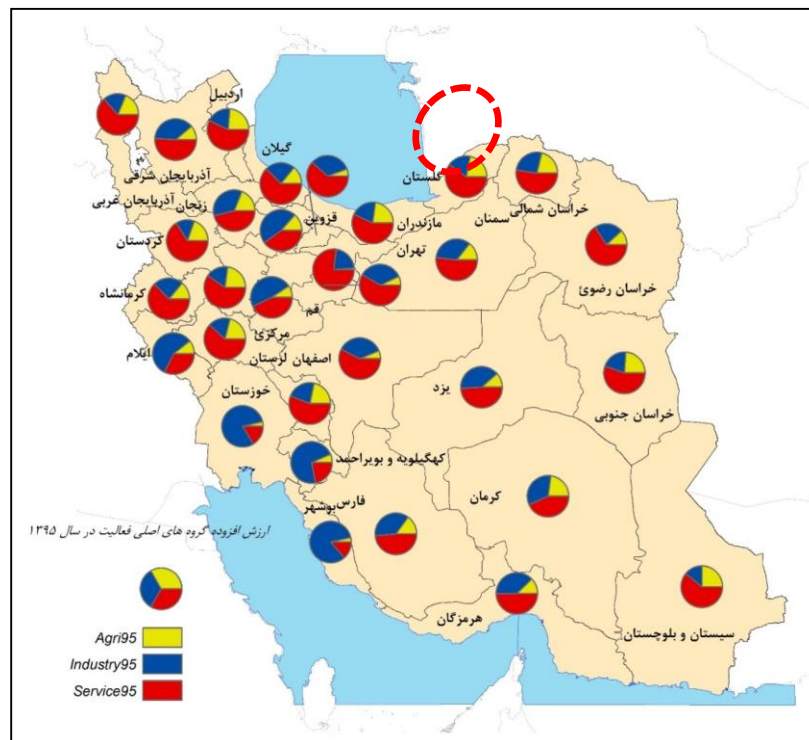
بر اساس هدف‌گذاری صورت گرفته، این استان دارای قریب به ۴۱ هزار نفر بیکار بوده است و در افق ۱۴۰۴ با احتساب نیروی کار وارد شده به بازار به ۸۳ هزار فرصت شغلی نیاز دارد.

۵-۴-۱- تحلیل بخش‌های عمده اقتصادی و گروه‌های فعالیتی

گروه‌های عمده فعالیتی عبارتند از بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات که در این بخش به بررسی وضعیت آنها در استان گلستان در مقایسه با سایر استان‌های کشور پرداخته شده است. با توجه به این امر که تاکید بر هر کدام از گروه‌های عمده فعالیتی باید بر اساس مزیت‌های منطقه و توان اکولوژیک استان صورت گیرد، لذا مقایسه کردن نسبت گروه‌های عمده

فعالیتی در استان‌های مختلف، اطلاعات سودمندی را ارائه نخواهد داد. به همین دلیل در تحلیل‌های صورت گرفته در این بخش، تاکید بر خود استان و روند تغییرات سهم هر کدام از گروه‌های عمده فعالیتی از GRDP استان است. با توجه به نقشه شماره ۱-۱۴، هر کدام از استان‌ها با توجه به مزیت‌های اقتصادی، سیاست‌های اجرایی حکومت مرکزی و توان اکولوژیکی منحصر به فرد خود، نسبت مختلفی از گروه‌های عمده فعالیت را به خود اختصاص داده‌اند. مقدار و سهم گروه‌های عمده اقتصادی از GRDP استان از جمله مواردی است که سمت و سوی کلی توسعه اقتصادی استان را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، ردپای سیاست‌های اقتصادی استان و سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته دولتی و خصوصی را می‌توان به صورت کلی در پرننگ و یا کمرنگ شدن سهم گروه‌های عمده اقتصادی از GRDP استان مشاهده کرد.

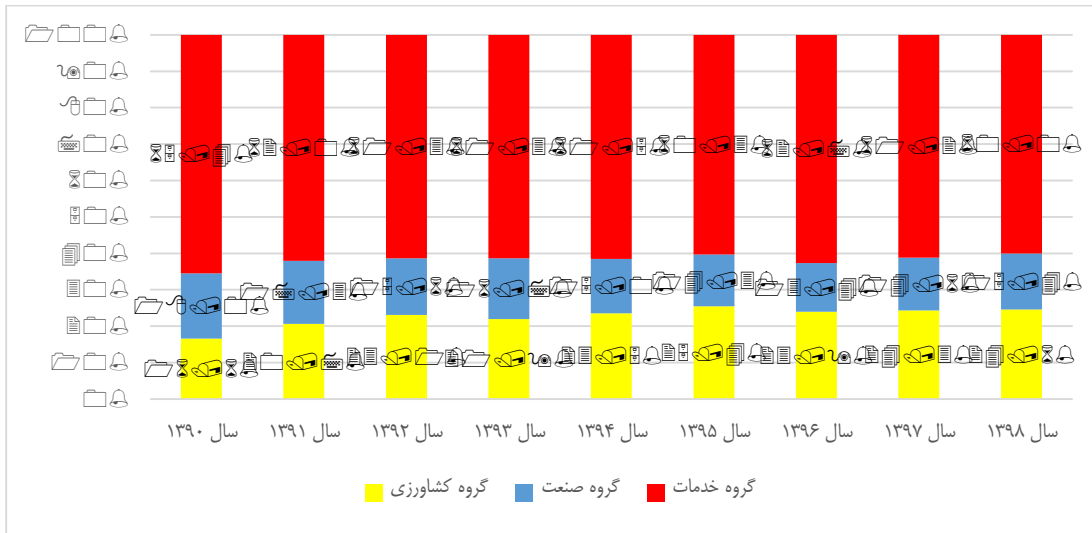
نقشه ۳-۱- سهم گروه‌های عمده فعالیت از GRDP استان در سال ۱۳۹۵

منبع: بر مبنای داده‌های حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران

در نمودار پیش‌رو، سهم هر کدام از گروه‌های عمده اقتصادی از ارزش افزوده تولیدی استان در بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۳۹۸ در نمودار پیش‌رو، سهم هر کدام از گروه‌های عمده اقتصادی از ارزش افزوده تولیدی استان در بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۳۹۸ مورد بررسی قرار گرفته است. سهم بخش خدمات از GRDP استان در بازه زمانی بررسی شده، از ۶۵ درصد در سال ۱۳۹۰ پس از نزول به ۶۰ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است. در این بازه زمانی، که سهم بخش خدمات و صنعت از ارزش افزوده تولیدی استان کاهش داشته، بخش کشاورزی با رشد ۸ درصدی سهم خود را از ۱۶٫۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۲۴٫۶ درصد در سال ۱۳۹۸ رسانده است.

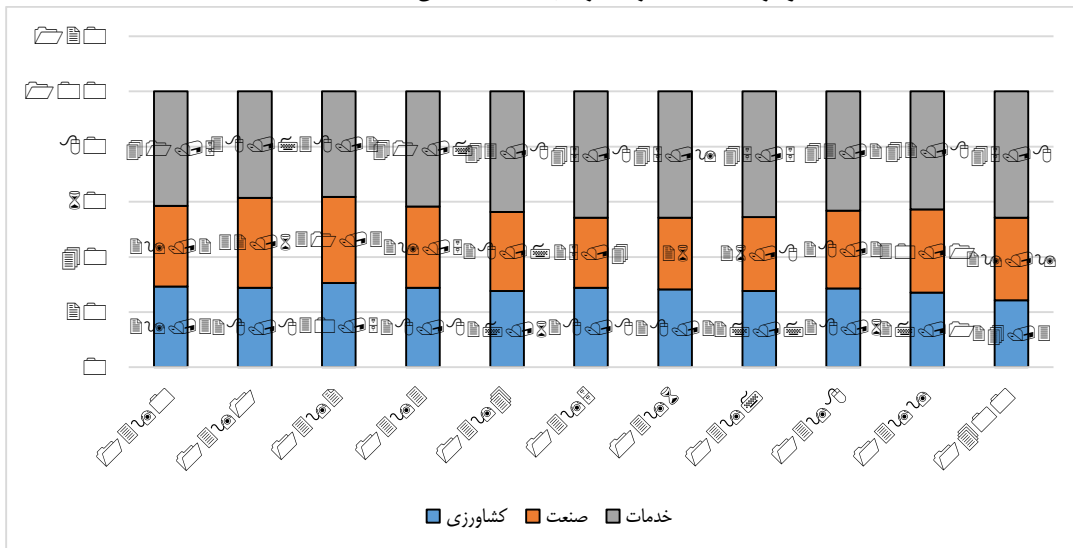
نمودار ۱۵-۱- روند تغییرات سهم گروه‌های عمده فعالیت از تولید ناخالص داخلی استان- ۱۳۹۸-۱۳۹۰

منبع: بر مبنای داده‌های حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران

۱-۴-۶- ترکیب اشتغال

نمودار ۱۶-۱- تغییرات ترکیب اشتغال استان، ۱۴۰۱-۱۳۹۰

منبع: گزارش آمارگیری نیروی کار، مرکز آمار ایران

درصد تغییرات ترکیب شاغلان استان طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۰ در نمودار زیر آورده شده است. بخش خدمات استان با افزایش در سهم اشتغال روبرو بوده است و از طرف دیگر، بخش کشاورزی رشدی منفی را طی سال‌های مورد سنجش، داشته است.

۷-۴-۱- توان تولید

در این بخش توان تولید در استان گلستان با سایر استان‌ها مقایسه می‌شود. لازم به ذکر است که توان تولید برای سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ محاسبه شده و رتبه استان در بین سایر استان‌ها در هر کدام از این سال‌ها بررسی خواهد شد. توان تولید از تقسیم نسبت GRDP به GDP بر نسبت جمعیت استان به کشور به دست می‌آید. مقدار عددی این شاخص اگر بالاتر از یک باشد به معنی آن خواهد بود که استان بیش از نسبت جمعیت خود، ارزش افزوده تولید کرده است و اگر مقدار عددی آن کمتر از یک باشد به این معنی است که استان کمتر از نسبت جمعیت خود، ارزش افزوده تولید کرده و نشان از توان تولید پایین استان به نسبت کل دارد. با توجه به جدول ۱-۱۶ استان گلستان از منظر توان تولید طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، روند نزولی داشته و از ۰,۵۵ در سال ۱۳۸۵ به ۰,۴۷ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. این در حالی است که این رقم همواره مقدار بسیار کمتری نسبت به توان تولید استان تهران و میانگین استان‌ها بوده است.

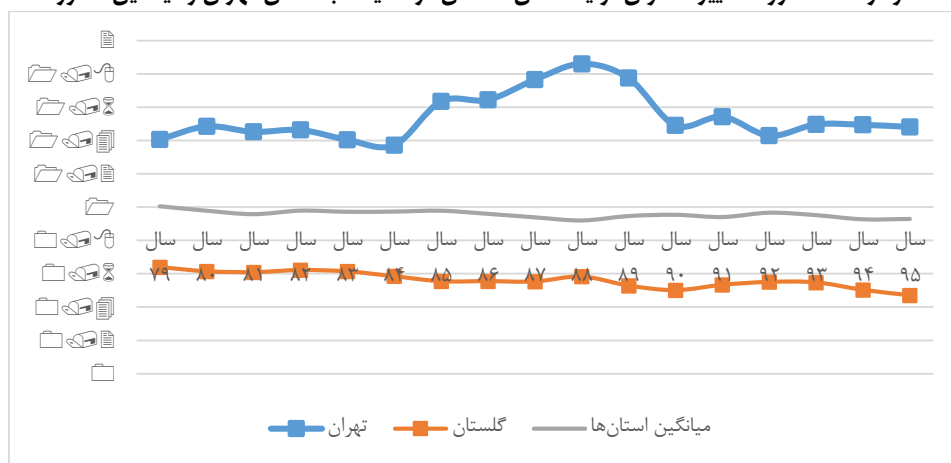
جدول ۱-۱۶- توان تولید استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری و استان تهران در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

استان‌ها	توان تولید سال ۱۳۸۵	رتبه	توان تولید سال ۱۳۹۰	رتبه	توان تولید سال ۱۳۹۵	رتبه
تهران	۱,۶۴	۴	۱,۴۹	۴	۱,۴۸	۳
گلستان	۰,۵۵	۲۵	۰,۵۰	۳۰	۰,۴۷	۲۸
میانگین استان‌ها	۰,۹۳	-	۰,۹۴	-	۰,۹۳	-

منبع: بر مبنای حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران

روند تغییرات توان تولید استان گلستان، تهران و میانگین استان‌ها در نمودار ذیل آورده شده است.

نمودار ۱۷-۱- روند تغییرات توان تولید استان گلستان در مقایسه با استان تهران و میانگین کشور

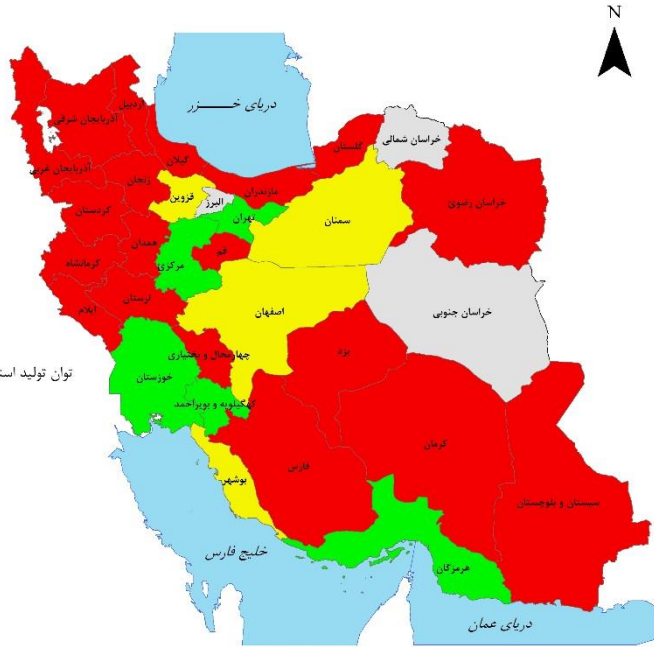

منبع: داده‌های حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران

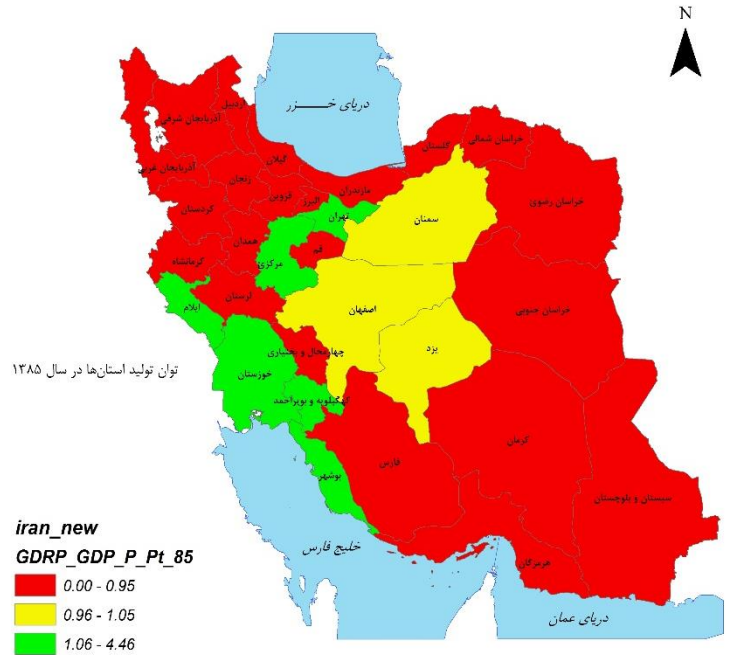
اطلاعات ذکر شده در بالا، در قالب نقشه‌های فضایی برای درک بهتر و به صورت دسته بندی شده در ادامه آمده است.

نقشه ۴-۱- جایگاه استان گلستان در سنجش توان تولید استان‌های کشور در سال‌های مختلف

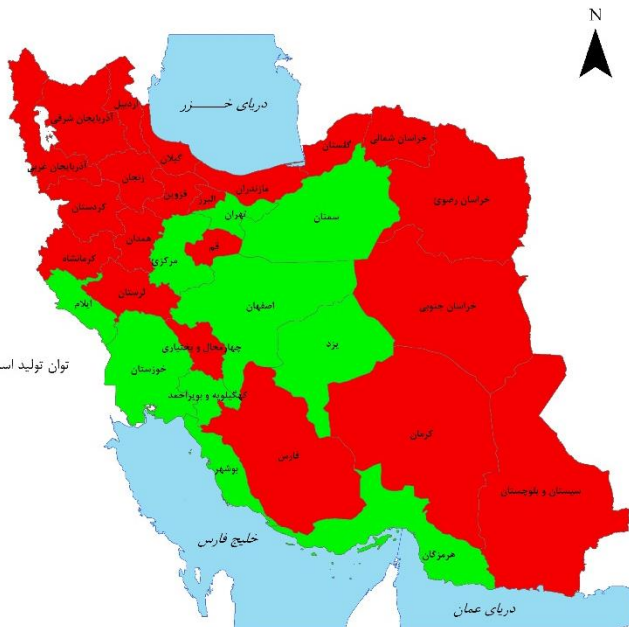
نقشه توان تولید استان‌های کشور در سال ۱۳۸۰

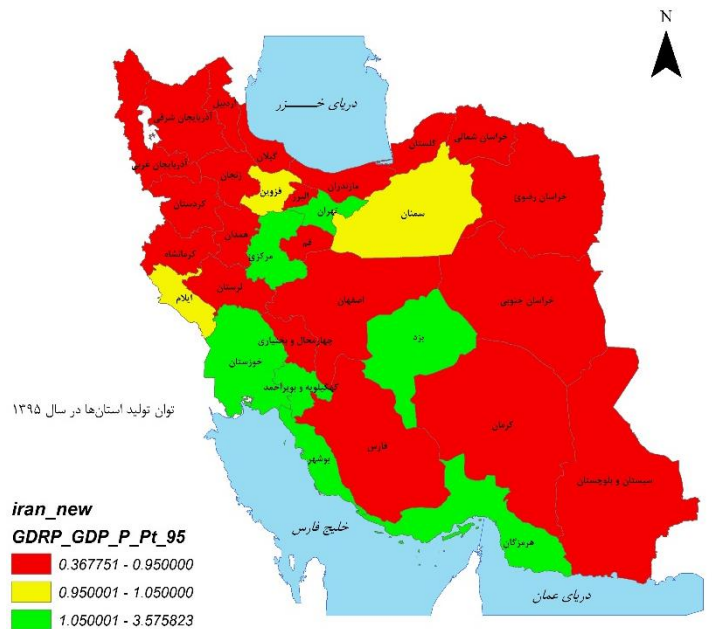
نقشه توان تولید استان‌های کشور در سال ۱۳۸۵

نقشه توان تولید استان‌های کشور در سال ۱۳۹۰

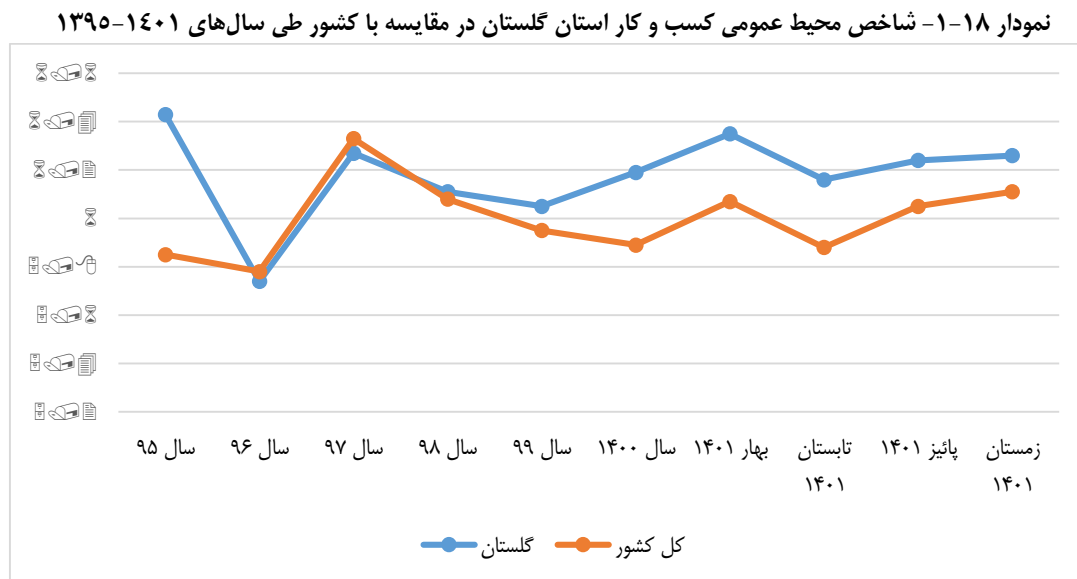
نقشه توان تولید استان‌های کشور در سال ۱۳۹۵

۸-۴-۱- شاخص محیط عمومی کسب و کار

یکی از مهمترین شاخص‌هایی که می‌تواند وضعیت مؤلفه‌های کلان اقتصادی استان‌ها را تبیین کند، شاخص مرکب محیط عمومی کسب‌وکار است که خود از ۲۸ معیار به دست می‌آید. مقدار عددی این شاخص بین صفر تا ۱۰ است و هر چه مقدار این عدد به صفر میل کند، فضای کسب‌وکار در استان مساعدتر است. نکته قابل تأمل ارتباط وضعیت نامناسب محیط عمومی کسب‌وکار و نرخ بیکاری بالا در اغلب استان‌های کشور است. در واقع محیط نامناسب کسب‌وکار مانع اصلی گسترش اشتغال و تولید در این استان‌ها بوده است. نمودار شماره ۱-۱۷، شاخص کسب‌وکار استان گلستان را در مقایسه با شاخص میانگین کشوری در سال‌های ۱۳۹۵ تا زمستان ۱۴۰۱ نشان می‌دهد. باید توجه کرد که در این نمودار، بالا بودن مقدار این شاخص، نشان دهنده بدتر بودن محیط عمومی کسب‌وکار است.

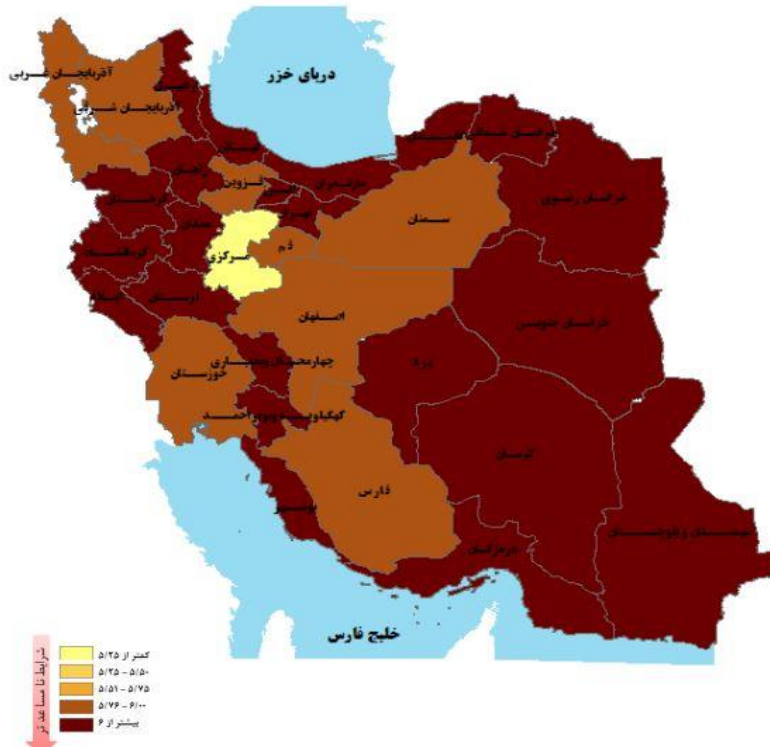
شاخص محیط عمومی کسب و کار در استان گلستان در زمستان ۱۴۰۱ برابر با ۶,۲۶ بوده و رتبه ... را در میان سایر استان‌ها به خود اختصاص داده، این در حالی است که مقدار این شاخص در کشور در سال مذکور مقدار ۶,۱۱ ارزیابی شده است. همچنین در دوره مطالعاتی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰، متوسط شاخص استان گلستان ۶,۱۳ در برابر ۵,۹۸ میانگین کشوری بوده است.

منبع: گزارش پایش کسب و کار، اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران

نقشه شماره ۱-۱۶ نیز وضعیت شاخص محیط عمومی کسب و کار در استان‌های کشور را به صورت دسته بندی شده نشان می‌دهد. با توجه به نقشه زیر استان گلستان در دسته چهارم قرار گرفته و به طور کلی شرایط نامطلوبی از حیث این شاخص دارد.

نقشه ۵-۱- توسط شاخص محیط عمومی کسب و کار در ایران

منبع: گزارش پایش کسب و کار، اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران

بر اساس آخرین گزارش موجود، وضعیت استان در معیارهای ۲۸ گانه شاخص محیط عمومی کسب و کار در مقایسه با میانگین کشوری، از قرار ذیل بوده است:

جدول ۱۷-۱- وضعیت استان گلستان در معیارهای شاخص محیط عمومی کسب و کار در مقایسه با میانگین کشوری

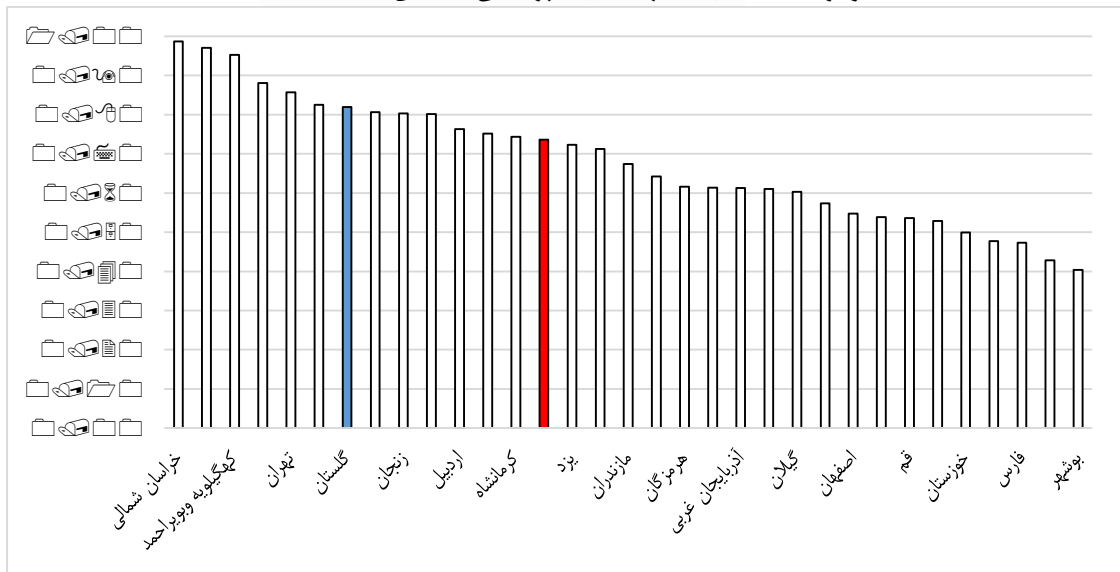
کل کشور	گلستان	معیار
۳.۹۵	۴.۰۵	نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
۶.۲۲	۵.۲۴	برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و...
۵.۵۱	۵.۴۱	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان
۷.۴۵	۷.۱۸	بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب و کار
۸.۶۵	۸.۸۶	غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات
۶.۳۳	۶.۳	رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی
۵.۱۳	۵.۸۹	تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌ رغبتی به خرید محصولات ایرانی
۶.۴۸	۷.۲۱	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار
۶.۳۲	۶.۳۲	وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار
۶.۶۹	۶.۶۷	رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۷.۶۳	۸.۰۵	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها

۶.۱۱	۶.۴۶	فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی
۵.۵۷	۵.۷۵	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل
۶.۵۵	۶.۴۸	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران
۶.۴۷	۶.۱۹	وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار
۵.۴۵	۵.۹۷	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۶.۲۲	۵.۹۷	عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار
۵.۷۶	۵.۵۴	فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار
۶.۷۶	۶.۹۱	دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها
۶.۱۹	۶.۷۹	کارگریزی عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه
۵.۴۵	۶.۲۲	کمبود تقاضا در بازار
۵.۹۶	۶.۱۵	کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز
۵.۷۸	۵.۸۵	کمبود نیروی کار ماهر
۶.۰۸	۶.۳	محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت
۳.۸۲	۳.۹۴	محدودیت دسترسی به آب
۴.۲۲	۵.۰۹	محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی
۶.۷۵	۶.۶۸	فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی
۶.۶۱	۵.۶۷	موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی

منبع: گزارش پایش کسب و کار، اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران

۹-۴-۱- نسبت تسهیلات به سپرده استان

نمودار ۱۹-۱- نسبت تسهیلات به سپرده طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۷

منبع: گزارش کل مانده تسهیلات و سپرده‌های ریالی و ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به تفکیک استان، بانک مرکزی ج.ا.ا.

نسبت تسهیلات به سپرده به نوعی وضعیت تأمین مالی بخش تولید، توسط شبکه بانکی را نشان می‌دهد. نمودار شماره ۱-۱۸، نسبت تسهیلات به سپرده در سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۱ به تفکیک استان‌ها را نشان می‌دهد. باید توجه کرد که براساس معیار بانک مرکزی در خصوص نرخ ذخیره قانونی، میزان مطلوب نسبت تسهیلات به سپرده، ۰/۸۵ است و بالاتر از ۰/۸۵ بودن آن نسبت، بانک را در معرض ریسک نقدینگی قرار می‌دهد. پایین بودن آن نسبت به ۰/۸۵، می‌تواند معیاری برای نامناسب بودن وضعیت حمایت اعتباری شبکه بانکی باشد. بنابراین، نسبت‌های نزدیک به ۱۰۰ و بالاتر از آن بیانگر وضعیت شکنندگی بانک و ریسک بالای شبکه بانکی است، اما پایین بودن این نسبت به نوعی بیانگر عدم حمایت لازم شبکه بانکی از تولید و سرمایه‌گذاری است. البته، یادآوری می‌شود که ممکن است تقاضا برای تسهیلات پایین بوده و یا طرح‌های مطرح شده، Bankable نبوده‌اند.

نسبت تسهیلات به سپرده استان گلستان در سال ۱۴۰۱، مقدار ۸۳ درصد بوده و رتبه یازدهم را به خود اختصاص داده است.

۱۰-۴-۱- امنیت سرمایه‌گذاری

نمودار ۱-۲۰- شاخص امنیت سرمایه‌گذاری استان گلستان در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۷

منبع: گزارش پایش امنیت سرمایه‌گذاری، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

منظور از امنیت سرمایه‌گذاری، شرایطی است که در آن، متغیرهای اقتصاد کلان با ثبات یا قابل پیش‌بینی باشند، حاکمیت قانون برقرار بوده و اعمال شود، قوانین و مقررات، تصمیم‌های مسئولان و رویه‌های اجرایی با ثبات باشند و به طور موثری اجرا شوند و در صورت ضرورت نیاز به تغییر در هر یک از آن‌ها، تغییرات قبلاً به اطلاع ذی‌نفعان برسد. همچنین اطلاعات موثر بر فعالیت‌های اقتصادی به طور شفاف و برابر در دسترس همه شهروندان باشد و نهادهای قضایی و انتظامی چنان مجهز و سالم و کارآمد باشند که هر گونه نقض حقوق مالکیت شهروندان مقرون به صرفه نباشد. این شاخص بر اساس ۷ نماگر ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی، شفافیت و سلامت اداری، فرهنگ وفای به عهد و صداقت و

۵-۱- شاخص‌های رفاهی

رفاه اجتماعی به‌عنوان واقعیتی جدید همواره مورد توجه اندیشمندان اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی بوده است، اما در دهه‌های ابتدایی قرن بیستم پس از پیدایش بحث‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و به صورت مشخص‌تر با طرح مباحث مربوط به رفاه اجتماعی و سیاست اجتماعی، این واژه، مورد تأمل بیش‌تر قرار گرفته و ادبیات گسترده‌ای را به خود اختصاص داده است.

رفاه اجتماعی یک مقوله یکپارچه از تلاقی عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که بیش‌تر به یک وضع چندجانبه-اقتصادی، اجتماعی و سیاسی معطوف است و حفظ شأن انسان‌ها و مسؤولیت‌پذیری جامعه در قبال آن و ارتقای توانمندی کلیت جامعه در عرصه‌های فردی و جمعی از اهداف اساسی آن است.

بنا بر برخی تعاریف، رفاه اجتماعی دو بُعد مادی و معنوی زندگی را در برمی‌گیرد. بعد مادی بر تأمین نیازهای اساسی، خوراک، پوشاک، شغل، مسکن و بهداشت و درمان تأکید دارد و بعد معنوی را هم می‌توان شامل سواد و آموزش، سلامت، حمایت قانونی از عموم مردم و برخورداری از حقوق انسانی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی دانست. از این رو رفاه اجتماعی را می‌توان واژگانی دانست که با مفاهیمی چون حمایت اجتماعی، تأمین اجتماعی، خدمات اجتماعی و بهزیستی، پیوستگی معنایی نزدیکی دارد که گاهی بر قلمروی مفهومی مشترکی هم اشارت دارد. در این بخش به مطالعه نابرابری و فقر در سطح استان، زنان سرپرست خانوار و شاخص‌های رفاهی پرداخته می‌شود.

۱-۵-۱- نابرابری و فقر

یکی از اساسی‌ترین مطالعات آماری که به منظور نیل به اهداف مختلف اقتصادی و اجتماعی، در اغلب کشورهای جهان صورت می‌گیرد، بررسی بودجه خانوار است. از طریق این بررسی می‌توان به چگونگی هزینه‌ها و درآمدهای خانوار، چگونگی توزیع آن، نابرابری درآمدی، شاخص‌های فقر نسبی و روند تغییرات آنها و نیز آمار و اطلاعات گوناگون دیگر پی برد. در بررسی پدیده فقر، توجه به ابعاد مختلف آن ضروری می‌باشد. برای این منظور نیز ابتدا باید تعریف مشخصی از آن ارائه داد. بوت و روانتری^۵ در تعریفی که از فقر ارائه دادند به تمایز بین فقر مطلق و فقر نسبی پرداختند. فقر مطلق را به عنوان ناتوانی در کسب حداقل استاندارد زندگی تعریف کرده‌اند و لذا بستگی به چگونگی تعریف حداقل معاش دارد و فقر نسبی به عنوان ناتوانی در کسب یک سطح معین از استانداردهای زندگی که در جامعه فعلی، لازم یا مطلوب تشخیص داده می‌شود، تعریف کرده‌اند. بنابراین در تعریف فقر نسبی به نابرابری در توزیع درآمد و ثروت بیش از میزان مطلق درآمد افراد توجه می‌شود. به منظور دستیابی به عمق نابرابری در توزیع درآمد یا مصرف بین افراد یا خانوارها می‌توان درصد کل درآمد دریافت شده توسط فقیرترین قشر جامعه را با درصد درآمد دریافت شده توسط ثروتمندترین قشر مقایسه

^۵. Booth & Rowntree

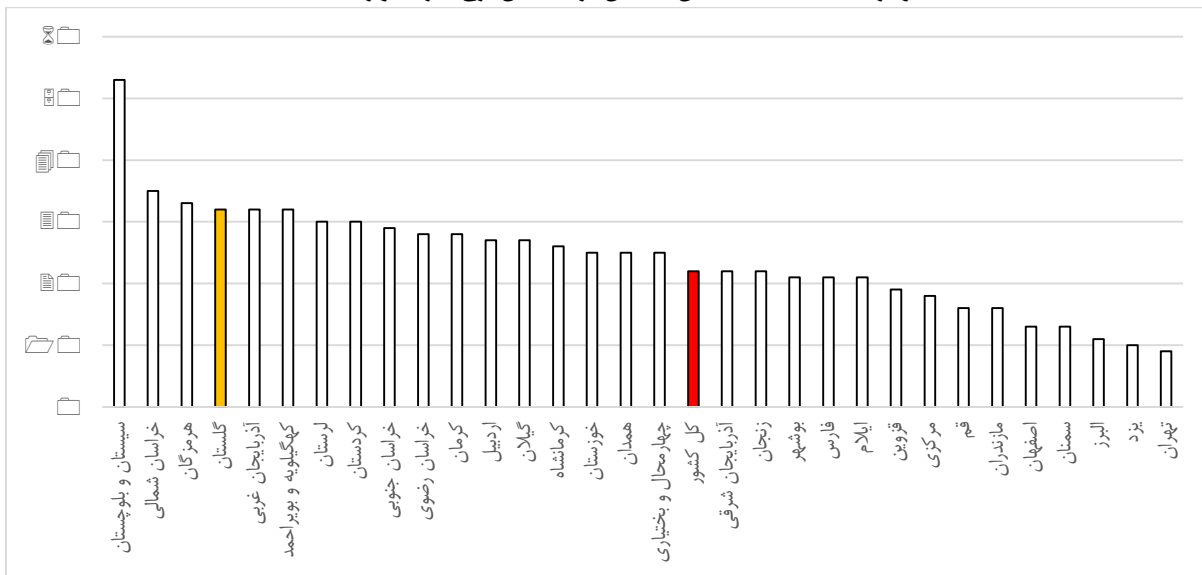
کرد. در ادامه نتایج بدست آمده از گزارش معاونت رفاه اجتماعی در سال ۱۳۹۹ درخصوص فقر شهری و روستایی، در استان‌های گلستان و برای مقایسه بهتر، استان تهران و کل کشور تجزیه و تحلیل می‌گردد. همانطور که دیده می‌شود، نسبت جمعیت زیر خط فقر در این استان از میانگین کشوری و استان تهران بیشتر می‌باشد. نکته قابل توجه، سهم کمتر جمعیت زیر خط فقر در نقاط شهری نسبت به کل کشور است. خانوارهای روستایی این استان، حدود ۴۲ درصد زیر خط فقر هستند که نسبت به درصد جمعیت زیر خط فقر روستایی کل کشور ۸ درصد بیشتر است. ۲۳ درصد جمعیت شهری و ۴۲ درصد جمعیت روستایی استان گلستان زیر خط فقر هستند که این مقدار در کل کشور به ترتیب، ۱۷ درصد و ۳۴ درصد است. در مقایسه با استان تهران نیز، نسبت جمعیت زیر خط فقر شهری استان ۳۸ درصد بیشتر و نسبت جمعیت روستایی زیر خط فقر استان حدود ۳۴ درصد بیشتر است.

جدول ۱۹-۱- خط فقر سرانه و جمعیت زیر خط فقر، ۱۳۹۹

نسبت جمعیت زیر خط فقر (درصد)		
روستایی	شهری	
۴۲	۲۳	گلستان
۸	۱۵	تهران
۳۴	۱۷	کل کشور

منبع: اطلس رفاه ایرانیان، وزارت کار، تعاون و رفاه اجتماعی

نمودار ۲۱-۱- جایگاه استان گلستان در سنجش نرخ فقر خانوار، ۱۴۰۰

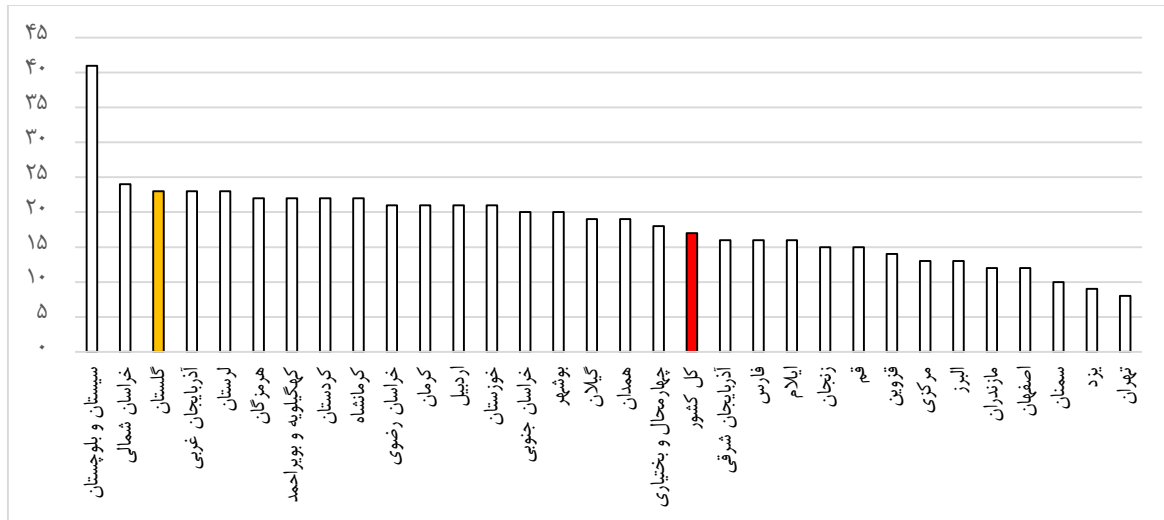

منبع: سالنامه آماری استان و نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی سال‌های مختلف و محاسبات پژوهش

گاهی برای تعیین خط فقر مطلق از روش حداقل درآمد لازم برای تامین نیازهایی چون خوراک، پوشاک، آموزش، مسکن و بهداشت و درمان استفاده نمی‌شود بلکه برای مشخص کردن حداقل نیازهای اساسی برای زندگی، حداقل ویژگی‌های کیفی نظیر کالری و پروتئین دریافتی روزانه، حداقل سطح زیربنای مسکونی سرانه، حداقل تعداد افراد باسواد خانواده و... نیز در

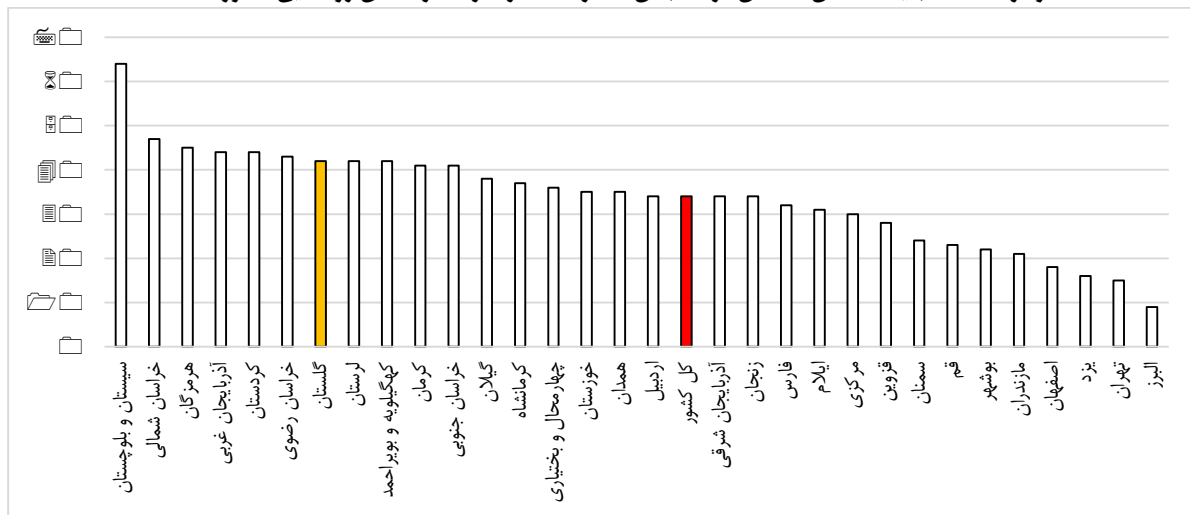
نظر گرفته می‌شود و در صورتی که هریک از افراد جامعه حداقل یکی از این ویژگی‌ها را دارا نباشد فقیر محسوب می‌شود و معمول‌ترین ملاک محاسبه خط فقر نسبی ۵۰ تا ۶۶ درصد میان درآمد جامعه است. در نمودار زیر، وضعیت استان گلستان در مقدار خط فقر سرانه در سال ۱۳۹۹ آورده شده است.

نمودار ۱-۲۲- جایگاه استان گلستان در سنجش درصد جمعیت زیر خط فقر در مناطق شهری کشور، ۱۳۹۹ (درصد)

منبع: سالنامه آماری استان و نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی سال‌های مختلف و محاسبات پژوهش ملاحظه می‌شود که استان گلستان، از این حیث حائز رتبه سوم در سطح کشور بوده است. رتبه این استان در این شاخص در بخش شهری نیز ۳ بوده است. نتایج حاصل از بررسی جمعیت زیر خط فقر در مناطق روستایی کشور نشان‌دهنده آن است که استان گلستان، در محاسبه مقدار خط فقر سرانه، رتبه ۷ را داشته است.

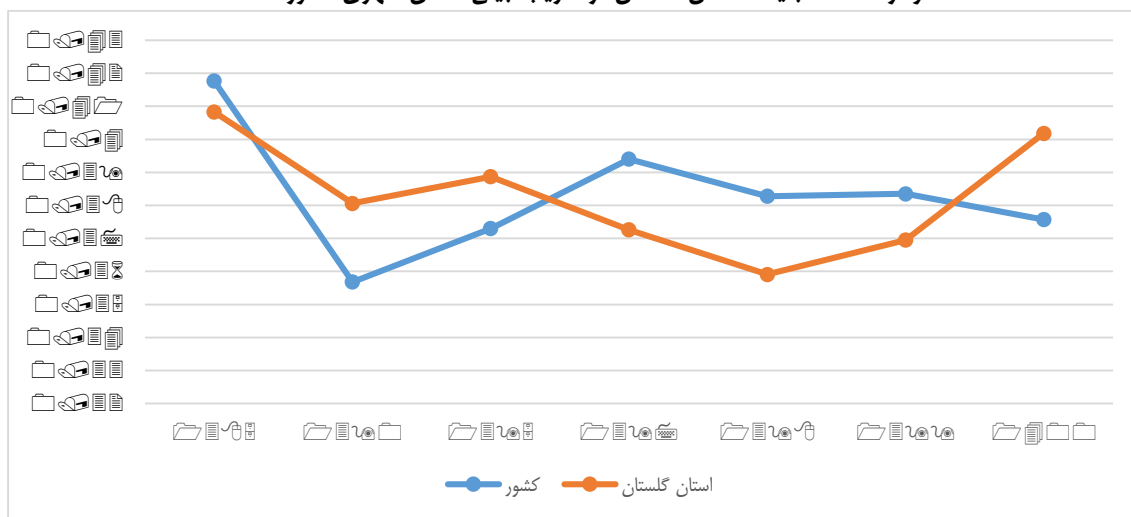
نمودار ۱-۲۳- جایگاه استان گلستان در سنجش مقدار خط فقر سرانه در مناطق روستایی کشور، ۱۳۹۹

منبع: سالنامه آماری استان و نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی سال‌های مختلف و محاسبات پژوهش

در حوزه نابرابری نیز بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، در سال ۱۴۰۰ در مناطق شهری، استان گلستان با ضریب جینی ۰,۴۰۱۸، بعد از استان سیستان و بلوچستان بیشترین ضریب جینی و بالاترین میزان نابرابری را داشته است. جالب توجه است در حالی که این شاخص در سه سال گذشته در کشور روندی رو به بهبود داشته، در استان گلستان افزایش یافته و بدتر شده است.

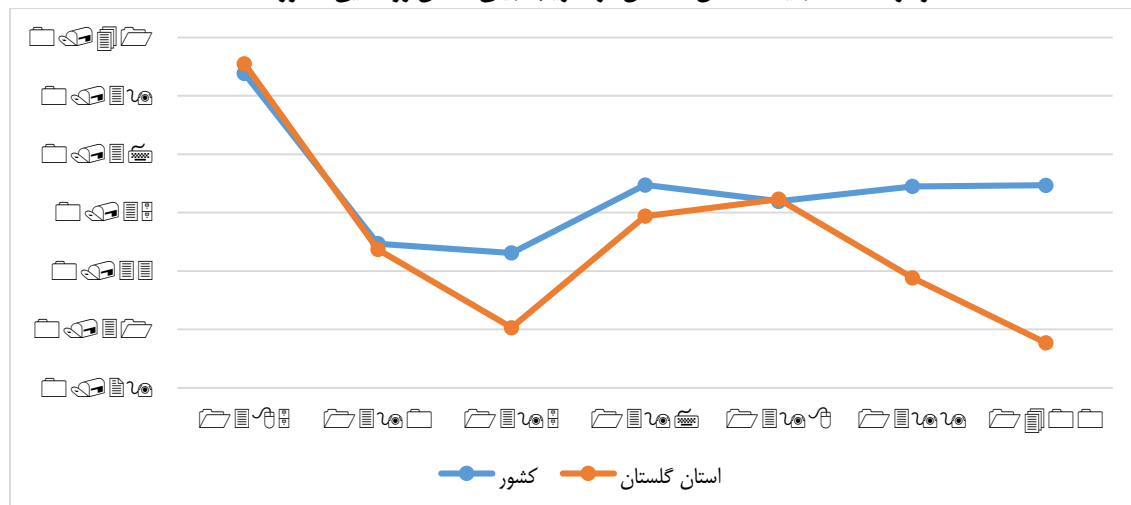
نمودار ۲۴-۱- جایگاه استان گلستان در ضریب جینی مناطق شهری کشور، ۱۴۰۰

منبع: گزارش توزیع درآمد در ایران، مرکز آمار ایران

همچنین در سال ۱۴۰۰، این استان با ضریب جینی ۰,۳۵۸۸ در مناطق روستایی بعد از استان خراسان جنوبی، بیشترین میزان نابرابری در این مناطق را داشته است.

نمودار ۲۵-۱- جایگاه استان گلستان در ضریب جینی مناطق روستایی کشور، ۱۴۰۰

منبع: گزارش توزیع درآمد در ایران، مرکز آمار ایران

۶-۱- جمع‌بندی

- ضریب جوانی جمعیت (نسبت جمعیت زیر ۱۵ سال به کل جمعیت) برای استان ۲۶,۸ درصد است که بالاتر از حد متوسط کشور یعنی ۴ درصد می باشد. از این رو، ترکیب سنی جمعیت استان، جوان است.
- نکته مهم در ساختار سنی جمعیت گلستان، پهن شدن قسمت میانی هرم (در سنین ۲۵ تا ۳۵ سال) است. این گروه اغلب یا در حال تحصیل هستند، یا در جستجوی کار و یا به دنبال ازدواج و شروع زندگی می باشند. بنابراین در حال حاضر ایجاد اشتغال برای این گروه یک ضرورت به شمار می‌رود تا بتوانند بعد از فارغ‌التحصیلی یا در ابتدای تشکیل زندگی، شغل مناسبی پیدا کنند که داشتن مهارت ایجاد یا یافتن شغل است.
- جمعیت شهرنشین استان در سال ۱۳۹۵، مقدار ۹۹۵۶۱۵ بوده است که سهمی معادل ۵۳,۳ درصد از کل جمعیت استان را به خود اختصاص داده است این در حالی است که نرخ شهرنشینی کشور حدود ۷۴ درصد است.
- نرخ خالص مهاجرت استان در سرشماری سال ۱۳۹۰، ۰,۸+ درصد بوده است که حاکی از مهاجرپذیر بودن استان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ بوده است.
- وجود اقوام و مذاهب مختلف در استان موجب مهاجرت بخش قابل توجهی از اهالی سیستان و بلوچستان، سمنان و خراسان جنوبی به استان شده است. اقوام متعددی در این استان زندگی می‌کنند که شامل ترکمن‌ها، فارسی زبانان، سیستانی‌ها، بلوچ‌ها، ترک‌ها (آذربایجانی و قزلباش)، مازندرانی و قزاق‌ها می‌شوند.
- تغییرات مقدار شاخص توسعه انسانی در استان گلستان در سه دهه گذشته با تغییرات شاخص میانگین کشوری هم‌راستا و وضعیت توسعه انسانی در گلستان در طی این سه دهه همواره از میانگین کشور پائین‌تر بوده است.
- درآمد سرانه یکی از شاخص‌های مهم سنجش وضعیت اقتصادی یک منطقه به شمار می‌آید. این شاخص در استان بر مبنای آخرین اطلاعات موجود (۱۳۹۵-۱۳۹۰) محاسبه شده است. درآمد سرانه استان در سال ۱۳۹۵، معادل ۱۰۰,۷ میلیون ریال بوده است که از این حیث، رتبه ۲۵ را بین استان‌های کشور دارد و یکی از استان‌های با درآمد سرانه پائین به شمار می‌آید.
- نرخ مشارکت اقتصادی استان در طی دهه اخیر همواره از نرخ مشارکت اقتصادی کل کشور پائین‌تر بوده است.
- نرخ بیکاری استان در سال ۱۴۰۱، مقدار ۲۸,۸ درصد بوده است. درباره جزئیات این شاخص اطلاعاتی منتشر نشده است اما شاخص مذکور در سال ۱۴۰۰، برابر با ۷,۶ درصد و پائین‌تر از رقم ۹,۲ درصدی میانگین کشوری بوده است.
- نرخ اشتغال ناقص^۸ استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری در نمودار شماره ۱-۱۲، آورده شده است. نرخ اشتغال ناقص به طور کلی میزان ناکارآمدی در بهره‌گیری از نیروی کار را نشان می‌دهد، که برای کل کشور در

^۶ نرخ مشارکت اقتصادی عبارت است نسبت جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ۱۰ ساله و بیش‌تر به جمعیت در سن کار ضرب در ۱۰۰
 ۳ - آمار ذکر شده از سالنامه آماری استان، از سایت مرکز آمار استخراج شده است.

- سال ۱۴۰۱، ۹،۵ درصد بوده است. گزارشی از وضعیت استان در این شاخص در سال ۱۴۰۱ در دست نیست اما این شاخص یاد شده در استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری در دوره ۱۴۰۰-۱۳۹۰ همواره بیش‌تر بوده است که نشان‌دهنده ناکارآمدی قابل توجه بازار کار استان می‌باشد.
- بر اساس هدف‌گذاری صورت گرفته، این استان دارای قریب به ۴۱ هزار نفر بیکار بوده است و در افق ۱۴۰۴ با احتساب نیروی کار وارد شده به بازار به ۸۳ هزار فرصت شغلی نیاز دارد.
 - بخش خدمات استان با افزایش در سهم اشتغال روبرو بوده است و از طرف دیگر، بخش کشاورزی رشدی منفی را طی سال‌های مورد سنجش، داشته است.
 - شاخص محیط عمومی کسب و کار در استان گلستان در زمستان ۱۴۰۱ برابر با ۶،۲۶ بوده و رتبه ... را در میان سایر استان‌ها به خود اختصاص داده، این در حالی است که مقدار این شاخص در کشور در سال مذکور مقدار ۶،۱۱ ارزیابی شده است. همچنین در دوره مطالعاتی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰، متوسط شاخص استان گلستان ۶،۱۳ در برابر ۵،۹۸ میانگین کشوری بوده است.
 - میزان شاخص امنیت سرمایه‌گذاری استان گلستان در سال ۱۴۰۰، مقدار ۵،۸۶ در مقابل مقدار ۱۶،۶ میانگین کشوری بوده است (۱۰ بدترین وضعیت) و این استان از این منظر در رتبه سوم کشوری قرار داشته است. نسبت جمعیت زیر خط فقر در این استان از میانگین کشوری و استان تهران بیشتر می‌باشد.
 - نسبت جمعیت زیر خط فقر در این استان از میانگین کشوری و استان تهران بیشتر می‌باشد.

^۸ نرخ مقدار اشتغال ناقص عبارت است از نسبت مقدار اشتغال ناقص به زمان بالقوه کار شاغلان (ساعت کار واقعی شاغلان در تمام مشاغل + مقدار اشتغال ناقص) ضرب در

فصل دوم

تولید ناخالص داخلی استان؛

مزیت‌های نسبی و بخش‌های پیشرو

عملکرد فعالیت‌های اقتصادی یک کشور در یک دوره معین، از طریق تهیه و تنظیم حساب‌های ملی برای آن دوره به تصویر کشیده می‌شود و حساب‌های منطقه‌ای همانند حساب‌های ملی شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری ادواری عملکرد اقتصاد منطقه به دست می‌دهد که از طریق آن می‌توان بر مبنای تحقیق و مطالعه روابط بین متغیرهای اقتصادی از طریق مقایسه اطلاعات مربوط به مناطق مختلف در یک زمان و یا اطلاعات مربوط به یک منطقه طی زمان‌های مختلف به چگونگی جریان رشد و توسعه در مناطق پی برد، روند تحولات اقتصادی مناطق را پیش‌بینی کرد، اثرات سیاست‌های ملی و منطقه‌ای را بر اقتصاد منطقه ارزیابی نمود، نابرابری‌های منطقه‌ای را شناخت و سیاست‌های لازم را به منظور رشد و توسعه هماهنگ مناطق طراحی کرد. همچنین با استفاده از حساب‌های منطقه‌ای سرمایه‌گذاران و کارآفرینان می‌توانند دقیق‌تر تصمیم‌گیری نموده و گزینه بهینه را انتخاب نمایند. در این فصل به بررسی تحولات ساختاری حساب‌های منطقه‌ای استان، بخش‌های پیشرو و مزیت‌های نسبی استان پرداخته شده است.

۲-۲- بررسی روند سهم اقتصادی استان در کشور و رشد اقتصادی استان و تحولات

ساختاری (بین بخشی) با به کارگیری حساب‌های منطقه‌ای ۱۳۷۹-۱۳۹۸

حساب منطقه‌ای نیز همچون حساب ملی از سه روش یعنی روش هزینه، روش تولید و روش درآمد بدست می‌آید. منظور از حساب تولید منطقه‌ای، مجموع ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی واحدهای تولیدی مقیم منطقه در یک بازه زمانی معین است. بر اساس آمار و ارقام موجود، در حوزه جداول حساب‌های منطقه‌ای با دو سری داده مواجه هستیم: حساب‌های منطقه‌ای ایران ۱۳۷۹-۱۳۹۳ و حساب‌های منطقه‌ای ایران ۱۳۹۰-۱۳۹۸. از آنجایی که سال‌های مبنایی گزارش حاضر بازه سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۸ است به تطبیق جداول پرداخته و بخش‌بندی‌های اقتصادی کشور و استان گلستان یکپارچه شده است.^۹ بخش‌بندی‌های موجود در این محاسبات شامل ۱۵ بخش اصلی است که پس از تقسیم به بخش‌های کوچک‌تر شامل ۶۹ بخش فرعی اقتصادی است. بخش‌ها عبارت‌اند از:

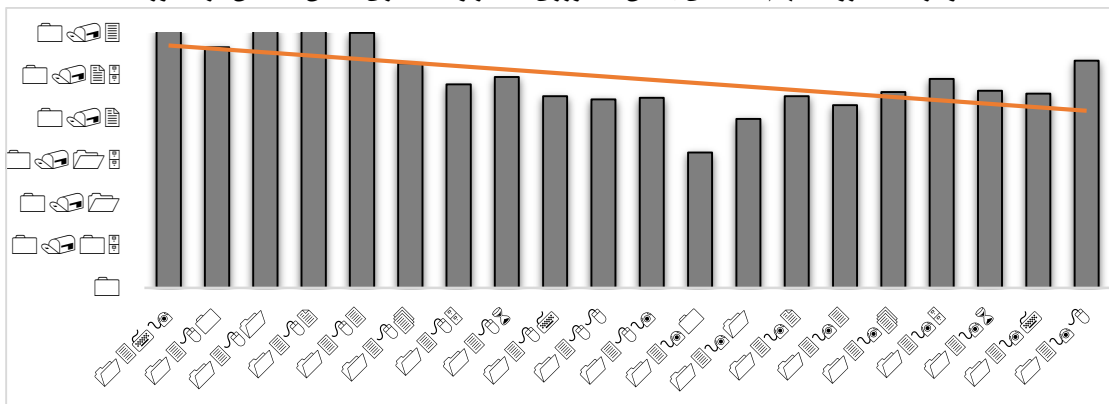
- ۱- کشاورزی، شکار و جنگلداری؛ ۱-۱ زراعت و باغداری، ۲-۱ دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار، ۳-۱ جنگلداری
- ۲- ماهیگیری
- ۳- معدن؛ ۱-۳ نفت خام و گاز طبیعی، ۲-۳ سایر معادن
- ۴- صنعت؛ ۱-۴ ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها، ۲-۴ ساخت محصولات از توتون و تنباکو، ۳-۴ ساخت منسوجات، ۴-۴ ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز، ۵-۴ دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی، ۶-۴ ساخت چوب و محصولات چوبی، ۷-۴ ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، ۸-۴ انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده، ۹-۴ ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای، ۱۰-۴ ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی، ۱۱-۴ ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک، ۱۲-۴ ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی، ۱۳-۴ ساخت فلزات اساسی، ۱۴-۴ ساخت محصولات فلزی فابریکی

^۹ برای جلوگیری از تکرار و امکان خطا در محاسبات، سال‌های مشترک دو سری داده موجود (۱۳۹۳-۱۳۹۰) را بررسی کرده و دومین داده‌ها مبنای قرار گرفته است.

- به جز ماشین‌آلات و تجهیزات، ۴-۱۵ ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر، ۴-۱۶ ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی، ۴-۱۷ ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر، ۴-۱۸ ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر، ۴-۱۹ ساخت سایر تجهیزات حمل‌ونقل، ۴-۲۰ ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر، ۴-۲۱ بازیافت
- ۵- تأمین آب، برق و گاز طبیعی؛ ۵-۱ برق، ۵-۲ توزیع گاز طبیعی، ۵-۳ آب
- ۶- ساختمان؛ ۶-۱ ساختمان‌های مسکونی، ۶-۲ سایر ساختمان‌ها
- ۷- عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
- ۸- هتل و رستوران؛ ۸-۱ هتل و خوابگاه، ۸-۲ رستوران
- ۹- حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات؛ ۹-۱ راه‌آهن، ۹-۲ حمل‌ونقل جاده‌ای، ۹-۳ حمل‌ونقل لوله‌ای، ۹-۴ حمل‌ونقل آبی، ۹-۵ حمل‌ونقل هوایی، ۹-۶ خدمات پشتیبانی و انبارداری، ۹-۷ پست و مخابرات
- ۱۰- واسطه‌گری‌های مالی؛ ۱۰-۱ بانک، ۱۰-۲ سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آن‌ها، ۱۰-۳ بیمه
- ۱۱- مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار؛ ۱۱-۱ خدمات واحدهای مسکونی شخصی، ۱۱-۲ خدمات واحدهای مسکونی اجاری، ۱۱-۳ خدمات واحدهای غیرمسکونی، ۱۱-۴ خدمات دلالتان مستغلات
- ۱۲- اداره امور عمومی، و خدمات شهری؛ ۱۲-۱ امور عمومی، ۱۲-۲ خدمات شهری، ۱۲-۳ امور دفاعی، ۱۲-۴ امور انتظامی، ۱۲-۵ تأمین اجتماعی اجباری
- ۱۳- آموزش؛ ۱۳-۱ آموزش ابتدائی دولتی، ۱۳-۲ آموزش ابتدائی خصوصی، ۱۳-۳ آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی، ۱۳-۴ آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی، ۱۳-۵ آموزش عالی دولتی، ۱۳-۶ آموزش عالی خصوصی، ۱۳-۷ آموزش بزرگ‌سالان دولتی، ۱۳-۸ آموزش بزرگ‌سالان خصوصی
- ۱۴- بهداشت و مددکاری اجتماعی؛ ۱۴-۱ بهداشت و درمان دولتی، ۱۴-۲ بهداشت و درمان خصوصی، ۱۴-۳ دامپزشکی، ۱۴-۴ مددکاری اجتماعی
- ۱۵- سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی

در چارچوب این بخش‌بندی در ادامه روند سهم اقتصادی استان در کشور مورد بررسی قرار گرفته است:

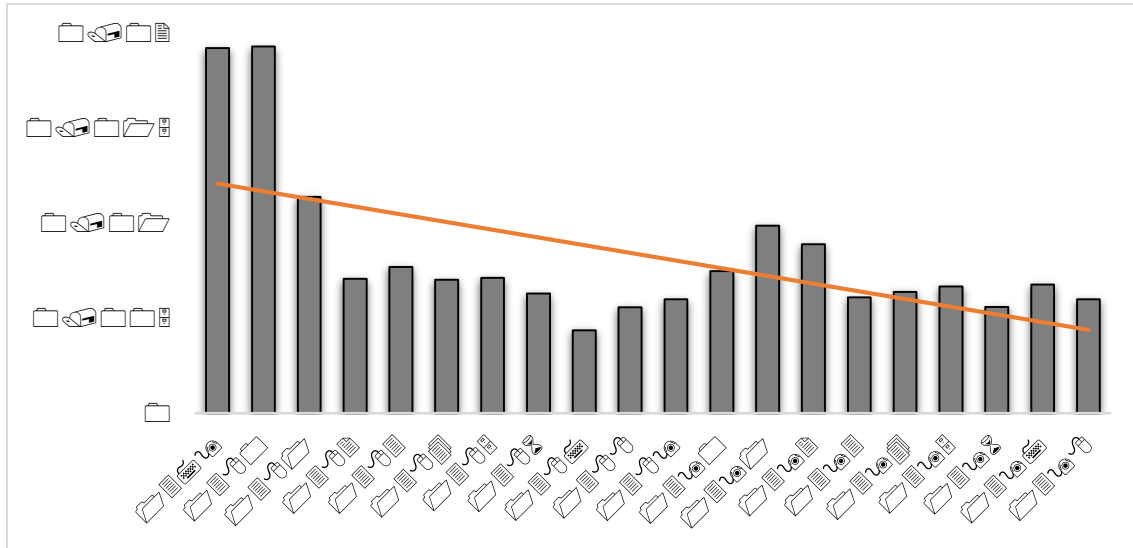
نمودار ۱-۲- روند سهم اقتصادی بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است سهم اقتصادی بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به ۲۶ درصد رسیده است که بسیار قابل توجه می‌باشد.

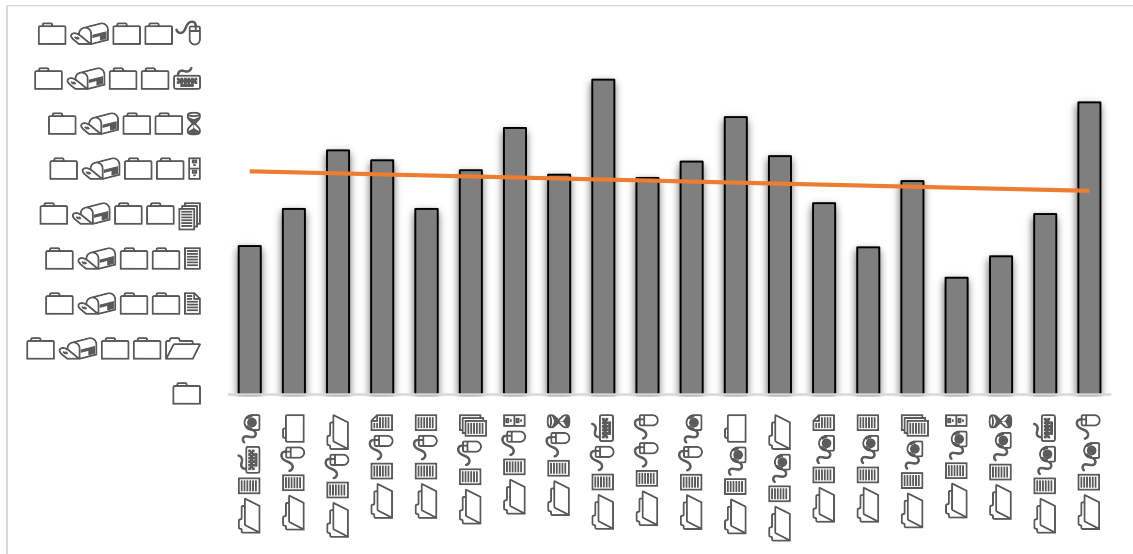
نمودار ۲-۲- روند سهم اقتصادی بخش ماهیگیری استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش ماهیگیری استان گلستان در کشور نیز در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به ۰٫۶ درصد رسیده است.

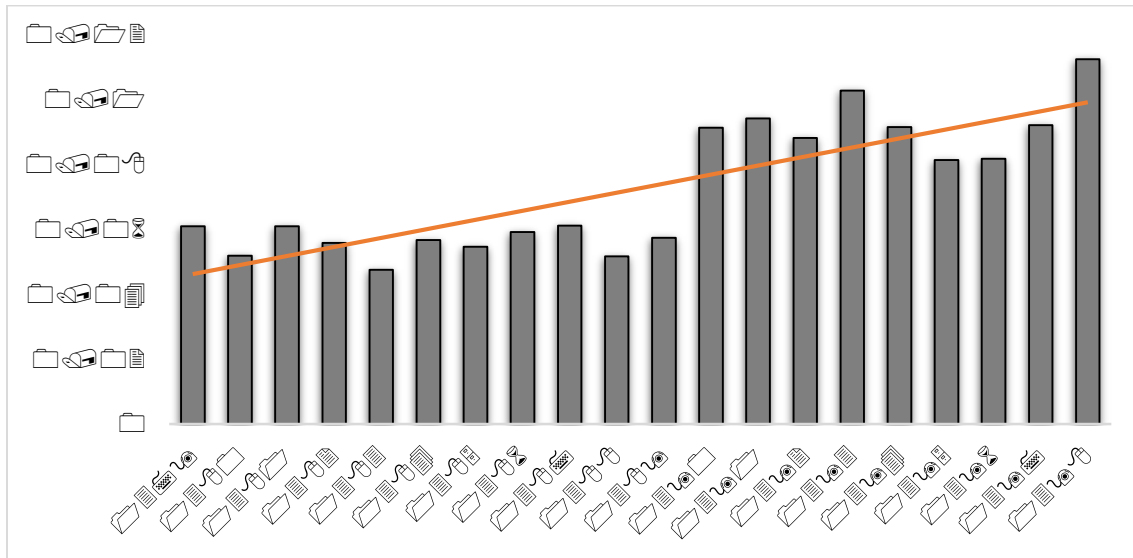
نمودار ۲-۳- روند سهم اقتصادی بخش معدن استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش معدن استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند باثباتی داشته و در سال ۱۳۹۸ برابر با ۰٫۶ درصد بوده است.

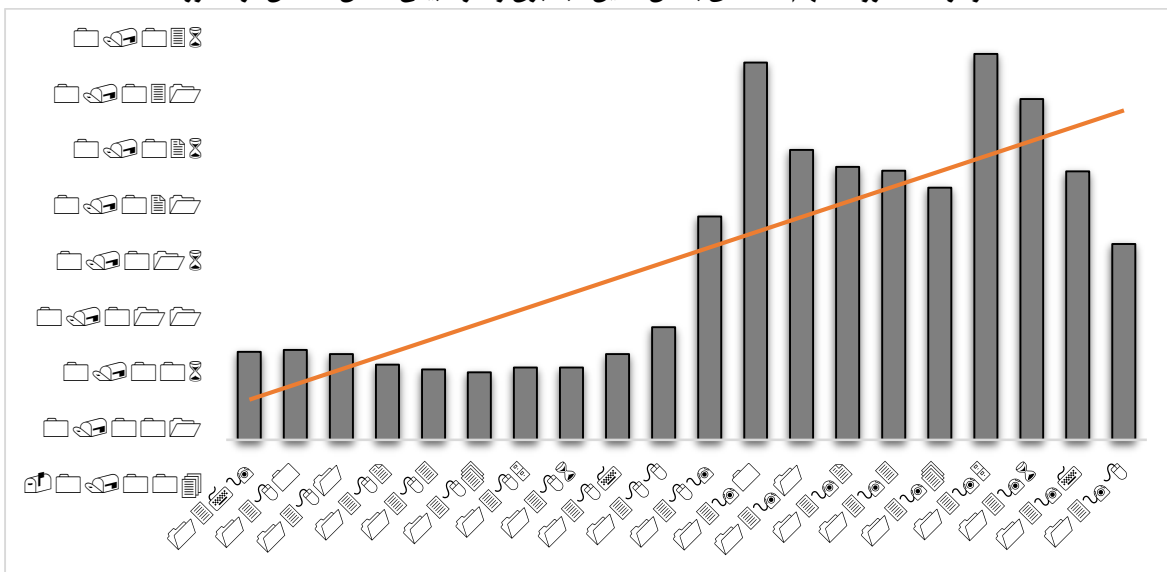
نمودار ۴-۲- روند سهم اقتصادی بخش صنعت استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش صنعت استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به ۱۱ درصد بالغ گردیده است.

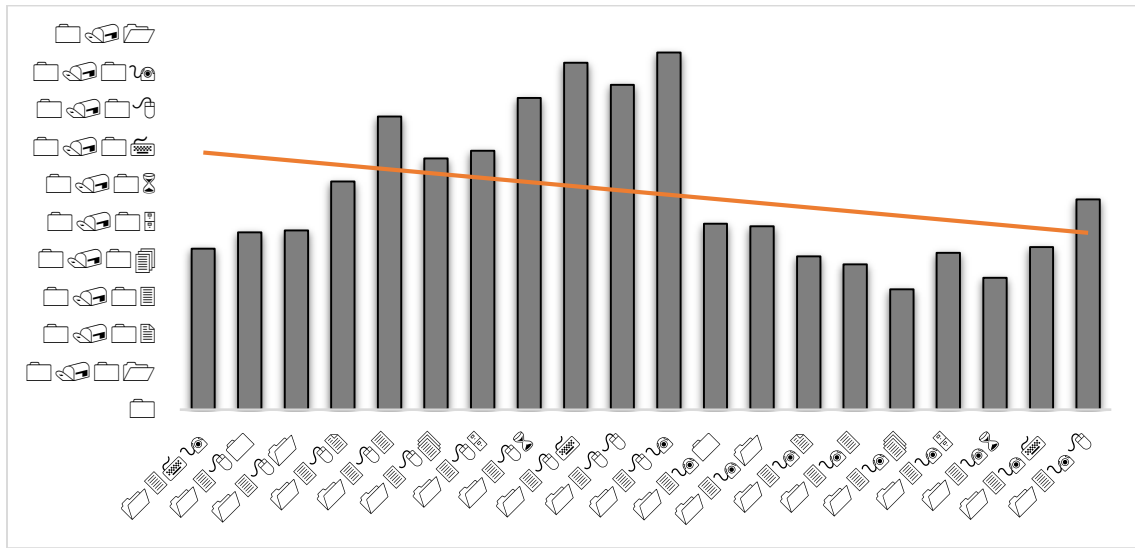
نمودار ۵-۲- روند سهم اقتصادی بخش تأمین آب، برق و گاز طبیعی استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش تأمین آب، برق و گاز طبیعی این استان در کشور در بازه زمانی مذکور، تا سال ۱۳۹۵ روندی افزایشی داشته و پس از آن مجدداً کاهش یافته و در سال ۱۳۹۸ با کاهشی ۵۰ درصدی نسبت به نقطه اوج خود به ۱,۷ درصد رسیده است.

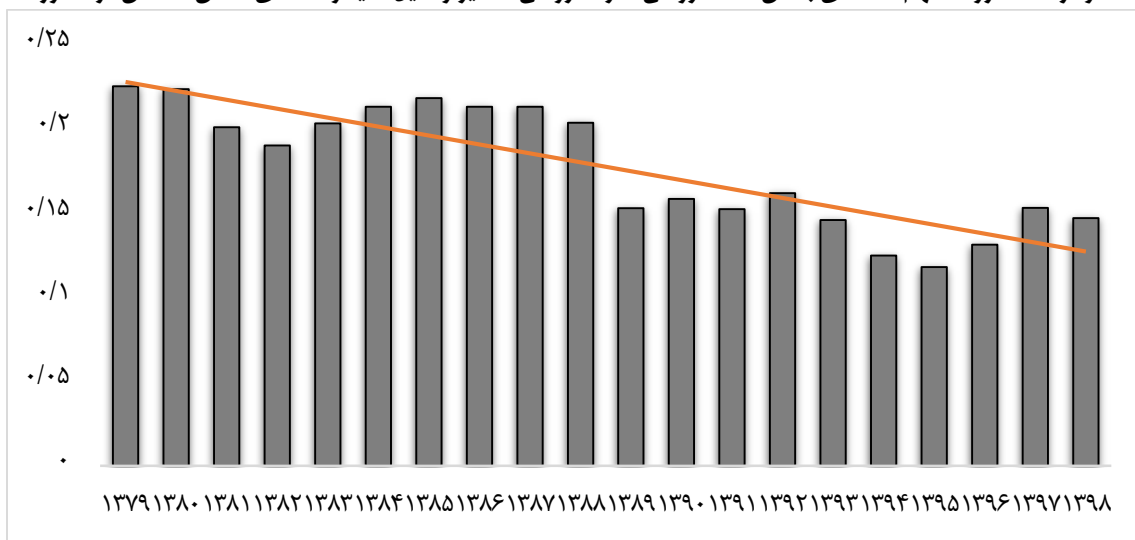
نمودار ۶-۲- روند سهم اقتصادی بخش ساختمان استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

در بخش ساختمان، سهم استان گلستان از ارزش افزوده این بخش در کشور در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به ۵,۶ درصد رسیده است.

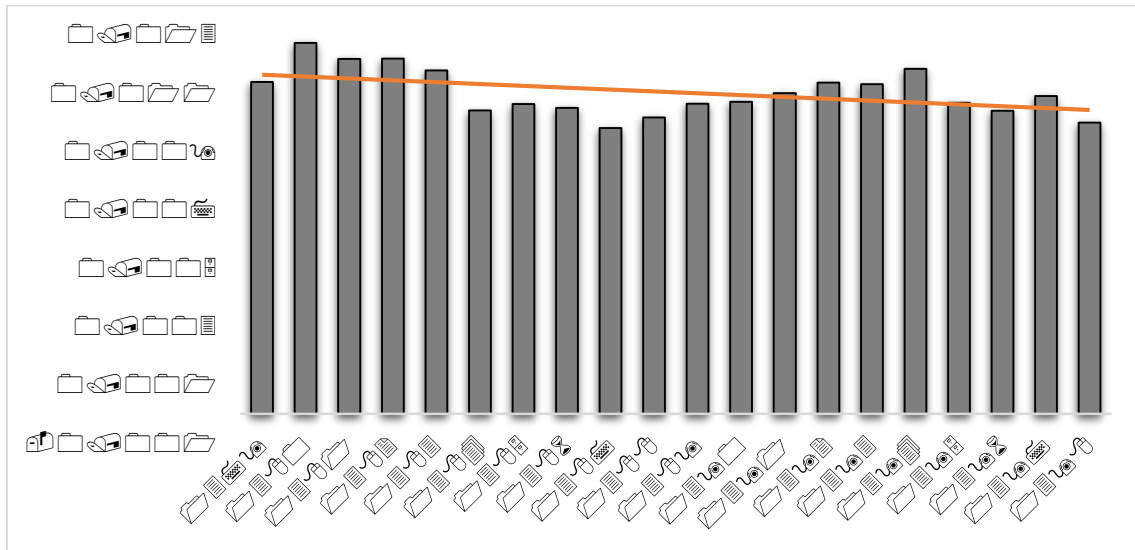
نمودار ۷-۲- روند سهم اقتصادی بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به ۱۴,۷ درصد رسیده است.

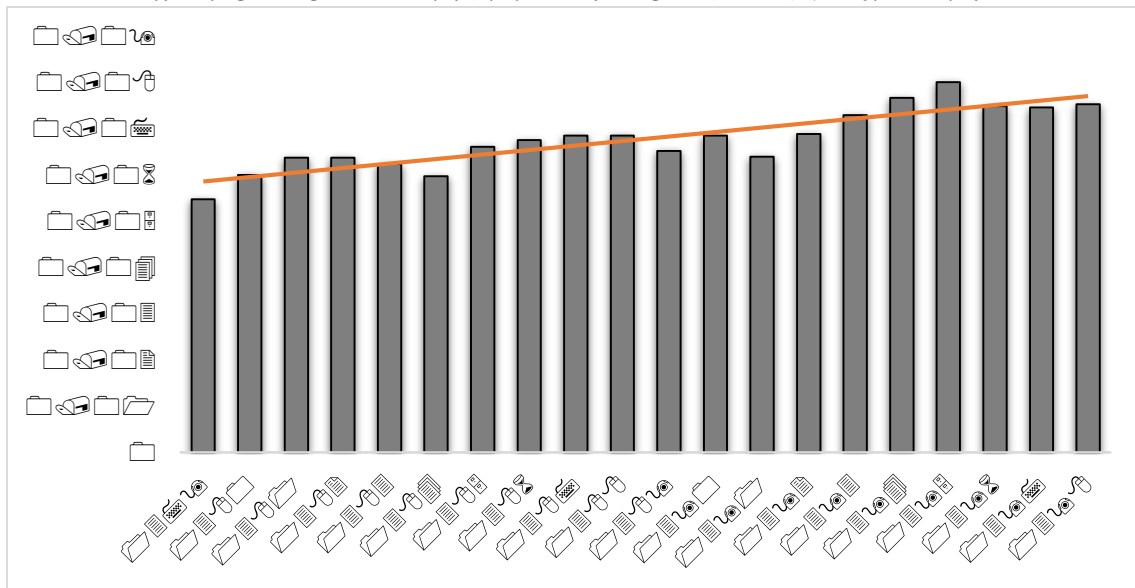
نمودار ۸-۲- روند سهم اقتصادی بخش هتل و رستوران استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش هتل و رستوران استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند تقریباً باثباتی داشته و در سال ۱۳۹۸ تقریباً برابر با ۱ درصد بوده است.

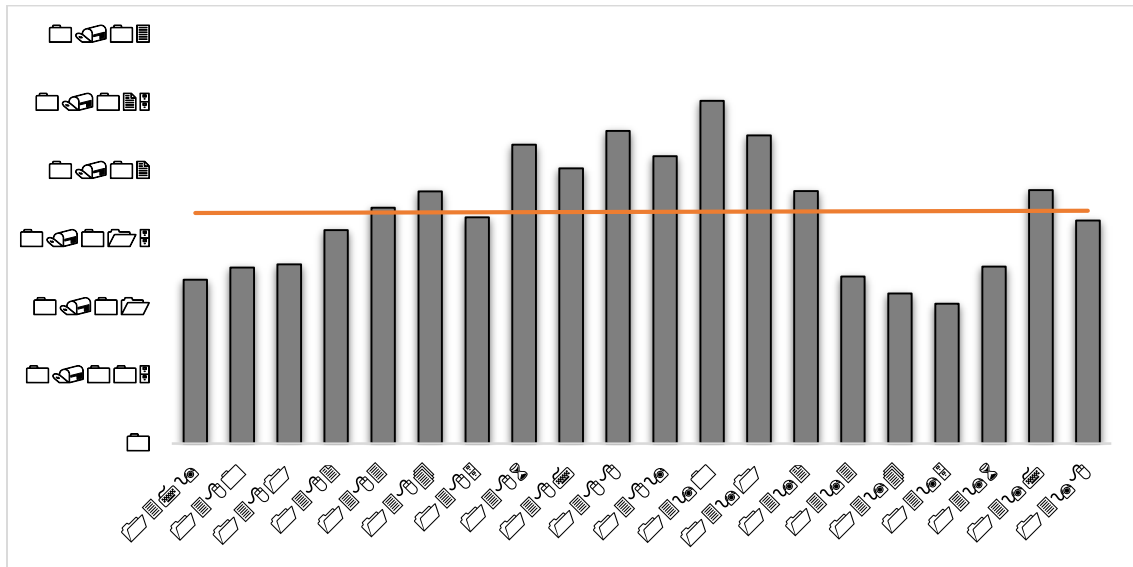
نمودار ۹-۲- روند سهم اقتصادی بخش حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته و بدر سال ۱۳۹۸ برابر با ۷٫۵ درصد بوده است.

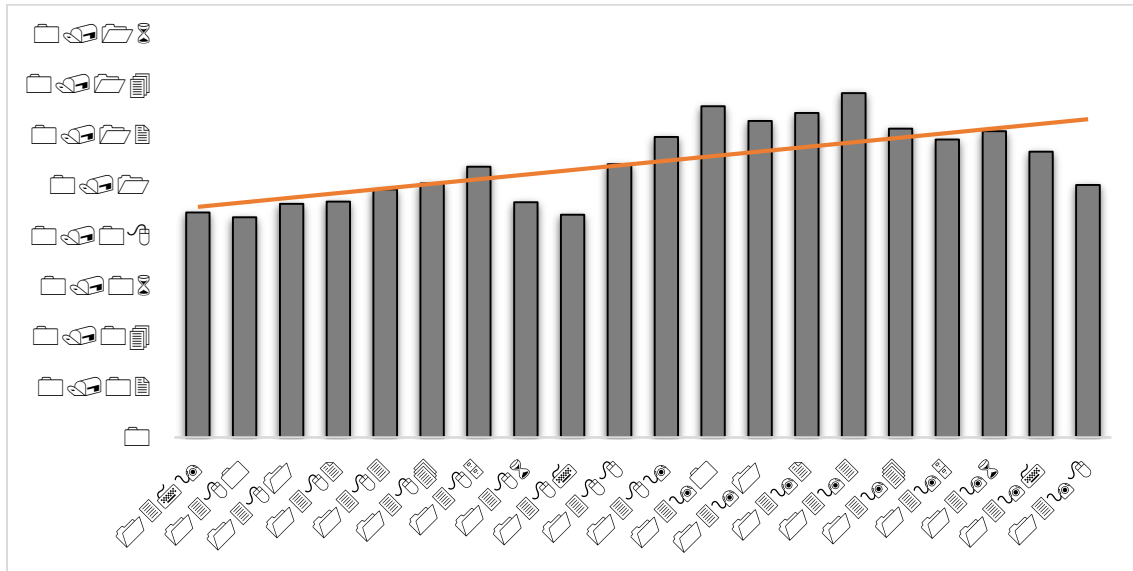
نمودار ۱۰-۲- روند سهم اقتصادی بخش واسطه‌گری‌های مالی استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش واسطه‌گری‌های مالی استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور نیز روند باثباتی داشته و در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۶٫۶ درصد بوده است.

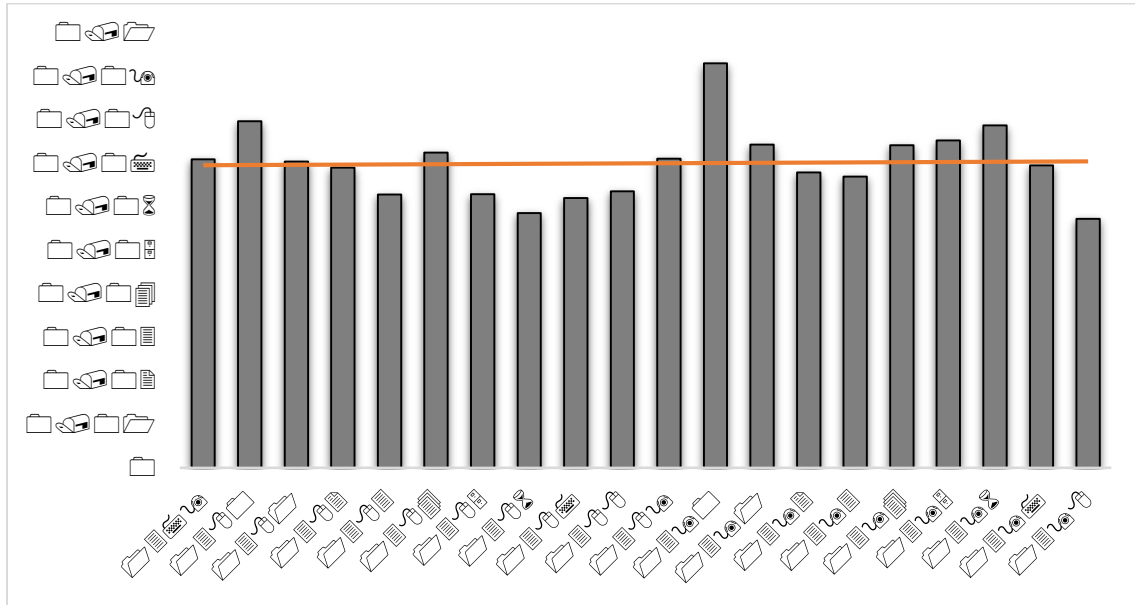
نمودار ۱۱-۲- روند سهم اقتصادی بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار استان گلستان در کشور، تا سال ۱۳۹۳ روند افزایشی داشته و پس از آن با کاهش مواجه شده است. این شاخص در سال ۱۳۹۸ برابر با ۱۰ درصد بوده است.

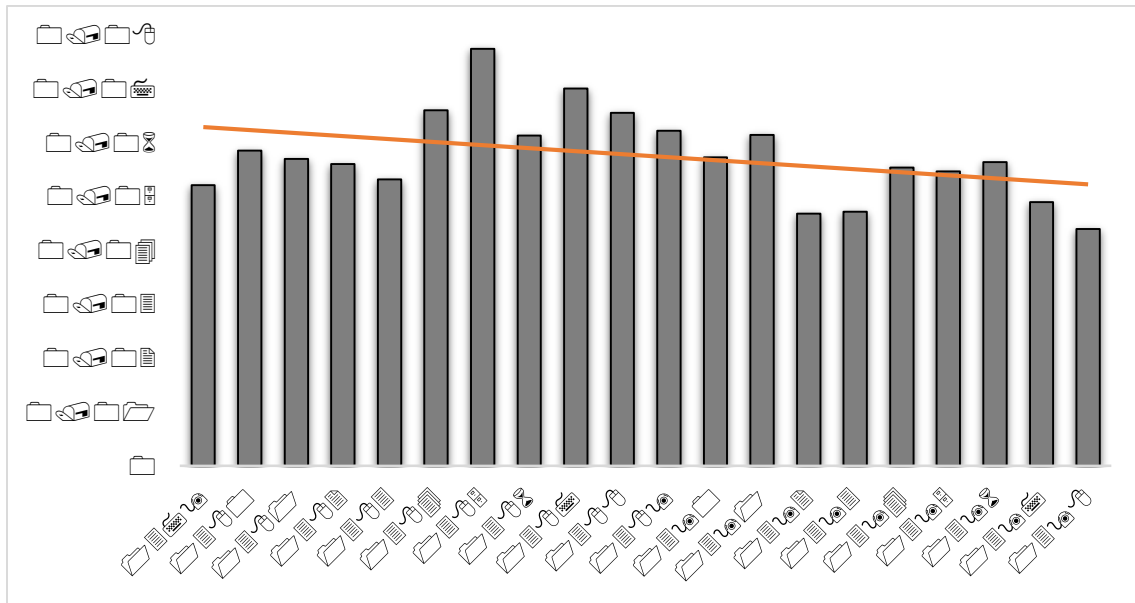
نمودار ۱۲-۲- روند سهم اقتصادی بخش اداره امور عمومی، و خدمات شهری استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش اداره امور عمومی، و خدمات شهری استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند باثباتی داشته و در سال ۱۳۹۸ برابر با ۵٫۷ درصد بوده است.

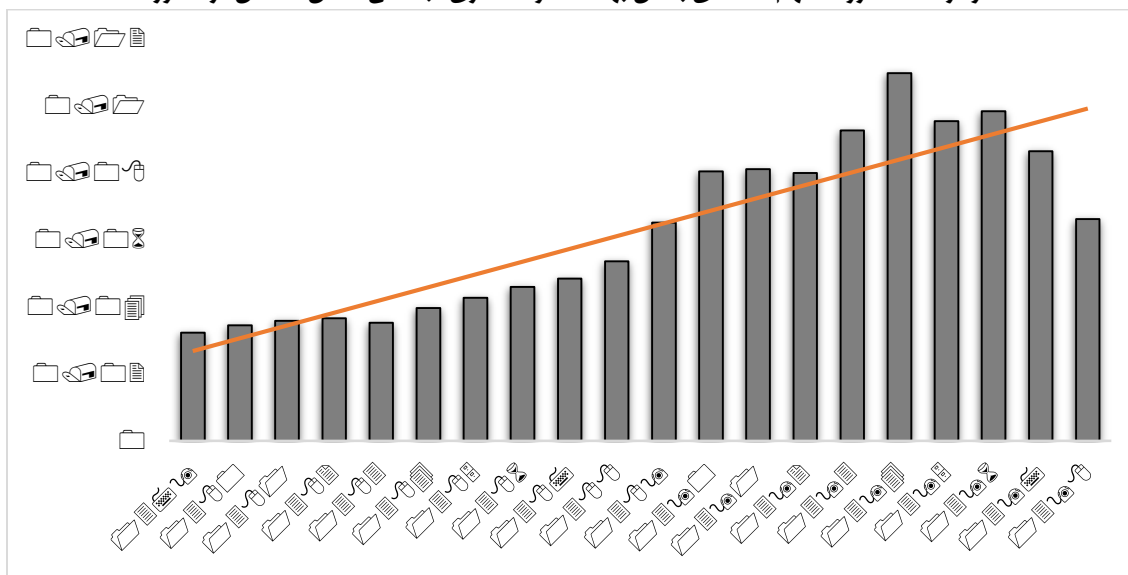
نمودار ۱۳-۲- روند سهم اقتصادی بخش آموزش استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش آموزش استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به ۴٫۴ درصد رسیده است.

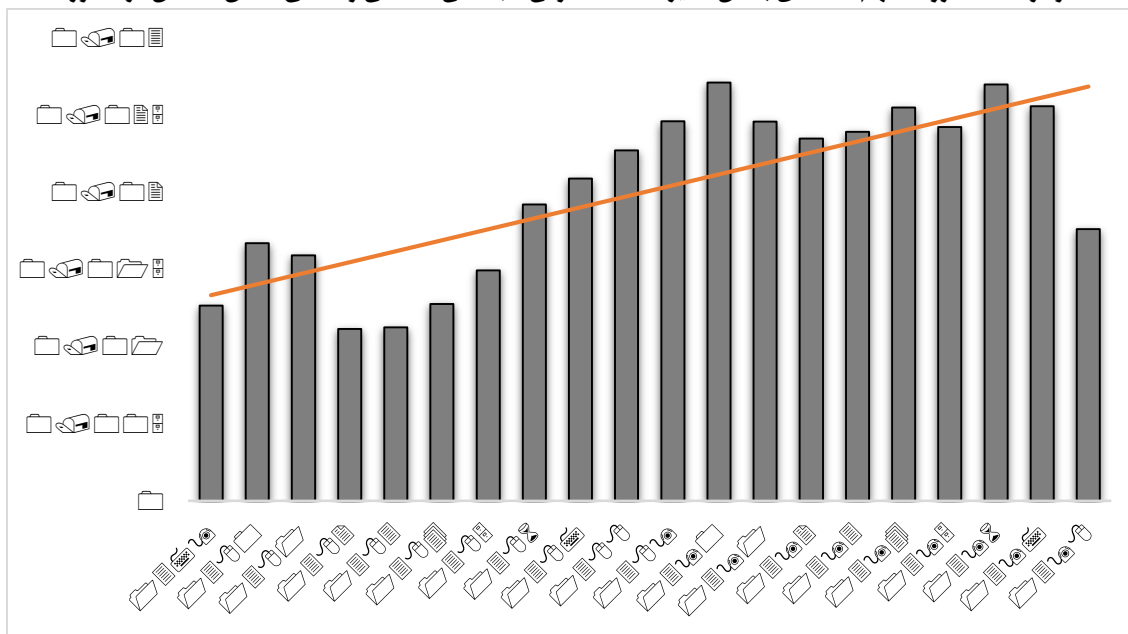
نمودار ۱۴-۲- روند سهم اقتصادی بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی استان گلستان در کشور

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

سهم اقتصادی بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، تا سال ۱۳۹۴ روند افزایشی داشته و سپس تنزل یافته و در سال ۱۳۹۸ به ۶٫۶ درصد رسیده است.

نمودار ۱۵-۲- روند سهم اقتصادی بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی استان گلستان در کشور

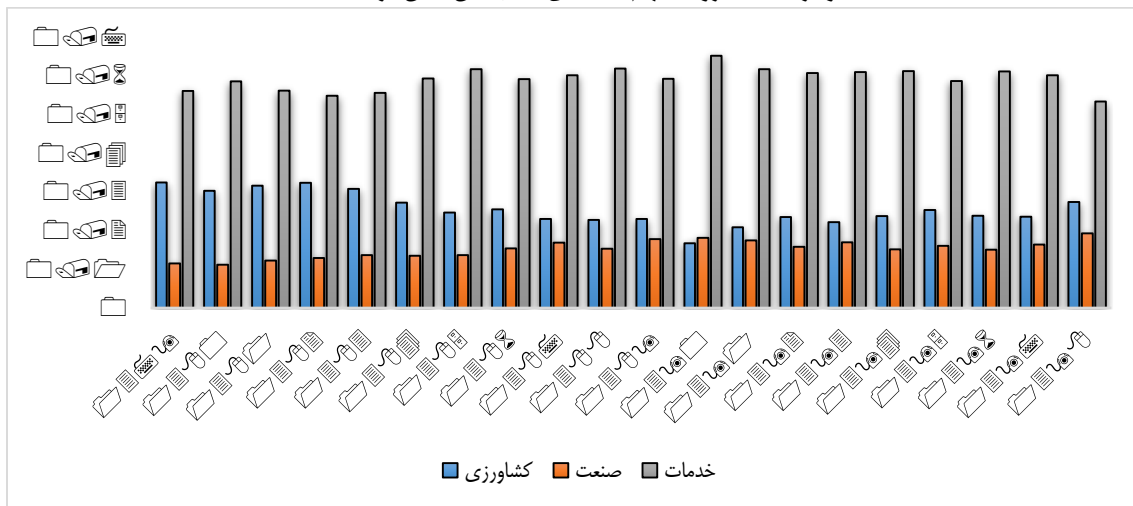

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، سهم اقتصادی بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور تا سال ۱۳۹۶ روندی افزایشی داشته و پس از آن کاهش یافته و در سال ۱۳۹۸ به ۱٫۷ درصد رسیده است.

در سرجمع، روند تغییرات سهم اقتصادی استان گلستان از ارزش افزوده کشور، به شرح نمودار ذیل بوده است؛

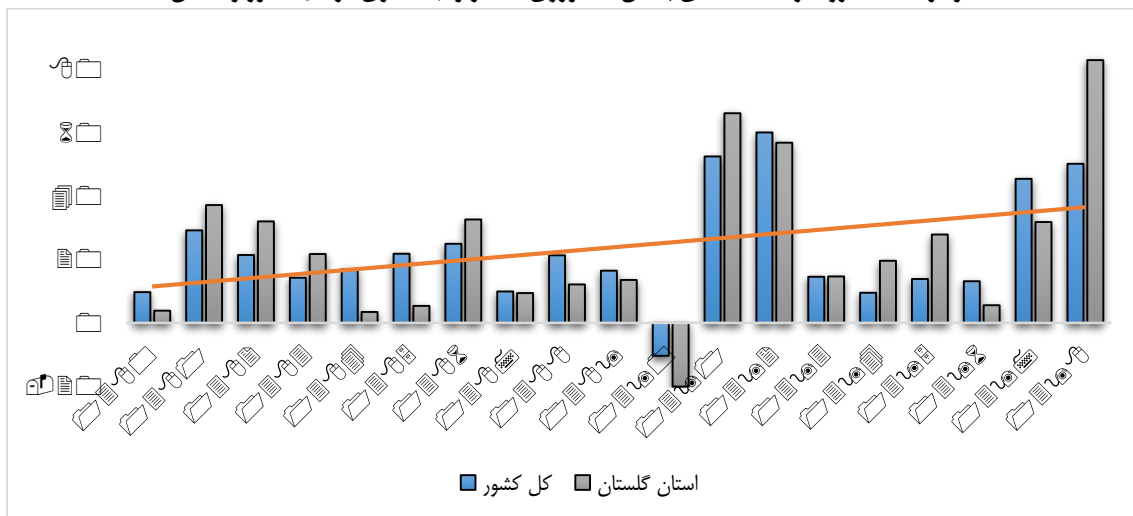
نمودار ۱۶-۲- روند سهم اقتصادی سه بخش کلان در یک نگاه

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، سهم اقتصادی بخش کلان کشاورزی روند کاهشی، سهم اقتصادی بخش کلان صنعت استان گلستان در کشور روند افزایشی و سهم اقتصادی بخش کلان خدمات استان گلستان در کشور در بازه زمانی مذکور، روندی باثباتی داشته است.

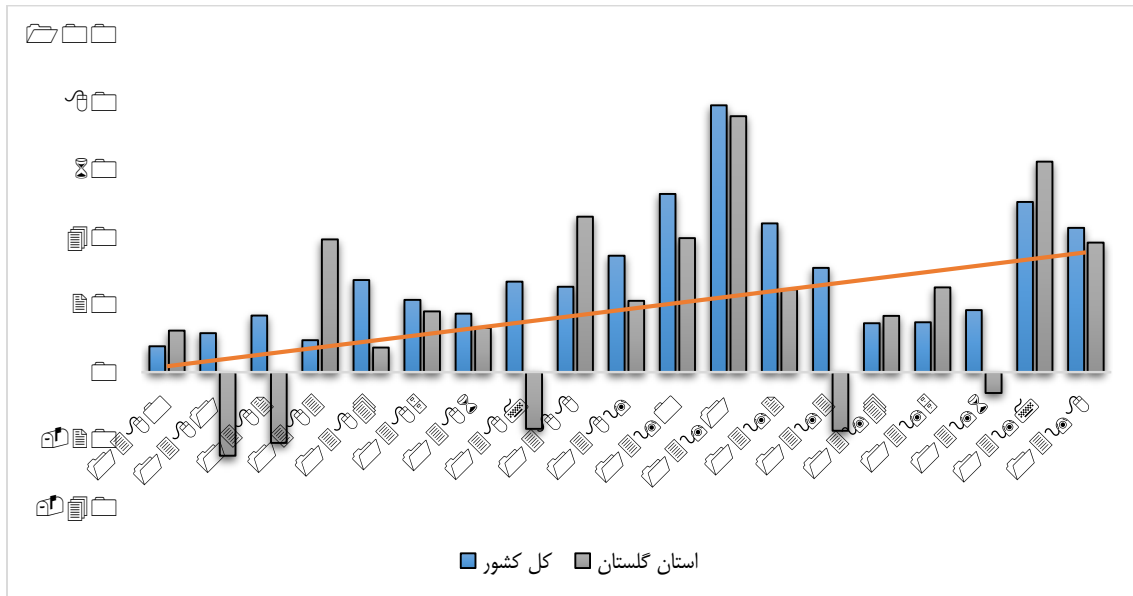
نمودار ۱۷-۲- روند رشد اقتصادی بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

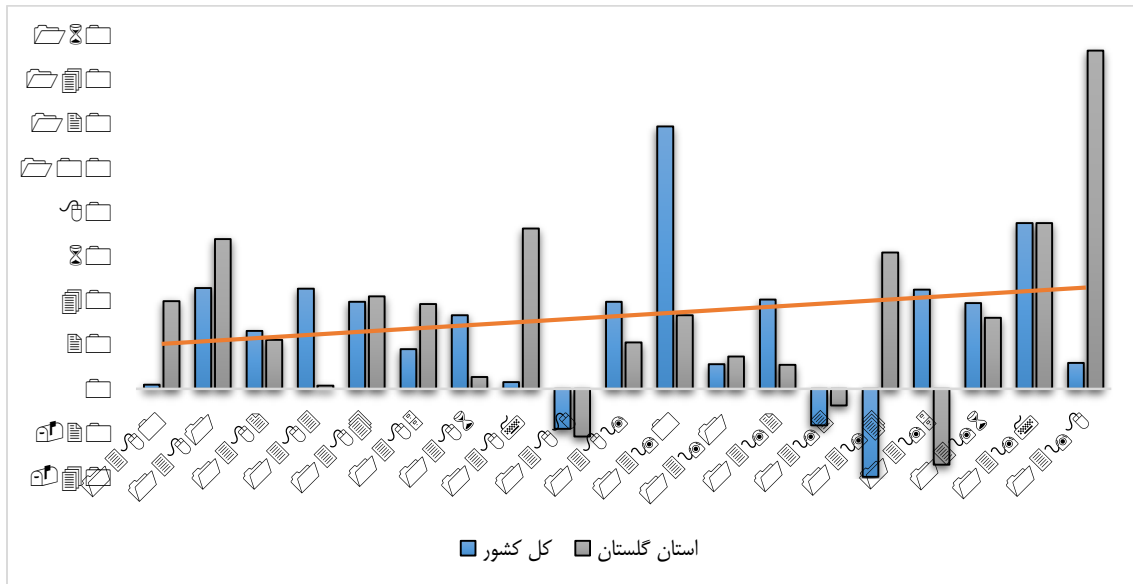
نمودار ۱۸-۲- روند رشد اقتصادی بخش ماهیگیری در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش ماهیگیری استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

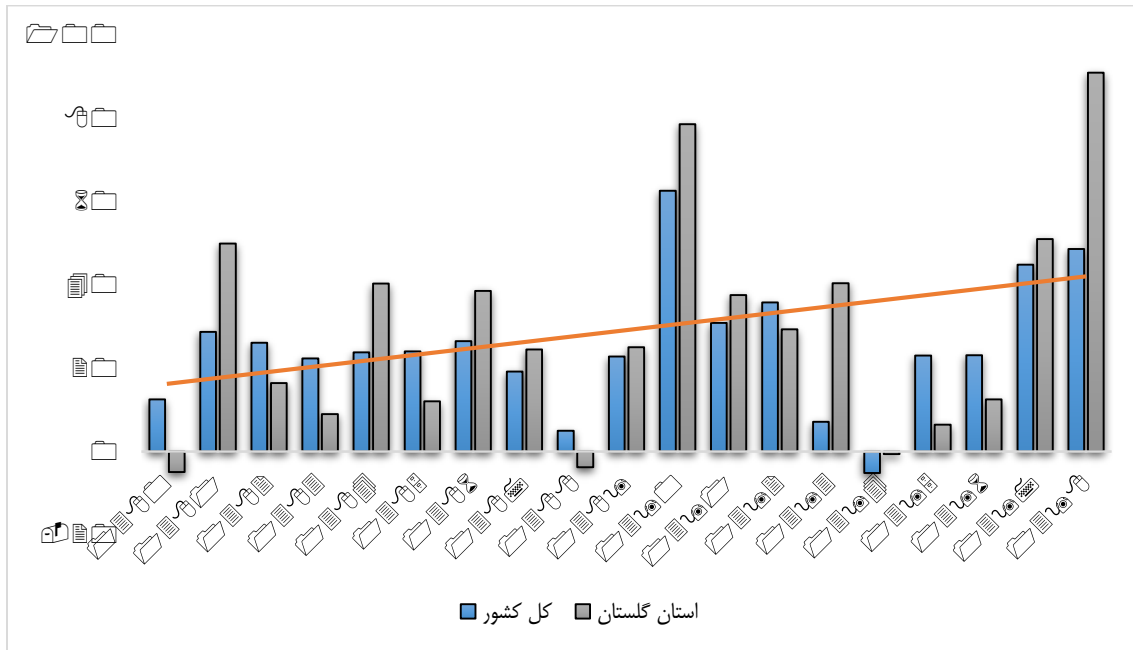
نمودار ۱۹-۲- روند رشد اقتصادی بخش معدن در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش معدن استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

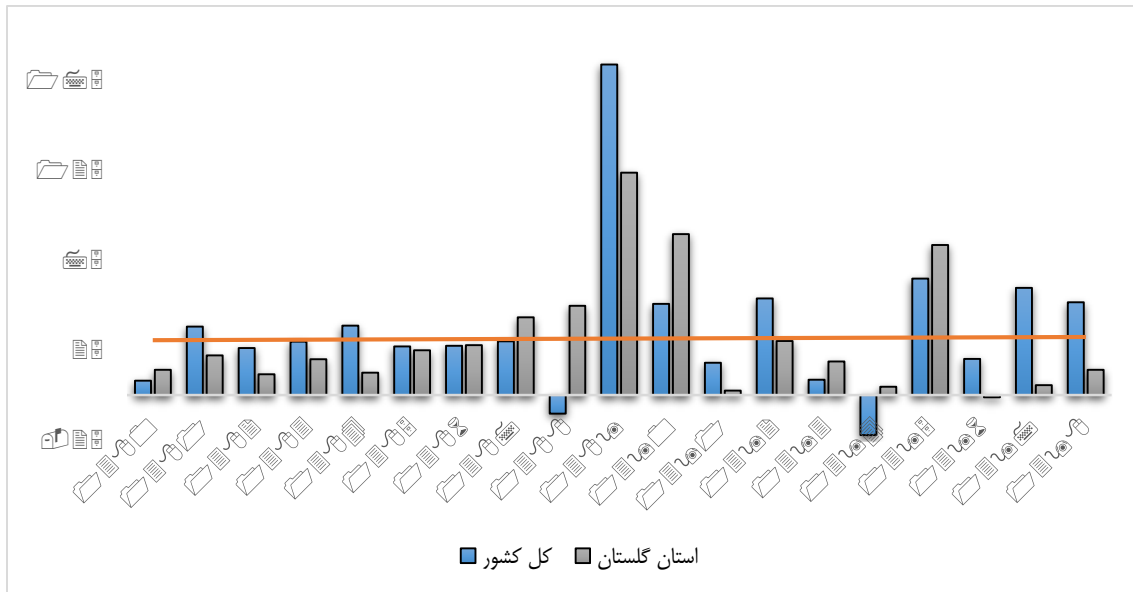
نمودار ۲۰-۲- روند رشد اقتصادی بخش صنعت در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش صنعت استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

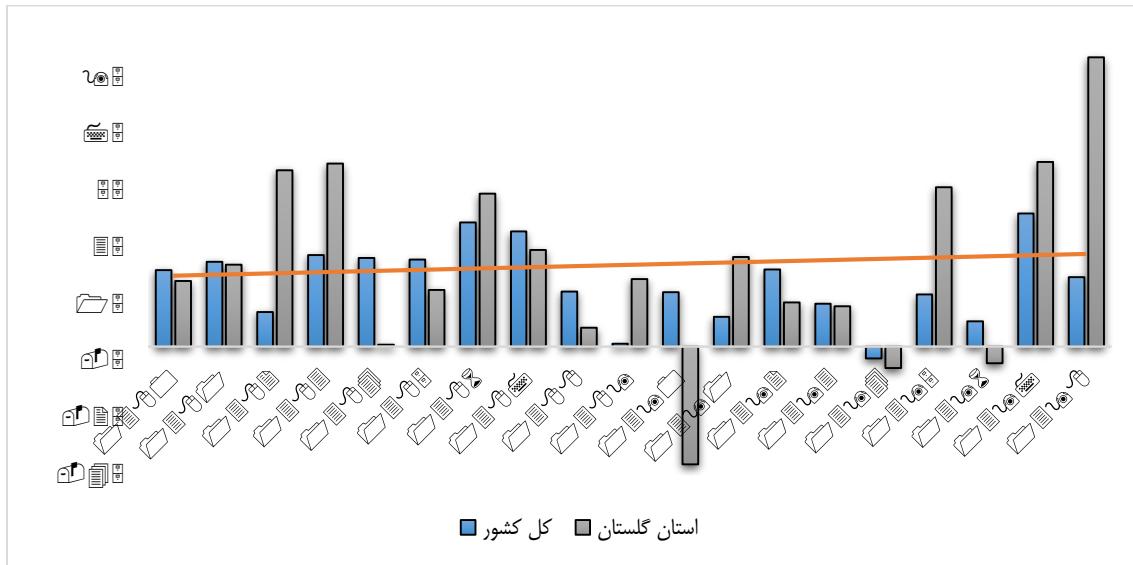
نمودار ۲۱-۲- روند رشد اقتصادی بخش تأمین آب و برق و گاز طبیعی در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش تأمین آب و برق و گاز طبیعی استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

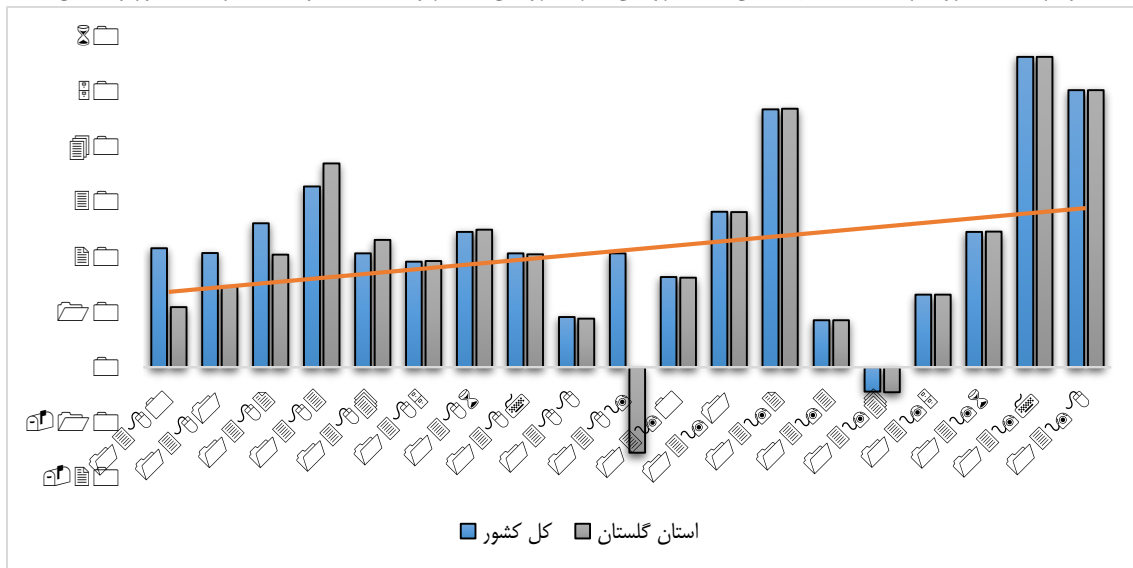
نمودار ۲۲-۲- روند رشد اقتصادی بخش ساختمان در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش ساختمان استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند باثباتی داشته است.

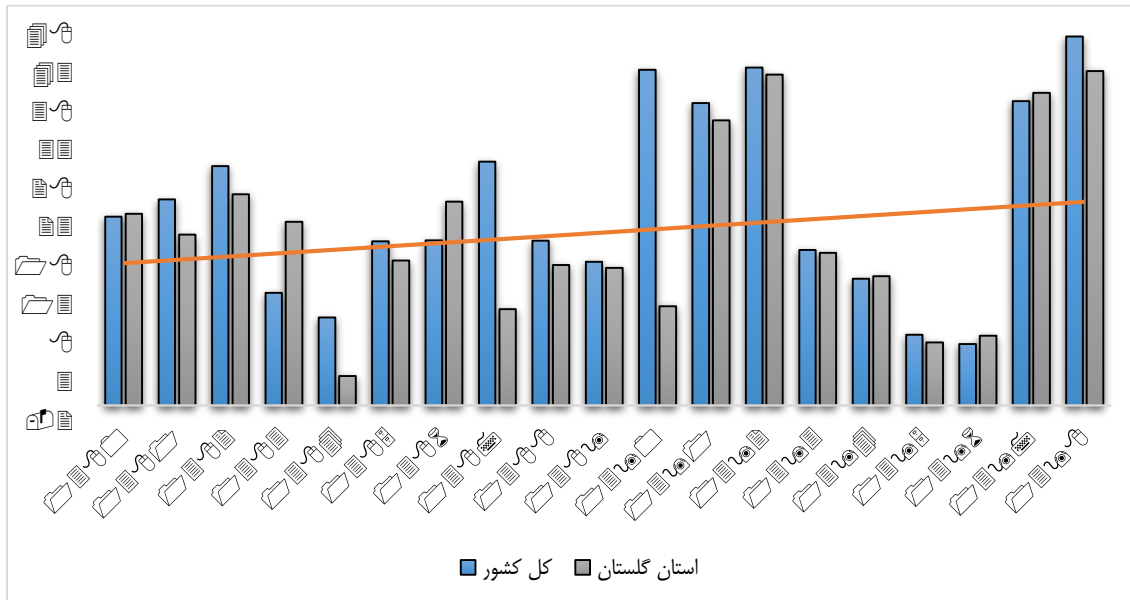
نمودار ۲۳-۲- روند رشد اقتصادی بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

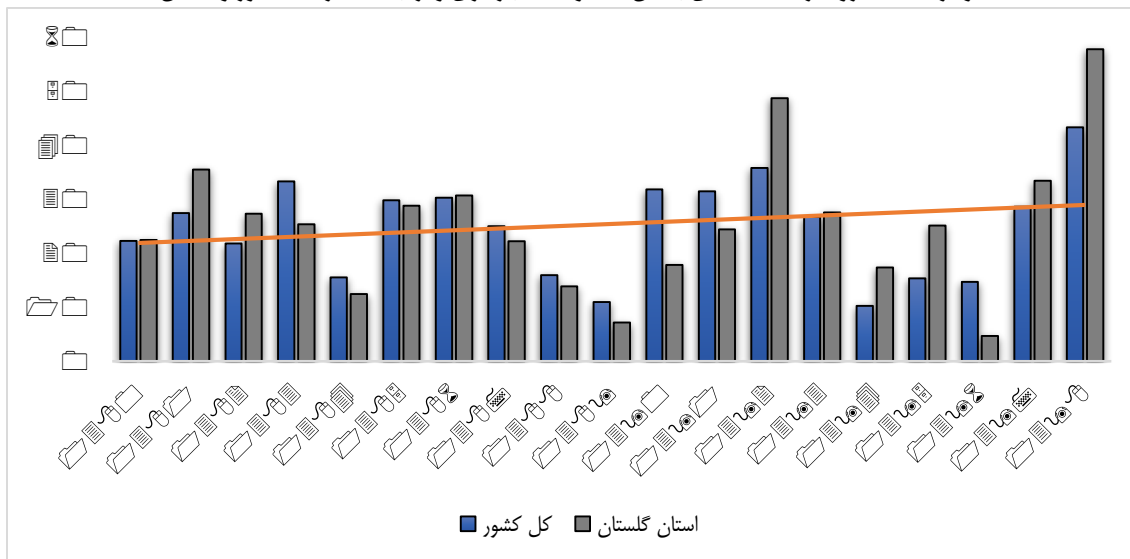
نمودار ۲۴-۲- روند رشد اقتصادی بخشی هتل و رستوران در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش هتل و رستوران استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی داشته است.

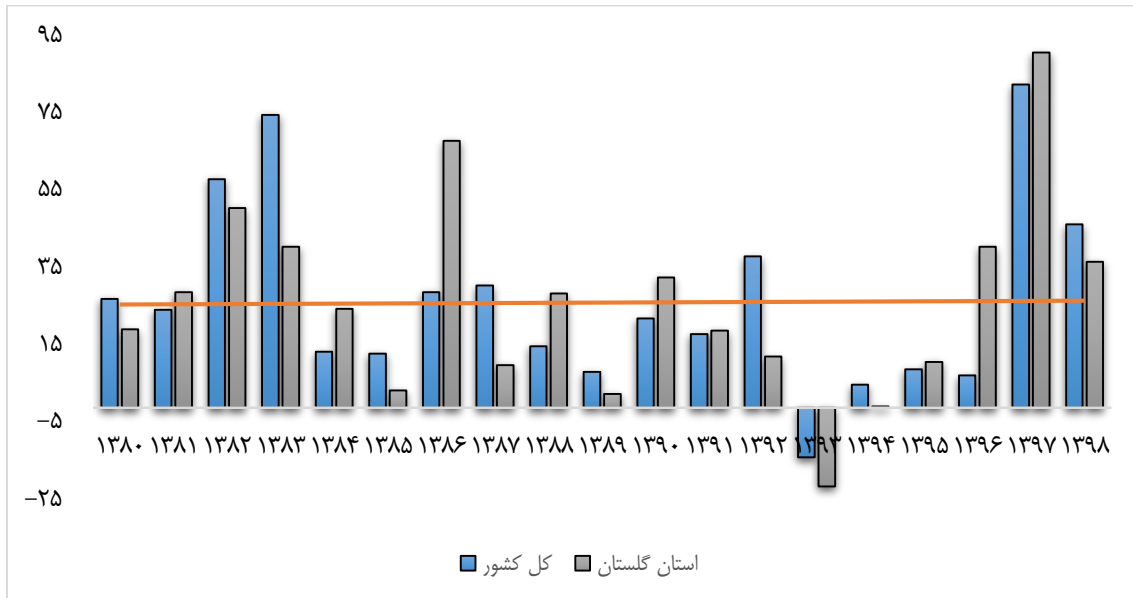
نمودار ۲۵-۲- روند رشد اقتصادی بخش حمل‌ونقل، انبارداری و ارتباطات در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش هتل و رستوران استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند تقریباً باثباتی داشته است.

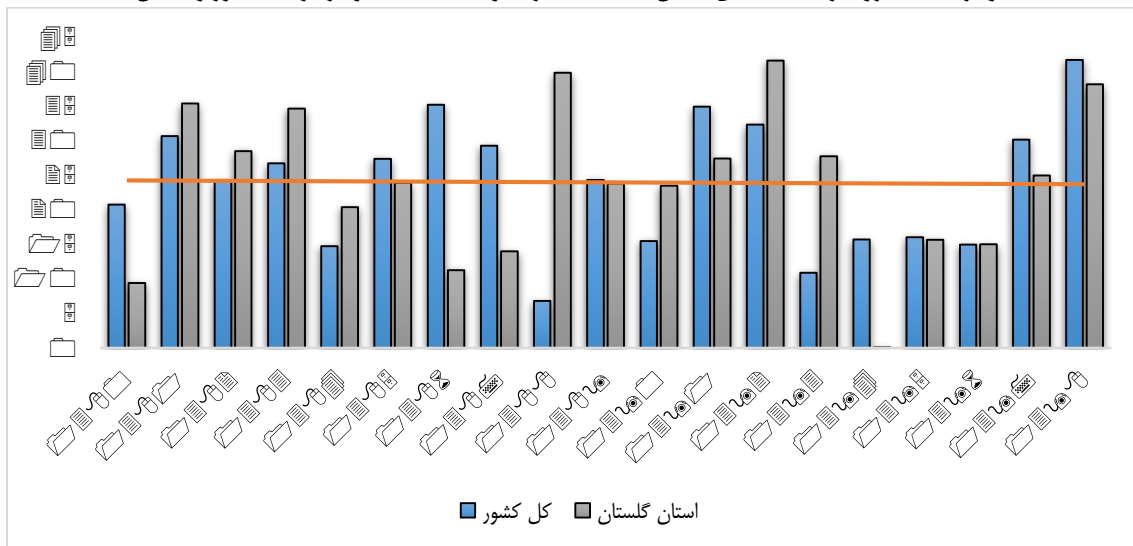
نمودار ۲۶-۲- روند رشد اقتصادی بخش واسطه‌گری‌های مالی در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش واسطه‌گری‌های مالی استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند باثباتی داشته است.

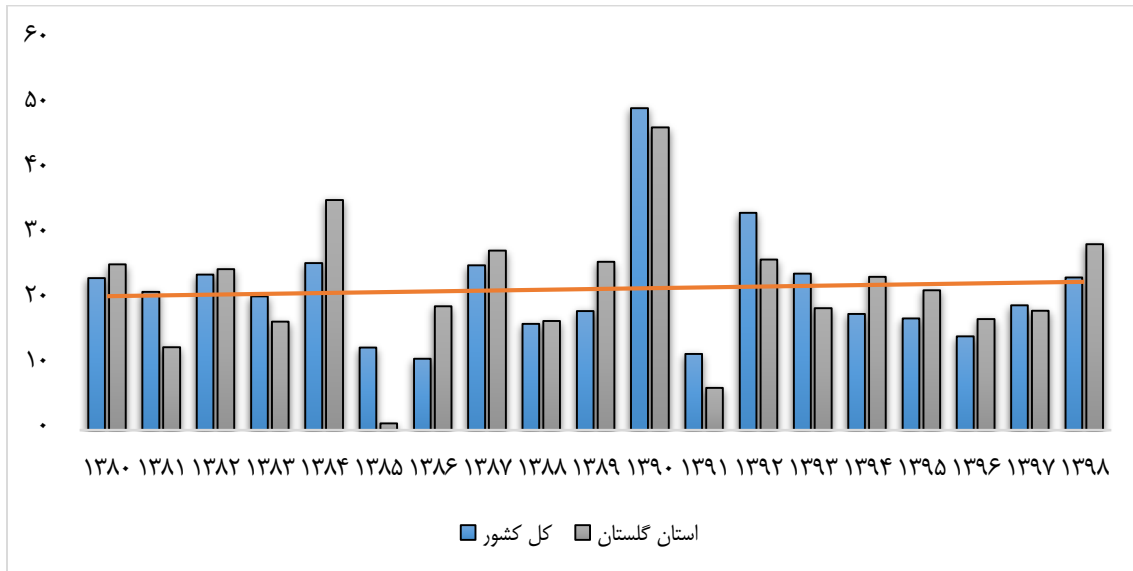
نمودار ۲۷-۲- روند رشد اقتصادی بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب‌وکار استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند باثباتی داشته است.

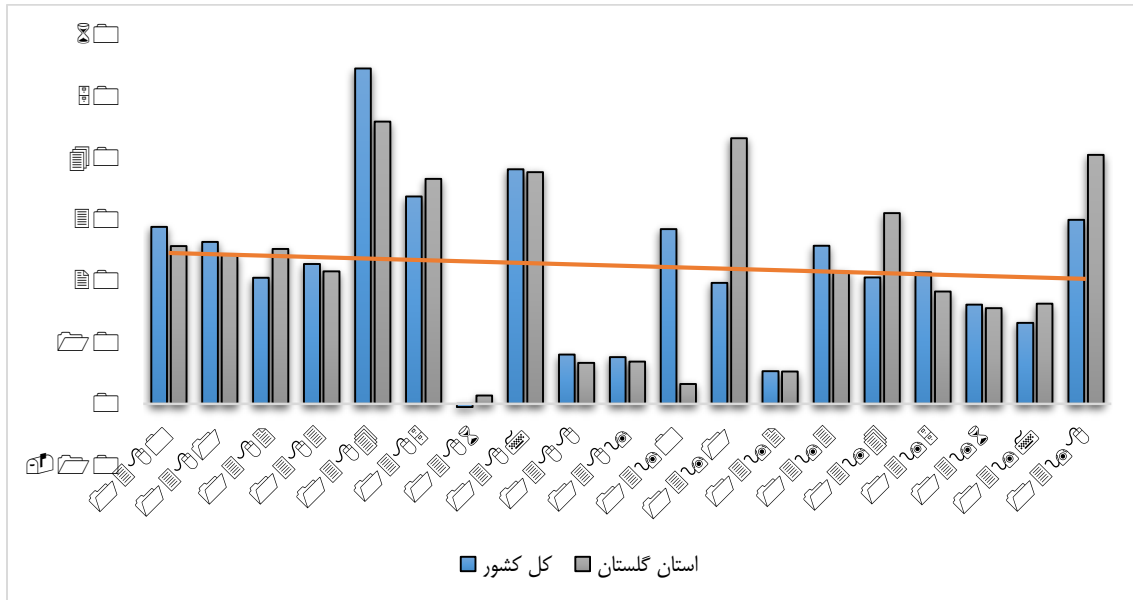
نمودار ۲۸-۲- روند رشد اقتصادی بخش اداره امور عمومی، و خدمات شهری در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش اداره امور عمومی، و خدمات شهری استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند باثباتی داشته است.

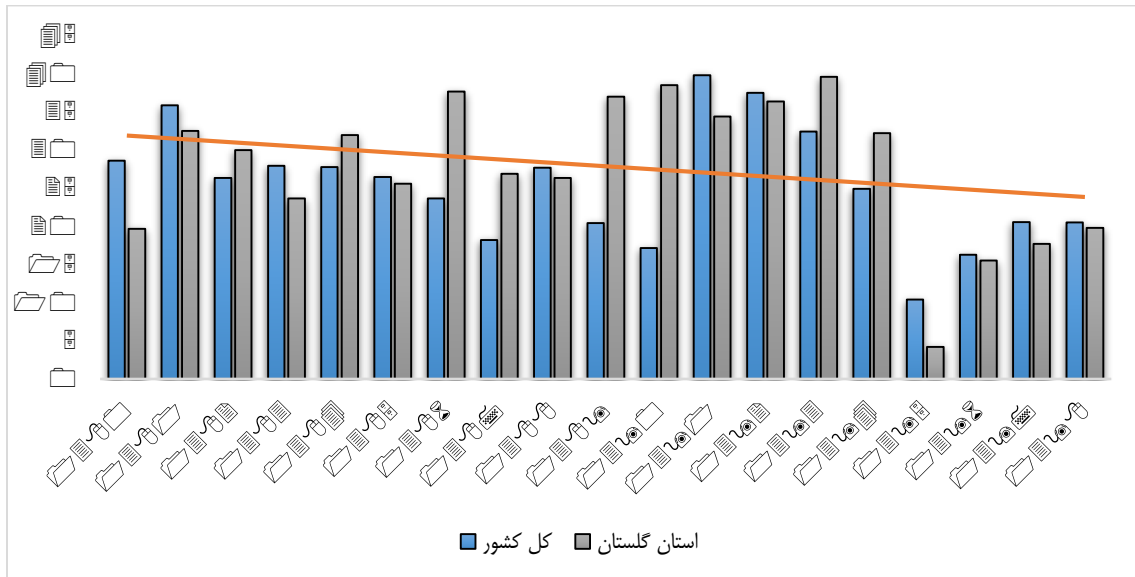
نمودار ۲۹-۲- روند رشد اقتصادی بخش آموزش در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش آموزش استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته است.

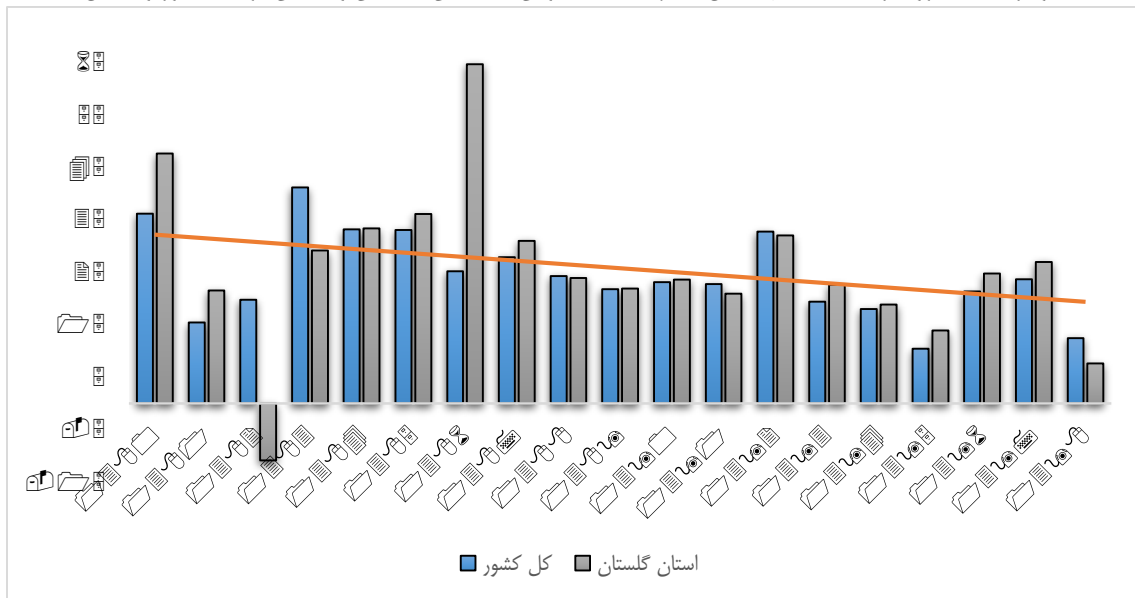
نمودار ۳۰-۲- روند رشد اقتصادی بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته است.

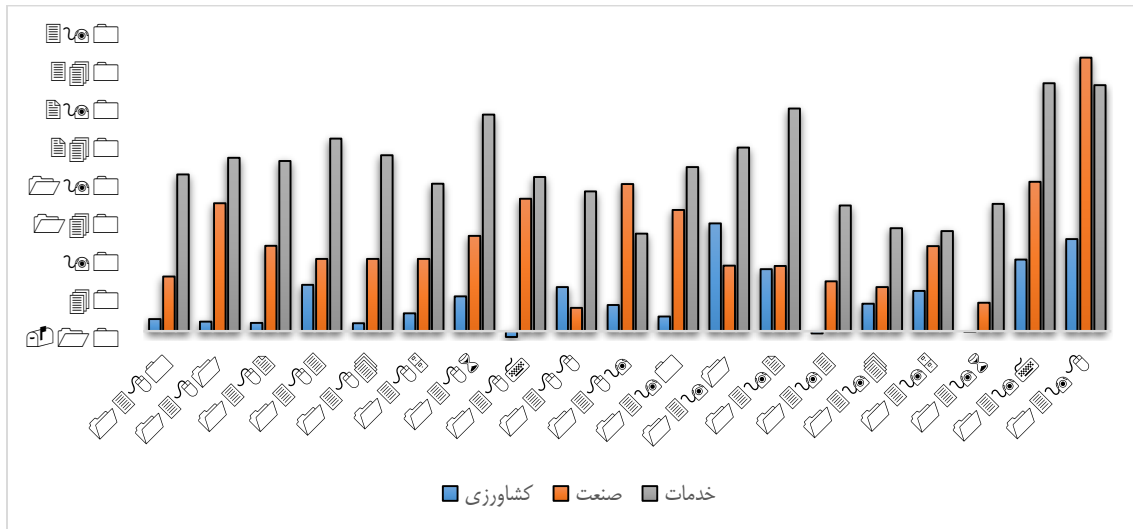
نمودار ۳۱-۲- روند رشد اقتصادی بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی در کل کشور و استان

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند کاهشی داشته است.

نمودار ۳۲-۲- روند رشد اقتصادی سه بخش کلان در یک نگاه

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

همانطور که قابل مشاهده است، رشد اقتصادی بخش کشاورزی استان گلستان در بازه زمانی مذکور، روند افزایشی، بخش صنعت، روند تقریباً افزایشی و بخش خدمات در بازه زمانی مذکور، روند تقریباً ثابتی داشته است.

۲-۳- شناسایی مزیت‌های نسبی استان

برای شناسایی مزیت‌های نسبی استانی در کلان، می‌توان از دو شیوه گذشته‌نگر و آینده‌نگر استفاده نمود. در شیوه نخست، تکیه اصلی بر روی داده‌های عملکردی گذشته است. در این چارچوب، نقاط ثقل رشد اقتصادی در گذشته، در آینده نیز موتور محرکه رشد اقتصادی‌اند. مدل‌های تحلیلی ضریب مکانی، انتقال-سهم، داده-ستانده و روش‌های مرتبط دیگر، ابزار لازم برای این منظور می‌باشند. اما جهان در حال تغییر، به صورت پیوسته الزاماتی را برای توسعه اقتصادی فراهم می‌آورد؛ تغییرات محیط سیاسی، اقتصادی، نهادی، تکنولوژیک، قانونی و زیست محیطی، روندها را به شدت متأثر نموده و برنامه-ریزی را دستخوش تغییر می‌نمایند. در چنین وضعیتی، رصد مستمر کلان‌روندها و تحولات منطقه‌ای و محیطی، الزامی اساسی برای بهره‌برداری از فرصت‌های جهان در حال تغییر است. در این چارچوب، مزیت‌های منطقه‌ای، الزاماً همان تکیه-گاه‌های رشد گذشته نیستند. تحولات جهانی می‌توانند افق‌های جدیدی در حوزه رشد اقتصادی و توسعه بگشایند.

در این بخش با استفاده از دو شاخص گذشته‌نگر LQ و Shiff-Share مزیت‌های نسبی بخش‌ها و زیربخش‌های استان شناسایی شده‌اند. اما با توجه به آنچه گفته شد، یافته‌های این بخش اگرچه دارای اهمیتی فوق‌العاده‌اند اما لازم است با استفاده از یافته‌های آینده‌پژوهانه تدقیق و تکمیل گردند (فاز بعدی پژوهش).

۲-۳-۱- شناسایی مزیت‌های نسبی اقتصادی با استفاده از شاخص LQ

بعد از محاسبات بخش (سهم اقتصادی استان در کشور) سهم اقتصادی کل کشور نیز با همان فرمول تعریف شده در بخش مذکور محاسبه شده است. گام بعدی برای محاسبات که شاخصی است به نام شاخص LQ، این دو سهم برهم تقسیم شده است. به عبارت دیگر: سهم اقتصادی بخش‌های اقتصادی در کل کشور

$$LQ \text{ شاخص} = \frac{\text{سهم اقتصادی بخش های استان گلستان}}{\text{سهم اقتصادی بخش های اقتصادی در کل کشور}}$$

نتایج حاصل از محاسبات این بخش در شیت هفتم فایل اکسل پیوست قرار دارد و تنها به بیان نتایج ضمنی پرداخته خواهد شد. ملاک شناسایی بخش‌های دارای مزیت نسبی بالاتر بودن کسر فوق از عدد ۱ است. به بیان بهتر بخش‌هایی از اقتصاد که دارای شاخص LQ بالاتر از ۱ هستند دارای مزیت نسبی بوده اما بخش‌هایی که دارای شاخص LQ کمتر از ۱ هستند، دارای مزیت نسبی نیستند.

بر این اساس، چون بررسی طی زمان (بین سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۷۹) است، با ۴ گروه روبرو هستیم:

- ۱- بخش‌های اقتصادی که از ابتدا تا انتهای بازه دارای مزیت نسبی بوده‌اند (با اگماض حداکثر ۴ سال)؛
- ۲- بخش‌های اقتصادی که از ابتدا تا انتهای بازه دارای مزیت نسبی نبوده‌اند (با اگماض حداکثر ۴ سال)؛
- ۳- بخش‌های اقتصادی که در ابتدای بازه دارای مزیت نسبی بوده‌اند اما در انتهای بازه دیگر دارای مزیت نسبی نبوده‌اند؛
- ۴- بخش‌های اقتصادی که در ابتدای بازه دارای مزیت نسبی نبوده‌اند اما در انتهای بازه دیگر دارای مزیت نسبی بوده‌اند.

مشاهدات به شرح زیر است:

جدول ۱-۲- محاسبات شاخص LQ

میانگین	شرح فعالیت‌ها	
۲.۴۴	زراعت و باغداری	گروه اول
۳.۵۳	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار	
۴.۰۵	جنگلداری	
۲.۹۰	ماهگیری	
۱.۴۹	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	
۲.۸۴	ساخت چوب و محصولات چوبی	
۱.۵۰	آب	
۱.۲۱	حمل‌ونقل جاده‌ای	
۱.۷۳	امور دفاعی	
۲.۲۵	امور انتظامی	
۱.۲۳	تأمین اجتماعی اجباری	
۲.۱۲	آموزش ابتدائی دولتی	
۱.۳۰	آموزش ابتدائی خصوصی	
۱.۷۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	
۱.۰۹	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	
۱.۵۷	آموزش بزرگسالان دولتی	
۱.۸۹	بهداشت و درمان دولتی	
۲.۵۶	دامپزشکی	

۱.۲۸	مددکاری اجتماعی	
۱.۴۸	مذهبی و سیاسی	
۱.۳۶	سایر خدمات	
۰	نفت خام و گاز طبیعی	گروه دوم
۰.۶۷۹۳	سایر معادن	
۱.۷۰۷۸	ساخت محصولات از توتون و تنباکو	
۰.۶۲۴۱	ساخت منسوجات	
۰.۶۵۱۲	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز	
۰.۰۶۱۶	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	
۰.۳۶۸۶	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	
۰.۳۱۵۴	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	
۰.۰۳۲۸	ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای	
۰.۲۷۵۸	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	
۰.۱۷۳۱	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	
۰.۵۴۸	ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی	
۰.۰۷۵۶	ساخت فلزات اساسی	
۰.۵۶۳۸	ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات	
۰.۲۲۰۸	ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	
۰.۶۱۰۵	ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	
۰.۲۷۹۵	ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	
۰.۰۲۳۷	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	
۰.۰۱۲۱	ساخت سایر تجهیزات حمل‌ونقل	
۰.۵۴۹	ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	
۰.۸۵۴۵	باز یافت	
۰.۵۶۷۵	برق	
۰.۲۹۵۷	توزیع گاز طبیعی	
۰.۱۱۶۴	راه‌آهن	
۰.۷۰۴۲	حمل‌ونقل لوله‌ای	
۰	حمل‌ونقل آبی	
۰.۳۱۵۷	حمل‌ونقل هوایی	
۰.۳۷۵۲	خدمات پشتیبانی و انبارداری	
۰.۳۴۲۳	پست و مخابرات	
۰.۶۸۴	بانک	
۰.۲۲۱۳	سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آن‌ها	
۰.۷۹۰۵	آموزش عالی دولتی	
۱.۲۶۴۵	ساختمان‌های مسکونی	گروه سوم
۱.۱۶۵	سایر ساختمان‌ها	
۱.۱۳۹۱	رستوران	
۱.۰۷۷۶	خدمات واحدهای غیرمسکونی	گروه چهارم
۰.۸۳۲۷	هتل و خوابگاه	

۰.۷۳۰۴	خدمات دلان مستغلات	متفرقه
۰.۸۷۷۲	خدمات شهری	
۱.۱۸۹۴	آموزش عالی خصوصی	
۱.۸۴۹۴	آموزش بزرگسالان خصوصی	
۰.۹۰۷	بیمه	
۱.۰۲۸۵	خدمات واحدهای مسکونی شخصی	
۰.۷۲۴۵	خدمات واحدهای مسکونی اجاری	
۱.۱۷۳۶	امور عمومی	
۱.۵۹۲۹	بهداشت و درمان خصوصی	
۰.۹۶۰۵	تفریحی، فرهنگی، و ورزشی	

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

۲-۳-۲- شناسایی مزیت‌های نسبی اقتصادی با استفاده از شاخص Shift-Share

روشی است که غالباً برای تجزیه و تحلیل تغییرات اشتغال یا رشد اقتصادی در مجموعه‌ای از نواحی یا مناطق طی دو مقطع زمانی به کار می‌رود و رشد اشتغال یا رشد ارزش افزوده هر فعالیت خاص در ناحیه یا منطقه مورد بررسی را تابعی از سه عامل زیر می‌داند:

- ۱- تغییرات اشتغال/ارزش افزوده که به دلیل تغییر متغیرهای سطح ملی به وقوع می‌پیوندد.
 - ۲- تغییرات اشتغال/ارزش افزوده که به دلیل تغییر متغیرهای سطح فعالیت اقتصادی به وقوع می‌پیوندد.
 - ۳- تغییرات اشتغال/ارزش افزوده که به دلیل تغییر متغیرهای سطح منطقه یا ناحیه موردنظر به وقوع می‌پیوندد.
- درواقع تحلیل Shift-Share بر تغییر ترکیب فعالیت‌ها و فعالیت‌هایی که به ناحیه موردنظر وارد یا از آن خارج شده‌اند تمرکز دارد. همچنین این روش تجزیه و تحلیل، بخش‌های اقتصادی پیشتاز و عقب‌مانده را در هر منطقه مشخص می‌کند.
- مراحل چندگانه محاسبه این سهم‌ها به قرار زیر است:

- ۱) جمع‌آوری داده‌های اشتغال ناحیه موردنظر در سال اول و سال آخر دوره به تفکیک بخش‌های اقتصادی؛
- ۲) جمع‌آوری داده‌های اشتغال کشور در سال اول و سال آخر دوره به تفکیک بخش‌های اقتصادی؛
- ۳) محاسبه درصد تغییر اشتغال کل اقتصاد کشور در مقطع زمانی؛
- ۴) ضرب کردن درصد تغییر اشتغال کل اقتصاد کشور (جواب حاصل از مرحله قبل)، در اشتغال فعالیت اقتصادی ناحیه موردنظر در سال اول؛
- ۵) محاسبه درصد تغییر اشتغال رشته فعالیت‌ها در کل کشور؛
- ۶) ابتدا درصد تغییر اشتغال کل اقتصاد کشور از درصد تغییر اشتغال بخش‌های عمده اقتصادی کشور کسر می‌شود، سپس در اشتغال بخش‌های اقتصادی ناحیه موردنظر در سال اول ضرب می‌شود مرحله هفتم تفاضل اشتغال فعالیت اقتصادی ناحیه موردنظر (سال آخر منهای سال اول)، منهای سهم ملی، منهای سهم صنعت^۱؛

^۱ در صورتی که بخواهیم از حساب‌های منطقه‌ای استفاده کنیم، می‌توانیم از داده‌های ارزش افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی نیز استفاده نماییم.

سهم ملی، صنعت و منطقه‌ای فعالیت اقتصادی جنگلداری در استان گلستان در مقطع زمانی ۱۳۷۹ و ۱۳۹۸ به ترتیب برابر ۳۴۰،۲۱۴-، ۱۹،۲۶۵،۱۹۶ و ۱۸،۲۲۰،۰۹۹- به دست آمده است. رقم ۳۴۰،۲۱۴ به این معنا است که اگر رشد اقتصادی استان گلستان در مقطع زمانی ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۸ مشابه رشد اقتصاد ملی می‌بود، آنگاه می‌بایست استان گلستان در این مقطع ۳۴۰،۲۱۴ شغل ایجاد می‌کرد. رقم ۱۹،۲۶۵،۱۹۶ به این معنا است که اگر رشد اقتصادی فعالیت جنگلداری در استان گلستان در مقطع زمانی ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۸ مشابه رشد اقتصادی این رشته در اقتصاد ملی بود، اشتغال فعالیت جنگلداری در استان گلستان در این مقطع می‌بایست ۱۹،۲۶۵،۱۹۶ واحد افزایش می‌یافت. اگر رقم ۲۲۰،۰۹۹،۱۸ مثبت می‌بود به این معنا بود که ۱۸،۲۲۰،۰۹۹ واحد از کل شغل‌های به‌تازگی ایجادشده در استان گلستان ناشی از مزیت رقابتی این استان در فعالیت جنگلداری است. به همین ترتیب می‌توان برای سایر بخش‌ها به تحلیل پرداخت. حال بیان چند نکته شایان ذکر است.

نکته اول: در تعیین برخورداری استان‌ها از مزیت رقابتی در هر بخش یا رشته فعالیت صنعتی، هرگاه سهم منطقه‌ای یک بخش اقتصادی یا یک رشته فعالیت صنعتی از سهم صنعت آن بخش اقتصادی (رشته فعالیت صنعتی) بیشتر باشد و هر دو رقم مثبت باشند، آن استان یا منطقه دارای مزیت رقابتی است.

نکته دوم: هرگاه سهم منطقه‌ای یک فعالیت اقتصادی مثبت و سهم صنعت آن منفی باشد، این صنعت دارای پتانسیل مزیت رقابتی است.

نکته سوم: هرگاه درصد تغییر اشتغال هر بخش اقتصادی در سطح محلی از درصد تغییر اشتغال آن بخش در سطح کشور بزرگ‌تر باشد، بخش مذکور پیش‌تاز و بالعکس عقب‌مانده است. بر اساس نکات فوق می‌توان بخش‌های مختلف اقتصادی استان گلستان را بعد از محاسبه شاخص Shift-Share برای تک‌به‌تک بخش‌های اقتصادی، به چهار گروه تقسیم کرد:

۱- بخش‌های دارای مزیت رقابتی

۲- بخش‌های دارای پتانسیل مزیت رقابتی

۳- بخش پیش‌تاز

۴- بخش عقب‌مانده

مشاهدات به شرح زیر است:

جدول ۲-۲- گروه‌بندی فعالیت‌ها بر اساس شاخص Shift-Share

گروه	شرح فعالیت‌ها
گروه اول	---
گروه دوم	---
گروه سوم	زراعت و باغداری
	ماهیگیری
	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
	دباجی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده

ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	
ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	
ساخت سایر محصولات کانی غیر فلزی	
ساخت فلزات اساسی	
ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات	
ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	
ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
برق	
سایر ساختمان ها	
هتل و خوابگاه	
راه آهن	
حمل و نقل جاده ای	
حمل و نقل هوایی	
خدمات پشتیبانی و انبارداری	
سایر واسطه گیری های مالی و فعالیت های جنبی آنها	
بیمه	
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	
خدمات دلان مستغلات	
امور عمومی	
آموزش عالی دولتی	
آموزش عالی خصوصی	
آموزش بزرگسالان دولتی	
آموزش بزرگسالان خصوصی	
بهداشت و درمان دولتی	
بهداشت و درمان خصوصی	
مذهبی و سیاسی	
سایر خدمات	
دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	
جنگلداری	
نفت خام و گاز طبیعی	
سایر معادن	
ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی ها	
ساخت محصولات از توتون و تنباکو	
ساخت چوب و محصولات چوبی	
ساخت کک، فراورده های حاصل از تصفیه نفت و سوخت های هسته ای	
ساخت ماشین آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	
ساخت ماشین آلات و دستگاه های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	
ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل	
گروه چهارم	

باز یافت
توزیع گاز طبیعی
آب
ساختمان‌های مسکونی
رستوران
حمل و نقل لوله‌ای
حمل و نقل آبی
پست و مخابرات
بانک
خدمات واحدهای مسکونی اجاری
خدمات واحدهای غیرمسکونی
خدمات شهری
امور دفاعی
امور انتظامی
تأمین اجتماعی اجباری
آموزش ابتدائی دولتی
آموزش ابتدائی خصوصی
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
دامپزشکی
مددکاری اجتماعی
تفریحی، فرهنگی، و ورزشی

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

۳-۲-۳- مقایسه شاخص LQ و Shift-Share

با توجه به نتایج فوق در دو بخش پیشین، نتایج دو شاخص LQ و Shift-Share، نشان‌دهنده اولاً مزیت نسبی بخش‌های مختلف اقتصادی و دوماً مزیت رقابتی بخش‌های مختلف مذکور است که در هریک از موارد به بررسی و رتبه‌بندی پرداخته شد.

از منظر مشترکات بین این دو شاخص برای یافتن بخش‌هایی از بخش‌های اقتصادی استان گلستان که دارای مزیت نسبی و رقابتی باشند باید این‌طور بیان کرد که بخش‌های پیشتاز به دست آمده از شاخص دوم با بخش‌های گروه اول شاخص اول مقایسه شده است. مشاهدات عبارت‌اند از:

- ۱- زراعت و باغداری
- ۲- ماهیگیری
- ۳- حمل و نقل جاده‌ای
- ۴- آموزش بزرگ‌سالان دولتی

۵- بهداشت و درمان دولتی

۶- مذهبی و سیاسی

۷- سایر خدمات

هفت بخش فوق هم دارای مزیت نسبی هستند و هم در بازه زمانی مذکور جز بخش‌های پیشرو در استان گلستان بوده‌اند.

۴-۲- محاسبه اثرات سرریزی، بازخوردی و شناسایی بخش‌های پیشرو با استفاده از

جدول داده- ستانده دو منطقه‌ای (مطالعه موردی: استان گلستان و سایر اقتصاد ملی)

استان گلستان با سهم ۱/۲ درصدی از تولید ناخالص داخلی کشور در جایگاه بیست و سوم رتبه بندی تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور قرار دارد. مجاورت این استان با مرزهای شمال شرقی کشور به خوبی این مسئله را نمایان می‌سازد که رشد و توسعه اقتصادی این استان می‌تواند منجر به ایجاد ظرفیت بازاری برای محصولات تولید شده این استان در دیگر مناطق کشور شود و به دنبال آن، تولید کالاها و خدمات در سایر مناطق افزایش یافته و دوباره افزایش ظرفیت بازار در استان گلستان را ممکن سازد. تهیه جدول داده-ستانده دومتوجه‌ای استان گلستان به خوبی می‌تواند ساختار فعالیت‌های اقتصادی استان گلستان صادرات و واردات متقابل سایر اقتصاد ملی را به صورت تابعی از ساختار اقتصاد استان گلستان و روابط متقابل بین منطقه ای نشان دهد که این امر، منجر به توضیح دقیق اثرگذاری تجارت بین منطقه ای و شناسایی بخش پیشرو می‌گردد. هم چنین با استفاده از جدول داده-ستانده دو منطقه ای استان گلستان با سایر اقتصاد ملی علاوه بر شناسایی اثرات سرریزی بین استان گلستان با سایر اقتصاد ملی، قادر به بررسی اثرات بازخوردی نیز خواهیم بود. یکی از عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی یک منطقه سرمایه گذاری در بخش‌های پیشرو آن است. بخش‌هایی که دارای بیشترین پیوند در اقتصاد باشند، پیشرو نامیده میشوند. هیرشمن معتقد است به دلیل کمبود سرمایه، باید سرمایه گذاری‌ها را از بخش‌های خاصی از اقتصاد، به عنوان بخش‌های پیشرو آغاز کرد. این بخش‌ها باید بتوانند با فعال کردن سایر بخش‌ها، آنها را به مرحله سودآوری برسانند. شناسایی بخش‌های کلیدی دارای پایه نظری اقتصاد توسعه است که نخستین بار در میانه دهه ۱۹۵۰ میلادی توسط پژوهشگران معرفی گردید و تاکنون نیز در قالب روش‌های مختلف ادامه دارد استراتژی‌های رشد متوازن و غیر مستقیم پایه‌های نظری شناسایی بخش‌های کلیدی را تشکیل می‌دهد. شناسایی بخش کلیدی هم در سطح اقتصاد ملی کاربرد دارد و هم در سطح اقتصاد منطقه ای در قالب پیوندهای فضایی و می‌تواند حاوی اطلاعات مفید و کاربردی برای سیاست گذاری و برنامه ریزی کوتاه مدت در سطح بخش‌های مختلف باشد. به طور کلی بخش کلیدی به بخشی اطلاق می‌گردد که پیوندهای پسین آن از منظر تقاضا کننده و پیوندهای پیشین آن از نظر عرضه کننده نسبت به سایر بخش‌ها در اقتصاد بیشتر باشد؛ بنابراین بخش و یا بخش‌هایی که پیوندهای پسین و پیشین آن نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی بیشتر باشد در گروه بخش‌های کلیدی قرار می‌گیرند. سنجش اهمیت بخش‌ها یکی از راه‌هایی است که می‌تواند به خوبی بیانگر ظرفیت‌های اقتصادی شود و مشخص می‌کند که اگر منابع بر یک بخش متمرکز گردد و یا تخصیص داده شود، چه میزان منجر به افزایش تولید در اقتصاد خواهد شد. شناسایی بخش‌های کلیدی مشخص

می‌نماید تخصیص منابع به هر بخش، چه میزان منجر به افزایش تولید در کل اقتصاد خواهد شد و از این طریق بخش و یا بخش‌های پیشرو و پیشتاز که می‌توانند به عنوان سلسله جنبان و محرک بخش‌های دیگر اقتصادی شوند شناسایی شده و همچنین نقش و اهمیت بخش‌های مختلف را به خوبی نمایان خواهد کرد. در واقع می‌توان گفت هدف از شناسایی بخش‌های کلیدی‌ها آن است که بخش‌هایی که مسبب بیشترین رشد اقتصادی در کل اقتصاد هستند شناسایی و برجسته شوند تا منابع محدود به آن‌ها اختصاص یابد.

برای بررسی ساختار اقتصادی یک منطقه در کنار ضرورت شناسایی استعدادها، توانمندی‌ها و برجسته کردن مسائل و کارکردهای منطقه، بررسی پیوندها و تعاملات اقتصاد منطقه با اقتصاد ملی نیز حائز اهمیت می‌باشد. تشخیص اینکه کدام یک از بخش‌های اقتصادی استان گلستان دارای بیشترین اثرات سرریزی و بازخوردی می‌باشد و همچنین پررنگ کردن این فعالیت‌ها می‌تواند ضمن شناسایی هر چه بیشتر ظرفیت‌های بالقوه و تبدیل آن به ظرفیت‌های بالفعل گام‌های موثری را در جهت توسعه هر چه بیشتر این استان در جهات مختلف بردارد و حاوی اطلاعات ارزشمندی برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گران در جهت طرح ریزی برنامه‌های توسعه‌ای باشد.

برای بررسی بهتر و بیشتر ساختار اقتصادی استان گلستان استفاده از جدول داده-ستانده می‌تواند به طور ویژه این جدول عناصر لازم برای مطالعات مربوط به ساختار اقتصاد هر جامعه را فراهم کند. جدول داده ستانده با فراهم آوردن امکان بررسی اثرات و وابستگی‌های متقابل بخش‌های مختلف اقتصادی به عنوان یکی از بهترین ابزارها برای مشخص کردن ساختار اقتصاد منطقه و اجزای آن مورد تاکید قرار می‌گیرد. جداول داده ستانده تک منطقه‌ای به دلیل برونزا در نظر گرفتن صادرات یک منطقه به مناطق دیگر و همچنین واردات آن منطقه از مناطق دیگر می‌تواند روابط میان اقتصاد منطقه‌ای با اقتصاد ملی را بررسی کند؛ بنابراین در این مطالعه اثرات سرریزی و بازخوردی استان گلستان در قالب مدل داده-ستانده دومتوجهی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

تعاریف واژگان کلیدی این بخش از قرار ذیل می‌باشند:

الف) اثرات سرریزی و بازخوردی بین منطقه‌ای: اثرات سرریزی بدین معناست که افزایش سرمایه‌گذاری واقع در یک منطقه جغرافیایی (مثل استان گلستان) به طور مستقیم و غیرمستقیم چه میزان باعث افزایش تولید منطقه دیگر (مثل سایر اقتصاد ملی) خواهد شد. اثرات بازخوردی نیز به معنای آن است که افزایش سرمایه‌گذاری (شوگ) واقع در یک منطقه جغرافیایی (مثل استان گلستان) پس از اثرگذاری بر منطقه دیگر (سایر اقتصاد ملی) مجدداً به مکان جغرافیایی منطقه مبدأ (مثل استان گلستان) باز می‌گردد و سبب افزایش درآمد همان منطقه خواهد شد.

ب) جدول داده-ستانده دو منطقه‌ای: یکی از مدل‌هایی که ارتباط متقابل و تجارت بین منطقه‌ای را در رشد و توسعه یک منطقه در نظر می‌گیرد و اثرگذاری متقابل مناطق را نشان می‌دهد. ساختار این مدل به گونه‌ای است که از یک سو فعالیت‌های اقتصادی منطقه را نشان می‌دهد و از سوی دیگر، صادرات و واردات متقابل بخش‌های مناطق مختلف را به صورت تابعی از ساختار اقتصاد منطقه و روابط متقابل بین منطقه‌ای در نظر می‌گیرد. این امر، منجر به توضیح دقیق‌تر اثرگذاری

تجارت بین منطقه‌ای و شناسایی بخش‌های پیشرو می‌گردد. به علاوه، این الگو علاوه بر شناسایی اثرات سرریزی بین مناطق، قادر به بررسی اثرات بازخوردی نیز هست.

پ) پیوندهای پسین و پیشین: پیوند پسین همواره از منظر بخش تقاضاکننده است؛ یعنی یک بخش در فرآیند تولید خود چه میزان از کالای خود کالای سایر بخش‌ها را به عنوان واسطه در فرآیند تولید خود استفاده می‌کند. پیوند پیشین همواره از منظر بخش عرضه کننده است؛ یعنی یک بخش چه میزان از کالا و یا تولید خود را به عنوان واسطه به خود و سایر بخش‌های اقتصادی عرضه می‌کند و یا می‌فروشد.

ت) بخش پیشرو: به طور کلی بخش پیشرو به بخشی اطلاق می‌گردد که پیوندهای پسین آن از منظر تقاضا کننده و پیوندهای پیشین آن از نظر عرضه کننده نسبت به سایر بخشها در اقتصاد بیشتر باشد؛ بنابراین بخش و یا بخش‌هایی که پیوندهای پسین و پیشین آن نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی بیشتر باشد در گروه بخش‌های پیشرو قرار می‌گیرند.

۱-۴-۲- مراحل محاسبه و انجام پژوهش

در این پژوهش ابتدا جدول ملی سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران به صورت یک جدول تجمیعی با ۲۳ بخش به دست آمد و در ادامه با روش نسبت مبادلات واسطه‌ای به ارزش افزوده فرآیند به هنگام سازی جدول سال ۱۳۹۵ به اطلاعات سال ۱۳۹۸ انجام شد. در ادامه فرآیند تفکیک واردات و داخلی سازی جدول سال ۱۳۹۸ صورت پذیرفت و در ادامه برای محاسبه جداول تک منطقه ای، ستانده استان گلستان و سایر استان‌ها بر اساس تعداد ۲۳ بخش به صورت تجمیعی محاسبه شد. در ادامه با استفاده از روش سهم مکانی ACILQ دو جدول تک منطقه ای برای استان گلستان و سایر اقتصاد ملی محاسبه شد و سپس با ادغام این دو جدول و محاسبه سهم واردات هر منطقه از دنیای خارج و از منطقه دیگر جدول داده-ستانده دو منطقه ای برای ۲۳ بخش مورد نظر مسئله تشکیل شد. با محاسبه جدول داده-ستانده دو منطقه ای گام بعدی محاسبه اثرات سرریزی و بازخوردی بود که این محاسبات صورت گرفت و نتایج آن در ادامه گنجانده شده است. در ادامه نیز با استفاده از پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیر مستقیم نسبت به محاسبه شاخص نرمال شده پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیرمستقیم محاسبات صورت گرفت که منجر به شناسایی بخش‌های کلیدی استان گلستان گردید.

۲-۴-۲- نتایج حاصله و تحلیل‌های آن

الف. رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس میزان اثرات سرریزی به سایر اقتصاد ملی مطابق جدول (۲۲) می‌باشد که بر این اساس بخش تامین آب، برق و گاز بوده و با میزان ۰/۳۸۲۸ بیشترین اثر سرریزی به سایر اقتصاد ملی را به خود اختصاص داده است که نشان دهنده توجه ویژه به طرح‌های اجتماعی بالاسری می‌باشد. همچنین بخش‌های استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن، تولید فلزات پایه و سایر صنایع شامل تولید توتون و تنباکو، منسوجات، پوشاک، چرم، فرآورده‌های چوبی، تجهیزات برقی و رایانه ای، فرآورده‌های کاغذی، چاپ، انواع دارو و سایر فرآورده‌های معدنی غیر فلزی در جایگاه‌های بعدی هستند. همچنین بخش‌های جنگلداری و ماهیگیری، آموزش و سایر

خدمات دارای کمترین اثرات سرریزی به سایر اقتصاد ملی می‌باشند. در واقع انتظار می‌رود که بخش‌هایی که بیشترین آثار سرریزی را به خود اختصاص می‌دهند، سبب بیشترین میزان تولید و ایجاد درآمد را در سایر اقتصاد ملی خواهند بود.

جدول ۳-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس میزان اثرات سرریزی

رتبه	بخش اقتصادی	میزان اثرات سرریزی
۱	تامین آب و برق و گاز	۰/۳۸۲۴۷۵۳۳۹
۲	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰/۳۵۹۱۳۸۱۰۴
۳	تولید فلزات پایه	۰/۳۵۵۵۵۶۷۶۸
۴	سایر صنایع	۰/۳۲۶۵۵۸۹۹۳
۵	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰/۳۱۲۹۹۲۹۸۲
۶	اطلاعات و ارتباطات	۰/۳۰۴۲۹۶۵۹۵
۷	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر کالاها	۰/۲۹۳۰۳۴۸۳۶
۸	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰/۲۷۲۷۷۶۵۰۴
۹	حمل و نقل و انبارداری و پست	۰/۲۱۹۱۴۹۷۳۶
۱۰	فعالیت‌های مالی و بیمه	۰/۱۹۶۵۸۵۶۴۲
۱۱	خدمات املاک و مستغلات	۰/۱۰۵۴۸۴۵۲۱
۱۲	استخراج سایر معادن	۰/۰۷۶۳۳۳۷۵۸
۱۳	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰/۰۸۹۵۰۳۷۹۲
۱۴	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۰/۰۵۰۵۱۶۹۵۹
۱۵	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۰/۰۴۹۵۸۵۴۷۸
۱۶	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۰/۰۲۱۳۸۰۱۲۲
۱۷	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۰/۰۱۹۲۱۰۴۲۴
۱۸	ساختمان	۰/۰۱۷۵۲۵۴۴۸
۱۹	هتل و رستوران	۰/۰۱۷۲۴۱۷۹۹
۲۰	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰/۰۱۳۰۵۰۳۴۱
۲۱	جنگلداری و ماهیگیری	۰/۰۰۷۶۶۳۰۴۱
۲۲	آموزش	۰/۰۰۶۰۰۸۳۱۳
۲۳	سایر خدمات	۰/۰۰۳۱۸۶۶۱۵

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

ب. رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس میزان اثرات بازخوردی مطابق جدول ۲ می‌باشد که در آن بخش حمل و نقل و انبارداری بیشترین اثر بازخوردی و بخش استخراج نفت خام و گاز طبیعی و پشتیبانی معادن دارای کمترین اثر بازخوردی در بین ۲۳ بخش می‌باشند. نکته قابل تامل ضرایب نسبتاً کوچک اثرات بازخوردی در مقایسه با اثرات سرریزی است که این مسئله با مبانی نظری این بحث سازگار است به این علت که انتظار می‌رفت استان گلستان که منطقه کوچکتري نسبت به سایر مناطق کشور می‌باشد احتمالاً باید دارای اثرات سرریزی بالا و اثرات بازخوردی ناچیز باشد که نتایج به دست آمده این مطلب را تایید کرد.

جدول ۴-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس میزان اثرات بازخوردی

رتبه	بخش اقتصادی	میزان اثرات بازخوردی
۱	حمل و نقل و انبارداری و پست	۰,۰۰۱۴۴۴
۲	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر کالاها	۰,۰۰۱۳۰۳
۳	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۰,۰۰۰۹۴۰
۴	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۰,۰۰۰۸۶۹
۵	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۰,۰۰۰۸۱۴
۶	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۰,۰۰۰۴۶۳
۷	سایر صنایع	۰,۰۰۰۳۴۷
۸	ساختمان	۰,۰۰۰۲۸۱
۹	استخراج سایر معادن	۰,۰۰۰۲۲۵
۱۰	خدمات املاک و مستغلات	۰,۰۰۰۱۸۲
۱۱	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰,۰۰۰۱۶۳
۱۲	آموزش	۰,۰۰۰۱۵۱
۱۳	فعالیت‌های مالی و بیمه	۰,۰۰۰۱۵۰
۱۴	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰,۰۰۰۰۷۳
۱۵	تامین آب و برق و گاز	۰,۰۰۰۰۷۰
۱۶	سایر خدمات	۰,۰۰۰۰۶۳
۱۷	هتل و رستوران	۰,۰۰۰۰۵۹
۱۸	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰,۰۰۰۰۵۵
۱۹	جنگلداری و ماهیگیری	۰,۰۰۰۰۳۲
۲۰	اطلاعات و ارتباطات	۰,۰۰۰۰۲۴
۲۱	تولید فلزات پایه	۰,۰۰۰۰۱۲
۲۲	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰,۰۰۰۰۰۲
۲۳	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

ج. رتبه‌بندی پیوندهای پسین مستقیم و غیر مستقیم که در جدول ۳ نشان داده شده است، مشخص می‌کند که بخش تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها دارای بیشترین پیوند های پسین مستقیم و غیر مستقیم می‌باشد و جایگاه‌های بعدی در اختیار تولید فلزات پایه، دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار و بخش سایر صنایع قرار دارد که این به آن معناست که این بخش‌ها در فرآیند تولید خود از کالاها و خدمات خود و سایر بخش‌ها به میزان بیشتری نسبت به بخش‌های آموزش، فعالیت‌های املاک و مستغلات و بخش استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن، که دارای کمترین پیوندهای پسین مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد بهره‌مند می‌شوند.

جدول ۵-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس پیوندهای پسین مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	بخش اقتصادی	پیوندهای پسین مستقیم و غیر مستقیم
۱	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۲/۵۰۰۰۷۳
۲	تولید فلزات پایه	۲/۲۱۷۳۵۷
۳	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۲/۲۰۴۳۵۹
۴	سایر صنایع	۱/۷۳۹۸۴۶
۵	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱/۶۹۴۷۰۷
۶	ساختمان	۱/۶۵۰۳۷
۷	اطلاعات و ارتباطات	۱/۶۳۶۱۳۷
۸	هتل و رستوران	۱/۶۲۱۲۴۱
۹	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۱/۵۷۳۳۳۱
۱۰	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱/۵۷۲۹۶۷
۱۱	فعالیت‌های مالی و بیمه	۱/۵۴۳۰۲۸
۱۲	جنگلداری و ماهیگیری	۱/۵۲۴۲۶۱
۱۳	حمل و نقل و انبارداری و پست	۱/۴۶۴۳۳۳
۱۴	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۱/۳۸۱۸۴۴۸۱
۱۵	استخراج سایر معادن	۱/۳۶۰۶۸۸
۱۶	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر کالاها	۱/۳۱۵۸۲۱
۱۷	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۱/۳۰۲۹۴۳
۱۸	تامین آب و برق و گاز	۱/۲۹۴۷۶۱
۱۹	سایر خدمات	۱/۲۸۵۰۰۳
۲۰	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۱/۲۷۵۹۴۳
۲۱	آموزش	۱/۱۷۴۶۲۲
۲۲	خدمات املاک و مستغلات	۱/۰۹۰۵۱۳
۲۳	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۱

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

د. اطلاعات موجود در جدول ۴ محاسبه پیوندهای پیشین مستقیم و غیرمستقیم بخش‌های اقتصادی استان گلستان را نشان می‌دهد که بر اساس آن بخش دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار، بخش استخراج سایر معادن و بخش حمل و نقل و انبارداری و پست دارای بیشترین مقدار نسبت به سایر بخش‌ها می‌باشند و این به آن معناست که این بخش‌ها مقدار بیشتری از کالاها و خدمات خود را نسبت به بخش فعالیت‌های خدماتی مربوط به سایر خدمات، بخش آموزش و بخش استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن به خود و یا سایر بخش‌ها به عنوان واسطه عرضه می‌کنند و یا می‌فروشند.

جدول ۵-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس پیوندهای پیشین مستقیم و غیر مستقیم

رتبه	بخش اقتصادی	پیوندهای پیشین مستقیم و غیر مستقیم
۱	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۲/۳۱۸۳۱
۲	استخراج سایر معادن	۲/۱۰۴۲۶۹
۳	حمل و نقل و انبارداری و پست	۱/۹۹۴۳۴
۴	فعالیت‌های مالی و بیمه	۱/۹۵۵۷۵۳
۵	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۱/۹۳۳۷۱۷۶۵
۶	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۱/۷۶۴۴۰۷
۷	تامین آب و برق و گاز	۱/۷۳۱۷۶۲
۸	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱/۷۰۶۱۴
۹	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر کالاها	۱/۶۱۷۹۰۲
۱۰	اطلاعات و ارتباطات	۱/۶۱۳۶۷۳
۱۱	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۱/۵۶۸۶۷۱
۱۲	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱/۴۳۷۶۵۲
۱۳	تولید فلزات پایه	۱/۴۰۱۹۷۷
۱۴	سایر صنایع	۱/۳۸۷۸۱۸
۱۵	جنگلداری و ماهیگیری	۱/۳۳۶۰۹۳
۱۶	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۱/۲۴۹۹۸۸
۱۷	خدمات املاک و مستغلات	۱/۲۴۷۴۸۷
۱۸	هتل و رستوران	۱/۲۱۲۹۴۹
۱۹	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۱/۲۲۵۱۵۳
۲۰	ساختمان	۱/۱۹۶۶۲۸
۲۱	سایر خدمات	۱/۱۰۹۵۷۸
۲۲	آموزش	۱/۰۶۵۷۱۶
۲۳	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۱

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

هـ جداول ۵ و ۶ به ترتیب شاخص پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیرمستقیم نرمال شده را نشان می‌دهند که بر اساس آن اگر بخش و یا بخش‌هایی دارای شاخص نرمال شده بزرگتر از واحد باشند؛ عملکرد اقتصادی آن‌ها بزرگتر از متوسط کل اقتصاد خواهد بود. همچنین اگر بخش و یا بخش‌هایی دارای شاخص نرمال شده کوچکتر از واحد باشند به معنای عملکرد اقتصادی کمتر از متوسط عملکرد کل اقتصاد خواهد بود. بدیهی است که رتبه‌بندی بخش‌ها در حالت نرمال شده همانند حالت قبلی خواهد بود.

جدول ۶-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس شاخص نرمال شده پیوندهای پسین مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	بخش اقتصادی	شاخص نرمال شده پیوندهای پسین مستقیم و غیر مستقیم
۱	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۱/۶۲۱۳۸
۲	تولید فلزات پایه	۱/۴۳۸۰۲۹
۳	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۱/۴۲۹۶
۴	سایر صنایع	۱/۱۲۸۳۴۸
۵	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱/۰۹۹۰۷۴
۶	ساختمان	۱/۰۷۰۳۲
۷	اطلاعات و ارتباطات	۱/۰۶۱۰۸۹
۸	هتل و رستوران	۱/۰۵۱۴۲۸
۹	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۱/۰۲۰۲۹۲
۱۰	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱/۰۲۰۱۲۱
۱۱	فعالیت‌های مالی و بیمه	۱/۰۰۰۷۰۵
۱۲	جنگلداری و ماهیگیری	۰/۹۸۸۵۳۴
۱۳	حمل و نقل و انبارداری و پست	۰/۹۴۹۶۶۹
۱۴	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۰/۸۹۶۱۷۲۱۳
۱۵	استخراج سایر معادن	۰/۸۸۲۴۵۱
۱۶	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر کالاها	۰/۸۵۳۳۵۴
۱۷	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰/۸۴۵۰۰۱
۱۸	تامین آب و برق و گاز	۰/۸۳۹۶۹۶
۱۹	سایر خدمات	۰/۸۳۳۳۶۷
۲۰	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۰/۸۲۷۴۹۱
۲۱	آموزش	۰/۷۶۱۷۸۱
۲۲	خدمات املاک و مستغلات	۰/۷۰۷۲۳۴
۲۳	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰/۶۴۸۵۳۳

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

جدول ۷-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان گلستان بر اساس شاخص نرمال شده پیوندهای پیشین مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	بخش اقتصادی	شاخص نرمال شده پیوندهای پیشین مستقیم و غیر مستقیم
۱	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۱/۴۸۹۵۲۳
۲	استخراج سایر معادن	۱/۳۵۲۰۰۱
۳	حمل و نقل و انبارداری و پست	۱/۲۸۱۳۷۱
۴	فعالیت‌های مالی و بیمه	۱/۲۵۶۵۷۹
۵	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۱/۲۴۲۴۶۶۰۸
۶	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۱/۱۳۳۶۳۹
۷	تامین آب و برق و گاز	۱/۱۱۲۶۶۴
۸	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱/۰۹۶۲۰۱

۱/۰۳۹۵۰۸	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر کالاها	۹
۱/۰۳۶۷۹۱	اطلاعات و ارتباطات	۱۰
۱/۰۰۷۸۷۷	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۱۱
۰/۹۲۳۶۹۷	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱۲
۰/۹۰۰۷۷۶	تولید فلزات پایه	۱۳
۰/۸۹۱۶۷۸	سایر صنایع	۱۴
۰/۸۵۸۴۴۵	جنگلداری و ماهیگیری	۱۵
۰/۸۰۳۱۲۲	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۱۶
۰/۸۰۱۵۱۵	خدمات املاک و مستغلات	۱۷
۰/۷۷۹۳۳۵	هتل و رستوران	۱۸
۰/۷۸۷۱۶۵	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۱۹
۰/۷۶۸۸۳۸	ساختمان	۲۰
۰/۷۱۲۹۰۸	سایر خدمات	۲۱
۰/۶۸۴۷۳۷	آموزش	۲۲
۰/۶۴۲۵۰۴	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۲۳

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

و. جدول ۷ مشخص کننده بخش‌های کلیدی استان گلستان می‌باشد به این شکل که بخش و یا بخش‌هایی کلیدی هستند که دارای $DIFL_i^n$ و $DIFL_i^n$ بزرگتر از واحد باشند که این مطابق با تعریف بخش‌های کلیدی است یعنی بخشی کلیدی است که دارای بیشترین پیوندهای پسین از منظر تقاضاکننده و بیشترین پیوندهای پیشین از منظر عرضه کننده باشد. بر اساس محاسبات به عمل آمده بخش‌های دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار، تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها، تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی، فعالیت‌های مالی و بیمه، اطلاعات و ارتباطات، فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی به عنوان بخش‌های کلیدی استان گلستان معرفی می‌شوند.

جدول ۸-۲- تعیین بخش‌های کلیدی استان گلستان

	$DIFL_i^n > 1$	$DIFL_i^n < 1$
$DIBL_j^n > 1$	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی فعالیت‌های مالی و بیمه اطلاعات و ارتباطات فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	تولید فلزات پایه سایر صنایع تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی هتل و رستوران ساختمان
$DIBL_j^n < 1$	استخراج سایر معادن تامین آب، برق و گاز زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی حمل و نقل و انبارداری و پست عمده فروشی و خرده فروشی و تعمیر کالاها	آموزش فعالیت‌های املاک و مستغلات، سایر خدمات استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن جنگلداری و ماهیگیری فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

ز. محاسبه میانگین شاخص های نرمال شده پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیر مستقیم و رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان بر حسب آن بخش‌های کلیدی استان گلستان را به ترتیب مشخص می‌کند که بر این اساس بخش دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار و همچنین بخش تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها بالاترین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند و این نشانگر ضرورت توجه ویژه به این دو بخش در ساختار اقتصادی استان گلستان می‌باشد.

جدول ۹-۲- رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی استان بر اساس میانگین شاخص نرمال شده پیوندهای پسین و پیشین مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	بخش اقتصادی	میانگین شاخص نرمال شده پیوندهای پیشین مستقیم و غیر مستقیم
۱	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	۱,۴۵۹۶
۲	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۱,۳۱۴۶
۳	تولید فلزات پایه	۱,۱۶۹۴
۴	فعالیت‌های مالی و بیمه	۱,۱۲۸۶۴
۵	استخراج سایر معادن	۱,۱۱۷۲۳
۶	حمل و نقل و انبارداری و پست	۱,۱۱۵۵۲
۷	تولید فرآورده های لاستیکی و پلاستیکی	۱,۰۷۶۹۷
۸	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	۱,۰۶۹۳۱۹۱
۹	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱,۰۵۸۱۶
۱۰	اطلاعات و ارتباطات	۱,۰۴۸۹۴
۱۱	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱,۰۱۱۳۹
۱۲	سایر صنایع	۱,۰۱۰۰۱
۱۳	تامین آب و برق و گاز	۰,۹۷۶۱۸
۱۴	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر کالاها	۰,۹۴۶۴۳
۱۵	جنگلداری و ماهیگیری	۰,۹۲۳۴۹
۱۶	ساختمان	۰,۹۱۹۵۸
۱۷	هتل و رستوران	۰,۹۱۵۳۸
۱۸	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰,۸۱۶۰۸
۱۹	فعالیت های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تامین اجتماعی	۰,۸۱۵۳۱
۲۰	سایر خدمات	۰,۷۷۳۱۴
۲۱	خدمات املاک و مستغلات	۰,۷۵۴۳۷
۲۲	آموزش	۰,۷۲۳۲۵
۲۳	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰,۶۴۵۵۲

منبع: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و محاسبات پژوهش

۵-۲- جمع‌بندی

از تقاطع یافته‌های سه روش مورد بررسی، مزیت‌های نسبی استان گلستان را می‌توان بر اساس تکرار بدین شرح برشمرد:

موارد با سه بار تکرار در روش‌های مورد بررسی: (۱) زراعت و باغداری، (۲) جنگل‌داری و ماهیگیری، (۳) تأمین آب، برق و گاز، (۴) حمل‌ونقل جاده‌ای و انبارداری، (۵) آموزش پایه و عالی، (۶) بهداشت و درمان،

موارد با ۲ بار تکرار در روش‌های مورد بررسی: (۷) دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار، (۸) ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها، (۹) ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز، (۱۰) دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی، (۱۱) ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای، (۱۲) ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی، (۱۳) ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک، (۱۴) ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی، (۱۵) ساخت فلزات اساسی، (۱۶) ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی، (۱۷) ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک، (۱۸) ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی، (۱۹) ساخت فلزات اساسی، (۲۰) خدمات بیمه و مالی

جدول ۱۰-۲- تقاطع یافته‌های مزیت نسبی از سه روش

شاخص LQ	شاخص Shift-Share	داده ستانده دو مرحله‌ای
زراعت و باغداری	زراعت و باغداری	دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار
دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار	جنگلداری و ماهیگیری	تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
جنگلداری و ماهیگیری	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز	تولید فلزات پایه
ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	فعالیت‌های مالی و بیمه
ساخت چوب و محصولات چوبی	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	استخراج سایر معادن
تأمین آب و برق و گاز	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	حمل و نقل و انبارداری و پست
حمل‌ونقل جاده‌ای	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
امور دفاعی	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی
امور انتظامی	ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
تأمین اجتماعی اجباری	ساخت فلزات اساسی	اطلاعات و ارتباطات
آموزش	ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
بهداشت و درمان دولتی	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	سایر صنایع
دامپزشکی	ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	تأمین آب و برق و گاز
مددکاری اجتماعی	تأمین آب و برق و گاز	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر کالاها
مذهبی و سیاسی	سایر ساختمان‌ها	جنگلداری و ماهیگیری
سایر خدمات	هتل و خوابگاه	ساختمان
نفت خام و گاز طبیعی	راه‌آهن	هتل و رستوران
سایر معادن	حمل‌ونقل جاده‌ای	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
ساخت محصولات از توتون و تنباکو	حمل‌ونقل هوایی	فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و تأمین اجتماعی

سایر خدمات	خدمات پشتیبانی و انبارداری	ساخت منسوجات
خدمات املاک و مستغلات	سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آن‌ها	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
آموزش	بیمه	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	خدمات واحدهای مسکونی شخصی	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
	خدمات دلان مستغلات	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
	امور عمومی	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
	آموزش	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
	بهداشت و درمان دولتی	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
	بهداشت و درمان خصوصی	ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی
		ساخت فلزات اساسی
		ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

منبع: محاسبات پژوهش

فصل سوم مروری بر مهم‌ترین مسائل، زیرساخت‌ها و اقدامات

۳-۱- مقدمه

در فصل نخست گزارش، مروری بر مهم‌ترین شاخص‌های توسعه استان و شهرستان‌های آن انجام گرفت. در این بخش از گزارش، هدف بررسی مهم‌ترین ظرفیت‌ها و مزیت‌های نسبی استان و همچنین مشکلات و مسائل استان برای ارائه راه‌حل‌ها جهت رفع موانع و بهره‌مندی از مزیت‌های نسبی استان است که در ادامه به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۲- وضعیت زیرساخت‌های استان

جدول ۳-۱- وضعیت زیرساخت‌های استان گلستان

ردیف	شاخص	واحد	میزان	رتبه
۱	نسبت جمعیت تحت پوشش شبکه آب شهری	درصد	۱۰۰	۱
۲	سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری	درصد	۲۰,۱	۲۹
۳	سهم جمعیت روستایی بالای ۲۰ خانوار دارای آب آشامیدنی سالم از کل جمعیت روستایی	درصد	۷۶	۱۷
۴	نسبت شهرهای گازرسانی شده به کل شهرهای استان	درصد	۱۰۰	۱
۵	ظرفیت عملی نیروگاه‌های حرارتی	مگاوات	۹۳۲	۲۲
۶	ظرفیت پست‌های انتقال و فوق توزیع	مگاوات آمپر	۴۸۶۸	۲۱
۷	ظرفیت پست‌های توزیع برق	مگاوات آمپر	۲۷۴۰	۱۴
۸	ظرفیت مخازن سدهای بهره‌برداری شده ملی، استانی و تغذیه مصنوعی	میلیون مترمکعب	۴۰۹	۲۱
۹	حجم آب قابل تنظیم سالانه سدهای بهره‌برداری شده ملی، استانی و تغذیه مصنوعی	میلیون مترمکعب	۴۶۳	۱۶
۱۰	اقامتگاه‌ها	تعداد	۲۰۶	۱۱
۱۱	تراکم و توزیع کل راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان	کیلومتر به صد کیلومتر مربع-درصد	۱,۲۶	۲۱
۱۲	توزیع استان از تعداد سیلوهای دایر گندم	درصد	۸,۸۵	۲
۱۳	توزیع استان از ظرفیت سیلوهای دایر گندم	درصد	۷,۴۷	۴
۱۴	ضریب نفوذ تلفن ثابت	درصد	۲۹,۸۱	۱۸
۱۵	ضریب نفوذ تلفن همراه	درصد	۱۵۹,۸۵	۲۰
۱۶	نسبت تعداد شعبه‌های فعال دادگاه‌های عمومی به کل جمعیت	تعداد به صد هزار نفر	۴,۹۷	۱۶
۱۷	نسبت تعداد بیمارستان فعال به جمعیت	تعداد به صد هزار نفر	۱,۳۲	۱۵
۱۸	نسبت تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی به جمعیت	تعداد به صد هزار نفر	۱۵,۷	۲۶

منبع: گزارش جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰

۳-۳- ظرفیت نوآوری

میرزایی و ربانی (۱۴۰۰) در پژوهشی به محاسبه و رتبه‌بندی استان‌های کشور از منظر ظرفیت نوآوری پرداخته‌اند. محاسبات این شاخص با استفاده از سنجه‌هایی در معیارهای سرمایه انسانی، منابع مالی و اقتصادی، زیرساخت‌های فناوری، سازمان-های علمی و نوآوری و زیرساخت‌های نهادی محاسبه شده است و نتایج آن حاکی از آن است که استان گلستان با کسب رتبه ۲۴ از منظر این شاخص در وضعیت مناسبی قرار ندارد.

۱-۴-۳- صنعت

استان گلستان دارای ۳۰ شهرک صنعتی در حال بهره‌برداری است و تعداد واحدهای صنعتی و معدنی استان بیش از ۱۱۲۷ واحد می‌باشد. همچنین میزان اشتغال این واحدها بالغ بر ۲۷۳۳۰ نفر می‌باشد که سهمی حدود ۱ درصد از منظر اشتغال نسبت به کشور را به خود اختصاص داده است که از این تعداد بیش از ۲۵ درصد در شهرستان گرگان و دومین شهرستان آق‌قلا با سهم ۱۹٫۸ درصدی قرار دارند. همچنین ۵۰٫۷ درصد صنایع استان در محدوده شهرک‌های صنعتی فعال می‌باشند. در مجموع، استان گلستان یک استان صنعتی تلقی نمی‌شود. ساختار بخش اقتصاد استان گویای این مطلب است که صنایع مستقر در استان غالباً جزء آن دسته صناعی می‌باشند که تولیدات آنها متکی بر مواد بخش کشاورزی است. این وضعیت به نحوی است که حدود ۶۰ درصد از ارزش افزوده و بیش از ۷۰ درصد اشتغال بخش صنعت استان از محل صنایع فعال در تولید مواد غذایی و آشامیدنی حاصل شده است. روند شکل‌گیری این صنایع، پس از اجرای قانون حمایت از بنگاه‌های زودبازده، بسیار بیشتر شد، اما با توجه به اینکه ایجاد اغلب این بنگاه‌ها بدون انجام مطالعات و از نظر اقتصادی توجیه ناپذیر بوده، امروزه بخش عمده‌ای از این صنایع تعطیل شده و مشغول به کار می‌باشند. از مهم‌ترین صنایع موجود در استان (به جزء صنایع تبدیلی و تکمیلی مواد غذایی) می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- تولید سیمان
- تولید قطعات فولادی و پروفیل
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- صنایع پلاستیک
- تولید ادوات کشاورزی
- تولید خوراک، مکمل و داروهای دام و طیور

از آنجا که بیشتر محصولات تولیدی کشاورزی و معدنی استان بدون فرآوری به بازار عرضه می‌شود، توسعه صنعتی استان در زمینه تکمیل زنجیره ارزش محصولات کشاورزی و معدنی در کنار توسعه صنعتی در زمینه فناوری‌های جدید، به توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در استان گلستان منتهی خواهد شد.

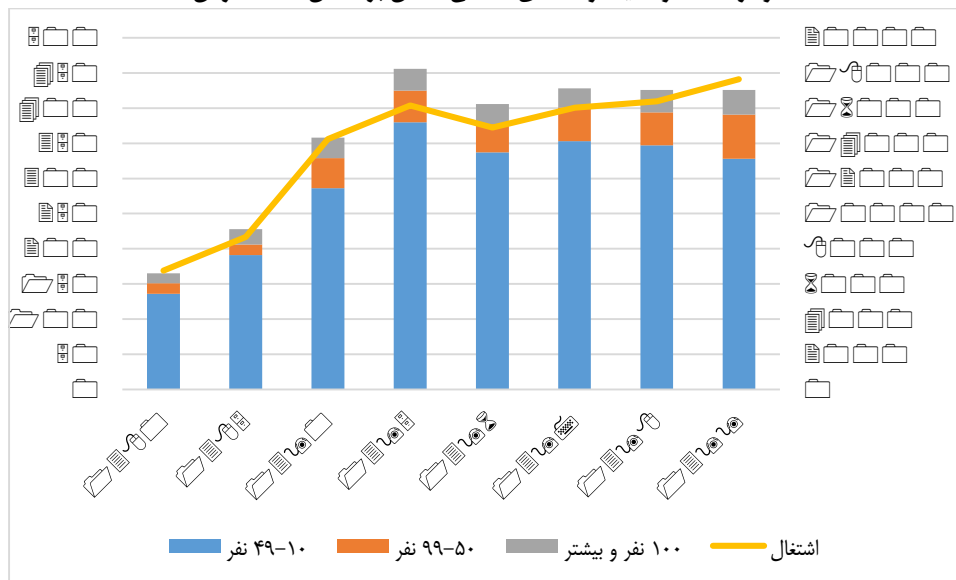
جدول ۳-۳- واحدهای صنعتی، صنفی و شهرک‌های صنعتی استان به تفکیک شهرستان‌ها

شهرستان	واحدهای صنعتی، معدنی موجود		واحدهای صنفی		شهرک‌های صنعتی	
	تعداد	سهم	تعداد	سهم	تعداد	سهم
آزادشهر	۶۰	۵٫۳	۳۷۵۹	۵٫۲	۳	۱۰
آق‌قلا	۲۲۳	۱۹٫۸	۴۰۷۲	۵٫۶	۲	۶٫۷
بندرگز	۶۷	۵٫۹	۲۴۰۰	۳٫۹	۳	۱۰
بندر ترکمن	۳۳	۲٫۹	۲۸۳۵	۳٫۳	۱	۳٫۳
رامیان	۳۳	۲٫۹	۳۱۶۲	۴٫۴	۱	۳٫۳
علی‌آباد	۹۴	۸٫۳	۵۵۳۳	۷٫۶	۲	۶٫۷

۱۰	۳	۴,۷	۳۴۱۵	۶,۱	۶۹	کردکوی
۶,۷	۲	۵,۷	۴۱۰۷	۲,۷	۳۰	کلاله
۳,۳	۱	۳,۹	۲۸۰۱	۲,۲	۲۵	گالیکش
۲۰	۶	۲۵,۲	۱۸۲۸۹	۲۵,۱	۲۸۳	گرگان
۱۰	۳	۲,۹	۲۱۲۴	۲,۳	۲۶	گمیشان
۳,۳	۱	۲۰,۷	۱۵۰۲۵	۱۲,۶	۱۴۲	گنبد کاووس
۳,۳	۱	۲,۵	۱۷۸۵	۰,۵	۶	مراوه تپه
۳,۳	۱	۴,۶	۳۳۰۸	۳,۲	۳۶	مینودشت
۱۰۰	۳۰	۱۰۰	۷۲۶۱۵	۱۰۰	۱۱۲۷	جمع کل

منبع: طرح اولویت‌بندی فعالیت‌های صنعتی، معدنی و تجاری استانی-شهرستانی منطبق بر ملاحظات آمایش سرزمین، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

نمودار ۲-۳- وضعیت واحدهای صنعتی استان براساس تعداد کارکن

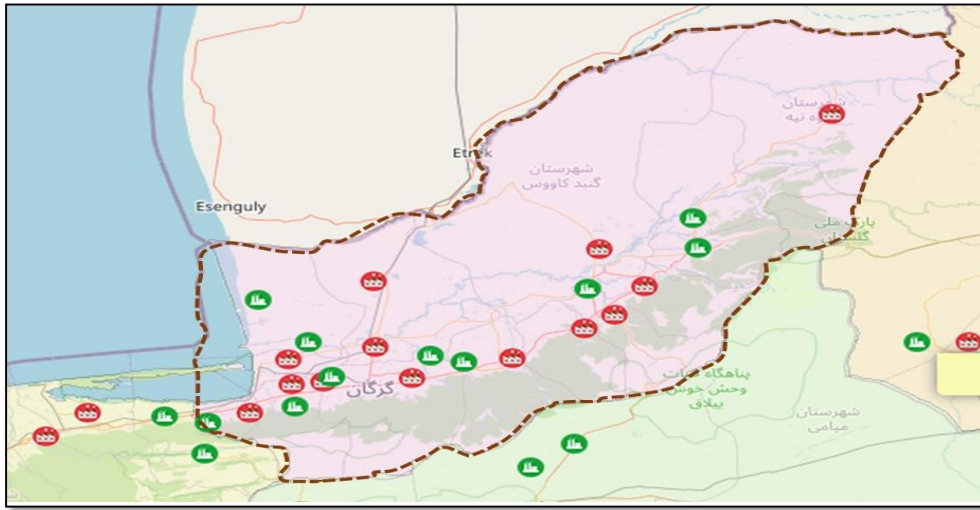

منبع: گزارش بنگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، مرکز آمار ایران

بر اساس آخرین آمار در دسترس (۱۳۹۰)، در استان گلستان، ۴۱۳ کارگاه صنعتی دارای ۱۰ نفر کارکن و بیش‌تر با ۱۷۶۴۰ نفر شاغل وجود دارد. مالکیت حدود ۹۶,۷٪ از این کارگاه‌ها به بخش خصوصی و حدود ۳,۲٪ به بخش عمومی تعلق داشته است.

در ادامه ساختار صنعت استان در قالب نقشه فضایی ارائه شده است. در این نقشه، جانمایی شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان (برگرفته از سایت شهرک‌ها و نواحی صنعتی ایران) جانمایی شده است. دیده می‌شود که تجمع بالایی از شهرک‌ها و نواحی صنعتی در نیمه جنوبی و غربی استان قرار گرفته‌اند و سایر پهنه‌ها فعالیت صنعتی در این مقیاس ندارند.

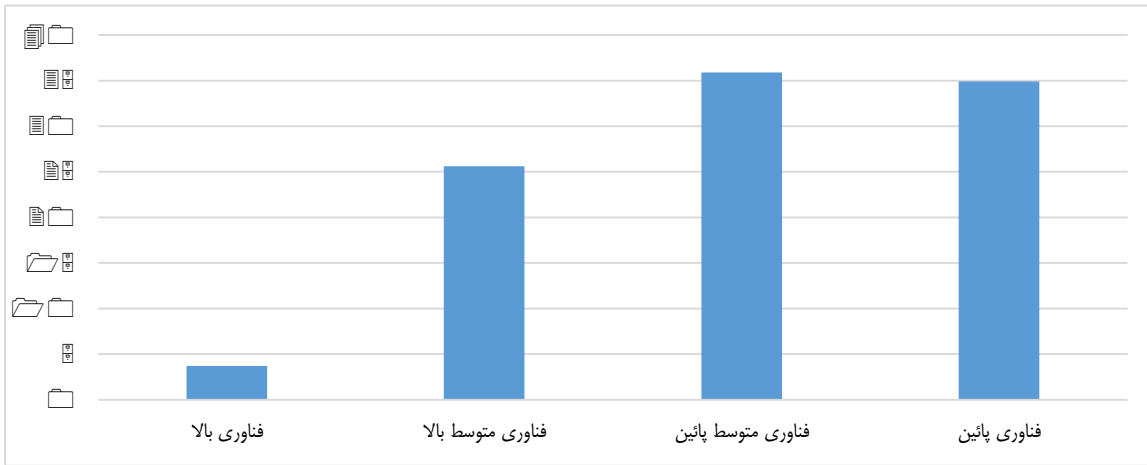
نقشه ۱-۳- جانمایی شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان

منبع: سند آمایش سرزمین استان گلستان

از منظر فناوری، بررسی وضعیت سطح فن‌آوری صنایع موجود استان گلستان نشان می‌دهد ۳۵,۹ درصد صنایع (بیش‌ترین) در سطح متوسط، پایین و ۳,۷ درصد صنایع (کمترین) در سطح فن‌آوری بالا قرار دارند.

نمودار ۳-۳- سطح تکنولوژی صنایع استان گلستان

منبع: طرح اولویت‌بندی فعالیت‌های صنعتی، معدنی و تجاری استانی-شهرستانی منطبق بر ملاحظات آمایش سرزمین، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

وزارت صمت (۱۴۰۰)، اهم صنایع اولویت‌دار شهرستان‌های استان را به شرح جدول ذیل اعلام نموده است:

جدول ۴-۳- اهم مزیت‌های صنعتی استان گلستان

شهرستان	صنایع اولویت‌دار
آزادشهر	صنایع غذایی

ساخت منسوجات		
ساخت پوشاک		
ساخت ماشین آلات و تجهیزات		
ساخت چوب و محصولات چوبی		
صنایع غذایی	آق قلا	
ساخت چوب و محصولات چوبی		
ساخت منسوجات		
ساخت مواد و محصولات شیمیایی		
ساخت لاستیک و پلاستیک		
ساخت فلزات اساسی		
ساخت ماشین آلات و تجهیزات		
دبازی و پرداخت چرم		
کاغذ و محصولات کاغذی		
دستگاه های برقی، وسایل ارتباطی و تجهیزات پزشکی		
ساخت مبلمان و...		
صنایع غذایی		بندر ترکمن
ساخت منسوجات		
ساخت مواد و محصولات شیمیایی		
سایر تجهیزات حمل و نقل (دریایی و ریلی)		
ساخت مبلمان و...		
صنایع غذایی	بندرگز	
ساخت منسوجات		
ساخت چوب و محصولات چوبی		
کاغذ و محصولات کاغذی		
ساخت فلزات اساسی		
ساخت ماشین آلات و تجهیزات		
ساخت مواد و محصولات شیمیایی		
صنایع غذایی	رامیان	
ساخت منسوجات		
ساخت چوب و محصولات چوبی		
صنایع غذایی	علی آباد	
ساخت منسوجات		
ساخت مواد و محصولات شیمیایی		
ساخت محصولات از توتون و تنباکو		
ساخت لاستیک و پلاستیک		
ساخت چوب و محصولات چوبی		
ساخت ماشین آلات و تجهیزات		
صنایع غذایی		کردکوی
کاغذ و محصولات کاغذی		
ساخت منسوجات		

ساخت چوب و محصولات چوبی	کالاه
ساخت ماشین آلات و تجهیزات	
صنایع غذایی	
ساخت منسوجات	
دباغی و پرداخت چرم	
ساخت چوب و محصولات چوبی	
ساخت ماشین آلات و تجهیزات	
صنایع غذایی	گالیکش
ساخت منسوجات	
ساخت مواد و محصولات شیمیایی	
ساخت چوب و محصولات چوبی	
صنایع غذایی	گران
ساخت منسوجات	
ساخت پوشاک و...	
ساخت محصول از توتون و تنباکو	
ساخت چوب و محصولات چوبی	
کاغذ و محصولات کاغذی	
محصولات شیمیایی و پتروشیمی	
ساخت لاستیک و پلاستیک	
ساخت فلزات اساسی	
ساخت ماشین آلات و تجهیزات	
دستگاه های برقی	
ساخت مبلمان و...	
ابزار دقیق و تجهیزات پزشکی	
صنایع غذایی	
ساخت منسوجات	
ساخت فلزات اساسی	
ساخت تجهیزات حمل و نقل (دریایی سبک)	
صنایع غذایی	گنبد کاووس
ساخت منسوجات	
ساخت پوشاک و...	
دباغی و پرداخت چرم	
ساخت چوب و محصولات چوبی	
کاغذ و محصولات کاغذی	
ساخت مواد و محصولات شیمیایی	
ساخت لاستیک و پلاستیک	
ساخت فلزات اساسی	
ساخت ماشین آلات و تجهیزات	
رادیو، تلویزیون و وسایل ارتباطی	
صنایع غذایی	مراوه تپه

ساخت منسوجات	مینودشت
دباغی و پرداخت چرم	
صنایع غذایی	
ساخت محصولات از توتون و تنباکو	
ساخت منسوجات	
ساخت پوشاک و...	
ساخت چوب و محصولات چوبی	
ساخت مواد و محصولات شیمیایی	
ساخت فلزات اساسی	

منبع: طرح اولویت‌بندی فعالیت‌های صنعتی، معدنی و تجاری استانی-شهرستانی منطبق بر ملاحظات آمایش سرزمین، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

بررسی‌ها نشان می‌دهد که از مجموع بیش از ۸۰۵ طرح نیمه تمام در دست اجرا در استان گلستان (۸۰۵ طرح با سهم ۸۱ درصد و پیشرفت کمتر از ۲۰ درصد و ۲۳ طرح با سهم ۲٫۸ درصد و پیشرفت بالای ۸۰ درصد) رشته فعالیت‌های محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها، محصولات فلزی فابریکی، سایر محصولات کانی غیرفلزی و ساخت مواد و محصولات شیمیایی در اولویت قرار دارد. خاطر نشان می‌سازد که طرح‌های نیمه‌تمام استان با شاخص‌های مختلفی طبقه‌بندی شده است که چنانچه تمامی این طرح‌ها به بهره‌برداری برسد بالغ بر ۱۸ هزار شغل ایجاد خواهد شد:

- طرح‌های نیمه‌تمام بالای ۶۰ درصد پیشرفت شامل ۱۰۸ طرح (با سهم ۱۳٫۴ درصد) در کل استان؛
- ۷۲ طرح نیمه‌تمام اولویت‌دار بین صفر تا ۵۹ درصد پیشرفت منطبق بر ملاحظات آمایشی.

۲-۴-۳- معدن

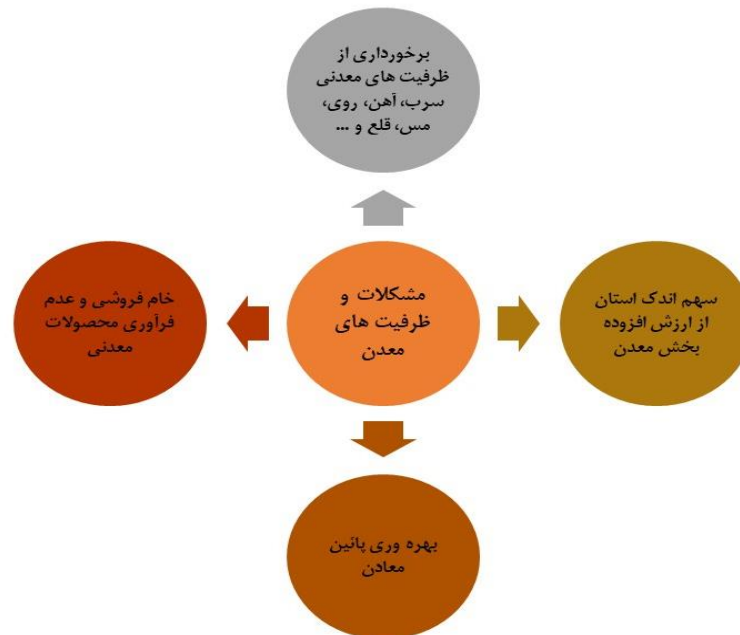
بر اساس آخرین آمار موجود (۱۳۹۹)، استان گلستان ۶۹ پروانه معدن فعال معدنی با ۱۶۵۳ نفر اشتغال داشته است که نسبت به سال قبل به ترتیب ۲۴ و ۱۴ درصد کاهش یافته است. ۹۳ درصد معادن استان در حال بهره‌برداری توسط بخش خصوصی می‌باشد. این استان از نظر وجود منابع معدنی دارای تنوع نسبتاً زیادی شامل سرب، روی، آهن، مس، قلع، ید، تیتانیوم، بوکسیت، لاتریت، صدف معدنی، تالک، کوارتز، گچ، سنگ آهن، سنگ آهن ساختمانی، شن و ماسه، زغال سنگ و ... است و مهم‌ترین معادن استان شامل انواع معدن سنگ آهک، شن و ماسه، کائولن، سیلیس، فسفات و ید، و استخراج صدف دریایی و میکا می‌باشد. این استان از نظر زمین‌ساختی در پهنه زون‌های گرگان-رشت، البرز-آذربایجان و کپه داغ قرار دارد. بیشترین پهنه زون گرگان رشت را جلگه گرگان می‌پوشاند. در قسمت شرقی، این زون‌ها با زون‌های بینالود و هزار مسجد کپه داغ هم مرز هستند. با وجود این منابع و مزیت‌های موجود در بخش معدن، سهم این بخش از ارزش افزوده استان طی سال‌های گذشته کمتر از یک درصد بوده است. این امر ناشی از بهره‌برداری اندک و بعضاً نامناسب از معادن است، به طوری که طبق مشاهدات میدانی، اکنون تنها تعدادی از معادن سنگ آهن، زغال سنگ، ید و صدف معدنی در استان فعال بوده و صنایع فرآوری مربوطه نیز به تعداد بسیار کمی در استان شکل گرفته است و بخش عمده‌ای از ید (اینچله برون)، زغال سنگ و صدف معدنی به صورت خام از استان خارج می‌گردد.

جدول ۵-۳- وضعیت معادن فعال استان

تعداد شاغلان	تعداد معادن			سال
	عمومی	خصوصی	جمع	
۱۶۶۹	۱۱	۳۳	۴۴	۱۳۸۰
۱۷۷۸	۱۰	۴۹	۵۹	۱۳۸۵
۲۱۵۴	۹	۸۵	۹۴	۱۳۹۰
۱۵۸۸	۴	۶۱	۶۵	۱۳۹۵
۱۶۱۵	۳	۸۴	۸۷	۱۳۹۶
۱۸۴۳	۱	۹۸	۹۹	۱۳۹۷
۱۹۳۲	-	-	۹۱	۱۳۹۸
۱۶۵۳	۵	۶۴	۶۹	۱۳۹۹
۱۲۰۶	۰	۹	۹	استخراج ذغال سنگ
۲۲۴	۵	۳۷	۴۲	استخراج شن و ماسه
۶۲	۰	۴	۴	استخراج سنگ آهک
۴	۰	۱	۱	استخراج کائولن، خاک نسوز
۱۳۱	۰	۱	۱	استخراج زرنیخ، فسفات و ید
۸	۰	۳	۳	استخراج سیلیس
۱۸	۰	۹	۹	استخراج صدف دریایی و میکا

منبع، گزارش آمارگیری معادن کشور، مرکز آمار ایران

تصویر ۱-۳- مشکلات و ظرفیت‌های بخش معدن

۳-۴-۳- کشاورزی

محور فعالیت‌های اقتصادی استان گلستان، فعالیت‌های کشاورزی و شامل زراعت، باغداری، جنگل و مرتع، دام و طیور، شیلات و آبیان است که در ادامه به تفکیک بررسی شده است:

زراعت:

در گذشته این استان را سرزمین طلای سفید (به دلیل کشت و فرآوری فراوان پنبه) می‌نامیدند، اما به مرور زمان و با تغییرات ساختاری اقتصادی ایجاد شده، کشت پنبه کاهش یافته است، به صورتی که اکنون این محصول از محصولات اصلی استان شناخته نمی‌شود (اما در حال احیاء است). گندم، ذرت، لوبیا، توتون و تنباکو، سویا و کلزا از مهم‌ترین محصولات زراعی، انار، زیتون و میوه‌های هسته‌دار و دانه‌دار از مهم‌ترین محصولات باغی استان می‌باشند. در طی سال‌های اخیر، کشت‌های گلخانه‌ای، صیفی‌جاتی مانند خیار و گوجه فرنگی نیز به محصولات باغی استان اضافه شده است. بحران‌های آبی اتفاق افتاده در سال‌های اخیر، کشاورزی استان را با خطرات جدی روبرو کرده است به صورتی که کشت برنج در مناطقی از استان محدود شده است. گندم، عمده‌ترین محصول زراعتی استان بوده که هم به صورت دیم و هم آبی کشت شده و نسبت به کل کشور از عملکرد بالایی برخوردار است. شاخص‌ترین رتبه‌های استان در بخش کشاورزی به ترتیب زیر است:

- رتبه دوم در تولید گندم؛
- رتبه اول در تولید آفتابگردان روغنی؛
- رتبه دوم در تولید توتون و تنباکو؛
- رتبه دوم در تولید سویا؛
- رتبه دوم در تولید کلزا؛
- رتبه دوم در تولید زیتون؛
- رتبه سوم در تولید میوه‌های هسته‌دار؛
- رتبه سوم در تولید کرم ابریشم؛
- رتبه سوم در تولید شلتوک.

باغداری:

عمده‌ترین تولیدات باغی استان عبارتند از: هلو، آلو قطره طلا، پرتقال، نارنگی و توت نوغان است.

جدول ۶-۳- عملکرد کشاورزی استان بر اساس نوع محصول

عملکرد (کیلوگرم در هکتار)	میزان تولید (تن)					سطح برداشت (هکتار)			نام محصول	گروه محصول
	دیم	آبی	رتبه	جمع	دیم	آبی	جمع	دیم		
۲۴۴۰	۳۳۷۰	۲	۱۰۷۷۵۱۸	۵۴۱۳۱۰	۵۳۶۲۰۸	۳۸۰۹۳۷	۲۲۱۸۴۵	۱۵۹۰۹۲	گندم	غلات
۱۱۶۳	۲۳۲۰	۱۲	۱۰۱۹۰۰	۶۷۴۵۹	۳۴۴۴۱	۷۲۸۶۹	۵۸۰۲۲	۱۴۸۴۶	جو	
-	۶۰۶۱	۳	۳۸۸۳۱۶	۰	۳۸۸۳۱۶	۶۴۰۶۷۰	۰	۶۴۰۶۷۰	شلتوک	
-	۵۵۲۷	۲۷	۹۷	۰	۹۷	۱۸	۰	۱۸	ذرت دانه‌ای	
-	-	۶	۱۱۰۳	۶۲	۱۰۴۱	۲۷۲	۳۵	۲۳۸	سایر غلات	
-	-	-	۱۵۶۸۹۳۴	۶۰۸۸۳۱	۹۶۰۱۰۳	۵۱۸۱۶۳	۲۷۹۹۰۲	۳۳۸۲۶۱	جمع	
۸۵۳	۱۴۶۴	۱۴	۱۸۰۸	۱۳۶۶	۴۴۲	۱۹۰۴	۱۶۰۲	۳۰۲	نخود	حبوبات
۹۸۴	۱۵۰۰	۱۴	۱۸۴۲	۵۹۳	۱۲۴۹	۱۴۳۵	۶۰۲	۸۳۳	لوبیا	
۸۱۶	۹۷۹	۱۸	۵۰۳	۳۷۲	۱۳۱	۵۹۰	۴۵۶	۱۳۴	عدس	
-	-	۷	۱۳۶۲	۴۰۷	۹۵۵	۱۱۶۶	۴۲۱	۷۴۵	سایر حبوبات	
-	-	-	۵۵۱۵	۲۷۳۷	۲۷۷۷	۵۰۹۴	۳۰۸۱	۲۰۱۳	جمع	
۱۷۹۲	۲۲۱۰	۵	۴۵۷۷۰	۵۴۸۱	۴۰۲۸۹	۲۱۲۹۳	۳۰۵۹	۱۸۲۳۴	پنبه	محصولات صنعتی
۱۰۲۲	۲۹۲۰	۲	۴۵۱۸	۴۴۱	۴۰۷۷	۱۸۲۸	۴۳۲	۱۳۹۶	توتون و تنباکو	
-	۵۴۲۲۸	۸	۲۳۱۳۵۵	۰	۲۳۱۳۵۵	۴۲۶۶	۰	۴۲۶۶	چغندر قند	
۱۵۲۸	۱۵۷۷	۲	۱۸۰۰۳	۴۴۰	۱۷۵۶۳	۱۱۴۲۴	۲۸۸	۱۱۱۳۶	سویا	
۴۹۶	۹۷۸	۱۲	۵۱۸	۴۵	۴۷۳	۵۷۴	۹۰	۴۸۴	کنجد	
۱۲۰۰	۱۵۲۱	۲۱	۴۴	۷	۳۷	۳۰	۶	۲۴	گلرنگ	
۹۲۵	۱۲۰۱	۱	۲۹۸۶	۹۳۸	۲۰۴۸	۲۷۱۹	۱۰۱۴	۱۷۰۵	آفتابگردان روغنی	
۱۸۱۰	۱۸۱۷	۲	۸۱۶۲۸	۳۴۴۵۲	۴۷۱۷۶	۴۵۰۰۲	۱۹۰۳۶	۲۵۹۶۶	کلزا	
-	-	۴	۴۶۲	۱۸۲	۲۷۹	۳۳۰	۱۰۹	۲۲۱	سایر دانه‌های روغنی	
-	-		۳۸۵۲۸۴	۴۱۹۸۷	۳۴۳۲۹۷	۸۷۴۶۷	۲۴۰۳۲	۶۳۴۳۴	جمع	
-	۲۸۰۶۴	۱۲	۱۴۹۲۸۵	۰	۱۴۹۲۸۵	۵۳۲۰	۰	۵۳۲۰	سیبزمینی	
-	۲۹۰۳۵	۲۵	۲۸۰۹	۰	۲۸۰۹	۹۷	۰	۹۷	پیاز	
-	۴۳۰۹۹	۸	۱۴۱۷۳۹	۰	۱۴۱۷۳۹	۳۲۸۹	۰	۳۲۸۹	گوجه‌فرنگی	
-	-	۸	۲۲۹۴۴۷	۷۷۹۴	۲۲۱۶۵۳	۱۲۳۶۸	۹۲۳	۱۱۴۴۵	سایر سبزیجات	
-	-		۵۲۳۲۸۰	۷۷۹۴	۵۱۵۴۸۶	۲۱۰۷۳	۹۲۳	۲۰۱۵۰	جمع	
-	۳۵۹۳۹	۱۸	۵۹۴۱	۰	۵۹۴۱	۱۶۵	۰	۱۶۵	خریزه	محصولات جالبی
۲۴۱۸۲	۵۷۰۴۴	۵	۱۹۱۴۷۴	۲۶۳۱	۱۸۸۸۴۳	۳۴۱۹	۱۰۹	۳۳۱۰	هندوانه	
-	۳۱۵۱۰	۱۰	۱۸۲۱۳	۰	۱۸۲۱۳	۵۷۸	۰	۵۷۸	خیار	
-	-	۴	۱۷۲۷۲	۱۵۹	۱۷۱۱۴	۵۶۸	۶	۵۶۱	سایر محصولات جالبی	
-	-		۲۳۲۹۰۱	۲۷۹۰	۲۳۰۱۱۱	۴۷۳۰	۱۱۵	۴۶۱۵	جمع	

۷۱۹۸	۹۴۴۳	۳۰	۴۸۶۵	۱۷۶۱	۳۱۰۴	۵۷۳	۲۴۵	۳۲۹	یونجه	نباتات علوفه‌ای
۱۴۴۰۷	۱۹۸۵۹	۵	۱۹۲۷۶	۱۹۵	۱۹۰۸۲	۹۷۴	۱۴	۹۶۱	شیدر	
۲۵۰۰	۳۱۸۶۲	۱۰	۳۷۳۷۲۰	۱۰۰	۳۷۳۶۲۰	۱۱۷۶۶	۴۰	۱۱۷۲۶	ذرت علوفه- ای	
-	-	-	۱۴۳۵۲۹	۱۹۹۷۹	۱۲۳۵۵۰	۵۳۵۶	۱۱۱۶	۴۲۴۰	سایر نباتات علوفه‌ای	
-	-	-	۵۴۱۳۹۱	۲۲۰۳۴	۵۱۹۳۵۷	۱۸۶۷۰	۱۴۱۵	۱۷۲۵۶	جمع	
-	-	-	۹۶۵۲	۴۲۵۶	۵۳۹۶	۶۷۹۲	۴۱۵۸	۲۶۳۵		سایر محصولات
-	-	-	۳۲۶۶۹۵۶	۶۹۰۴۳۰	۲۵۷۶۵۲۶	۶۶۱۹۸۹	۳۱۳۶۲۶	۳۴۸۳۶۳		جمع کل

منبع، آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی در سال زراعی ۱۴۰۱-۱۴۰۰

این استان از منظر زیرساخت‌های نگهداری کالا، دارای ۵ سیلو و ۱۲ سردخانه می‌باشد.

جنگل و مرتع:

جنگل‌های استان از تنوع گونه‌ای بسیار خوبی برخوردار بوده و در واقع یکی از مهم‌ترین و باارزش‌ترین جنگل‌های تجاری و صنعتی کشور به شمار می‌آید. گونه‌های باارزشی چون بلند مازو، راش، توسکا، افرا، ملج، نمدار، ممرز و ... در این جنگل‌ها وجود دارند که از نظر زیست‌محیطی و اقتصادی دارای اهمیت فراوانی می‌باشند. علاوه بر این گونه‌ها باید به گونه کمیاب سرخدار اشاره کرد که به صورت نسبتاً خالص و انبوه در محدوده‌ای در جنگل‌های علی‌آباد در ارتفاع ۱۶۰۰ متری رویشگاه منحصر به فردی را به وجود آورده است. از نظر موقعیت جغرافیایی و آب و هوایی مراتع استان گلستان را می‌توان به سه گروه: مرتع بیلاقی، مراتع قشلاقی و مراتع میان بند تقسیم کرد.

برخلاف زراعت، باغداری و دامداری استان، فعالیت جنگلداری بخش اندکی از ارزش افزوده بخش کشاورزی استان را در بر می‌گیرد. این وضعیت به دو دلیل زیر است:

۱- تولیدات بخش جنگلداری ایجاد ارزش افزوده بالایی نمی‌کنند.

۲- استان از جنگل‌های قابل توجهی برخوردار است، اما بخش قابل توجهی از این جنگل‌ها حفاظت شده می‌باشند.

دام و طیور:

استان گلستان به علت دارا بودن شرایط مناسب آب و هوایی برای کشت نباتات علوفه‌ای و نیز فرآورده‌های فرعی آنها، کنجال‌های مزارع کشاورزی قابل مصرف در تغذیه دام و برخوردار از مراتع وسیع و مستعد، از موقعیت مناسبی برای پرورش انواع دام بهره‌مند است. علاوه بر وجود کارخانه‌های تهیه خوارک دام، شمار زیاد فارغ‌التحصیلان رشته‌های دامپروری و دامپزشکی، دانشگده علوم دامی، تعاونی‌های دامداری، مزیت‌های خاص مانند همجواری با کشورهای آسیای میانه و فاصله کم با مراکز عمده مصرف، زمینه مساعدی را برای توسعه و گسترش دامپروری در منطقه فراهم آورده است. فعالیت‌های دامپروری استان به طور عمده شامل: انواع دام و طیور، زنبور عسل، کرم ابریشم و آبزیان است. به دلیل وجود جمعیت دامی قابل توجه از قبیل شیر خام، گوشت قرمز، گوشت سفید (مرغ و ماهی)، تخم مرغ، عسل در سطح استان تولید

شده و در نتیجه بخش عمده‌ای از نیازهای غذایی استان و کشور تامین می‌گردد. در بسیاری از سال‌های مورد ارزیابی، استان گلستان رتبه نخست تولید مرغ در کشور را دارا بوده است.

شیلات و آبزیان:

صید و صیادی و آبی پروری نیز بخش مهم دیگر کشاورزی استان است که به دلیل بهره‌مندی از ساحل دریای خزر، همواره روند مناسبی داشته است. در طول سالیان اخیر، بهره‌برداری‌های بی‌رویه و بعضاً غیرمجاز از دریا موجب شده است که فعالیت صید و صیادی کاهش یافته و آبی پروری (میگو و ماهیان گرمابی) در استان توسعه پیدا کند. تنوع اقلیمی، شرایط خاص اکولوژی، برخورداری از منابع آبی از جمله سواحل جنوب شرقی دریای خزر (حوزه شیلات ترکمن) و اکوسیستم‌های آبی خلیج گرگان و تالای گمیشان و محصور شدن توسط سه حوزه آبخیز گرگان رود، قره سو و اترک و سایر رودخانه‌هایی که به دریای خزر می‌ریزند، استان گلستان را از نظر تولید و استحصال انواع آبزیان شاخص می‌سازد. عمده فعالیت‌های شیلات استان گلستان، در بخش‌های تولید خاویار، صید ماهیان استخوانی، تکثیر و بازسازی ذخایر دریای خزر و تولید و پرورش آبزیان در دو بخش آب‌های شمال (دریای خزر) و آب‌های داخلی می‌باشد. مهم‌ترین منابع شیلات محدوده جنوب شرقی دریای خزر به سه گروه عمده ماهیان خاویاری، ماهیان استخوانی و کیلکا تقسیم می‌شود. استان گلستان با وجود مراکز صید و دو مرکز تکثیر پرورش ماهیان خاویاری، دارای مقام اول در تولید خاویار کشور است.

تصویر ۲-۳- ویژگی‌های کشاورزی استان

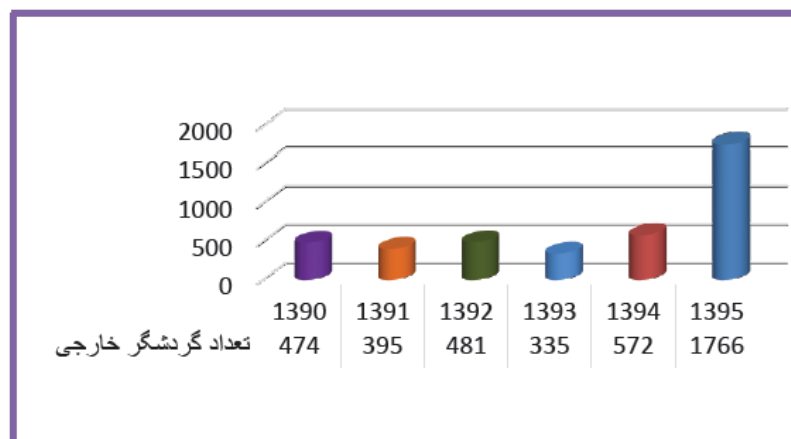

۴-۳- خدمات

بخش خدمات نیز به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی گلستان بنا بر ویژگی‌های خاص استان دارای رسته‌های متفاوتی می‌باشد. با تکیه بر این ویژگی‌ها، از عمده خدمات موجود در استان می‌توان به خدمات ساختمان، خرده فروشی، حمل و نقل و خدمات گردشگری اشاره نمود. در حال حاضر حمل و نقل گلستان به عنوان یکی از مهم‌ترین خدمات استان دارای رونق مناسب و اشتغال قابل توجهی می‌باشد. ترانزیت کالا به کشورهای همسایه (به خصوص از طریق مرز اینچه برون به کشورهای آسیای میانه)، انتقال کالاهای کشاورزی و سایر تولیدات استان به سایر استان‌ها (سیمان، سویا، کلزا، حبوبات و ...) و نیز حمل و نقل کالاهای درون استان (با تکیه بر انتقال گندم به سیلوهای موجود در استان) موجب رونق مناسب و اشتغال قابل توجه حمل و نقل و خدمات وابسته شده است. به صورتی که در شهرستان‌های علی آباد، گنبد، آزادشهر و فاضل آباد اشتغال بخش زیادی از اهالی از طریق همین خدمات تامین می‌شود. در حال حاضر فرسودگی خودروها و قوانین نامناسب کشور ترکمنستان در مورد ورود کامیون‌های ایرانی مهم‌ترین مشکلات مربوط به حمل و نقل استان است. خدمات مربوط به ساختمان نیز بخش قابل توجه دیگر اشتغال خدمات استان را شکل داده است. این بخش با شروع پروژه‌های مسکن مهر در استان رونق مناسبی گرفت، اما از سال ۱۳۹۳ و با پایان یافتن پروژه‌های مسکن مهر، رکود به این بخش از خدمات استان سرایت کرده و امروز بسیاری از کارگران و پیمانکاران ساختمانی مجبور به خروج استان و قبول کار در استان‌های همسایه (به ویژه خراسان شمالی) شده‌اند.

۴-۳-۵ گردشگری و صنایع دستی

نمودار ۴-۳- گردشگران خارجی ورودی به واحدهای اقامتی استان طی سال‌های ۹۵ - ۱۳۹۰

منبع: سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۵

همانطور که در اشاره شد، محور گردشگری در توسعه استان نقش مهمی خواهد داشت، به نحوی که سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت حضور و اقامت گردشگران داخلی و خارجی و برنامه‌ریزی به منظور افزایش ماندگاری گردشگران عبوری از استان جزء ساختارهای اساسی فضایی آن می‌تواند مطرح باشد.

استان گلستان با داشتن پیشینه تاریخی، اقوام مختلف، موسیقی، طبیعت زیبا و بکر، صنایع دستی، غذاهای محلی، جاذبه‌های مذهبی دارای پتانسیل قوی در زمینه گردشگری است به طوری که از آن با عنوان ایران کوچک یاد می‌شود. این پتانسیل ارزشمند می‌تواند به عنوان محور توسعه استان عمل کند، اما متأسفانه تاکنون توجه کمی به بخش گردشگری استان شده است، به طوری که این بخش نتوانسته است به جایگاه واقعی خود برسد.

در استان، مسافران عمدتاً به دو صورت اقامت می‌نمایند. یا در اقامتگاه‌های استان ساکن می‌شوند و یا در چادر در پارک‌ها و محل‌های کنار جاده‌ای. آمار اقامت مسافران در اقامتگاه‌ها حاکی از کاهش مسافر در اینگونه محل‌ها است. از سویی، تعداد مسافران ورودی به استان نیز افزایش یافته است. پس می‌توان نتیجه گرفت که سهم عمده مسافر ورودی به استان، از جنس مسافر یا گردشگر عبوری می‌باشد. زیرا موقعیت قرارگیری استان بین دو منطقه گردشگری بسیار مهم کشور یعنی شهر مقدس مشهد و مازندران سبب شده است تا سالانه خیل عظیمی از مسافران بویژه در فصل تابستان و ایام نوروز از استان گلستان عبور نمایند.

مقصد بسیاری از گردشگران عبوری، استان گلستان نیست. پس برنامه ریزی برای این دسته از گردشگران، متفاوت از سایر گردشگران است که استان را هدف گردشگری خود قرار داده است. شناخت نوع گردشگر اولین عامل در برنامه ریزی برای توسعه صنعت گردشگری استان است. زیرا در گام اول می‌بایست از پتانسیل موجود (یعنی حجم گردشگر عبوری) استفاده نمود و پس از آن برای افزایش اقامت گردشگر در استان برنامه‌ریزی نمود.

در سال‌های گذشته و با تغییر دیدگاه جهانی نسبت به ایران بواسطه برجام، شاهد افزایش قابل توجه ورود گردشگر خارجی به استان بوده‌ایم. تورهایی در استان وجود دارد که اقدام به برگزاری تورهایی تخصصی در استان می‌نمایند. تورهایی که با استقبال بسیار خوبی از سوی گردشگران داخل و خارج استانی قرار گرفته، اما تعداد این تورها بسیار کم و محدود است. علت این موضوع عدم توانایی و رغبت سایر آژانس‌های مسافرتی و توانایی کم برگزار کنندگان فعلی در برقراری چنین تورهاست. مشکل بزرگ در این زمینه، عدم آشنایی گردشگر با پتانسیل‌ها و جاذبه‌های استان است. این مهم با صرف هزینه در زمینه تبلیغات و شناساندن جاذبه‌های استان تا حدودی برطرف می‌شود که با توجه به هزینه بالای این بخش، از عهده بسیاری از دفاتر خدمات گردشگری خارج است. در ادامه، مروری بر ظرفیت‌های گردشگری استان انجام گرفته است.

- مکان‌های مذهبی مانند: زیارتگاه خالد نبی، امامزاده هندیجان در گرگان، امامزاده نور گرگان، امامزاده حبیب‌الله بندر گز، امامزاده روشن آباد در کردکوی، امامزاده یحیی بن زید، آق امام در آزاد شهر و...
- بناهای تاریخی مانند: برج گنبد کاووس، میل رادکان کردکوی، موزه گرگان، خانه‌های تاریخی گمیشان، پل تاریخی آق قلا، شهر تاریخی دشت حلقه در مینودشت و بافت تاریخی استرآباد (گرگان)
- مکان‌های طبیعی و بکر مانند: پارک جنگلی ناهارخوران در گرگان، ساحل بندرگز، پارک جنگلی کبودال در علی آباد، آبشار زیارت در گرگان، محور النگ در رامیان، شبه جزیره آشوراده در بندر ترکمن و پارک ملی گلستان و...

- صنایع دستی مانند: گلیم، فرش و پستی ترکمنی، پلاس بافی، سوزن دوزی، نمد مالی، ابریشم بافی، چاروق، چادرشب، لباس محلی ترکمنی، زیور آلات سنتی، جاجیم بافی و...
 - مجموعه‌های تفریحی مانند: سد وشمگیر و میدان سوار کاری در آق قلا، اسکله، بازارچه و ساحل شنا در بندر ترکمن، بازارچه دائمی صنایع دستی در علی آباد کتول، دریاچه مصنوعی در گنبد کاووس، خانه صنایع دستی در گرگان، سد بوستان در کلاله و سد نگارستان در علی آباد کتول و...
- قرار گرفتن گلستان در مسیر راه مازندران-مشهد به عنوان یک فرصت بزرگ و یک مزیت است. در خصوص تاسیسات و تسهیلات زیر بنایی، استان تا حدودی در وضع مطلوب به سر می‌برد و بیشتر مناطق آن از امکانات اولیه مانند آب، برق، گاز و مخابرات برخوردار هستند. با این وجود، بررسی گردشگری استان از نگاه امکانات خدماتی و رفاهی، نشان از وجود ضعف‌های بسیار است. در مجموع خدمات اقامتی، پذیرایی و تجارتي در استان به ویژه مناطق مستعد گردشگری اصلا مناسب و کافی نبوده و نیازمند توجه ویژه می‌باشد. به طوری که با نگاه به آمار و چگونگی توزیع تاسیسات اقامتی و پذیرایی در سطح استان، اینگونه دریافت می‌شود که این امکانات محدود به دلیل ارتباط با جاذبه‌های گردشگری استان بوجود نیامده‌اند، بلکه ناشی از قرارگیری استان در محور زیارتی با مشهد مقدس است. همچنین در معرفی و شناساندن جاذبه‌های گردشگری استان در سطح وسیع، ضعف بسیار جدی مشاهده می‌شود.

۳-۵- روند و نقاط عطف اقتصاد و اشتغال استان

در این بخش جریان اقتصاد و اشتغال استان طی سال‌های گذشته و حال مورد بررسی قرار می‌گیرد. استان گلستان تا قبل از سال ۱۳۷۶، بخشی از مازندران بوده است و به واسطه وسعت بسیار استان مازندران، خیلی از شهرهای کوچک و دور افتاده‌ی آن برای توسعه و پیشرفت دولت مردان مد نظر قرار نمی‌گرفتند. برای نمونه از شهرهای فعلی گلستان، تنها گرگان و تا حدودی نیز گنبد و علی آباد در برنامه ریزی‌های مسئولین استان مازندران مورد توجه قرار می‌گرفتند. اما پس از جدا شدن گلستان از مازندران شرایط تا حدودی بهتر گردید. منابع مالی به نسبت افزایش پیدا کرده و توجه مدیران استانی به مناطق دور افتاده نیز جلب شد. آنچه در این تغییر مورد توجه است آن است که تا پایان دولت سازندگی دیدگاه و جریان توسعه استان به سمت ایجاد واحدهای صنعتی بزرگ در استان بوده است. این در حالی است که استان در آن زمان از منابع آبی و زمین‌های حاصلخیز مناسبی برخوردار بوده و توجه مردم به امر کشاورزی بسیار زیاد بوده است. واحدهای ایجاد شده در آن سال‌ها نیز بر مبنای پتانسیل‌های استان نبوده‌اند. همین امر سبب شده است که در حال حاضر در بحث توسعه دچار مشکل شوند.

در حوزه گردشگری نیز با وجود پتانسیل بسیار خوب، متأسفانه تغییر مطلوب و ملموسی صورت نگرفته و تغییرات در حد بازسازی چند منطقه نمونه گردشگری، احداث چند اقامتگاه بوم گردی و هتل توسط بخش خصوصی بوده است. در امر زیرساخت این حوزه همچون ایجاد راه‌های دسترسی ایمن و مناسب، توسعه پروازهای فرودگاه، ایجاد خط آهن، تقویت

شبکه حمل و نقل مسافری، انتقال زیرساخت‌های ارتباطی مناسب در سطح روستاها و مواردی از این دست، فعالیت چشم‌گیری صورت نگرفته است.

جدول ۷-۳- روند تحولات تاریخی و اقتصادی استان گلستان

۱۳۹۷	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	قبل از انقلاب اسلامی
<ul style="list-style-type: none"> • رشد تحریم‌ها و آغاز دوران رکود • افزایش نرخ مهاجرت به استان از اهالی سیستان و بلوچستان، سمنان و خراسان جنوبی به استان • مهاجرت درون استانی (مهاجرت به گرگان و گنبد) • ممنوعیت در کاشت شالی در استان (اما به علت عدم معرفی کشت جایگزین که صرفه اقتصادی لازم برای کشاورز داشته باشد معرفی نشده است این امر محقق نشده است.) • بی‌رونتی برخی مشاغل دارای هویت و ریشه همچون قالیبافی • افزایش تولیدات کشاورزی ولی کاهش بهره‌وری • توجه به امر گردشگری با ایجاد چندین اقامتگاه بومگردی و هتل در استان • تا به امروز ۵۰۰۰ کیلومتر راه آسفالت شده در استان وجود دارد که ۲۹۰ کیلومتر آن ۴ خطه و بزرگراه و ۱۰۱۰ کیلومتر راه اصلی و ۲۷۱۰ کیلومتر راه روستایی است. • ۸۰ پرواز در هفته از گرگان به مسیرهای مختلف • خطوط ریلی اینچہ برون-گرگان و ارتباط با کشورهای آسیایی با اعتبار ۵۰۰۰ میلیارد ریال در حال تکمیل شدن است. • راه آهن ترانزیتی و بین‌المللی ایران-ترکمنستان-قزاقستان در آذر ماه ۱۳۹۳ با حضور روسای سه کشور در مرز اینچہ برون واقع در شرق گلستان به بهره برداری رسید. 	<ul style="list-style-type: none"> • توجه ویژه به مناطق محروم با توجه به سیاست‌های ویژه دولت نهم • توسعه صنایع کوچک و متوسط در بخش خصوصی به واسطه افزایش تحریم‌ها • نسبت به دهه ۸۰ بیش از ۲۵٪ رشد جذب گردشگری دریایی داشته‌ایم. • رونق ساختمان سازی با آغاز پروژه‌های مسکن مهر • وجود پدیده مهاجرت درون استانی به‌ویژه از روستاها به مناطق شهری • افزایش پدیده حاشیه نشینی در شهرهای بزرگ استان • توسعه شهرنشینی با تبدیل روستاهای بزرگ به شهر • ایجاد شهرستان گالیکش (۱۳۸۹-۱۳۹۰) • توسعه آموزش عالی با ایجاد چندین دانشگاه در سطح استان (البته از لحاظ کمی دانشگاه‌های استان افزایش یافته ولی این افزایش بر اساس نیازهای استان نبوده است.) 	<ul style="list-style-type: none"> • شروع روند کمبود منابع آب و از رونق افتادن کشاورزی در برخی مناطق • روند رو به رشد مهاجرت از روستاها، افزایش سرمایه-گذاری در صنایع تبدیلی و تکمیلی • با جدا شدن گلستان از مازندران باعث توجه بیشتر به مناطق دور افتاده شد. 	<ul style="list-style-type: none"> • با سفر رهبر انقلاب ساخت و تجهیز فرودگاه گرگان در دستور کار قرار گرفت و ۴ سال بعد در سال ۱۳۷۹ این امر محقق شد و با هفته‌ای ۲ پرواز از گرگان شروع شد. • انتخاب گرگان به عنوان مرکز استان گلستان در سال‌های میانی دهه ۷۰ (۱۳۹۷) و سرآغاز رشد جهشی جمعیت شهرستان گرگان در سال‌های ۸۵ - ۷۵ با توجه به افزایش ۸۰ هزار نفری در این دوره، حدود ۲،۲ درصد بوده است. • ایجاد چندین واحد طیور • تاسیس چندین دانشگاه در استان در دهه ۶۰ • شروع روند افزایش سطح سواد در استان • افزایش آمار دام بواسطه وجود مراتع گسترده در سطح استان 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه دولت به مناطق محروم و دور افتاده • عدم وجود امکانات رفاهی و زیرساختی اولیه همچون راه مناسب، برق، آب آشامیدنی و ... بویژه در مناطق روستایی • رونق دامپروری و کشاورزی سنتی با وجود منابع آبی و شرایط مناسب منطقه • بهره‌وری پایین کشاورزی • عدم توجه ویژه به بخش صنعت • رونق قالیبافی و صنایع دستی به ویژه در اقوام ترکمن منطقه • پایین بودن سطح سواد • عدم وجود نظام آموزش عالی • فقط ۳۱۰ کیلومتر از راه‌ها آسفالت بود • سیستم حمل و نقل هوایی فقط ۱۰۰۰ متر بود آنچه در سمپاشی و ارسال پستی استفاده می‌شد. • سیستم ریلی تا گرگان امکان پذیر بود.

منبع: سند آمایش سرزمین استان گلستان

به‌واسطه وجود مزیت ذاتی منطقه در خصوص کشاورزی و دامپروری و همچنین وجود سبکه تاریخی در میان اقوام ساکن در استان و از طرفی مشوق‌های محدود دولتی در خصوص ایجاد کسب و کارهای پایه کشاورزی، به‌صورت کاملاً مردمی اشتغال و فعالیت در بخش کشاورزی استان با افزایش رو به رو شده است. در سال‌های اخیر واحدهای احداث شده در دوره‌های گذشته دچار مشکل شده و برخی همچون واحدهای پنبه پاک کنی تعطیل شده‌اند. بخش عظیمی از کشاورزی

استان، خرده مالکی است و از واحدهای کشت و صنعت خیری نیست. به همین واسطه بهره‌وری در این بخش بسیار پایین بوده به طوری که بخش کشاورزی با وجود داشتن بیشترین حجم اشتغال، کمترین تولید ناخالص داخلی را دارا است. در انتها می‌توان نتیجه گرفت که به‌طور کلی جریان اقتصاد و اشتغال استان از گذشته تا به الان بر مبنای کشاورزی بوده است. سیستم نوپای آموزش عالی استان که پس از انقلاب شکل گرفته است، با این روند همراه نبوده به طوری که کمترین تعداد دانشجو در بخش کشاورزی و دامپزشکی در استان مشغول تحصیل می‌باشند. حوزه آموزش مهارتی سازمان فنی و حرفه‌ای نیز به همین شکل است و بیشتر تمرکز خود را در بخش دولتی به حوزه صنعت و در بخش خصوصی به بخش خدمات معطوف نموده است. سایر دستگاه‌ها و سازمان‌های فعال در حوزه آموزش تخصصی نیز، هرچند به صورت تخصصی آموزش‌هایی را ارائه می‌نمایند ولی هم از لحاظ کمیت و هم از لحاظ کیفیت دچار مشکل می‌باشند.

۶-۳- پهنه‌بندی فعالیتی استان براساس ظرفیت‌ها و مزیت‌های نسبی

تفاوت موقعیت نسبی شهرستان‌های استان از نظر برخورداری از امکانات و منابع تولید و بازرگانی، تحول تاریخی بخش‌های اقتصادی و تحولات جمعیتی در استان موجب تفاوت در ساختار بخشی و نظام فعالیت‌ها در نواحی مختلف استان شده است. مهمترین ویژگی‌ها و مزیت‌های استان گلستان دسترسی به دریاچه خزر، دارا بودن نقطه مرزی اینچہ برون، مزیت‌های متعدد کشاورزی (زراعت، باغبانی، صیادی، آبی‌پروری، دامداری) و وجود تنوع اقلیمی و مذهبی و آب و هوای متنوع و داشتن تاریخچه غنی و صنایع دستی مطرح، است. همچنین قرارگیری در محورهای مواصلاتی پرسفر (منتهی به خراسان و مازندران و مرز اینچہ برون) و دارا بودن جاذبه‌های متنوع گردشگری (تاریخی، مذهبی، طبیعی و ورزشی) شرایط مناسبی برای شکل‌گیری اقتصادهای مبتنی بر گردشگری در استان ایجاد کرده است. این ویژگی‌ها موجب شکل‌گیری ۲ نوع منطقه اقتصادی در استان شده است. این مناطق عبارتند از:

الف- منطقه اول (منطقه ترکمن صحرا)

دینامیک اشتغال شکل گرفته در منطقه اول استان گلستان به علت اقلیم خشک و نیمه بیابانی، بارش اندک باران، وجود مرز و اشتراکات فرهنگی اقوام ترکمن ساکن در منطقه سبب شده است که یک سیستم کسب و کاری مبتنی بر کشاورزی و خدمات متفاوت با منطقه جنوبی در این منطقه ایجاد شود. فعالیت‌های کشاورزی این منطقه شامل زراعت، پرورش طیور، پرورش اسب و شتر و آبی‌پروری است و در اغلب شهرستان‌های این منطقه زراعت (کشت گندم، سویا، کلزا، حبوبات و ...) و پرورش طیور دیده می‌شود. در بخش‌های کویری استان (گنبد و آق قلا) که پرورش شتر اساس دامداری را شکل می‌دهد و تولید لبنیات شتر رواج دارد.

اسب‌دوانی، مسابقات اسب و پرورش اسب از ویژگی‌های تاریخی و موروثی قوم ترکمن است. آبی‌پروری در کنار سایر فعالیت‌های کشاورزی، کسب و کار شکل یافته در شهرستان‌های گمیشان، بندر ترکمن و کرد کوی می‌باشد. آبی‌پروری در دو بخش پرورش ماهی در آب‌های شور و شیرین در حال گسترش است.

هسته اصلی اغلب فعالیت‌های اقتصادی در این منطقه، کشاورزی و اشتراکات فرهنگی و اقتصادی اقوام ترکمن است. از این رو خدمات شکل گرفته در این منطقه نیز از این پارامترها تاثیر بسیار زیادی پذیرفته است. خدمات حمل و نقل و خدمات گردشگری به شکل کاملا متفاوتی از منطقه جنوبی شکل و ساختار پذیرفته است. در این منطقه به علت جذابیت‌های تاریخی و فرهنگی قوم ترکمن، گردشگری تاریخی و ورزشی شکل مناسبی یافته است. در واقع منطقه ترکمن صحرا (به خصوص گنبد کاووس و بندر ترکمن) به عنوان یک مقصد گردشگری برای تعدادی از گردشگران شناخته شده است. از طرف دیگر خدمات حمل و نقل در این منطقه بیشتر بر پایه حمل و نقل بین‌المللی (ترانزیت به کشور ترکمنستان) به علت اشتراکات زبانی و فرهنگی قوم ترکمن شکل گرفته است. صنایع دستی منطقه (مانند تولید البسه ترکمن، جواهرآلات و بافت قالی ترکمن) از اصالت ویژه‌ای برخوردار بوده است، اما ویژگی اصلی این منطقه در اغلب کسب و کارها، ضعف در زیر ساخت‌های اصلی است. به‌طور مثال در زمینه زراعت، عمده محصول تولیدی بصورت دیم تولید می‌گردد. در بخش گردشگری، زیر ساخت‌های شهری، اماکن اقامتی و سیستم حمل و نقل از توسعه یافتگی مناسبی برای جذب ارزش افزوده مناسب برخوردار نیست. شرکت‌های بزرگ دولتی و خصوصی در این منطقه کمتر به سرمایه‌گذاری اقدام کرده و عموم کسب‌وکارها دارای اتصال پایداری به بازار نیست. در زمینه کشاورزی در این منطقه، در مجموع هنوز به شکل سنتی در مرحله تولید و عرضه محصول به بازار باقی مانده است، اما گسترش صنایع تبدیلی، توسعه بازار از طریق صادرات محصولات کشاورزی (مانند فرآورده‌های گوشتی) و ایجاد برخی از حلقه‌های زنجیره ارزش محصولات (مانند بسته بندی، بازار یابی و توسعه برند) منجر به رونق و پایداری مشاغل این بخش اقتصادی خواهد گردید.

ب- منطقه دوم (بخش جنوبی استان)

دینامیک اشتغال شکل گرفته در منطقه دوم استان گلستان به علت اقلیم کوهپایه‌ای و سرسبزی جمعیت متنوع (سیستانی و فارس و...) عبور جاده مشهد-شمال از این منطقه سبب شده است که یک سیستم کسب و کاری مبتنی بر کشاورزی و خدمات متفاوت با منطقه شمالی، در این منطقه ایجاد شود. در جنوب استان و محدوده شهرهای آزاد شهر، گالیکش، رامیان و مینودشت به دلیل برخورداری از سرزمین‌های مرتفع و جنگل انبوه، تمرکز فعالیت‌های کشاورزی بر باغبانی و زنبورداری و دامداری می‌باشد. در بخش شرقی استان و محدوده شهرستان‌های مراوه تپه و کلالة با توجه به مراتع وسیع، کشاورزی از جنس دامداری و تولید فرآورده‌های لبنی (سنتی و صنعتی) است. با توجه به تعداد قابل توجه دامداری‌های استان و به تبع آن حجم بالای تولید شیر در استان، تولید لبنیات سنتی و صنعتی در اقصی نقاط استان دیده می‌شود. از دیر باز در قسمت‌هایی از شهرستان علی‌آباد، کشت توتون و تنباکو رونق داشته است. تولید نهال و بذر نیز از دیگر فعالیت‌های مهم کشاورزی در این منطقه به شمار می‌رود و در شهرستان‌های مراوه تپه، کلالة، رامیان، آزاد شهر، گالیکش و علی‌آباد در آن مشغول به کار می‌باشند. صید و صیادی و آبرزی پروری در کنار سایر فعالیت‌های کشاورزی، کسب و کار شکل یافته در شهرستان‌های

بندرگز و بخش‌هایی از شهرستان‌های گرگان، علی‌آباد و رامیان می‌باشد. آبی‌پروری در دو بخش پرورش ماهی در آب‌های شور و شیرین در حال گسترش است.

هسته اصلی اغلب فعالیت‌های اقتصادی در این منطقه، کشاورزی و خدمات شکل گرفته حول جاده اصلی مشهد-شمال است. از این رو خدمات شکل گرفته در این منطقه نیز از پارامترها تاثیر بسیاری پذیرفته است. خدمات حمل و نقل و گردشگری به شکل کاملاً متفاوتی از منطقه شمالی شکل و ساختار پذیرفته است. خدمات گردشگری به صورت پراکنده در مسیر جاده خراسان رضوی- مازندران ارائه می‌شود اما نکته قابل توجه، عدم وجود امکانات رفاهی مناسب در طول مسیر و ناآشنایی بسیاری از مسافران عبوری با جاذبه‌های گردشگری استان می‌باشد. در واقع منطقه جنوبی به عنوان یک مقصد گردشگری شناخته نشده است. جذابیت‌های طبیعی منطقه به گردشگران عبوری معرفی نشده و تنها برخی خدمات اولیه برای مسافران عبوری حول این جاده شکل گرفته است.

نقشه ۲-۳- پهنه‌بندی فعالیت‌های استان

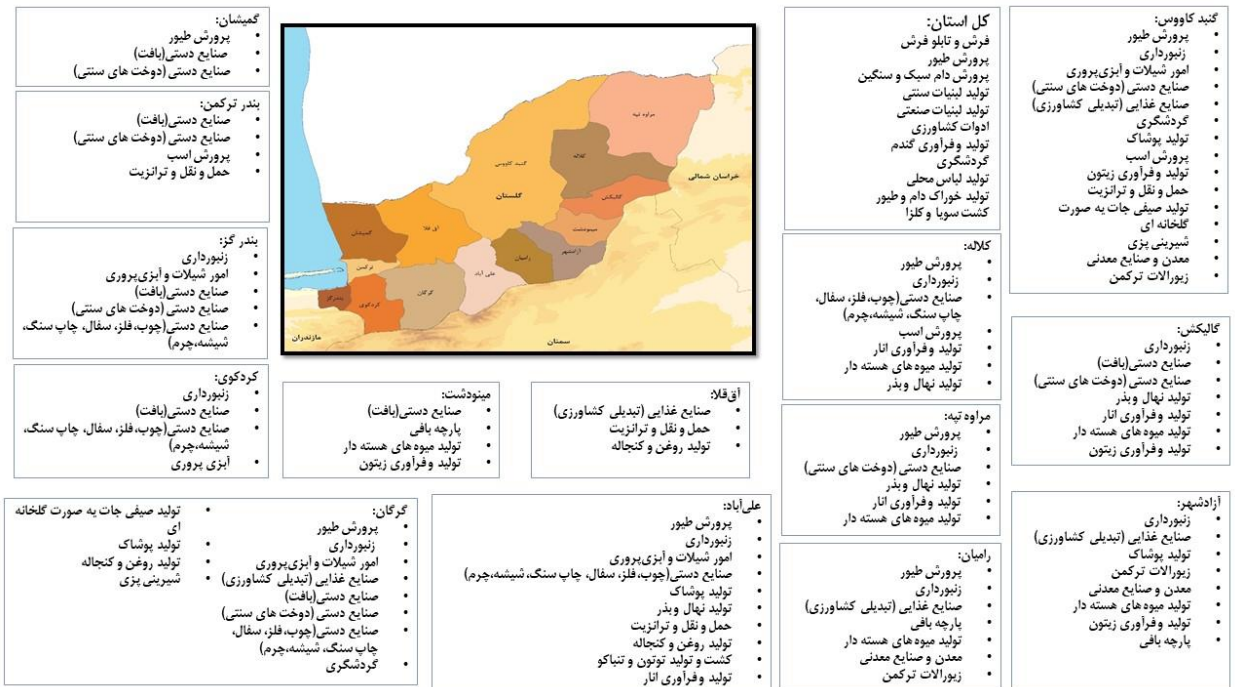
منبع: سند آمایش سرزمین استان گلستان

از طرف دیگر خدمات حمل و نقل در این منطقه بیشتر بر پایه حمل و نقل محصولات کشاورزی و معدنی شکل گرفته است. در این منطقه بیشتر صنایع تبدیلی و شهرک‌های صنعتی استان وجود دارد، گرچه استان گلستان در مجموع به عنوان یک استان صنعتی به حساب نمی‌آید.

اما ویژگی اصلی این منطقه در اغلب کسب و کارها، زیرساخت‌های مناسب‌تر نسبت به منطقه شمالی است. به طور مثال خدمات آموزشی و اداری در شهر گرگان توسعه یافته‌تر است. در بخش گردشگری، زیرساخت‌های شهری، اماکن اقامتی و

سیستم حمل و نقل از توسعه یافتگی مناسب تری نسبت به بخش شمالی برخوردار است. شرکت‌های بزرگ دولتی و خصوصی در این منطقه بیشتر سرمایه‌گذاری نموده‌اند و صنایع تبدیلی منطقه باعث شده که ارزش افزوده بیشتری نصیب فعالان این منطقه گردد. در ادامه، پهنه‌بندی فعالیتی استان براساس مطالب ذکر شده، آورده شده است. در ادامه، مهم‌ترین ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان به تفکیک شهرستان‌ها در قالب نقشه‌های فضایی، آورده شده است.

نقشه ۳-۳- مهم‌ترین ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان به تفکیک شهرستان‌ها

منبع: سند آمایش سرزمین استان گلستان

۳-۷- جمع‌بندی: مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان

در ادامه مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان به تفکیک اسناد و مطالعات انجام گرفته در استان، انجام گرفته است.

جدول ۳-۸- مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان

تکاپو ^{۱۲}	گزارش مساله شناسی راهبردی توسعه ^{۱۱}	آمایش استان
<ul style="list-style-type: none"> نرخ بالای بیکاری بالا بودن نرخ اشتغال ناقص تنوع اقتصادی پایین استان اقتصاد بر پایه کشاورزی سنتی (موقت و فصلی) 	<ul style="list-style-type: none"> برنامه‌ریزی گسترده بدون شناسایی مسائل راهبردی حوزه گردشگری کوتاه و غیراقتصادی بودن مدت اقامت گردشگران در استان 	<ul style="list-style-type: none"> پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری بخش صنعت نسبت به تولید ناخالص داخلی در استان. واردات غیرهوشمندانه و بی‌رویه و نبود فرصت‌های صادراتی و نابسامانی بازار هدف داخل و خارج و فقدان صنایع بزرگ بالادستی

^{۱۱} مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان گلستان، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، ۱۳۹۷

^{۱۲} طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان گلستان، معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۷

تکاپو ^{۱۲}	گزارش مساله شناسی راهبردی توسعه ^{۱۱}	آمایش استان
<ul style="list-style-type: none"> • روند رو به رشد مهاجرت • مهاجرت نیروی خدماتی به سایر استان ها به ویژه پایتخت • خام‌فروشی مواد معدنی • عدم وجود صنایع پشتیبان معدنی • عدم استفاده از ظرفیت گردشگری و شب‌مانی مسافران • کمبود دانش در خصوص خدمات اقامتی و پذیرایی • دسترسی نداشتن به بازارهای فروش، طراحی و بسته‌بندی نامناسب صنایع‌دستی • تعطیل شدن بسیاری از کسب و کارهای کوچک و بزرگ استان • عدم تناسب سیستم آموزشی با ظرفیت‌های اقتصادی استان • بالا بودن آهنگ مهاجرت مردان برای یافتن شغل • خالی از سکنه شدن روستاها، سکونتگاه‌های غیررسمی، زاغه‌های اختلاط قومی و رشد مشاغل کاذب • عدم بهره برداری موثر از ظرفیت‌های جنگلی استان • عدم وجود واحدهای فرآوری محصولات کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم تجاری‌سازی، ارزیابی و حمایت اقتصادی از صنایع دستی • رکود صنعت فرش‌بافی • عدم موفقیت شهرک‌های صنعتی • رکود صنایع وابسته به دریا • نارضایتی‌ها و تضادهای قومی و مذهبی • بالا بودن رشد حاشیه‌نشینی در استان • بالا بودن نرخ خودکشی در استان • آمار بالای فرار از منزل • تراکم جمعیتی بالا • تبدیل شدن استان گلستان به بارانداز مواد مخدر در شمال کشور 	<p>در استان.</p> <ul style="list-style-type: none"> • توسعه‌نیافتگی بخش صنعت در همه زمینه‌ها به ویژه کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و رتبه پایین بخش صنعت و معدن بین استان‌های کشور. • پایین بودن میزان جذب سرمایه‌گذاران خارجی. • عدم توسعه پارک علم و فناوری جهت پاسخ به نیازهای بخش صنعت استان. • خروج تولیدات فرآوری نشده و به صورت خام به سایر استان‌ها به دلیل کمبود صنایع فرآوری با تکنولوژی بالا در استان. • خام‌فروشی محصولات معدنی به سایر استان‌ها به دلیل کمبود صنایع فرآوری. • غالب بودن شیوه سنتی تولید کشاورزی و دام و طیور در سطح استان. • صید بی‌رویه آبزیان و روند کاهشی ذخایر ماهیان خاوباری و ماهیان استخوانی. • محدودیت‌های طبیعی (اقلیم خشک، خاک شور قلیایی و کمبود فزاینده منابع آب) در بخش شمالی استان. • فرسودگی ماشین‌آلات کشاورزی. • مشکلات زهکشی در استان و خسارات ناشی از سیل. • کمبود زیربناها و زیرساخت‌های مناسب در جهت توسعه استان، به ویژه در بخش‌های شبکه حمل‌ونقل (هوایی، زمینی و دریایی). • وجود نقاط حادثه‌خیز جاده‌ای در شبکه راه‌های استان و بالا بودن تلفات ناشی از تصادفات جاده‌ای. • ناکارایی نظام بازرگانی و نبود شرکت‌های بزرگ مقیاس در استان. • عدم وجود امکانات زیربنایی لازم برای جلب و جذب سرمایه‌گذار. • عدم وجود بازارچه مرزی در استان (علی‌رغم وجود مصوبه بازار اینچه برون). • عدم وجود باراندازها و ایستگاه‌های بین‌المللی جهت ذخیره کالا. • رویکرد سنتی به صادرات کالا و عدم توجه به بسته‌بندی و برند. • کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های فرهنگی، هنری و مناطق نمونه گردشگری در استان. • تعدد دستگاه‌های متولی بخش فرهنگ و هنر و تداخل فعالیت‌های آن‌ها. • فراهم نبودن زمینه برای فعالیت بخش خصوصی و بخش‌های مردم‌نهاد. • ارتباط ناکافی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی استان با نیازهای بخش تولیدی و قدمت بالای مراکز آموزشی و کمبود سرانه فضاها

تکاپو ^{۱۲}	گزارش مساله شناسی راهبردی توسعه ^{۱۱}	آمایش استان
		<p>آموزشی در استان.</p> <ul style="list-style-type: none"> • امکانات ناکافی و کمبود تجهیزات مراکز بهداشت و درمان استان و قدمت بالای مراکز درمانی و کمبود تجهیزات استاندارد پزشکی در استان. • کمبود حجم مخازن و جایگاه‌های عرضه نفت. • عدم به کارگیری تکنولوژی‌های نوین در جهت صرفه‌جویی در مصرف انرژی. • فرسوده بودن تجهیزات برقی استان. • عدم تجهیز اکثر شهرهای استان به سیستم فاضلاب و آلودگی آب‌های سطحی. • کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های مهار و ذخیره آب‌های سطحی. • وقوع سیلاب‌های مکرر و سیلخیزی استان.

فصل چهارم

شناسایی مزیت‌های فضایی و آمایشی استان و اولویت‌های سرمایه‌گذاری براساس مطالعات آمایش استان

۱-۴- مقدمه

در سیاست‌گذاری، انواع مختلفی از «سرمایه» برای دسته‌بندی دارایی‌های محلی استفاده می‌شود، به عنوان مثال، بین سرمایه طبیعی، زیرساختی و سکونتگاهی^۳ که همه ردپای فیزیکی واضح دارند، و سرمایه اقتصادی و کارآفرینی و سایر سرمایه‌های نامشهود تمایز قائل می‌شوند. این سرمایه‌های نامشهود، شامل دارایی‌هایی چون سرمایه اجتماعی، انسانی و فرهنگی می‌شود.

مفهوم سرمایه سرزمینی^۴ برای اولین بار در چشم انداز سرزمینی سازمان همکاری‌های اقتصادی OECD مطرح شد و دال بر این مفهوم بود که هر منطقه دارای یک سرمایه خاص است که «سرمایه سرزمینی» تلقی می‌شود که منطقه را از سایر مناطق متمایز می‌نماید. برخی از عواملی که می‌توانند سرمایه سرزمینی یک منطقه را تشکیل دهند عبارتند از: موقعیت جغرافیایی، وسعت، عوامل تولید، آب و هوا، سنت‌ها، منابع طبیعی، کیفیت زندگی یا تجمع‌های اقتصادی ایجاد شده توسط شهرهای آن منطقه، انکوباتورهای تجاری و مناطق صنعتی یا سایر شبکه‌های تجاری و دیگر ظرفیت‌های همکاری مانند تفاهمنامه‌ها، آداب و رسوم و قوانین غیررسمی که فعالان اقتصادی را قادر می‌سازد تا با هم کار کنند (OECD، ۲۰۰۱: ۱۵).

دی روبرتیس و همکاران (۲۰۱۹) بین عوامل «مولد» و «انباشتی» که سرمایه سرزمینی را شکل می‌دهند، تمایز قائل شدند. عوامل مولد به طور پیشینی رفتار فردی و گروهی انسان‌ها را شکل می‌دهند و اغلب با سرمایه انسانی و اجتماعی مرتبط هستند. در اینجا، سرمایه انسانی با دانش و مهارت‌هایی که افراد دارند (مثلاً تحصیلات آنها) مرتبط است، در حالی که سرمایه اجتماعی در هنجارها، ارزش‌ها و شبکه‌های عمومی و جمعی یک جامعه خاص و در مدیریت امور آن (مثلاً از طریق: نهادها، قوانین، شیوه‌ها) گنجانده شده است. عوامل انباشتی، آثار محسوس و نامحسوس عمل انسان هستند. این اثرات عبارتند از: مصنوعات فیزیکی خاص، به عنوان مثال: زیرساخت‌ها، سازه‌های ساختمانی، و میراث فرهنگی (Danielewicz & Turala, 2016) و سایر نتایج فیزیکی تجمع‌های شهری و اقتصاد منطقه، به عنوان مثال: شرکت-ها و سازمان‌ها، مناطق صنعتی، محیط‌های نوآورانه و خوشه‌های تولید (Capello et al., 2009; Camagni & Capello, 2013). همچنین نتایج مربوط به حاکمیت سرزمینی، به عنوان مثال: شبکه‌های همکاری و مشارکت که بخشی از سرمایه انباشتی را شکل می‌دهند (کامانی، ۲۰۰۹).

^۳Settlement capital
^۴Territorial capital
^۵Generative
^۶Sediment-ed

جدول ۱-۴- ابعاد و شاخص‌های سرمایه‌های سرزمینی

سرمایه سرزمینی	سرمایه انسانی			سرمایه سکونتگاهی				سرمایه اقتصادی و کار آفرینی		سرمایه زیرساختی و ارتباطی			
	جمعیتی			سطح اشغال				عمکردها		شبه			
بعد	مهارت جمعیت	پویایی جمعیت در سن کار	تراکم جمعیت	تراکم ساختمانی	مساحت ساخت شده	پویایی ساختمان	ادغام عملکردی	وزن بخشی	ظرفیت	اتصال و همپیوندی	سلسله مراتب	دسترسی	
شاخص													

۲-۴- ویژگی‌ها و مزیت‌های جغرافیایی-اقتصادی استان گلستان

مهمترین ویژگی‌ها و مزیت‌های استان گلستان دسترسی به دریاچه خزر، دارا بودن نقطه مرزی اینچه برون، مزیت‌های متعدد کشاورزی (زراعت، باغبانی، صید و صیادی، آبی‌پروری، دامداری) و وجود تنوع قومی و مذهبی و آب و هوای متنوع و داشتن تاریخچه غنی و صنایع دستی مطرح، می‌باشد. همچنین قرارگیری در محورهای مواصلاتی پر سفر (منتهی به خراسان، مازندران و مرز اینچه برون) و دارا بودن جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری (تاریخی، مذهبی، طبیعی و ورزشی) شرایط مناسبی برای شکل‌گیری اقتصادهای مبتنی بر گردشگری در استان ایجاد کرده است.

استان گلستان از دیرباز به عنوان یک استان مبتنی بر کشاورزی شناخته می‌شود. در گذشته این استان را سرزمین طلای سفید (به دلیل کشت و فرآوری فراوان پنبه) می‌نامیدند اما به مرور زمان و با تغییرات ساختاری اقتصادی ایجاد شده، کشت پنبه کاهش یافته است، به صورتی که اکنون این محصول از محصولات اصلی استان شناخته نمی‌شود. گندم، ذرت، لوبیا، توتون و تنباکو، سویا و کلزا از مهم‌ترین محصولات زراعی و انار، زیتون و میوه‌های هسته‌دار و دانه‌دار از مهم‌ترین محصولات باغی استان می‌باشند. این استان دارای رتبه اول تولید گندم کشور، رتبه ۲ تولید جو کشور و رتبه ۳ تولید سویا کشور می‌باشد. بحران‌های آبی اتفاق افتاده در سال‌های اخیر، کشاورزی استان را با خطرات جدی روبرو کرده است، به صورتی که کشت برنج در مناطقی از استان محدود شده است.

استان گلستان علاوه بر نقش بسیار مهمی که در تولید اقلام کشاورزی مورد نیاز کشور و انواع علوفه و فرآورده‌های زراعی قابل مصرف در تغذیه دام دارد، به دلیل وجود اقلیم ویژه، تنوع آب و هوایی و زیست‌بوم‌های مرتعی متنوع و همچنین استفاده از پس مانده‌های زراعت‌های سالانه، از موقعیت مناسبی برای پرورش انواع دام برخوردار است. فعالیت‌های دامپروری استان عمدتاً شامل پرورش انواع دام و طیور، زنبور عسل و کرم ابریشم می‌باشد. دامداری استان گلستان به دلیل وجود مراتع مناسب، پس از زراعت و باغداری مهم‌ترین فعالیت استان در بخش کشاورزی به حساب می‌آید.

بخش زیادی از پهنه استان گلستان به صورت جلگه است. در بخش جلگه‌ای دو گونه آب و هوا دیده می‌شود؛ بیش از دو سوم این جلگه آب و هوای خشک و نیمه خشک دارد که هر چه به سوی شمال و مرز ترکمنستان نزدیک می‌شویم بر خشکی آن افزوده می‌شود. یک سوم دیگر که مانند نواری سبز بین بخش کوهستانی در جنوب و بخش خشک و نیمه‌خشک در شمال جای گرفته است، آب و هوای معتدلی دارد و از نظر کشاورزی بسیار پر بازده است. بیش‌تر شهرها و روستاهای استان نیز در این ناحیه سرسبز جای گرفته‌اند.

دو توده هوا در تعیین آب و هوای استان نقش مهمی دارند. توده شمالی از سیبری به استان وارد می‌شود و طی پاییز و زمستان با ریزش برف در بلندی‌های جنوبی و باران در کوه‌پایه‌ها و نوار معتدل میانی همراه می‌شود. توده دیگر، توده غربی

از اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه سرچشمه می‌گیرد و در زمستان به بارندگی و در تابستان به افزایش رطوبت و شرجی شدن هوای استان می‌انجامد؛ بنابراین، بیشترین بارندگی در ماه‌های زمستان و کمترین آن در ماه‌های تابستان دیده می‌شود. با این همه، نیمه شمالی استان، بخش نیمه‌خشک و خشک، از کمترین بارندگی بهره‌مند است و به دلیل تبخیر زیاد آب، زمین‌های شور و کم‌بازده نیز بسیار دارد. عدم مواجهه توسعه‌ای مناسب و سیاستگذاری و برنامه‌ریزی بهینه طی سالیان گذشته موجب گسترش بیکاری بخصوص بیکاری‌های فصلی شدید و بالاترین نرخ اشتغال ناقص کشور (۱۹,۲ درصد) شده است.

۳-۴- تفاوت‌های جغرافیایی و تنوع سرمایه‌های سرزمینی استان

به صورت کلی از نظر همگنی جغرافیایی و تفاوت‌های ناحیه‌ای استان گلستان را می‌توان به دو منطقه نسبتاً همگن و متفاوت اقتصادی تقسیم کرد. این مناطق عبارتند از:

- الف) منطقه شمالی:** شامل منطقه ترکمن صحرا با محوریت طیف وسیعی از فعالیت‌های کشاورزی (از قبیل زراعت، پرورش طیور، پرورش اسب و شتر و آبی‌پروری) و خدماتی (مبتنی بر گردشگری تفریحی و ورزشی و خدمات حمل و نقل و خدمات شهری)
- ب) منطقه جنوبی:** شامل اغلب شهرستان‌های جنوبی که حول جاده مشهد-شمال قرار گرفته‌اند با محوریت فعالیت‌های کشاورزی (از قبیل باغبانی، زنبورداری، صید و صیادی و دامپروری) و خدماتی (مبتنی بر گردشگری عبوری و خدمات آموزشی و خدمات شهری).

۱-۳-۴- منطقه اول: منطقه ترکمن صحرا

دینامیک اشتغال شکل گرفته در منطقه اول استان گلستان به علت اقلیم خشک و نیمه بیابانی، بارش اندک باران، وجود مرز و اشتراکات فرهنگی اقوام ترکمن ساکن در این منطقه سبب شده است که یک سیستم کسب‌وکاری مبتنی بر کشاورزی و خدمات متفاوت با منطقه جنوبی در این منطقه ایجاد شود. فعالیت‌های کشاورزی این منطقه شامل زراعت، پرورش طیور، پرورش اسب و شتر و آبی‌پروری است و در اغلب شهرستان‌های این منطقه، زراعت (کشت گندم، سویا، کلزا، حبوبات و...) و پرورش طیور دیده می‌شود.

پرورش طیور در عمده بخش‌های این منطقه و پرورش شتر در بخش‌های کویری استان (گنبد و آق‌قلا) رواج دارد. از آنجا که اسبدوانی، مسابقات اسب و پرورش اسب از ویژگی‌های تاریخی و موروثی قوم ترکمن می‌باشد، این فعالیت در گنبد، کلاله و بندرترکمن در رشته‌های مربوط به پرورش، نگهداری، خرید و فروش یراق آلات و مواد غذایی اسب فعال می‌باشد. آبی‌پروری در کنار سایر فعالیت‌های کشاورزی، کسب‌وکار شکل یافته در شهرستان‌های گمیشان، بندر ترکمن و کردکوی بوده و در دو بخش پرورش ماهی در آب‌های شور و شیرین در حال گسترش است.

در مجموع هسته اصلی اغلب فعالیت‌های اقتصادی در این منطقه، کشاورزی و اشتراکات فرهنگی و اقتصادی اقوام ترکمن است. از این رو خدمات شکل گرفته در این منطقه نیز از این پارامترها تأثیر بسیاری پذیرفته است. خدمات حمل‌ونقل و خدمات گردشگری به شکل کاملاً متفاوتی از منطقه جنوبی شکل و ساختار پذیرفته است. در این منطقه به علت جذابیت-

های تاریخی و فرهنگی قوم ترکمن، گردشگری تاریخی و ورزشی شکل مناسبی یافته است. اما ویژگی اصلی این منطقه در اغلب کسب‌وکارها، ضعف در زیرساخت‌های اصلی است. بطور مثال در زمینه زراعت، عمده محصول تولیدی بصورت دیم تولید می‌گردد.

در بخش گردشگری، زیرساخت‌های شهری، اماکن اقامتی و سیستم حمل‌ونقل از توسعه یافتگی مناسبی برای جذب ارزش افزوده مناسب برخوردار نیست. شرکت‌های بزرگ دولتی و خصوصی در این منطقه کمتر به سرمایه‌گذاری اقدام کرده و عموم کسب و کارها دارای اتصال پایداری به بازار نیست. در زمینه کشاورزی در این منطقه باید گفت در مجموع هنوز به شکل سنتی در مرحله تولید و عرضه محصول به بازار باقی مانده است اما گسترش صنایع تبدیلی، توسعه بازار از طریق صادرات محصولات کشاورزی (مانند فرآورده‌های گوشتی) و ایجاد برخی از حلقه‌های زنجیره ارزش محصولات (مانند بسته‌بندی، بازاریابی و توسعه برند) منجر به رونق و پایداری مشاغل این بخش اقتصادی خواهد گردید.

۲-۳-۴- منطقه دوم: بخش جنوبی استان گلستان

دینامیک اشتغال شکل گرفته در منطقه دوم استان گلستان به علت اقلیم کوهپایه‌ای و سرسبز، جمعیت متنوع مهاجر (سیستان، فارس و...) و عبور جاده مشهد-شمال از این منطقه سبب شده است که یک سیستم کسب‌وکاری مبتنی بر کشاورزی و خدمات متفاوت با منطقه شمالی، در این منطقه ایجاد شود. در جنوب استان و محدوده شهرستان‌های آزادشهر، گالیکش، رامیان و مینودشت به دلیل برخورداری از سرزمین‌های مرتفع و جنگل‌های انبوه، تمرکز فعالیت‌های کشاورزی بر باغبانی و زنبورداری و دامداری می‌باشد.

در بخش شرقی استان و محدوده شهرستان‌های مراوه تپه و کلاله با توجه به مراتع وسیع، کشاورزی از جنس دامداری و تولید فرآورده‌های لبنی (سنتی و صنعتی) است و پس از دامداری، باغداری (عمدتاً میوه‌های هسته‌دار، انار و زیتون) در رأس فعالیت‌های اقتصادی قرار دارد. از دیرباز در قسمت‌هایی از شهرستان علی‌آباد، کشت توتون و تنباکو رونق داشته و اکنون نیز بالغ بر ۲۰۰۰ نفر در این رشته مشغول به کار می‌باشند. تولید نهال و بذر نیز از دیگر فعالیت‌های مهم کشاورزی در شهرستان‌های مراوه تپه، کلاله، رامیان، آزادشهر، گالیکش و علی‌آباد به شمار می‌رود. صید و صیادی و آبی‌پروری در کنار سایر فعالیت‌های کشاورزی، کسب‌وکار شکل یافته در شهرستان‌های بندرگز و بخش‌هایی از شهرستان‌های گرگان، علی‌آباد و رامیان می‌باشد و در دو بخش پرورش ماهی در آب‌های شور و شیرین در حال گسترش است.

در مجموع هسته اصلی اغلب فعالیت‌های اقتصادی در این منطقه، کشاورزی و خدمات شکل گرفته حول جاده اصلی مشهد-شمال است؛ از این رو خدمات شکل گرفته در این منطقه نیز از این پارامترها تأثیر بسیاری پذیرفته است. خدمات حمل‌ونقل و خدمات گردشگری به شکل کاملاً متفاوتی از منطقه شمالی شکل و ساختار پذیرفته است.

خدمات گردشگری به صورت پراکنده در مسیر جاده خراسان رضوی-مازندران ارائه می‌شود اما نکته قابل توجه، عدم وجود امکانات رفاهی مناسب در طول مسیر و نا آشنایی بسیاری از مسافری عبوری با جاذبه‌های گردشگری استان می‌باشد. در واقع منطقه جنوبی به عنوان یک مقصد گردشگری شناخته نشده است؛ اما ویژگی اصلی این منطقه در اغلب کسب‌وکارها، زیرساخت‌های مناسب‌تر نسبت به منطقه شمالی است. بطور مثال خدمات آموزشی و اداری در شهر گرگان توسعه یافته‌تر است. در بخش گردشگری، زیرساخت‌های شهری، اماکن اقامتی و سیستم حمل‌ونقل از توسعه یافتگی مناسب‌تری نسبت به

بخش شمالی برخوردار است. شرکت‌های بزرگ دولتی و خصوصی در این منطقه بیشتر سرمایه‌گذاری نموده‌اند و صنایع تبدیلی منطقه باعث شده که ارزش افزوده بیشتری نصیب فعالان این منطقه گردد.

۴-۴- مهم‌ترین مشکلات استان گلستان بر مبنای سند آمایش سرزمین

جدول ۲-۴- رتبه‌بندی مشکلات کل استان بر اساس سند آمایش استان

ردیف	مسأله
۱	مواصلاتی و جاده‌ای
۲	ناتمام ماندن پروژه‌های عمرانی-شهری
۳	نبود خرید تضمینی محصولات کشاورزی
۴	ضعف در استفاده از ظرفیت صنایع و معادن
۵	کم‌آبی (آب شرب)
۶	کم‌آبی (حوزه کشاورزی)
۷	ضعف شبکه اینترنت و تلفن همراه
۸	کمبود امکانات بهداشتی و درمانی
۹	عدم دسترسی به شبکه گازرسانی
۱۰	ناتمام ماندن پروژه‌های عمرانی از جمله سد‌ها
۱۱	عدم پرداخت خسارات ناشی از سیل به کشاورزان
۱۲	افت محصولات کشاورزی
۱۳	بالا بودن میزان خودکشی
۱۴	تراکم بالای جمعیت در مرکز شهر
۱۵	عدم توجه و رسیدگی به بازارچه مرزی اینچه برون
۱۶	روند کاهش ذخایر ماهیان خاویاری و استخوانی به دلیل صید بی‌رویه
۱۷	کمبود فضا و امکانات آموزشی
۱۸	خشکیدگی خلیج گرگان به دلیل پسروری آب دریای خزر
۱۹	بی‌توجهی به باشگاه‌های پرورش اسب و نادیده گرفتن ظرفیت پرورش اسب
۲۰	ضعف زیرساخت ریلی
۲۱	ضعف زیرساخت شهری
۲۲	افت دامداری به دلیل افزایش بی‌رویه قیمت نهاده‌های دامی
۲۳	عدم تعیین تکلیف مالکیت اراضی زراعی و باغی مردم با منابع طبیعی (عدم اجرای ماده ۵۶ قانون جنگل‌ها و مراتع)
۲۴	ضعف در سیستم دفع فاضلاب شهری
۲۵	عدم تعیین تکلیف معلمان خرید خدمت از سال ۹۳

۴-۵- مهم‌ترین تهدیدات استان

جدول ۳-۴- تهدیدهای ناشی از ضعف فناوری، بهره‌وری و یا تک‌محصولی بودن

بخش	تهدیدات
کشاورزی	تهدید و تخریب جنگل‌ها غالب بودن کشاورزی سنتی و دامداری سنتی فقدان نظارت و نظام بازاریابی

تفکیک اراضی کشاورزی استفاده غیربهبینه از منابع آب	
کاهش بهره‌وری معدن عدم شکل‌گیری صنایع فراوری معدنی عدم دستیابی به فناوری مناسب	معدن
عدم توانایی رقابت صنعتی عدم شکل‌گیری نظام صنعتی عدم توجه به جذب سرمایه‌های خارج	صنعت
عدم توانایی رقابت با زیرساخت‌های گردشگری موجود در استان‌های رقیب و پایین بودن میزان بهره‌وری در بخش گردشگری	خدمات

جدول ۴-۴- تهیدیدهای ناشی از ناتوانی در رقابت با بازارهای داخلی و خارجی

بخش	تهیدیدات
کشاورزی	از دست رفتن مزیت‌های موجود در زمینه تولید محصولات صادراتی وابستگی بازارهای مصرف داخلی به خارج استان از دست دادن مزیت‌های تولید در بسیاری از محصولات زراعی و باغی مثل پنبه بهره‌برداری غیربهبینه از مراتع استان کاهش سودآوری فعالیت‌های کشاورزی و تشدید تغییر کاربری اراضی کشاورزی افزایش نابرابری‌های اقتصادی و ایجاد شکاف درآمدی
معدن	عدم شکل‌گیری صنایع فراوری معدنی زیان‌های جبران‌ناپذیر ناشی از عدم بهره‌برداری از فناوری پیشرفته
صنعت	تضعیف روزافزون فعالیت‌های صنعتی تشدید تشکیل صنایع با فناوری پایین کاهش درجه تخصصی بودن فعالیت‌های صنعتی
خدمات	عدم برخورداری از نظام بازاریابی منظم و مدون پایین بودن میزان بهره‌وری در بخش گردشگری و ضعف زیرساختی و بازاریابی مهاجرت گسترده نیروی کار متخصص استان

۶-۴- مهم‌ترین نقاط ضعف استان

- عدم تعادل‌های موجود در نظام فضایی؛
- عدم دسترسی مکفی و مناسب به خدمات پشتیبان تولید؛
- عدم برخورداری از زیرساخت‌های مناسب برای جذب گردشگر؛
- کیفیت پایین خدمات آموزشی ارائه شده به دانش‌آموزان؛
- ناهمگونی پراکندگی جغرافیایی تخت‌های درمانی؛
- کارکرد ضعیف‌تر از متوسط کشور شاخص بهره‌وری نیروی کار؛
- سهم بسیار اندک از بخش صنعت و شکل گرفتن اغلب فعالیت‌های صنعتی استان به صورت تبعی؛
- کاهش میزان درجه تخصصی بودن فعالیت‌های صنعتی؛
- عدم توجه به جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تسهیل فرایند انجام سرمایه‌گذاری؛

- تمرکز بسیار بالای صنایع استان در دو بخش «صنایع غذایی و آشامیدنی» و «تولید چوب، محصولات چوبی و چوب پنبه»؛

۷-۴- مهم‌ترین قابلیت‌های توسعه استان گلستان

- موقعیت مناسب جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی حمل‌ونقل (شمال-جنوب) و بازارهای آسیای میانه، ارتباط با استان‌های خراسان، مازندران، سمنان و هم‌مرز بودن با کشور ترکمنستان؛
- وجود تنوع اقلیمی و اکولوژیکی خاک جهت توسعه فعالیت‌های کشاورزی و تنوع محصولات آن به‌ویژه گندم، گیاهان دارویی، پنبه، دانه‌های روغنی، محصولات باغی، دام و طیور و نوغان‌داری؛
- وجود توان توسعه صنایع تبدیلی بسته‌بندی بخش کشاورزی؛
- بزرگترین مرکز استحصال خاویار و صید ماهیان خاویاری کشور؛
- برخورداری از اکوسیستم‌های خلیج گرگان، تالاب‌های بین‌المللی و پارک ملی گلستان؛
- امکان استفاده از ظرفیت‌های آب و خاک برای توسعه آبی‌پروری؛
- امکان توسعه فعالیت‌های بازرگانی، فرهنگی، هنری و ورزشی با کشورهای آسیای میانه؛
- برخورداری از مراتع اراضی مستعد حاصلخیز جنگل‌های صنعتی، تجاری و زراعت چوب؛
- برخورداری از مراکز عمده تحقیقاتی تخصصی علوم کشاورزی؛
- مرکز پرورش تولید نژادهای اصیل اسب و توان صادرات آنها؛
- برخورداری از تنوع اقلیمی و قابلیت‌های برجسته متعدد طبیعی گردشگری (جلگه، دشت، کوهستان، دریا، سواحل و...) نظیر پارک ملی گلستان، جزیره آشوراده، تالاب‌های بین‌المللی، آبشارها، پارک‌های جنگلی، منطقه جهان‌نما و مرکزیت ورزش‌های سوارکاری و کبده در کشور؛
- برخورداری از آثار تاریخی، فرهنگی و مذهبی نظیر میل تاریخی گنبد، دیوار دفاعی گرگان، امام‌زاده یحیی ابن زید، زیارتگاه خالد نبی و وجود مفاخر فرهنگی همچون: میرداماد، میرفندرسکی، حکیم سیداسماعیل جرجانی، فخرالدین اسعد گرگانی و مختوم‌قلی فراغی؛
- وجود ذخایر فراوان معدنی نظیر زغالسنگ آزادشهر، رامیان و مینودشت، سنگ آهک کلاله، مارن چناران و صدف کوهی گنبد و کلاله؛
- وجود سنت دیرپای بافت فرش، صنایع دستی ترکمن، گلیم، جاجیم و ابریش‌مبافی در سطح روستاهای استان؛
- توان تبادل انرژی با کشورهای آسیای میانه، برخورداری از شبکه‌های حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی و دریایی و هوایی؛
- امکان توسعه بهره‌برداری از منابع آب (سطحی و زیرزمینی)؛
- وجود زمینه‌های مساعد علمی و فنی و حرفه‌ای در بخش‌های دولتی و غیردولتی در سطوح مختلف آموزشی (عالی و متوسطه) و نوع ارائه (رسمی و غیررسمی)؛
- وجود زمینه‌های مساعد آموزش عالی علوم اسلامی برای کشورهای اسلامی آسیای میانه؛

- وجود زمینه‌های مساعد مشارکت گسترده مردمی در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی در چارچوب نهادهای مدنی و NGO به‌ویژه جوانان و بانوان؛
- وجود تنوع قومی، مذهبی و فرهنگی؛
- امکان احداث صنایع پتروشیمی و صنایع وابسته به گاز به لحاظ عبور خط لوله سراسری گاز (سرخس، نکا، آستارا و خط لوله کشور ترکمنستان)؛
- وجود زمینه‌های قانونی برای توسعه ورزش، نگرش مثبت جامعه به فعالیتهای ورزشی، گرایش بخش خصوصی و تشکل‌های داوطلب غیردولتی به سرمایه‌گذاری و خدمات‌رسانی در توسعه ورزش.

۸-۴- تنگناها و محدودیتهای توسعه استان گلستان

- توسعه‌نیافتگی بخش صنعت در همه زمینه‌ها به‌ویژه کمبود صنایع تبدیلی تکمیلی کشاورزی؛
- کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های مهار و ذخیره آب‌های سطحی و پایین بودن راندمان آبیاری؛
- کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های گردشگری؛
- غالب بودن شیوه سنتی تولید کشاورزی و دام و طیور در سطح استان؛
- بالا بودن ضریب وقوع بلایای طبیعی از جمله سیل، رانش زمین، بالا آمدن آب دریا، زلزله، آتش‌سوزی جنگل‌ها و خشکسالی؛
- پایین بودن شاخص‌های توسعه انسانی استان؛
- توسعه‌نیافتگی بخش بزرگی از استان در نواحی شمالی و پراکندگی و کم‌جمعیت بودن نقاط روستایی آن؛
- محدودیتهای طبیعی (اقلیم خشک، خاک شور قلیایی و کمبود فزاینده منابع آب) در بخش شمالی استان؛
- افزایش سرعت تفکیک اراضی کشاورزی در سال‌های اخیر؛
- حساس بودن شرایط زیست‌محیطی استان و خطر گسترش نواحی نیمه‌بیابانی و بیابانی؛
- افزایش هزینه‌های خدمات عمومی دولت در پی توسعه و تبدیل بی‌رویه سازمان‌های زراعی به روستاهای کم-جمعیت و پراکنده؛
- کمبود زیربنایها و زیرساخت‌های متناسب با توسعه استان به‌ویژه در بخش‌های شبکه حمل‌ونقل (زمینی، هوایی و دریایی)، جمع‌آوری و دفن زباله آب شرب سالم روستایی استان؛
- وابستگی شدید منابع مالی بخش ورزش به درآمدهای عمومی.

۹-۴- مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر در توسعه استان گلستان

- ارتقای مدیریت استانی با استفاده از مراکز دانشگاهی و دانش بنیان؛
- ایمن‌سازی فیزیکی و روانی تمامی استان جهت اجرای راحت‌تر برنامه‌های توسعه؛
- نظارت مستمر بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی و هماهنگ نمودن آنها؛

- هماهنگ نمودن برنامه‌های استان مبتنی بر آمایش سرزمین؛
- تهیه و اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل؛
- کشف و حمایت از نخبگان استان و استفاده از دانش مراکز علمی و دانشگاهی؛
- مدیریت اعتماد بین مردم و مسئولین برای افزایش سرمایه اجتماعی و همبستگی؛
- حمایت از صادرات و توسعه شاخص‌های محیط کسب‌وکار و کاهش هزینه مبادله.

۱۰-۴- مزیت‌های اقتصادی استان در بخش‌های اقتصادی و معرفی ظرفیت‌های سرمایه-

گذاری هر بخش

مزیت‌های استان گلستان با در نظر گرفتن شرایط و اوضاع اقلیمی و جغرافیایی در ۳ بخش صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات به شرح زیر می‌باشد:

۱-۱۰-۴- صنعت و معدن

۱. ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی نظیر صنایع مواد غذایی با عنایت به تولیدات بالای کشاورزی در این استان: صنایع تبدیلی کشاورزی مانند واحدهای ساخت رب گوجه فرنگی، آبلیمو و... امکان ایجاد ارزش افزوده بالا و کارآفرینی بیشتر را خواهد داشت.
۲. مزیت در وجود مواد معدنی استخراجی شامل: ذغال سنگ، صدف کوهی، سنگ لاشه آهنی و سنگ نسوز و پتانسیل ایجاد واحدهای صنعتی وابسته به آن.
۳. مزیت نسبی در ایجاد صنایع تبدیلی، تکمیلی، بسته‌بندی و وابسته به کشاورزی و دامداری: ایجاد واحدهای خدماتی کشاورزی به منظور پیشرفته‌تر نمودن روند زراعت و باغداری می‌تواند موجب سودآوری و تولید بالاتر محصولات گردد.
۴. مزیت نسبی در تولید قالی و قالیچه، نمد، پستی و گلیم: صنایع دستی علاوه بر کارآفرینی برای بومیان علی‌الخصوص بانوان خانه‌دار، بازار داخلی و خارجی پرترفدار را به همراه خواهد داشت.
۵. مزیت در ایجاد واحدهای صنایع تبدیلی وابسته به شیلات و آبی‌پروری: ایجاد واحدهای تبدیلی صنعت آبزیان مانند کنسروسازی ماهی، ماهیان منجمد و وکیوم و... جهت عرضه در بازارهای داخلی یا کشورهای همسایه شمالی امکان‌پذیر می‌باشد.

۲-۱۰-۴- کشاورزی

۱. مزیت در کشاورزی به عنوان محور اصلی توسعه استان در زیر بخش زراعت با محصولاتی نظیر: دانه‌های روغنی، توتون، پنبه، گندم، ذرت و در باغداری با محصولاتی نظیر زیتون.
۲. مزیت نسبی در شیلات در بخش گمیشان و آبی‌پروری در سایر بخش‌های محروم استان: به دلیل وجود رودهای پر آب و مجاورت دریای خزر امکان ایجاد استخرهای پرورش ماهیان سردآبی مانند قزل‌آلا و همچنین پرورش آبزیانی که به سرمایه خرد و روستایی نیاز دارند، امکان‌پذیر است.

۳. مزیت نسبی در دامداری و دامپروری: برخورداری از خاک حاصل خیز، امکان کشت علوفه مناسب را فراهم آورده است که می‌تواند در پرورش دام‌های مناسب برای محیط این استان، سود آوری چند برابری داشته باشد.
۴. مزیت در توسعه و کشت گلخانه‌ای: امروزه کشاورزی در مناطق گوناگون آب‌وهوایی به صورت صنعتی و علمی در حال گسترش است تا گونه‌های بهتر را در شرایطی مطلوب‌تر پرورش یابد.
۵. مزیت نسبی در پرورش کرم ابریشم، نوغانداری و صنایع نوغانداری: پرورش کرم ابریشم توسط واحدهای کوچک خانگی امکان‌پذیر است و پیشنهادی برای بانوان خانه‌دار چه در محیط روستا و حتی شهری می‌باشد.

۳-۱۰-۴- خدمات

۱. وجود پتانسیل و مزیت نسبی در ارائه خدمات مرزی و حمل‌ونقل جاده‌ای با کشور ترکمنستان: ارائه خدمات رفاهی، اقامتی و تفریحی به بازرگانان و وابستگان صنعت بازرگانی و حمل‌ونقل مانند ایجاد سوئیت‌های خانگی، رستوران و... می‌تواند سودآور باشد.
۲. مزیت نسبی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری با وجود جاذبه‌های طبیعی و توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز گردشگری: طبیعت زیبای این استان، مجاورت دریا، دارا بودن مراکز تاریخی، زندگی عشایری و... از جاذبه‌های این استان برای رونق صنعت گردشگری می‌باشد.

۱۱-۴- اولویت سرمایه‌گذاری صنعتی در بخش صنایع کوچک تبدیلی در استان

۱. بسته‌بندی و فرآوری تخم مرغ (پودر، مایع پاستوریزه و...);
۲. کشتارگاه صنعتی دام و طیور؛
۳. بسته‌بندی، انجماد و فرآوری آبزیان؛
۴. قطعه‌بندی، بسته‌بندی و انجماد گوشت قرمز و مرغ؛
۵. پروتئین دامی از سویا؛
۶. بسته‌بندی و انجماد پای مرغ؛
۷. خشک کردن و بسته‌بندی پر مرغ و ماکیان؛
۸. بسته‌بندی عسل؛
۹. خوراک آماده آبزیان و حیوانات اهلی؛
۱۰. درجه‌بندی، بسته‌بندی و فرآوری انواع میوه، سبزی، صیفی و محصولات گلخانه‌ای؛
۱۱. احداث سردخانه کنترل اتمسفریک C.A و زیر صفر؛
۱۲. تولید پکتین از میوه‌جات؛
۱۳. تولید فرآورده‌های جدید از برنج؛
۱۴. بسته‌بندی و فرآوری گیاهان دارویی؛
۱۵. پودر و پوره سیب‌زمینی و گوجه فرنگی؛
۱۶. بسته‌بندی ذرت تر و یونجه خشک؛
۱۷. درجه‌بندی و بسته‌بندی حبوبات؛

۱۸. سردخانه محصولات کشاورزی؛
 ۱۹. اسانس و عرقیات گیاهی؛
 ۲۰. درجه‌بندی و بسته‌بندی و فرآوری سیب‌زمینی؛
 ۲۱. در خصوص کود زیستی (بیولوژیک) استعمال و هماهنگی با دفتر امور صنایع کشاورزی ضروری می‌باشد؛
 ۲۲. در خصوص کودهای آلی (بجز ورمی کمپوست) بر اساس نیاز استان و با در نظر گرفتن واحدهای در دست احداث و میزان مواد اولیه در استان جزء اولویت‌ها است؛
 ۲۳. طرح‌های صنایع تبدیلی در مناطق ویژه اقتصادی با تاکید بر صادرات (در صورت فعال بودن منطقه ویژه انزلی)؛
 ۲۴. طرح‌های صنایع تبدیلی در شهرستان‌هایی که بیش از ۶۰٪ پیشرفت فیزیکی دارند؛
 ۲۵. توسعه و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعت طیور با هماهنگی کارگروه زنجیره مذکور.
- جدول ۵-۴- تخصص‌های اصلی مناطق و شهرستان‌های استان گلستان

نام شهرستان	عملکرد فضایی موجود	عملکرد فضایی آتی
آزادشهر	باغداری، دامداری، زنبورداری، معدنی	ناحیه بهره‌برداری معدنی، بارانداز، سیلو، قطب فرآوری صنایع چوب
آق‌قلا	زراعی، مرغداری، صنعتی	ناحیه بهره‌برداری معدنی، شهرک صنعتی هزار هکتاری اترک، مجتمع نورد فولاد
بندر ترکمن	زراعی، صنعتی، صنایع دستی	نمایشگاه دائمی فرش، ایجاد شهرک صنعتی تولید صنایع فولاد، مجتمع پتروشیمی اترک گلستان، گردشگری
بندرگز	زراعی، مرغداری، باغداری	قطب فرهنگی، بارانداز، قطب بین‌المللی گردشگری
رامیان	زراعی، زنبورداری، معدنی	ناحیه بهره‌برداری معدنی، بارانداز، سیلو، گردشگری
کردکوی	زراعی، باغداری، مزغداری، زنبورداری	قطب فرهنگی، مرکزیت خدمات درمانی برتر، خدمات برتر آموزشی، سیلو، گردشگری
کلاله	باغداری، معدنی	ناحیه بهره‌برداری معدنی، شهرک صنعتی صنایع مبتنی بر دام
گرگان	زراعی، باغداری، مزغداری، زنبورداری، صنعتی، بازرگانی	قطب فرهنگی، مرکزیت آرشیو منابع و مأخذ علمی، مرکز ارتباطات رسانه‌ای بین‌المللی، مرکزیت توسعه آموزش‌های فنی، مرکزیت بانک‌های اطلاعاتی، مرکزیت خدمات درمانی برتر، خدمات برتر آموزشی، گمرک مرکزی، بارانداز، سیلو، فروشگاه زنجیره‌ای، نمایشگاه بین‌المللی، بورس رسمی و بورس کشاورزی، فرودگاه بین‌المللی گرگان، مرکز انشعاب راه آهن داخلی استان، گردشگری
گنبد کاووس	زراعت، باغداری، دامداری، صنعتی، معدنی، بازرگانی	قطب فرهنگی، مرکزیت توسعه آموزش‌های فنی، مرکزیت خدمات درمانی و آموزشی برتر، ناحیه بهره‌برداری معدنی، گمرک و بازارچه مرزی، فروشگاه زنجیره‌ای، مجتمع خدمات بازرگانی، مجتمع پزشکی، سوارکاری گنبد، گردشگری
گمیشان	معدنی، بازرگانی	ناحیه بهره‌برداری معدنی، منطقه ویژه تخصصی، پالایشگاه گاز و نفت، تأسیسات بندری، گمرک ساحلی، بارانداز، سایت قابی‌رانی، تالاب بین‌المللی گمیشان
علی‌آباد	زراعی، دامداری	قطب فرهنگی، خدمات برتر آموزشی، گردشگری
مینودشت	دامداری، زنبورداری، معدنی	مرکز خدمات درمانی برتر، ناحیه بهره‌برداری معدنی، بارانداز
گالیکش	دامداری، زنبورداری، معدنی، گردشگری	ناحیه بهره‌برداری معدنی، گردشگری، دامداری، زنبورداری
مراوه تپه	باغداری، دامداری	قطب فرهنگی، باغداری، ناحیه بهره‌برداری معدنی، بازارچه مرزی

فصل پنجم

شناسایی مهم‌ترین روندهای آینده استان
و تحولات پیش‌نگر با بکارگیری روش
دلفی فازی و تعیین اولویت‌های سرمایه-
گذاری

۱-۵- مقدمه

مطالعه و شناخت محیط و تجزیه و تحلیل و ارزیابی مجموعه عوامل محیطی از مهمترین گام‌های تدوین استراتژی است که این محیط از درون یا بیرون سازمان بر فرایند کار و فعالیت‌های سازمان و طرح‌ها و تصمیمات آن تأثیر می‌گذارند. اهمیت نقش و تأثیر این گونه مطالعات در فرایند مدیریت استراتژیک و طراحی و تدوین استراتژی‌ها به اندازه‌ای است که اغلب محققین و دانشمندان سازمانی، مدیریت استراتژیک را معادل و مساوی مدیریت محیط دانسته و آن را اساساً پاسخی به چالش‌ها و تلاطم‌های محیطی می‌دانند.

در ادبیات مدیریت استراتژیک به مدیران توصیه می‌شود که خود را برای روبرو شدن با چالش‌های جدید، متنوع و پیچیده محیط و غافلگیری‌های احتمالی در آینده آماده نمایند و به آنان آموزش داده می‌شود که هر سازمانی با مسائل و مشکلات گوناگون و دائمی مواجه است که ماهیت و صورت این مسائل در گذشته، حال و آینده با یکدیگر متفاوتند. از این آموزه می‌توان دو پیام مهم را استنتاج کرد: اولاً این که برنامه ریزی برای آینده را نمی‌توان صرفاً بر تجربیات موفق گذشته استوار کرد زیرا تغییر محیط امری پویا است و چنین اتکایی به موفقیت‌های گذشته می‌تواند مخاطره‌آمیز باشد و موفقیت امروز نمی‌تواند موفقیت فردا را تضمین کند (دیوید، ۱۳۸۳: ۲۷) ثانیاً هیچ نسخه واحدی برای حصول موفقیت در آینده وجود ندارد که با شرایط همه سازمان‌ها قابل انطباق باشد. از بخش زیادی از پویایی محیط و تغییر ماهیت عوامل ناشی از روابط سیستمی پدیده‌ها با همدیگر و تغییرات مداوم در مجموعه‌ای از عناصر پیچیده است. در همین راستا نظریه سیستمی بر این تفکر است که باید سازمان را به منزله یک کل نظام یافته در نظر گرفت که از تعدادی خرده سیستم تشکیل شده که ضمن فعالیت در یک فرآیند مستمر "تبدیل منابع ورودی به محصولات خروجی"، با محیط خود در تعامل است. بنابراین نگرش، حفظ ارتباط با محیط خارجی برای سازمان به عنوان یک "سیستم باز" اهمیت حیاتی دارد. (رضائیان، ۱۳۸۰، ص ۶۳) در تفکر سیستمی مسائل و مشکلات درون سازمانی از راه برقراری ارتباط و تعامل با متغیرهای بیرون سازمانی به منظور وصول به نقطه تعادل بررسی می‌شوند. به طور کلی محیط سازمان‌ها به دو طبقه اصلی، دسته بندی می‌شوند:

محیط داخلی شامل:

ساختار سازمانی، فرهنگ سازمانی، سیستم‌های سازمانی، واحدهای سازمانی، تکنولوژی سازمانی، هدف‌ها، برنامه‌ها، استراتژی‌ها و منابع سازمانی است.

محیط خارجی:

۱- محیط نزدیک (عملیاتی): شامل عرضه کنندگان، مشتریان، سهامداران، رقبا، همکاران و تأمین کنندگان است. محیط خرد یک شرکت به صنعتی و حوزه تخصصی که در آن فعالیت دارد مربوط می‌شود. در این تحلیل مسائل مرتبط با تجارت جهانی گرچه خارج محدوده فضایی و قلمرو کشور هم باشند به دلیل ارتباط و تأثیر بسیار نزدیک بر عملکرد مناطق آزاد که رسالت آنها تسهیل تجارت و افزایش صادرات است، می‌تواند در قلمرو محیط خارجی و نزدیک سازمان قرار گیرد.

محیط دور (کلان):

شامل نیروهای اقتصادی، اجتماعی فرهنگی، سیاسی، حقوقی تکنولوژیکی، جمعیتی و اقلیمی- اما محیط کلان به محیطی گفته می‌شود که تمامی کسب و کارها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تغییرات در محیط کلان تدریجی تر اما پرقدرت تر هستند.

درخصوص آینده سرمایه گذاری و تجارت، عدم قطعیت سیاست‌های جهانی و حمایت‌گرایی کشورها (محافظت از صنایع داخلی یک کشور در برابر رقابت خارجی با اعمال مالیات بر واردات) در حال افزایش است و پیچیدگی حاکم بر سیستم سیاست‌گذاری، تجارت و سرمایه‌گذاری در تجارتو سرمایه گذاری را به چالش می‌کشد. یکی از جنبه‌های مهم که بر عدم قطعیت این بخش می‌افزاید، عدم قطعیت سیاست تجاری (TPU)^۱ است که به منبع بی‌ثباتی اقتصادی تبدیل شده است. عدم قطعیت سیاست تجاری توسط عوامل متعددی مانند اختلافات تجاری، نوسانات تعرفه کشورها بر واردات و... تحت تأثیر قرار می‌گیرد که منجر به کاهش سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی می‌شود.

در این طرح پس از شناسایی مزیت ها و فرصت های سرمایه گذاری استان گلستان بر اساس داده ها و اطلاعات اماری موجود و بررسی اسناد بالادستی مرتبط، از روش های آینده پژوهانه برای شناسایی ظرفیت های آینده، اولویت های پیشنهادی برای آینده سرمایه گذاری و شناسایی کلان روندهای محیط کلان و دور استان که بر سرمایه گذاری اثر می‌گذارد از ترکیبی از روش ها مصاحبه، پویش محیط و دلفی استفاده شده است. در ادامه توضیحات مرتبط با هر روش به صورت خلاصه ارائه شده و در بخش بعدی نتایج ارائه خواهد شد.

جدول ۱-۵- روش‌های آینده پژوهی به کار رفته در شناسایی: پیشران‌ها، مزیت‌ها و ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری آینده

ردیف	عنوان روش	نحوه‌ی اجرا و مشارکت کنندگان	ورودی	خروجی
۱	مصاحبه- نیمه ساختار یافته	مصاحبه با ۵۰ نفر از خبرگان استان به صورت حضوری و تلفنی	نتایج تحلیل محتوا و تحلیل داده های آماری	شناسایی فهرست اولیه ظرفیت های سرمایه گذاری و مزیت های رقابتی
۲	پویش محیط □□□□	پویش رسانه ای و بررسی اخبار و فضای مجازی+سایت نهادها و ادارات مرتبط در استان(۲۰ سایت و رسانه محلی مرتبط) شناسایی و دسته بندی عوامل اقتصادی، زیست محیطی، فناوریانه، اجتماعی-فرهنگی و سیاسی	نتایج مصاحبه، تحلیل محتوا و بررسی رسانه ها و شبکه های مجازی	تحلیل محیط دور و شناسایی کلان روندها و پیشرانهای اثرگذار بر آینده استان
۳	دلفی آنی(□□□)	اجرای دلفی آنلاین با قابلیت دلفی آنی(مشاهده پاسخ دیگران به صورت آنی و مکان اصلاح و تغییر اولویت ها) با مشارکت ۶۷ نفر از خبرگان، متخصصین و مدیران	نتایج پویش محیط، مصاحبه و تحلل محتوا فهرست اولیه مزیتها، ظرفیت ها و کلان روندها و پیشرانهای اثرگذار بر آینده سرمایه گذاری	-اولویت بندی ظرفیت ها و مزیت های سرمایه گذاری -سنجش اهمیت و عدم قطعیت پیشرانهای آینده

ماخذ: مطالعات طرح

^۱Trade policy uncertainty (TPU)

۲-۵- پویش محیط

تغییرات در محیط دور و پیرامون سازمان‌های دولتی و غیردولتی می‌تواند موجب ایجاد فرصت‌های بزرگ یا بروز تهدیداتی جدی شود. پویش محیطی روشی رایج در مطالعات آینده‌پژوهی است که به منظور شناسایی تحولات پیرامونی و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر مأموریت‌ها، فعالیت‌ها، عملکرد و موفقیت یا عدم موفقیت سازمان به کار می‌رود. بنابراین دیده‌بانی و پویش محیط؛ از جمله اقدامات مقدماتی و البته کلیدی در هر فرآیند استراتژیک و آینده‌پژوهانه است (کوثری و مولایی، ۱۳۹۷: ۸۴). همه آینده‌پژوهان، پویش محیط انجام می‌دهند و تفاوت در این است که برخی ممکن است نظام یافته تر و ساختار یافته تر این کار را انجام دهند (Gordon and Glem, 2012:1). پویش محیط، فرآیندی مبتنی بر ارتباط و جست‌وجوی اطلاعاتی درباره روابط و اتفاقات پیرامون و کسب دانش و آگاهی از پدیده‌های مؤثر بر آینده است (میرشاه ولایتی و نظری زاده، ۱۳۹۰: ۱۹-۱۸).

برای دیده‌بانی و پویش محیط چارچوب‌های متفاوتی ارائه شده که در مطالعات و اقدامات سطوح مختلف اعم از شرکتی، نهادی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی به کار گرفته می‌شوند. این چارچوب‌ها و مدل‌ها در طبقه‌بندی روندها و موضوعات به ما کمک می‌کنند تا بتوانیم درباره آن‌ها تفکر نظام‌مند داشته باشیم (مولایی و طالبیان، ۱۳۹۵: ۱۶۱). چارچوب‌ها و مدل‌ها از طریق طبقه‌بندی روندها و موضوعات امکان شناخت موضوعی و کل‌نگرانه محیط را به صورت توأمان فراهم می‌کنند؛ از جمله این چارچوب‌ها «STEPP» است که از حروف اولیه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فناورانه و زیست‌محیطی تشکیل شده و مبتنی بر دسته‌بندی عوامل در این پنج حوزه است. این چارچوب که در حوزه مدیریت استراتژیک توسعه پیدا کرده در حوزه‌های مختلف استفاده می‌شود. در مطالعات آینده‌پژوهانه عوامل برحسب دوری یا نزدیکی با موضوع اصلی معمولاً در قالب چند سطح از محیط تعریف می‌شوند. تقسیم محیط به محیط دور، میانه و نزدیک یکی از این دسته‌بندی‌هاست (به‌عنوان نمونه ن. ک. Terbeck, 2014:30). پویش محیط از چهار گام یا مرحله اصلی تشکیل شده است. در گام اول، حیطة و عمق پویش محیطی مشخص می‌گردد. تعیین حیطة و عمق پویش محیطی با مراجعه به دو عامل، مراجعه به امر واقع و مراجعه به خبرگان قابل پاسخگویی است. در گام دوم، منابع دانشی و ابزارهای بهره‌برداری کشف و خلق می‌شوند. این گام، به‌مثابه پاشنه آشیل پویش محیطی است و بزرگ‌ترین مشکل آینده‌پژوهی نیز همین نکته است که گاهی به دلیل گستردگی موضوع پویش، راه‌اندازی یک سیستم اجتماعی-تکنیکی ضرورت خواهد یافت. در گام سوم، از منابع دانشی بهره‌برداری می‌شود. پس از شناسایی و خلق منابع دانشی، بهره‌برداری از آن‌ها با استفاده از ابزارهای مختلف امکان‌پذیر می‌شود. و درنهایت در گام چهارم، داده‌ها مورد تحلیل قرار گرفته و مدیریت مبانی شناختی-هنجاری صورت می‌پذیرد در این مرحله، دغدغه اصلی پویشگر، مدیریت مبانی شناختی-هنجاری خواهد بود (عطاللهی و دیگران، ۱۳۹۵: ۸).

۵-۳-۵- دلفی آنی (RTD) - Real-Time Delphi

روش دلفی، در تحقیقات مربوط به برنامه‌ریزی، روشی نوین محسوب می‌شود. روش دلفی، از یک سری تحقیقاتی که موسسه رند^۸ در دهه ۱۹۵۰ انجام داد، آغاز شد. هدف، طراحی روشی برای دستیابی به قابل‌اتکاترین نظر توافقی گروهی، از متخصصین بود. دلفی روشی برای ساختاردهی یک فرایند ارتباطات گروهی است. محققین دلفی اساساً در مواردی از این روش استفاده می‌کنند که اطلاعات قضاوتی لازم است؛ و معمولاً از یک سری پرسشنامه استفاده می‌شود که به همراه بازخورد کنترل شده نظرات، توزیع می‌شود. مزیت اصلی این رویکرد آن است که از روبرو شدن مستقیم متخصصین با یکدیگر، اجتناب می‌کند. همچنین ابزاری برای حل مسئله از طریق خبرگان است که برای گونه‌های خاصی از مسائل و اهداف، کاربرد دارد. یکی از این اهداف، رتبه‌بندی و وزن‌دهی است که برای دستیابی به توافق گروهی درباره اهمیت نسبی شاخص‌ها و معیارهاست. برای کاربرد روش دلفی دو نوع را می‌توان متصور شد؛ نوع اول کاربردهای دلفی اکثراً در پیش‌بینی محض از قبیل پیش‌بینی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت بوده است. اما نوع دومی، شکلی مفهومی و چارچوبی را ارائه نمود که معمولاً شامل یک فرایند دو مرحله‌ای است؛ که با شناسایی و تشریح مجموعه‌ای از مفاهیم آغاز شده، با طبقه‌بندی و رده‌بندی ادامه می‌یابد.

۱-۳-۵- شرایط کاربرد

مهم‌ترین شرایط مورد نیاز برای کاربرد دلفی نیاز به قضاوت متخصصان و نظرات گروه وسیع، توافق گروهی در دستیابی به نتایج، وجود مشکل پیچیده، بزرگ و بین‌رشته‌ای و عدم توافق یا ناکامل بودن دانش، در دسترس بودن متخصصین با تجربه و متخصص، از نظر جغرافیایی پراکنده، لزوم گمنامی در جمع‌آوری داده‌ها، عدم محدودیت زمانی و عدم وجود روش هزینه-اثربخش دیگری است (Powell, 2003: 376; Landeta, 2006: 467; Beretta, McKenna, 1994: 1221; ۷۹: ۱۹۹۶).

۲-۳-۵- شرکت‌کنندگان دلفی

افرادی که در گروه دلفی عضو می‌شوند، افرادی هستند که به‌منظور تسهیم تفکر در پروژه انتخاب می‌شوند. شرکت‌کنندگان دلفی متخصصین یا خبرگان^۹ یا پانلیست‌ها می‌باشند (Powell, 2003: 377). آن‌ها به چهار خصوصیت دانش و تجربه در موضوع، تمایل، زمان کافی برای شرکت و مهارت‌های ارتباطی مؤثر نیاز دارند (Langlands et al., 2008: 158; Bramwell & Hykawy, 1999: 47). و پارامترهای کلیدی مطالعه نیز صلاحیت پانلیست‌ها، اندازه پانل و روش انتخاب آن‌ها است (Powell, 2003: 378).

^۸ RAND

^۹ Experts

۳-۳-۵- گمنامی شرکت‌کنندگان

در دلفی، اطلاعات بدون تماس فیزیکی منتقل می‌شود و شرکت‌کنندگان، سایر افراد درگیر در مطالعه را نمی‌شناسند و یا حداقل پاسخ‌های آن‌ها گمنام است (Windle, 2004: 47). گمنامی به هر عضو پانل فرصت برابر می‌دهد تا نظرات خود را بیان کرده و ایده‌ها را بدون فشار روانی و شناسایی به‌وسیله سایر اعضا ارائه کنند، که تسهیل‌کننده حقیقت‌گویی بوده و موجب کسب بینش کافی در تحقیق می‌شود (Turoff & Linstone, 2008; Ali, 2005: ۷۱۹). در مواردی ممکن است افراد همدیگر را بشناسند اما در هر صورت، به پاسخ‌های یکدیگر به‌طور مشخص دسترسی ندارند (Landeta, 2006: 481).

۴-۳-۵- تعداد متخصصین

هیچ قانون قوی و صریحی در مورد نحوه انتخاب و تعداد متخصصین وجود ندارد و تعداد آن‌ها وابسته به فاکتورهای همگن یا ناهمگن بودن نمونه، هدف دلفی یا وسعت مشکل، کیفیت تصمیم، توانایی تیم تحقیق در اداره مطالعه، اعتبار داخلی و خارجی، زمان جمع‌آوری داده‌ها و منابع در دسترس، دامنه مسئله و پذیرش پاسخ است (Powell, 2003: 62; Cornick, 2006: 279; Manca et.al, 2007: 469; Landeta, 2006: ۳۷۸). تعداد شرکت‌کنندگان معمولاً کمتر از ۵۰ نفر و اکثراً ۱۵ تا ۲۰ نفر هست. هرچند در مقالات، ۱۰ نفر تا بیشتر از ۲۰۰۰ نفر را نیز گزارش نموده‌اند. اما در گروه‌های همگن، حضور ۱۰ نفر کافی است (Windle, 2004: 46). بعضی محققین متذکر می‌شوند معمولاً ۳۰ نفر برای ارائه اطلاعات کافی است و با افزایش آن‌ها پاسخ‌ها تکراری شده و اطلاعات جدیدی اضافه نمی‌شود. اما بعضی دیگر می‌نویسند شواهد تجربی کمی در مورد اثر تعداد شرکت‌کنندگان بر اعتبار و اعتماد فرایند اجماع در دسترس است (فتوحی و اجارگاه، ۱۳۸۳: ۵۳; Powell, 2003: 379). در این طرح از نظرات ۶۷ نفر از نظرات خبرگان و متخصصین استان گلستان برای انجام دلفی آنی استفاده شد.

دلفی آنی (RTD) تکنیک نسبتاً جدیدی است که اصل آن برگرفته از روش دلفی است. دلفی سنتی نیاز به چند دور تکرار پرسش‌نامه برای رسیدن به اجماع بین نخبگان داشت و زمان‌بر بودن آن یکی از اصلی‌ترین مشکلات این روش بود. مهم‌ترین مزیت RTD بدون تکرار بودن آن است. به این معنی که نیازی به تکرار حتمی دور دوم نیست. مشارکت‌کنندگان به‌صورت آنلاین و بلادرنگ (real time) نتایج پاسخ‌های سایر اعضا را می‌بینند و با توجه به نظرات آن‌ها نظر خود را اعمال و اصلاح می‌نمایند. هر زمان که پاسخ‌دهنده بخواهد نظر خود را تغییر دهد می‌تواند پرسش‌نامه را مجدداً بازنگری کرده و نظرات خود را اصلاح کند. در طرح پیش روی از سامانه دیجی سروی برای انجام دلفی آنی استفاده شده است. مزیت این سامانه امکان اجرای دلفی آنی به دو شکل (مشاهده نظرات دیگران و اصلاح نظرات یا

^۲<https://www.digisurvey.net/>

تجدید نظر و پاسخ دهی مجدد به پرسشنامه پس از مشاهده نتایج کلی است). سامانه همچنین امکان ارائه توضیحات و بیان دلایل توافق و مخالفت با انتخاب گزینه‌ها را به صورت آنی و فوری فراهم می‌کند.

لینک پرسشنامه: <https://www.digisurvey.net/u/buFTZ1423/6t5nx>

برای انجام دلفی آنی لینک پرسشنامه در اختیار تعدادی از خبرگان شناسایی شده قرار گرفته و از آنها در خواست شد به صورت گلوله برفی لینک را به افراد صاحب نظر در خصوص سرمایه گذار استان گلستان قرار دهند، همچنین لینک پرسشنامه در گروه‌های خبرگانی شبکه‌های مجازی مرتبط با توسعه استان گلستان درج شده و از خبرگان در خواست شد به آن پاسخ دهند.

۴-۵- دلفی فازی

روش دلفی فازی شباهت زیادی به روش دلفی کلاسیک دارد و تنها تفاوت آن در فازی سازی جواب پاسخگویان است که این امر موجب می‌شود متغیرها به صورت کیفی تعریف شوند و این موضوع مزیت روش فازی نسبت به روش کلاسیک است. در روش فازی متغیرهای کیفی معمولاً به صورت اعداد فازی مثلثی و یا ذوزنقه‌ای تعریف می‌شوند. فرض کنید اعداد قطعی به صورت اعداد فازی ذوزنقه‌ای مانند زیر تعریف شده باشد:

$$A^{(i)} = (a_{\gamma}^{(i)}, a_{\alpha}^{(i)}, a_{\beta}^{(i)}, a_{\delta}^{(i)}) \quad , \quad i = 1, 2, \dots, n$$

در این روش، میانگین نظرات در پرسشنامه اول و پرسشنامه دوم محاسبه می‌شود.

$$A_m = (a_{m1}, a_{m2}, a_{m3}, a_{m4}) = \left(\frac{1}{n} \sum a_{\gamma}^{(i)}, \frac{1}{n} \sum a_{\alpha}^{(i)}, \frac{1}{n} \sum a_{\beta}^{(i)}, \frac{1}{n} \sum a_{\delta}^{(i)} \right)$$

در این روابط A_i بیانگر دیدگاه خبره i ام و A_m بیانگر میانگین دیدگاه‌های خبرگان است و سپس میانگین نظرات خبرگان در هر دو پرسشنامه از هم کم می‌شود.

$$\begin{aligned} & (a_{m1} - a_{\gamma}^{(i)}, a_{m2} - a_{\alpha}^{(i)}, a_{m3} - a_{\beta}^{(i)}, a_{m4} - a_{\delta}^{(i)}) \\ & = \left(\frac{1}{n} \sum a_{\gamma}^{(i)} - a_{\gamma}^{(i)}, \frac{1}{n} \sum a_{\alpha}^{(i)} - a_{\alpha}^{(i)}, \frac{1}{n} \sum a_{\beta}^{(i)} - a_{\beta}^{(i)}, \frac{1}{n} \sum a_{\delta}^{(i)} - a_{\delta}^{(i)} \right) \end{aligned}$$

$$S(A_{m2}, A_{m1}) = \left| \frac{1}{4} [(a_{m21} + a_{m22} + a_{m23} + a_{m24}) - (a_{m11} + a_{m12} + a_{m13} + a_{m14})] \right|$$

در نهایت اگر اختلاف میانگین نظرات خبرگان در پرسشنامه اول و دوم بزرگتر از ۰,۲ می‌باشد، برای سومین بار فرآیند پرسشگری را تکرار می‌شود و این کار را تا ثابت شدن نظرات خبرگان ادامه می‌یابد.

در پژوهش حاضر با توجه به اینکه از روش دلفی آنی استفاده شده است و در این روش نیازی به تکرار راندهای مختلف نیست (توضیحات بخش قبلی)، محاسبه شاخص اجماع به منظور سنجش میزان توافق مبنا قرار گرفته است.

شاخص اجماع روشی برای اندازه‌گیری میزان همگرایی و همسوی نخبگان در مورد جهت تغییرات، میزان اهمیت و یا سایر مشخصه‌های عوامل مورد بررسی است. این روش با دریافت نظرات خبرگان در مورد عوامل و پیشران‌ها، میزان اجماع آن‌ها

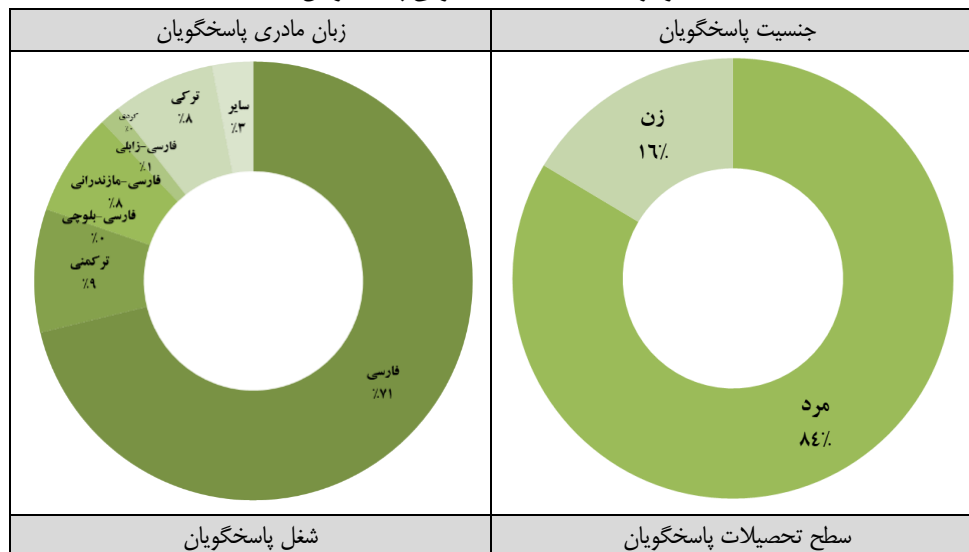
در مورد جهت تغییرات آینده یک پیشران و احتمال وقوع پیش فرض های مختلف پیشران ها را بررسی می کند. نتایج نظرات خبرگان و فراوانی امتیازها در گزینه های مختلف از طریق فرمول شاخص اجماع بررسی می شود که با توجه به تعداد گزینه ها و وضعیت طیف گزینه ها عددی بین ۰ تا $N +$ حاصل می شود که هر چه عدد به صفر نزدیک تر باشد بیانگر عدم اجماع خبرگان و هر چه بیشتر باشد بیانگر عدم اجماع خبرگان است.

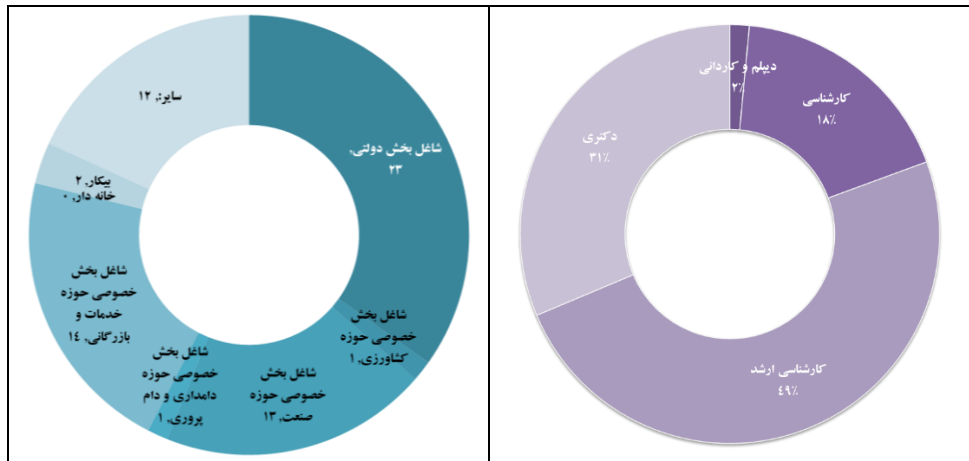
$$\text{شاخص اجماع} = \frac{\{ \text{تعداد پاسخ ها به گزینه الف} * ۲ + \text{تعداد پاسخ ها به گزینه ب} * ۱ + \text{تعداد پاسخ ها به گزینه پ} * ۰ \} + \{ (-۲) * \text{تعداد پاسخ ها به گزینه ت} * ۱ + (-۱) * \text{تعداد پاسخ ها به گزینه ث} * ۰ \}}{\text{تعداد کل پاسخ ها به هریک از گزینه ها}}$$

۱-۴-۵- آمار توصیفی و ویژگی های کلی خبرگان شرکت کننده در دلفی

همانطور که بیان شد در این طرح ۶۷ نفر از خبرگان در دلفی سرمایه گذاری استان گلستان شرکت کرده اند. با توجه به تنوع استان از نظر قومیتی، زبانی و مذهبی، در کنار مشخصات عمومی چون سن، جنس، سطح تحصیلات و ... گویه های مرتبط با زبان و مذهب شرکت کنندگان نیز با حفظ حریم خصوص پاسخگویان، اضافه شده است. در ادامه مشخصات کلی پاسخگویان در قالب نمودار ذکر شده است.

نمودار ۱-۵- مشخصات عمومی پاسخگویان

ماخذ: نتایج مطالعات

۵-۵- مزیت‌های سرمایه گذاری استان گلستان

۵-۵-۱- ویژگی‌ها و مزیت‌های جغرافیایی-اقتصادی استان گلستان

مهم‌ترین ویژگی‌ها و مزیت‌های استان گلستان دسترسی به دریاچه خزر، دارا بودن نقطه مرزی اینچپه برون، مزیت‌های متعدد کشاورزی (زراعت، باغبانی، صید و صیادی، آبی‌پروری، دامداری) و وجود تنوع قومی و مذهبی و آب و هوای متنوع و داشتن تاریخچه غنی و صنایع دستی مطرح، می‌باشد. همچنین قرارگیری در محورهای مواصلاتی پر سفر (منتهدی به خراسان، مازندران و مرز اینچپه برون) و دارا بودن جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری (تاریخی، مذهبی، طبیعی و ورزشی) شرایط مناسبی برای شکل‌گیری اقتصادی مبتنی بر گردشگری در استان ایجاد کرده است.

استان گلستان از دیرباز به عنوان یک استان مبتنی بر کشاورزی شناخته می‌شود. در گذشته این استان را سرزمین طلای سفید (به دلیل کشت و فراوری فراوان پنبه) می‌نامیدند اما به مرور زمان و با تغییرات ساختاری اقتصادی ایجاد شده، کشت پنبه کاهش یافته است به صورتی که اکنون این محصول از محصولات اصلی استان شناخته نمی‌شود. گندم، ذرت، لوبیا، توتون و تنباکو، سویا و کلزا از مهم‌ترین محصولات زراعی و انار، زیتون و میوه‌های هسته‌دار و دانه‌دار از مهم‌ترین محصولات باغی استان می‌باشند. این استان دارای رتبه اول تولید گندم کشور، رتبه ۲ تولید جو کشور و رتبه ۳ تولید سویا کشور می‌باشد. بحران‌های آبی اتفاق افتاده در سال‌های اخیر، کشاورزی استان را با خطرات جدی روبرو کرده است به صورتی که کشت برنج در مناطقی از استان محدود شده است.

استان گلستان علاوه بر نقش بسیار مهمی که در تولید اقلام کشاورزی مورد نیاز کشور و انواع علوفه و فرآورده‌های زراعی قابل مصرف در تغذیه دام دارد، به دلیل وجود اقلیم ویژه، تنوع آب و هوایی و زیست بوم‌های مرتعی متنوع و همچنین استفاده از پس مانده‌های زراعت‌های سالانه، از موقعیت مناسبی برای پرورش انواع دام برخوردار است. فعالیت‌های دامپروری استان عمدتاً شامل پرورش انواع دام و طیور، زنبور عسل و کرم ابریشم می‌باشد. دامداری استان گلستان به دلیل وجود مراتع مناسب، پس از زراعت و باغداری مهم‌ترین فعالیت استان در بخش کشاورزی به حساب می‌آید.

جدول ۲-۵- ظرفیت‌ها و مزیت‌های سرمایه‌گذاری استان گلستان

ظرفیت‌های کلیدی سرمایه‌گذاری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین (از ۰-۵)	اجماع (از ۰-۲)
وجود طبیعت نسبتاً بکر و جذاب برای اکوتوریسم (ظرفیت خاص جنگل و دریا)	۰	۰	۶	۲۴	۳۷	۴.۵	۱.۵
تنوع جغرافیایی و اقلیمی	۰	۰	۶	۳۱	۳۰	۴.۴	۱.۴
موقعیت مرزی و امکان تبدیل به قطب صادرات شمال کشور به آسیای میانه	۱	۰	۷	۲۶	۳۳	۴.۳	۱.۳
دسترسی به دریای خزر و ظرفیت‌های ارتباط دریایی و توسعه شیلات	۰	۲	۱۳	۳۱	۲۱	۴.۱	۱.۱
وجود صنایع تبدیلی کشاورزی و دانش بومی در زمینه صنایع غذایی	۰	۶	۱۱	۲۳	۲۷	۴.۱	۱.۱
تنوع قومی و فرهنگی به عنوان پتانسیل جذب گردشگر	۱	۳	۱۵	۲۲	۲۶	۴.۰	۱.۰
وجود سابقه صنایع دستی و تولیدات بومی خاص استان	۰	۶	۱۰	۳۰	۲۱	۴.۰	۱.۰
نزدیکی نسبی گلستان به خراسان و موقعیت گذرگاهی و قرارگیری در کریدر زیارتی مشهد	۰	۵	۱۶	۲۶	۲۰	۳.۹	۰.۹
بالا بودن نسبت روستائینی و امکان توسعه صنایع و مشاغل خانگی	۱	۸	۱۲	۲۶	۲۰	۳.۸	۰.۸
همجواری با قطب‌های جمعیتی شمال و شرق کشور و دسترسی آسان به بازار داخلی	۱	۵	۱۹	۲۲	۲۰	۳.۸	۰.۸
دسترسی به مدهای مختلف حمل و نقلی (دریایی، هوایی، ریلی)	۰	۵	۲۲	۲۰	۲۰	۳.۸	۰.۸
پتانسیل توسعه صنعتی و ظرفیت توسعه صنایع نوین و سازگار با محیط زیست	۰	۷	۱۹	۲۱	۲۰	۳.۸	۰.۸
وجود پتانسیل‌های معدنی چون: ید، صدف کوهی، زغال سنگ و ...	۱	۶	۱۶	۲۶	۱۸	۳.۸	۰.۸
دسترسی آسان به انرژی و تنوع منابع انرژی	۱	۱۱	۲۰	۲۰	۱۵	۳.۶	۰.۶
وجود میادین نفت و گاز	۱۱	۱۲	۲۲	۹	۱۳	۳.۰	۰.۰

ماخذ: نتایج مطالعات

بخش زیادی از پهنه‌ی استان گلستان به صورت جلگه است. در بخش جلگه‌ای دو گونه آب و هوا دیده می‌شود. بیش از دو سوم این جلگه آب و هوای خشک و نیمه خشک دارد که هر چه به سوی شمال و مرز ترکمنستان نزدیک می‌شویم بر خشکی آن افزوده می‌شود. یک سوم دیگر که مانند نواری سبز بین بخش کوهستانی در جنوب و بخش خشک و نیمه‌خشک در شمال جای گرفته است، آب و هوای معتدلی دارد و از نظر کشاورزی بسیار پر بازده است. بیش‌تر شهرها و روستاهای استان نیز در این ناحیه سرسبز جای گرفته‌اند.

بر اساس مطالعات اقتصادی، مراحل پیشین مطالعات این طرح و مصاحبه‌ها، پانزده مزیت کلیدی سرمایه‌گذاری استان گلستان از بین همه مزیت‌ها انتخاب شده و از خبرگان خواسته شد میزان اهمیت هر کدام را تعیین کنند. براساس نتایج پرسشنامه: وجود طبیعت بکر و جذاب برای گردشگری، تنوع جغرافیایی و اقلیمی استان و موقعیت مرزی و وجود بازارچه مرزی اینچنین برون و امکان تبدیل شدن به قطب صادرات به آسیای میانه، سه مزیت کلیدی استان برای سرمایه‌گذاری در این استان تشخیص داده شده است. در جدول زیر میزان حمایت و اجماع خبرگان بر هر کدام از مزیت‌ها مشخص شده است.

تصویر ۱-۵- ابرکلمات مزیت‌های سرمایه‌گذاری استان گلستان

جدول ۳-۵- حوزه‌های کلیدی سرمایه‌گذاری استان گلستان

حوزه‌های کلیدی سرمایه‌گذاری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین (از ۰-۵)	اجماع (از ۰-۲)
گردشگری طبیعی و تاریخی	○	○	○	○	●	۴.۶	۱.۶
صنایع تبدیلی، بسته بندی و فرآوری محصولات کشاورزی	○	○	○	○	●	۴.۵	۱.۵
خدمات مرزی و ترانزیت ریلی	○	○	○	○	●	۴.۳	۱.۳
ارائه خدمات رفاهی، اقامتی و تفریحی	○	○	○	○	●	۴.۳	۱.۳
شیلات و آبریز پروری و صنایع وابسته	○	○	○	○	●	۴.۳	۱.۳
دامداری و دام پروری صنعتی	○	○	○	○	●	۴.۳	۱.۳
توسعه و کشت گلخانه ای	○	○	○	○	●	۴.۲	۱.۲
صنعت تولید و پرورش طیور	○	○	○	○	●	۴.۲	۱.۲
صنایع مواد غذایی	○	○	○	○	●	۴.۱	۱.۱
صنایع ادوات کشاورزی	○	○	○	○	●	۴.۰	۱.۰
صنایع دستی (نساجی، گلیم بافی و...)	○	○	○	○	●	۳.۸	۰.۸
ارائه خدمات بازرگانی و واسطه گری مالی	○	○	○	○	●	۳.۷	۰.۷
صنایع مرتبط با تولید کود	○	○	○	○	●	۳.۵	۰.۵
صنایع نوغانداری	○	○	○	○	●	۳.۴	۰.۴

مأخذ: نتایج مطالعات

۶-۵- کلان روندهای اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان بر اساس نتایج دلفی

در آینده نگاری، کلان روندها و نیروهای پیشران به عنوان یک عامل اثرگذار بر آینده منطقه تعریف می‌شوند که جهت‌گیری آینده را تا حد زیادی تحت تاثیر قرار داده و امکان شناسایی سناریوهای آینده از طریق اثرگذاری و الگوی

تغییرات آنها فراهم می‌شود. در برنامه‌ریزی منطقه‌ای پیشران‌ها می‌توانند کلان‌روندها، رویدادها، و یا اقدامات برنامه‌ریزی شده از طرف نظام‌های تصمیم‌گیری کلان مرکزی و یا سایر دولت‌ها باشند که به واسطه اثرگذاری غیرمستقیم بر عوامل توسعه‌ای درون منطقه آینده آن را تحت تاثیر قرار داده و قابلیت کنترل نیروی پیشران به آسانی در اختیار برنامه‌ریزی محلی نیست.

تصویر ۲-۵- مقیاس نیروهای اثر گذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان

فرایند تشخیص نیروهای پیشران اغلب باعث آشکار شدن نیروهای پیشران عمیق‌تر و بنیادی‌تر می‌شود که در پشت تحولات مربوط به سایر نیروها، نقش اصلی را دارند (Schwartz, 1991: 107). در دوران معاصر، جهان به قدری پیچیده شده است که تغییرات پیشران‌ها بطور مستقل معنایی ندارد و هرگونه تغییر ناشی از تغییرات و ارتباط با سایر پیشران‌ها است. به همین دلیل شناسایی نحوه اثرگذاری و ارتباط پیشران‌ها و نیز الگوی تغییرات آنها در آینده جهت تدوین و دستیابی به برنامه‌ریزی موفق ضروری است.

۱-۶-۵- تعریف فراروند بر اساس مطالعات دبیرخانه برنامه ملی آینده‌نگاری

به‌طورمعمول، ترکیب چندین روند، باعث به وجود آمدن فراروند می‌شود. فراروندها، به‌عنوان فرایندهای دگرگونی بلندمدت با دامنه وسیع‌تر و تأثیرات ریشه‌ای‌تر مطرح هستند. فراروندها، عوامل پر قدرتی هستند که به آینده شکل می‌دهند. فراروندها در سه بعد، با روندهای کوچک‌تر متمایز می‌شوند:

افق زمانی: فراروندها را می‌توان در افق چند دهه تعریف کرد. این نوع تحولات گسترده را می‌توان به‌عنوان آینده یا آینده‌هایی با احتمال بالا در افق ۱۵ سال نیز تعریف کرد.

وسعت تأثیرات: تأثیرات فراروندها را می‌توان برای مناطق مختلف و ابعاد مختلف سیستم‌ها و زیرسیستم‌های اجتماعی در نظر گرفت. به‌عبارت‌دیگر، یک فراروند می‌تواند در ابعاد سیاسی، اجتماعی و یا اقتصادی تأثیرات و دگرگونی‌های عمیقی داشته باشد.

شدت تأثیرات: فراروندها می‌توانند بر گستره وسیعی از بازیگران، مانند دولت‌ها، افراد جامعه، شرکت‌ها و سازمان‌ها، تأثیرات شدیدی داشته باشند.

امروزه، فراروندها به یک موضوع راهبردی مهم برای دولت‌ها و سازمان‌های مختلف تبدیل شده است. این بازیگران با شناسایی فراروندها و تأثیرات آینده آن‌ها، سعی در بهره‌گیری بروز از تغییرات و دگرگونی‌ها را دارند. با استفاده از دانش به دست آمده از مطالعه فراروندها، دولت‌ها و سازمان‌ها می‌توانند فرصت‌ها و تهدیدهای آینده را شناسایی کرده و در علم و فناوری‌های خاص، بازار، محصول و یا مشتریان خاصی سرمایه‌گذاری کنند. فراروندها در دریای پرتلاطم تغییرات امروزی، نقش فانوس دریایی را بازی می‌کنند.

۲-۶-۵- روندهای جهانی تجارت و آینده تجارت آینده بین‌المللی

براساس گزارش‌های اکونومیست سازمان ملل، پنج روند بزرگ وجود دارد که بر آینده تحولات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در جهان تأثیر می‌گذارد. این ابرروندها عبارتند از:

- تغییرات آب و هوایی،
- تغییرات جمعیتی بزرگ (به ویژه پیر شدن جوامع در سراسر جهان)،
- شهرنشینی،
- فناوری‌های دیجیتال و ساختار شکنانه،
- نابرابری.

همچنین کمیته دوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۱۳ اکتبر ۲۰۱۷، سه روند بزرگ مرتبط با جهانی شدن را موثرتر از دیگر روندها تلقی کرد که این سه کلان روند عبارتند از: ۱- تغییر در بازارهای تولید و کار ۲- پیشرفت سریع در فناوری ۳- تغییرات آب و هوایی».

۳-۶-۵- آینده تجارت بین‌المللی و روند سرمایه‌گذاری در افق ۲۰۳۰ بر اساس (ESPAS)

براساس گزارش‌های اسپاس (سیستم تحلیل سیاست و راهبرد اروپا)، تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی فقط یک موضوع اقتصادی و مالی نیست. بلکه شامل ژئوپلیتیک، امور اجتماعی و مسائل زیست محیطی می‌شود. بنابراین، بسیاری از روندهای غیر اقتصادی و مالی جهانی بر آینده تجارت و سرمایه‌گذاری تأثیر می‌گذارند، از جمله کلان روندهای جمعیت‌شناسی، دیجیتالی شدن، تغییرات آب و هوایی و تغییر قدرت جهانی. در این گزارش مختصری از روندهای تأثیرگذار بر آینده تجارت جهانی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. عوامل اثرگذار در قالب سه دسته: روندها، عدم قطعیت‌ها و شگفتی‌سازها شناسایی و بررسی شده‌اند. در این پژوهش، روند چینی است که به تدریج اتفاق می‌افتد یا شاخصی است که به طور پیوسته در حال تغییر است. عدم قطعیت رویداد یا تحولی است که احتمال وقوع دارد اما قطعیتی در آن نیست. شگفتی‌ساز چیزی است که وقوع آن بسیار بعید است، اما اگر اتفاق بیفتد تأثیر زیادی خواهد داشت.

جدول ۴-۵- عوامل موثر بر آینده تجارت بین‌الملل

چین به عنوان حامی جدید جهانی شدن و متناسب سازی سیاست‌های سرمایه‌گذاری با تفکر چینی (سهم ۳۰ درصدی تجارت کالاهای از تولید ناخالص داخلی+ابتکار کمربند و جاده)	روندها
افزایش وابستگی اقتصادی بین‌المللی و چالش‌های پیش روی سرمایه‌گذاری خارجی و پیامدهای آن بر بازار داخلی	
نفوذ بیشتر اقتصادهای نوظهور G7: Canada, France, Germany, Italy, Japan, United Kingdom, United States.	

E7: China, India, Brazil, Mexico, Russia, Indonesia, Turkey.	
انتخاب دولت‌های پوپولیست و تأثیر آن با جهانی شدن و ناسیونالیسم اقتصادی	عدم قطعیت‌ها
دیجیتالی شدن و تجارت: یک شمشیر دو لبه (تسریع و تسهیل تجارت در مقابل انتقال و جابجایی قطب‌های تولید، انتقال داده‌ها و پیچیده شدن قوانین تجارت)، استعمار دیجیتال و ...	
امکان‌پذیری بهبود استانداردهای تجارت و توافقات همه‌پسند در خصوص قوانین تجاری (موفقیت یا عدم موفقیت تلاش برای تجارت منصفانه و آزاد)	
جنگ تجاری بین چین و آمریکا و تأثیر گذاری بر صنایع، صادرات و روند سرمایه‌گذاری	شگفتی
چندجانبه‌گرایی مجدد	سازها

۴-۶-۵- پنج کلان روند جهانی تاثیرگذار بر تجارت جهانی در ۲۰۳۰ (بر اساس مطالعات بانک استاندارد چارتر)

بر اساس مطالعه بانک استاندارد چارتر که با مشارکت بیش از ۵۰ شرکت بین‌المللی در حوزه تجارت و داده‌های به روز از منابع بین‌المللی تهیه شده است آینده تجارت جهانی در افق ۲۰۳۰ را مورد کاوش قرار داده است. بر اساس یافته‌های این گزارش تجارت جهانی تا پایان دهه حاضر ۷۰ درصد رشد کرده و به ۳۰ تریلیون دلار برسد. این گزارش همچنین ۱۳ بازار در سراسر آسیا، آفریقا و خاورمیانه را شناسایی کرده و به این نتیجه رسیده است که «آینده تجارت» جهانی را پنج روند کلیدی شکل می‌دهند، از جمله: پذیرش گسترده‌تر شیوه‌های تجارت پایدار و منصفانه، فشار برای تجارت فراگیرتر، با مشارکت افراد بیشتر؛ تنوع ریسک بیشتر؛ دیجیتالی شدن بیشتر؛ و تغییر سریع به سمت بازارهای نوظهور با رشد بالا. طبق یافته‌های این گزارش مسیرهای رشد تجارت محدود به بازارها و الگوهای فعلی نبوده و کریدورهای تجاری آینده به سمت آسیای جنوبی خواهد رفت. به نحوی که سهم صادرات آسیا از تجارت جهانی از ۵٫۸ تریلیون دلار در ۲۰۲۰ به ۱۱٫۵ تریلیون دلار در ۲۰۳۰ افزایش می‌یابد.

جدول ۵-۵- کلان روندهای اثرگذار بر آینده تجارت جهانی بر اساس گزارش استاندارد چارتر

در نتیجه تعهدات برای مبارزه با تغییرات اقلیمی، تامین نیازهای موج فزاینده مصرف‌گرایی آگاهانه و توسعه استانداردهای حکمرانی جهانی برای پایداری از طریق الزامات اجتماعی، محیطی و حکمرانی بر تجارت جهانی و زنجیره تامین جهانی تاثیر گذار خواهد بود.	تجارت منصفانه و پایدار در ۱۰ سال آینده تمرکز شرکت‌ها به طور فزاینده‌ای بر اجرای شیوه‌های تجاری عادلانه و پایدار خواهد بود. 89%
گسترش روزافزون فناوری و تجارت الکترونیک همچنان فرصت‌های جدید را باز می‌کند و دسترسی به تجارت جهانی را سهل‌تر می‌سازد - شرکت‌های کوچک و متوسط بیشتر از همیشه در تجارت جهانی شرکت خواهند کرد. پذیرش گسترده‌تر فناوری‌های نوظهور، مانند پلت‌فرم‌های تجارت الکترونیک، با ارائه انعطاف‌پذیری بیشتر، اتصال به خریداران و تامین‌کنندگان و دسترسی آسان‌تر به منابع مالی، و حمایت از رشد اقتصادی فراگیر، به شرکت‌های کوچک‌تر سود می‌رساند.	مشارکت فراگیر در ۲۰۳۰ جهانی شدن باید عادلانه‌تر شود تا به کسب و کارهای کوچک‌تر فرصت مشارکت در زنجیره‌های تامین جهانی را بدهد. 91%
بلاک چین، هوش مصنوعی و اینترنت اشیا در آینده تغییر دهنده بازی خواهند بود. فن‌آوری‌هایی که هزینه‌ها را کاهش می‌دهند و شفافیت، اعتماد و کارایی را در زنجیره‌های تامین افزایش می‌دهند، همچنان جذابیت خود را به دست می‌آورند و به رشد تجارت جهانی کمک می‌کنند.	دیجیتالی شدن افزایش پذیرش پلت‌فرم‌های تجارت دیجیتال، تجارت را سریع‌تر، شفاف‌تر و ایمن‌تر می‌کند. 89%
زنجیره‌های تامین جهانی از مدل سریع و کارآمد اما آسیب‌پذیر «فقط در این زمان» 'just-in-time model' به مدل «صرفاً موردی» 'just-in-case' سرمایه‌برتر	تنوع ریسک

<p>تغییر خواهند کرد، که در آن زنجیره‌های تأمین برای محافظت در برابر اختلالات آینده، مانند تجارت، متنوع می‌شوند. جنگ، تغییرات آب و هوایی، خطرات فناوری، یا حتی یک بیماری همه گیر دیگر. ممکن است منجر به طیف گسترده‌تری از قطب‌های تولیدی نوظهور در آسیا، مانند ویتنام، اندونزی و مالزی شود.</p>	<p>شرکت‌ها تنوع مکان‌های زنجیره تأمین و شرکای خود را برای محافظت در برابر اختلالات آینده تسریع خواهند کرد.</p> <p>58%</p>
<p>حرکت به سمت بازارهای با رشد بالاتر در آسیا-اقیانوسیه، آفریقا و خاورمیانه به دلیل افزایش تقاضای مصرف‌کننده انجام خواهد شد. پویایی زنجیره تأمین نیز در حال تغییر است - بازارهای نوظهور (به عنوان مثال منطقه آسه آن) از آنجایی که شرکت‌ها برای تنوع بخشیدن به تولید به سمت بازارهای ارزان قیمت روی می‌آورند و تأمین‌کنندگان محلی توانایی‌های خود را به منظور ارتقای بالا بردن زنجیره ارزش افزایش می‌دهند، سود خواهند برد.</p>	<p>تعادل مجدد در ۱۰ سال آینده روند تجارت جهانی به آسیا، آفریقا و خاورمیانه سوق خواهد یافت.</p> <p>86%</p>

مأخذ: Standard Chartered, 2021

۵-۶-۵- کلان روندهای اثرگذار بر آینده تجارت و سرمایه‌گذاری بر اساس نتایج ChatGPT

در کنار کلان روندهای فوق، چندین ابر روند احتمالاً تأثیر قابل توجهی بر آینده تجارت، تغییر شکل تجارت جهانی و تأثیرگذاری بر سیاست‌ها، شیوه‌ها و استراتژی‌های تجاری خواهند داشت. این روندها به هم مرتبط بوده و نحوه مشارکت کشورها و مشاغل در تجارت بین‌المللی را شکل می‌دهند. برخی از کلان روندهای کلیدی اثرگذار بر آینده تجارت:

پیشرفت‌های فناوری و دیجیتالی‌سازی: نوآوری‌های سریع فناوری، از جمله هوش مصنوعی، بلاک چین، اینترنت اشیا (IoT) و G5، فرآیندهای تجاری، زنجیره‌های تأمین و مدل‌های کسب‌وکار را متحول خواهند کرد. پلتفرم‌های دیجیتال و تجارت الکترونیک نقش فزاینده‌ای در تجارت جهانی ایفا می‌کنند و امکان تراکنش‌های فرامرزی، دسترسی به بازار و توسعه زنجیره تأمین را فراهم می‌کنند.

پایداری و ملاحظات اقلیمی: نگرانی‌های تغییر آب و هوا و اهداف پایداری باعث ایجاد تغییرات در الگوها و شیوه‌های تجاری می‌شود. کشورها و کسب و کارها ممکن است فرآیندهای تولید سازگار با محیط زیست، منابع انرژی تجدیدپذیر و منابع پایدار را برای همسویی با توافقنامه‌های بین‌المللی زیست محیطی و ترجیحات مصرف‌کننده اتخاذ کنند.

تغییرات ژئوپلیتیک و تغییرات سیاست تجاری: تغییرات در پویایی قدرت جهانی، توافق‌نامه‌های تجاری و تنش‌های ژئوپلیتیکی بر جریان‌های تجاری تأثیر خواهد گذاشت. سیاست‌های تجاری، تعرفه‌ها و روابط تجاری تحت تأثیر تصمیمات و مذاکرات سیاسی قرار می‌گیرند که به طور بالقوه منجر به تغییر مسیرهای تجاری و دسترسی به بازار خواهد شد. **انعطاف‌پذیری و تنوع زنجیره تأمین:** اختلالات ناشی از رویدادهایی مانند همه‌گیری COVID-19 اهمیت زنجیره‌های تأمین انعطاف‌پذیر و متنوع را برجسته کرده است. کسب‌وکارها و دولت‌ها با کاوش در منابع جایگزین باید نهاده‌ها و مکان‌های تولید، استحکام زنجیره تأمین را در اولویت قرار خواهند داد.

تغییرات اقتصادی و بازارهای نوظهور: ظهور اقتصادهای نوظهور و رشد طبقه متوسط در این مناطق باعث تغییر در تقاضا و الگوهای مصرف می‌شود. شرکت‌ها به دنبال ورود به بازارهای جدید و تنظیم استراتژی‌های تجاری خود برای پاسخگویی به ترجیحات مصرف‌کننده در حال تغییر هستند.

ظهور خدمات و اقتصاد دانش: تجارت خدمات، از جمله خدمات مالی، دیجیتالی و حرفه ای، به رشد خود ادامه خواهد داد که نشان دهنده اهمیت روزافزون اقتصاد دانش است. پیشرفت های تکنولوژیکی امکان ارائه خدمات از راه دور را در سراسر مرزها فراهم می کند.

تغییرات جمعیتی و شهرنشینی: رشد جمعیت جهانی و روندهای شهرنشینی الگوهای مصرف، تقاضا برای کالاها و خدمات و توزیع جریان های تجاری را شکل خواهد داد. مراکز شهری مراکز کلیدی برای تجارت و فعالیت های اقتصادی باقی خواهند ماند.

تغییرات بازار کار و نیروی کار: اتوماسیون و هوش مصنوعی می تواند بر بازار کار و ترکیب نیروی کار تأثیر بگذارد. این ممکن است منجر به تغییر در تولید، تجارت، و ماهیت اشتغال، به ویژه در صنایع مستعد اتوماسیون شود.

نگرانی های سلامت و امنیت زیستی: نگرانی های مداوم بهداشتی، مانند بیماری های همه گیر و خطرات امنیت زیستی، همچنان بر شیوه های تجاری، کنترل های مرزی، و جابجایی کالاها و افراد تأثیر می گذارد.

تسهیل تجارت و هماهنگ سازی نظارتی: تلاش برای ساده سازی رویه های تجاری، کاهش بوروکراسی و هماهنگ کردن مقررات، کارایی تجارت فرامرزی را افزایش می دهد و هزینه های کسب و کار را کاهش می دهد.

حریم خصوصی داده ها و امنیت سایبری: با گسترش تجارت دیجیتال، نگرانی ها در مورد حریم خصوصی داده ها و امنیت سایبری بیشتر می شود. موافقت نامه ها و مقررات تجاری ممکن است نیاز به رسیدگی به این مسائل داشته باشند تا جریان داده های فرامرزی ایمن و قابل اعتماد تضمین شود.

تغییر رفتار و ترجیحات مصرف کننده: ترجیحات مصرف کننده در حال تکامل، از جمله افزایش تقاضا برای محصولات شخصی سازی شده و پایدار، بر الگوهای تجارت تأثیر می گذارد و از کسب و کارها می خواهد که استراتژی های خود را بر این اساس تطبیق دهند.

۶-۶-۵- آینده اقتصادی آسیای مرکزی و کلان روندهای تأثیر گذار بر تجارت و سرمایه -

گذاری

آسیای مرکزی متشکل از پنج کشور قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان در میان فضای اقلیمی پهناور اوراسیا واقع شده و تقریباً ۸۰ میلیون نفر را در خود جای داده است. اگر چه در نگاه نخست آسیای مرکزی منطقه ای فقیر و از نظر جغرافیایی محصور در خشکی به نظر می آید که کشورهای منطقه را به همسایگان و جامعه جهانی وابسته کرده است، اما واقعیت امر آن است که این منطقه تحت لوای تاریخ طولانی خود یکی از مهمترین مناطق اقتصادی جهان شناخته می شود که علاوه بر آنکه میراث دار اقتصاد بزرگ جاده ابریشم و پلی ارتباطی میان اروپا و آسیای شرقی و میان شمال و جنوب قاره آسیا به شمار می آید، امروزه به سبب کشف منابع غنی انرژی نیز کانون توجه های شدید بین المللی قرار گرفته است.

بنابراین جغرافیای سیاسی و اقتصادی، طبیعت و نیروهای انسانی منطقه از اهمیت بالایی برخوردار می باشند و عامل بالقوه ای برای تجارت و ترانزیت کالا در سراسر قاره محسوب می گردند. با این حال اقتصاد کشورهای آسیای مرکزی که طی ۷۰ سال حکمرانی شوروی پیوندهای عمیقی با این اتحاد کمونیستی یافته بود، پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در ۱۹۹۱

با از هم گسیختگی‌های تجاری، ارتباطی، انسانی و بحران‌های گوناگونی رو به رو شد. اگر چه طی این مدت جمهوری‌های آسیای مرکزی دگرگونی‌های زیادی را بر حسب جغرافیا، میزان جمعیت، منابع طبیعی، توسعه انسانی، گرایش سیاسی و آمادگی برای تشریک مساعی و همگرایی با کشورهای منطقه و جهان بر خود تحمیل کرده‌اند، اما با این تفاسیر سهم آنها از چالش‌ها و فرصت‌ها به یک اندازه بوده است. بدین معنی که تاریخ مشترک آنها تحت رژیم شوروی تأثیر مستقیمی بر رژیم‌های سیاسی آنها پس از استقلال گذاشته است و این مسئله فرایند اصلاحات سیاسی و اقتصادی را در این کشورها با چالش‌های عمده‌ای مواجه کرده است (شیرازی ۱۳۸۴، ۱۱۲).

سابقه ادغام در امپراطوری کمونیستی و وابستگی اقتصادی به شوروی که مشکلات زیست محیطی فراوان، الگوهای تجاری نامتعارف و زیربنای تولیدی نامناسب را برای این کشورها به ارمغان آورده بود، آنها را به درجات مختلف با تورم، بیکاری، فقدان بازارهای سنتی، خروجی‌های تجاری و سرمایه‌گذاری محدود دست به گریبان نمود. از این رو فروپاشی اتجماهیر شوروی روندی از مافیایی شدن و افزایش فعالیت‌های مجرمانه را در آسیای مرکزی پدید آورد که مسائلی نظیر فساد، قاچاق موادمخدر، جنایت سازمان یافته، اقتصادهای سایه، رانت خواری و رانت جویی را در برمی‌گیرد. این فعالیت‌ها که در زمان حکومت شوروی در حاشیه قرار داشتند، با فروپاشی رژیم‌های کمونیستی به مرکز زندگی سیاسی و اقتصادی راه یافتند. مافیای سازمان یافته یکی از بازیگران عمده در زندگی اقتصادی و سیاسی آسیای مرکزی محسوب می‌شود. مافیا در این کشورها غالباً وابسته به دولت و اعضای آن می‌باشد و به همین دلیل دولت در مبارزه با آن گزینشی عمل می‌کند. به این معنی که با آن دسته از گروه‌های مافیایی مبارزه می‌کند که به دولت و یا اعضای آن وابستگی نداشته باشند. اقتصاد سایه یکی دیگر از آفات اقتصادی منطقه است که بازارهای سیاه، غیرقانونی، اقتصاد غیررسمی، معاملات پایاپای، شغل‌های دوم اعلام نشده و فعالیت اقتصادی خارج از کنترل دولت بدون آمار رسمی را در برمی‌گیرد. در حالی که اقتصاد سایه در کشورهای پیشرفته ۱۰ تا ۱۵ درصد فعالیت اقتصادی را تشکیل می‌دهد، در کشورهای در حال توسعه بخش مهمی از فعالیت اقتصادی را شکل می‌بخشد. در میان کشورهای آسیای مرکزی نیز نسبت اقتصاد سایه به تولید ناخالص داخلی گاهی تا ۱۰۰ درصد کل اقتصاد را شامل می‌شود (قرقیزستان و تاجیکستان) و به صورت کلی سهم این اقتصاد در تجارت این کشورها بسیار برجسته است. دولت‌های منطقه که اکثر دولت‌های حداکثرگرا می‌باشند، با سیاست‌های خود فضای محدودی را برای گروه‌های فعال اقتصادی باقی گذاشته‌اند. از این رو بورژوازی ملی در این کشورها از موفقیت ضعیفی برخوردار است و حرکت به سوی دموکراسی و اقتصاد بازار آزاد محدود بوده است. به طور کلی دولت‌های ضعیف، نقصان بودجه، فقدان سیستم‌های مناسب بانکی، ضعف بخش خصوصی و اقتدار اقتصادی دولت‌ها، محدودیت‌های مبادلات پولی و ارزی، فساد و رشوه، وجود سیستم‌های نارسای مالیاتی و گمرکی، تفرقه و خشونت‌های قومی و قاچاق مواد مخدر موجب فقدان رشد مستمر و پایدار اقتصادی خواهند شد. از این منظر کشورهای منطقه آسیای مرکزی برای رهایی از شرایط موجود باید اصلاحاتی همچون کاهش فساد بخش دولتی، افزایش خصوصی‌سازی، تقویت نقش قانون در تمام حوزه‌های جامعه، ایجاد یا توسعه رژیم‌های نظارتی غیرتبعیض‌آمیز، ارائه خدمات اجتماعی مدرن، اصلاحات ارضی، حذف بیکاری پنهان و... را سر لوحه برنامه‌های اقتصادی خود قرار دهند.

در حال حاضر نقش کشور های منطقه آسیای مرکزی در روند جهانی شدن اقتصاد رقم خورده و از اهمیت شایانی نیز برخوردار است. در واقع جز در دوران اتحاد شوروی، آسیای میانه همواره از جایگاه و اهمیت بالایی برخوردار بوده و مورد رقابت و منازعه قدرت‌های گوناگون قرار گرفته است. از این رو اقتصاد و امنیت کشورهای آسیای مرکزی نمی‌تواند جدای از

اقتصاد و امنیت منطقه‌ای و جهانی مورد بررسی قرار گیرد. در حال حاضر تجارت آزاد میان کشورهای آسیای مرکزی و همسایگان آنها بوسیله موانع متعددی نظیر غیر شفاف بودن سیاست‌های تجاری، هزینه‌های بالا برای مسائل مرزی از جمله التزام به داشتن روادید، رشوه، نا مطلوب بودن وضعیت حمل و نقل، حقوق گمرکی و بسیاری از موانع تجاری دیگر، پشت مرزها مسدود شده است.

به طور کلی از جمله موانع تحقق همگرایی و محدودیت‌های ظرفیت همکاری منطقه‌ای در آسیای مرکزی می‌توان به تاریخ و جغرافیای طبیعی این کشورها (با توجه به حصر در خشکی و عدم دسترسی به آب‌های آزاد)، حکومت‌های تک نفری و اقتدارآمیز (منافع شخصی به جای منافع ملی)، تشدید اختلافات در مورد انتقال بازار اقتصادی، رقابت میان کشورهای منطقه برای به دست آوردن جایگاه برتر، رقابت برای انعقاد پیمان امنیتی با روسیه و آمریکا به جای همکاری با یکدیگر، وجود اولویت‌ها و ترجیحات متفاوت در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی، عدم توافق درباره تهدیدات مشترک و فقدان توافق بر روی مجموعه اصول و قواعد امنیتی مورد قبول همگان به همراه منازعات مربوط به انرژی، بحران توزیع آب، افزایش مهاجرت نیروی کار و افراد نخبه، افزایش جنایات سازمان یافته، قاچاق کالا، مشکلات مربوط به جذب سرمایه و رژیم‌های ناپایدار سیاسی اشاره نمود.

با این وجود سرمایه‌گذاری‌ها و کمک‌های اقتصادی به کشورهای منطقه حکایت از جایگاه والای آسیای مرکزی در راهبردهای جهانی آمریکا در قرن بیست و یکم دارد. زیرا افزایش کمک‌های مالی، افزون بر این که به توان کشورهای منطقه در اجرای ترتیبات امنیتی در نواحی مرزی خود کمک می‌کند، عاملی برای تشویق این کشورها به همکاری نظامی و امنیتی با آمریکا نیز به شمار می‌آید.

اگر چه سرمایه‌گذاری خارجی به جهت ناتوانی نیروهای بومی در تأمین مالی طرح‌های جدید برای کشورهای منطقه ضروری می‌باشد و استمرار حضور سرمایه‌های خارجی در کوتاه‌مدت می‌تواند اسباب رشد اقتصادی و اشتغال را فراهم نماید، اما در شرایطی که این کشورها با معضلات ساختاری سیاسی و اقتصادی دست به گریبان می‌باشند، وابستگی مفرط در روابط اقتصادی خارجی (از طریق تمرکز تجارت در کالاهای محدود یا با شرکای اندک یا روابط سرمایه‌ای و اعتباری با منابع خاص) می‌تواند در درازمدت اثرات بالقوه اقتصادی و سیاسی خود را بر کشورهای منطقه بگذارد و آسیب‌پذیری از نفوذ و فشار خارجی را که می‌تواند زمینه را برای بی‌ثباتی فراهم کند، ایجاد نماید (شعیب، ۱۳۸۵: ۱۷).

با همه این تفاسیر روند تغییرات چند سال اخیر منطقه امیدوارکننده بوده و اصلاحات کلیدی در نظام اقتصادی و سیاسی این کشورها نوید بخش شکل‌گیری فصل نوینی از توسعه در این منطقه است. آسیای مرکزی برای رشد اقتصادی قابل توجهی در دهه‌های آتی آماده است که تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند توسعه زیرساخت‌ها، پیشرفت‌های تکنولوژیکی و فضای سرمایه‌گذاری مطلوب قرار دارد. علی‌رغم چالش‌های ژئوپلیتیکی، این منطقه با رشد روز افزون پیش می‌رود و سطحی از ثبات را به نمایش می‌گذارد که می‌تواند سرمایه‌گذاران را جذب کرده و تجارت را ارتقا دهد. کشورهای مذکور با تمرکز بر گسترش تجارت دیجیتال، به اشتراک‌گذاری تجربیات در فناوری‌های دیجیتال پیشرفته و ایجاد فرصت‌های بازار فرامرزی زمینه تجارت هوشمند آینده را فراهم می‌کنند. همچنین دولت‌های منطقه در حال تشدید تلاش‌ها برای تنوع بخشیدن به جریان‌های تجاری و سرمایه‌گذاری هستند که یک اولویت کلیدی برای توسعه اقتصادی است. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، از جمله راه‌آهن، جاده‌ها، بنادر و ارتقای ظرفیت، برای شکل‌دهی به پویایی تجارت آینده در آسیای مرکزی از روندهای امید بخش توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری مشترک با ایران در این زمینه است. علاوه بر این

توسعه تعاملات دیپلماتیک فعال بین شورای همکاری خلیج فارس و کشورهای آسیای مرکزی باعث تقویت همکاری و مشارکت تجاری می‌شود.

۱-۶-۵- کلان روندهای آینده سرمایه‌گذاری در آسیای مرکزی

آینده سرمایه‌گذاری در آسیای مرکزی امیدوار کننده به نظر می‌رسد که توسط عوامل مختلف هدایت می‌شود، مهم‌ترین روندها و عوامل اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری در آسیای مرکزی را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

رشد بخش فناوری اطلاعات: کشورهای آسیای مرکزی، مانند قزاقستان، رشد سریعی را در اقتصاد فناوری اطلاعات تجربه می‌کنند و اهدافی برای صادرات قابل توجه فناوری اطلاعات تا سال ۲۰۲۵ تعیین کرده‌اند.

جریان سرمایه‌گذاری خارجی: در هفت ماه منتهی به جولای ۲۰۲۳، سرمایه‌گذاری خارجی در اوراق دولت و بانک مرکزی قزاقستان ۴۶٫۷ درصد افزایش یافته است که نشان دهنده روند مثبت و نشان افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران بین-المللی است.

فرصت‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: در آینده کشورهای آسیای مرکزی به دلیل منابع طبیعی فراوان و اقتصاد رو به رشد به مقاصد جذاب برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) تبدیل می‌شوند.

همکاری منطقه‌ای: همانطور که در زمینه افزایش تجارت برق بین کشورهای آسیای مرکزی دیده می‌شود، همکاری منطقه‌ای به کاهش فقر و ایجاد انعطاف‌پذیری کمک می‌کند و منجر به مزایای اقتصادی قابل توجهی در این کشورها خواهد شد.

توسعه اقتصادی: انتظار می‌رود قزاقستان نقش کانون اقتصادی آسیای مرکزی در آینده را بازی کند و شاهد توسعه اقتصادی باشد که با رشد در ساخت‌وساز، تجارت، اطلاعات و ارتباطات حمایت می‌شود.

تأثیر بخش انرژی: قیمت‌های بالاتر انرژی در آمد کشورهای غنی از انرژی مانند ترکمنستان و قزاقستان را افزایش داده است و به چشم‌انداز اقتصادی مثبت در آینده و توسعه جذب سرمایه‌گذاری کمک می‌کند.

۷-۶-۵- فراروندهای جهانی تأثیرگذار بر آینده بر اساس گزارش برنامه ملی آینده‌نگاری

دبیرخانه برنامه ملی آینده‌نگاری از سال ۱۳۹۴ در معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری ایجاد شده و برنامه ملی آینده‌نگاری را دستور کار خود قرار داده است. این برنامه درصدد فراهم آوردن بستری مناسب برای ارتقای آینده‌نگاری و رشد تفکر آینده‌نگر در تمام سطوح جامعه است. برنامه مذکور با ایجاد درک عینی در ارتباط با آینده و تغییرات آن، اجماع و هم‌رایی در خصوص اتخاذ راهبردها و سیاست‌ها در سطح ملی، ایجاد مکانیزم هشداردهی نسبت به تغییرات آینده و در نتیجه، مشارکت خصوصی-دولتی در طراحی راه‌حل‌ها و پرداختن به اولویت‌های ملی، آینده‌ای روشن‌تر را برای کشور رقم زند. گفتمان‌سازی و درگیر نمودن سطوح مختلف جامعه نسبت به شناخت موضوعات و چالش‌هایی که با استفاده از راه‌حل‌های فناورانه و وجود هوشمندی لازم در مورد بهره‌گیری از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدات آن قابل برنامه‌ریزی و اقدام است، به‌عنوان هدف این طرح ملی انتخاب شده است.

این دبیرخانه در آغاز فعالیت خود به بررسی و مرور کلان‌روندهای اثرگذار بر آینده بر اساس موضوعات مختلف پرداخته و در قالب یک گزارش جامع و چند گزارشی موضوعی، کلان‌روندهای و پیش‌ران‌های اثرگذار بر آینده را شناسایی کرده است. در

گزارش دبیرخانه مهم‌ترین فراروندهای اثرگذار بر آینده براساس مرور اسناد و گزارش‌های بین‌المللی در قالب جدول زیر خلاصه شده است:

جدول ۶-۵- کلان‌روندهای جهانی بر اساس بیشترین تکرار در منابع مختلف

کلان‌روند	موضوعات مرتبط
تغییرات جمعیتی و روندهای اجتماعی	افزایش جمعیت سالخوردگی جمعیت کاهش فرزندآوری افزایش تحرک پذیری جمعیت تغییر روندهای مهاجرتی افزایش فردگرایی
جهانی شدن	جهانی شدن بازارها جهانی شدن ساختارهای ICT
شهرنشینی و شهرسازی	نرخ مهاجرت نرخ خالص جمعیت شهرهای هوشمند افزایش اهمیت توسعه پایدار
تغییرات زیست‌محیطی	افزایش انتشار دی‌اکسید کربن گرم شدن زمین کاهش تنوع زیستی افزایش آلودگی زیست‌محیطی افزایش رقابت برای زمین کمبود آب
پیشرفت‌های تکنولوژیکی	افزایش همگرایی فناوری‌ها دیجیتالی شدن نانوتکنولوژی بیوتکنولوژی ادامه روند انقلاب اطلاعات افزایش بکارگیری فناوری در زندگی و کار جنگ سایبری جهان مجازی
تغییر در قدرت‌های اقتصادی	جهان جنوبی به مثابه موتور محرک اقتصاد ظهور نظم جهانی چندقطبی رشد ادغام بازارهای جهانی نوآوری به مثابه منبعی برای رشد پایدار گسترش سریع سطح طبقه متوسط جهانی
	فرصت‌های اقتصادی به دلیل افزایش مصرف اهمیت قدرت‌های منطقه‌ای و قدرت‌های تجاری ظهور کشورهای در حال توسعه به‌عنوان مقاصد سرمایه‌گذاری افزایش تنوع رویکردهای حکمرانی

مأخذ: گزارش فراروندهای جهانی، ۱۳۹۵- خلاصه شده توسط تیم تحقیقاتی دبیرخانه ملی آینده نگاری

۸-۶-۵- پیشران‌های ملی و منطقه‌ای تاثیرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان

آینده سرمایه‌گذاری در استان گلستان علاوه بر تأثیرپذیری از روندهای جهانی، تحت تاثیر روندها و پیشرانهای ملی و منطقه‌ای نیز قرار می‌گیرد. یکی از اسناد معتبر که به صورت تخصصی در بخش برنامه‌ریزی به شناسایی و تحلیل روندهای آینده می‌پردازد، سند آمایش است. این سند هم در مقیاس ملی و هم در مقیاس استانی تهیه و ابلاغ شده است. در مقیاس استانی در بخش دوم مطالعات آمایش سرزمین استان‌ها با عنوان برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، از روش آینده‌نگاری به منظور تبیین چشم‌انداز و طراحی سناریوی فضایی استان استفاده شده است. علاوه بر مطالعات آمایش استان‌ها، سند ملی آمایش سرزمین یکی از اصلی‌ترین اسناد بالادستی طرح پیش‌رو قلمداد شده به نحوی که سیاست‌های کلان توسعه در بخش‌های کلان ملی در افق ۱۴۲۴ را تبیین می‌نماید. در هر دو سند روندها و پیشرانهای اثرگذار بر آینده مورد بحث قرار گرفته است. از این رو در تهیه گزارش پیش‌رو عدم قطعیت‌های محیطی در سند آمایش ملی و همچنین سناریوهای آینده استان گلستان و روندها، پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های مربوطه استخراج شده است.

جدول ۷-۵- نتایج مطالعه آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین

<p>بخش جمعیت: افزایش میانگین سنی جامعه، افزایش امید به زندگی، کاهش نرخ فرزندآوری.</p> <p>بخش اجتماعی: کاهش سرمایه اجتماعی، افزایش سطح سواد، افزایش انتظارات جامعه، افزایش شهرنشینی، افزایش حضور اجتماعی زنان، افزایش اختلالات روانی مانند اضطراب و افسردگی، افزایش طلاق، محدود شدن روابط خانوادگی.</p> <p>بخش اقتصادی: افزایش تولیدات کشاورزی، افزایش تولیدات محصولات زراعی و دیم، افزایش محصولات باغی، رشد تولید ناخالص داخلی بخش معدن تا سال ۹۰ و کاهش رشد این بخش از ۹۱ به بعد، روند نزولی کارگاه‌های کوچک مقیاس، روند صعودی تغییرات کارگاه‌های متوسط و بزرگ مقیاس، افزایش سرمایه‌گذاری داخلی در بخش صنعت تا سال ۹۴، افزایش سرمایه‌گذاری داخلی در بخش معدن تا سال ۹۴، افزایش مصرف انرژی بخش صنعت کشور تا سال ۹۴ (از بعد ۹۴ به دلیل شوک تحریم‌ها روندهای بخش صنعت نزولی شدن)، تراز تجاری منفی بخش صنعت و معدن، افزایش میانگین رشد ارزش افزوده بخش صنعت و رشد تولید ناخالص داخلی استان‌های بوشهر، خوزستان، هرمزگان (به دلیل اهمیت صنعت پتروشیمی و رشد آن)، افزایش تغییرات سهم ارزش افزوده فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا تا سال ۹۴، افزایش نرخ ورود گردشگر خارجی تا سال ۱۳۹۷.</p> <p>بخش نظام سکونتگاهی: روند افزایشی تعداد شهرها، کاهش شکاف میان شهر نخست با سه شهر بعدی (کاهش پدیده ماکروسفالی)، رشد جمعیتی مناطق کلان‌شهری کشور، پراکنده رویی و رشد متاستاز سکونتگاه‌ها از پایتخت</p> <p>سرزمین به سمت پیرامون، افزایش مهاجرت به نقاط شهری، کاهش مهاجرت‌های روستا-روستا، کاهش مهاجرت روستا به شهر، کاهش جمعیت روستایی.</p> <p>بخش محیط زیست: کاهش در بارش متوسط کشور، افزایش دمای سالانه، کاهش رطوبت نسبی، کاهش سطح رواناب‌های سطحی، افزایش تعداد چاه و تخلیه منابع آب زیرزمینی، افزایش پهناهای مستعد فرونشست، افزایش پساب‌های شهری، روستایی و صنعت و معدن، کاهش مساحت اراضی کشاورزی کشور.</p> <p>بخش انرژی: کاهش صادرات نفت، کاهش تقاضای گاز ایران، کاهش صادرات مایعات و میعانات گازی و گاز، افزایش صادرات محصولات پتروشیمی، افزایش مبادله برق با کشورهای منطقه، افزایش سرانه مصرف برق کشور، افزایش سهم کشور در انتشار دی-اکسیدکربن، افزایش میزان واردات بنزین کشور.</p> <p>بخش حمل‌ونقل: روند توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل در ایران، روند افزایشی جابجایی بار و مسافر در ایران، روند افزایشی ایمنی حمل و نقل در کشور، افزایش مصرف انرژی در حمل و نقل کشور، افزایش تجهیزات حمل و نقل هوشمند.</p>	<p>روندهای شناسایی شده</p>
---	----------------------------

نرخ رشد جمعیت، اعتماد اجتماعی، قیمت سبد انرژی، جریان‌های جمعیتی و مهاجرت‌های داخلی، تحولات فناوری، جهانی شدن، گسست هویتی و قومیت‌گرایی، تخصص و مهارت، تعاملات و روابط بین‌المللی، شکاف درآمدی، سرمایه‌گذاری، ارتباطات و مبادلات اقتصادی بین‌المللی، بحران صندوق بازنشستگی، نسبت شهرنشینی، سهم انرژی‌های پاک و نو، تهدیدات جدید امنیتی، توان رقابت‌پذیری بین‌المللی، مهاجرت، فردگرایی، مشارکت مردم در نظام مدیریتی و سیاسی، تصدی‌گری دولت در اقتصاد، اتکا درآمد دولت به منابع، وابستگی اقتصاد به خام‌فروشی، بحران آب و خشکسالی، میزان جذابیت ایران برای گردشگران، شفافیت اداری و سیاسی، تحریم، اقتصاد دیجیتال، تغییرات اقلیمی.	پیشران‌ها شناسایی شده
---	--------------------------

مأخذ: سند ملی آمایش سرزمین

جدول ۸-۵- شناسنامه سند مطالعاتی «آینده‌پژوهی ایران در سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶» و لیست کلان روندهای شناسایی شده

عنوان مطالعه	نوع مطالعات	مرکز سفارش‌دهنده	موسسه/ شرکت تهیه‌کننده	سال	پژوهشگران
آینده‌پژوهی ایران در سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶	طرح مطالعاتی	پژوهش آزاد	گروه آینده‌بان	۱۳۹۶	مولایی
مسائل کلیدی آینده ایران (عدم قطعیت بحرانی و مبنای سناریوها):					
آینده‌پژوهی ایران در سال ۱۳۹۵	آینده‌پژوهی ایران در سال ۱۳۹۶				
تقابل ایران با عربستان، پایداری برجام، قیمت نفت و بازار جهانی آن، تورم، اختلاف‌نظر در سطوح کلان حاکمیت، رکود/یا رونق اقتصادی	ضرورت اصلاحات ساختاری اقتصادی، بحران تامین آب، بیکاری فساد سیستمی، ناامیدی درباره آینده، سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی، بحران ریزگردها				

جدول ۹-۵- روندهای جهانی، ملی و محلی در موضوعات محوری آمایش استان گلستان

حمل و نقل
ارتقاء کمیت کیفیت و امنیت در شبکه حمل‌ونقل و بازسازی ناوگان آن و ارائه تسهیلات لازم جهت بیمه مسافر و کالاهای مورد حمل‌ونقل
بهبود دانش و مهارت شاغلین بخش حمل‌ونقل و آموزش حرفه‌ای آنان
گسترش زیرساخت‌های لازم در حوزه حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی هوایی و دریایی و بهبود اتصال درون و برون استانی و بین‌المللی برای جابجایی مسافر و کالا و تبدیل بنادر مناسب به بندر تجاری
حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه حمل‌ونقل
ارتباطات
گسترش دولت الکترونیک و هوشمندسازی اداری و توسعه مشاغل مبتنی بر وب
توسعه همه جانبه زیرساخت‌های ارتباطی و فن آوری اطلاعات و شبکه فیبر نوری و گسترش پهنای اینترنت و آموزش ICT
ایجاد مشاغل دانش بنیان مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات با مشارکت بخش خصوصی
افزایش دسترسی مردم به خدمات پایه پستی با کیفیت و گسترش پوشش مخابراتی اطلاعاتی، صوتی و تصویری مناسب استانی
انرژی
تولید انرژی‌های نو و کاشت گیاهان سوخت زیستی و توسعه صنایع آن و استفاده تدریجی آنها به جای سوخت‌های فسیلی
افزایش راندمان تولید و توزیع مناسب و متناسب انرژی در مناطق مختلف استان
انجام اقدامات اکتشافی نفت و گاز در استان و توسعه صنایع وابسته
آموزش و سرمایه‌گذاری در زمینه صرفه‌جویی در مصرف انرژی از طریق اعمال مدیریت و اصلاح فرهنگ مصرف
افزایش بهره‌وری انرژی با تمرکز به کاهش در پرتی برق و هدر رفت گاز
منابع طبیعی و محیط زیست
دفع بهداشتی پساب و پسماند شهری و صنعتی در محلهای مناسب و توسعه سامانه‌های تصفیه پساب شهری و غیر آن جهت استفاده غیر شرب
ایجاد تعادل بین دام و مراتع و استفاده از منابع طبیعی براساس ظرفیت برد
ذخیره‌سازی و مهار آبهای سطحی با روشهای غیر ته‌اجمی نظیر آبخوان‌داری و تقویت منابع آب‌های زیرزمینی با اولویت آبخوان‌های با بیلان منفی
حفاظت و مدیریت موثر ذخیره‌گاه‌ها و جنگل‌ها و مراتع تالاب‌ها و رودخانه‌ها و تنوع زیستی گیاهی و جانوری و داروهای گیاهی و استفاده آموزشی

پژوهشی و توسعه ای و تفرجی از آنها
استفاده از توانایی مراکز علمی و پژوهشی متعدد منابع طبیعی و محیط زیست استان در مدیریت منابع محیطی
مدیریت میان استانی و فرامرزی آتش سوزی جنگل ها، بیابان زایی و سایر بلایا و توسعه آبخیزداری و احیای جنگل ها و محیط های طبیعی آسیب دیده و جلوگیری یا کاهش آلودگی های محیط
استفاده از فناوری آب شیرین کن
ارتقاء دانش و اخلاق محیط زیستی و برنامه ریزی مشارکتی در حفاظت احیام توسعه و بهره برداری اصولی از منابع
برنامه ریزی و مدیریت
هماهنگ نمودن برنامه های استان مبتنی بر آمایش سرزمین و جلوگیری از تداخل سازمانی و قانونی در اجرای آمایش
نظارت مستمر بر عملکرد دستگاه های اجرایی و هماهنگ نمودن آنها و ایجاد انگیزه واقعی و سازوکار تشویقی و تنبیهی
ارتقاء مدیریت استانی با استفاده از مراکز دانشگاهی و دانش بنیان
ساماندهی و تشویق و حمایت از کمک های مردمی در طرح های عمرانی و عام المنفعه
ممانعت از ترانزیت و قاچاق کالا و مواد مخدر
مدیریت اعتماد بین مردم و مسئولین برای افزایش سرمایه اجتماعی و همبستگی و انسجام اجتماعی
توسعه رشته های پایه ای همچون مدیریت اقتصاد و حسابداری در دانشگاه های مادر استان جهت انباشت این دانش ها در داخل استان
ایمن سازی فیزیکی و روانی تمامی استان جهت اجرای راحت تر برنامه های توسعه
تهیه و اجرای طرح های پدافند غیر عامل
اجتماعی-فرهنگی
پوشش تحصیلی کامل در تمام مقاطع و انواع آموزش رسمی غیررسمی راه دور و غیره و ایجاد دسترسی برابر خانواده ها به فرصت های آموزشی فرزندان متناسب با جنسیت و جمعیت
توسعه منابع انسانی و فیزیکی آموزشی به منظور ارتقاء دانش و مهارت ها
کشف و حمایت از نخبگان استان و استفاده از دانش مراکز علمی و دانشگاهی و نخبگان برای ارتقاء فرهنگی و اجتماعی و فنی
توسعه آموزش فنی و حرفه ای به منظور توانمندسازی بیکاران متناسب با بازار کار استان
مقابله با فعالیت های غیر اخلاقی و تلاش برای کاهش میزان جرم و بزه کاری
عدالت محوری در تامین دسترسی آحاد مردم به مواد غذایی سالم خدمات آموزشی و بهداشتی و درمانی و تبلیغ عملی آن و کاهش نابرابری های اجتماعی
تلاش جهت تحکیم نهاد خانواده و ترویج و حمایت عملی از ازدواج آسان
پشتیبانی و حراست از تنوع و تکثر فرهنگی و هنری استان ضمن تقویت همزیستی و وحدت اقوام و مذاهب و ایجاد
خودباوری و غرور استانی
ترویج فرهنگ ورزش همگانی و قهرمانی
کاهش تصدی گری دولت و تقویت و توسعه سازمان های مردم نهاد
گسترش پوشش بیمه های اجتماعی و ارتقاء شاخص نفوذ بیمه شدگان تامین اجتماعی در استان
توسعه ساختار علمی و تخصصی بخش بهداشت و درمان و پوشش فراگیر فوریت های پزشکی
تلاش برای ارتقای فرهنگ کتابخوانی و تقویت سرمایه اجتماعی
نظام سکونتگاهی
افزایش راندمان مصرف و توزیع آب (شرب، کشاورزی و صنعتی) با آموزش مستمر و ترویج و ارایه فناوری های نوین
حمایت از توسعه موزون شهرهای متوسط و کوچک و تمرکز زدایی خدمات شهری از گرگان و گنبد در چارچوب سلسله مراتب خدمات شهری
اجرای الگوی معماری و شهرسازی اسلامی-ایرانی با توجه ویژه به زلزله خیز بودن استان
تقویت نظام های مدیریت بالایی طبیعی و حوادث غیر مترقبه و جابجایی روستاها و شهرهای در خطر جدی پیش از وقوع بلایا
بهسازی، نوسازی و مقاوم سازی ساختار کالبدی شهرها و روستاها با اولویت مناطق آسیب پذیر از سوانح طبیعی متناسب با ویژگی های بومی و بافت های ارزشمند شهری و روستایی استان

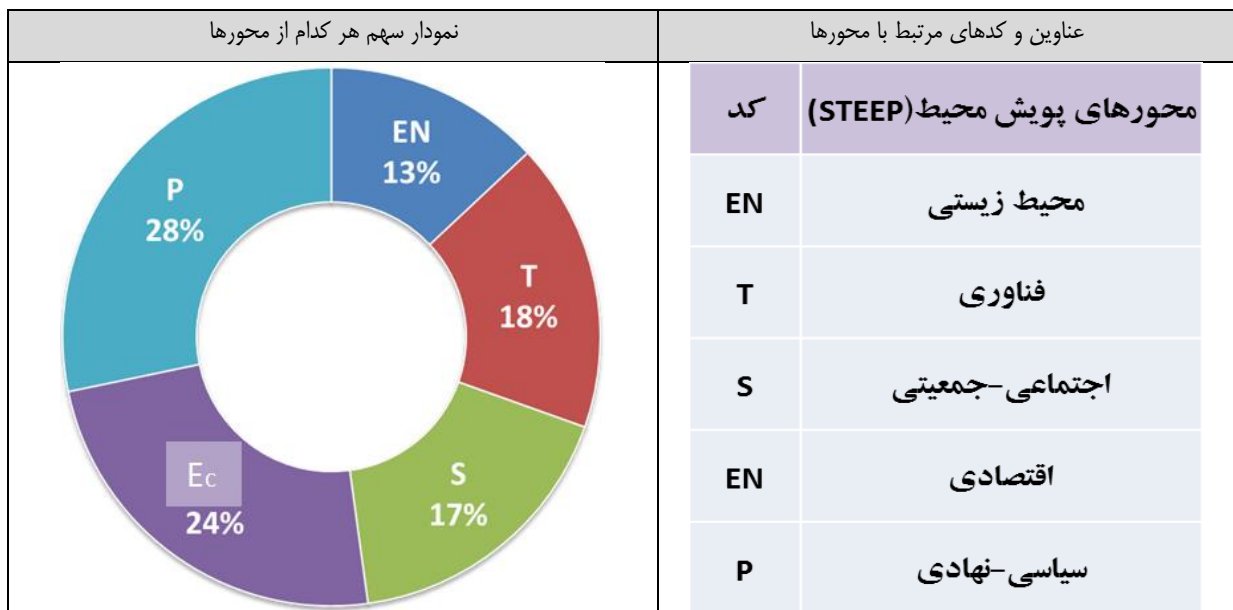
حمایت از توسعه حرفه‌ای انبوه و صنعتی مسکن با توجه به نیازهای شهری مدرن همچون پارک‌های تفریحی مدیریت دفع زباله و...
توسعه و بهبود فضاهای عمومی خدماتی آموزشی و بهداشتی و رفاهی و اماکن فرهنگی مذهبی و ورزشی در شهرها و روستاهای محروم و حمایت از سرمایه‌گذاری خصوصی در این مورد
جمعیت و مهاجرت
سیاست‌گذاری جهت افزایش مولد
شایسته‌سالاری در دستگاه‌های مرتبط و برنامه‌ریزی در جهت کاهش مهاجرت از روستا به شهر و به سایر استان‌ها از طریق فرهنگ‌سازی
افزایش مهارت و دانش جمعیت با استفاده از فارغ‌التحصیلان دانشگاهی استان
ایجاد و حمایت از موسسات مالی توسعه اشتغال روستایی و برنامه‌ریزی برای افزایش اشتغال زنان با اولویت مشاغل خانگی
توسعه اشتغال پایدار و کاهش اشتغال ناقص در روستاها و شهرهای کوچک با تاکید بر مزیت‌های نسبی منطقه ای
تامین امنیت روستاها با محوریت روستاهای مرزی
توسعه موزون مراکز جمعیتی همراه با تبیین نقش و کارکرد آنها و ایجاد کانون‌های توسعه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک
صنعت و معدن
سرمایه‌گذاری در صنایع و معادن دارای مزیت و شهرک‌های صنعتی و حمایت همه جانبه از سرمایه‌گذاران غیر دولتی
ایجاد و حمایت از صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی و معدن و تکمیل زنجیره تولید با رعایت اصل رقابت پذیری و فاصله گرفتن از خام فروشی
حرکت به سمت صنایع نوین با فناوری بالا
حمایت از صنایع دستی و صنایع کوچک و متوسط روستایی و عشایری
توسعه صنایع کاربر به جای صنایع سرمایه‌بر با توجه بر حفظ کارایی و بهره‌وری عوامل تولید
کشاورزی
کمک به یکپارچه سازی و ممانعت از تغییر کاربری اراضی کشاورزی
حمایت از کشت محصولات دارای مزیت نسبی و یا استراتژیک با تاکید بر اجرای الگوی کشت و توسعه روشهای کشت آبی مدرن و بازرنگری در کشت محصولات آب بر
تجهیز واحدهای کشاورزی توسعه و تکمیل شبکه های آبیاری و زهکشی
توسعه و استفاده از ظرفیتهای تولیدی بخش کشاورزی زراعت چوب آگرو فرستری کشت گلخانه ای کشتهای متراکم، پرورش انواع طیور زنبور، توغان، اسب ترکمن.....
توسعه و بازسازی شرکتهای کشت و صنعت در راستای چرخه تولید کشاورزی استان
اقدامات تطابقی با طبیعت مهار سیلاب کاهش آثار خشکسالی رفع غرقایی زمینها مبارزه بیولوژیک یا آفات) بهبود و کمک به بازاریابی محصولات کشاورزی و هماهنگی درون و برون استانی و بین المللی
توسعه بهینه دامداریهای استان با توجه به مزیت نسبی منطقه
استفاده موثر از ظرفیت علمی و مراکز دانشگاهی جهت توسعه کشاورزی و ترویج دانش نوین در میان کشاورزان
گردشگری
معرفی و تبلیغ مستمر جاذبه‌های گردشگری استان تاریخی مذهبی طبیعی در سطح ملی و بین‌المللی سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری و حمایت و ایجاد انگیزه‌های تشویقی برای جذب سرمایه‌گذاران کلان داخلی و خارجی در حوزه گردشگری
ایجاد مشاغل دانش بنیان ارتقاء دانش و مهارت و رفتار صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری و آموزش پیوسته آنان فراهم کردن مزیت‌های رقابتی با حمایت از نوآوری در خدمات گردشگری (سوارکاری، پاراگلایدر، کایت سواری و ...) و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت حضور و اقامت گردشگران داخلی و خارجی و برنامه‌ریزی به منظور افزایش ماندگاری
گردشگران عبوری از استان ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی
ایجاد مشاغل دانش بنیان در حوزه تجارت و خدمات و ارایه آموزش‌های مستمر و مشاوره‌های مورد نیاز توسط سرمایه انسانی تحصیل کرده استان
سردخانه‌ها و مراکز دپوی کلای مدرن و یا تکنولوژی بالا و توسعه تعاونی‌های خدماتی، تجاری حمایت از صادرات و توسعه شاخص‌های محیط کسب- و کار و کاهش هزینه مبادله در استان و توسعه بهینه واسطه‌گری‌های مالی با تمرکز بر ارائه تسهیلات ارزان

ماخذ: سند آمایش استان گلستان

۹-۶-۵- جمع‌بندی: نتایج دلفی شناسایی روندها و پیشران‌های اثرگذار بر آینده سرمایه-گذاری در استان گلستان

آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان تحت تأثیر مجموعه‌ای از کلان روندهای جهانی، منطقه‌ای، ملی و استانی قرار دارد که با مرور اسنادی فهرست اولیه این کلان روندها و پیشران‌ها شناسایی و استخراج شد. در ادامه بر اساس چارچوب STEEP پیشران‌ها دسته‌بندی شده و دلفی آنی در بستر وبسایت دیجی سروی طراحی و اجرا شد. در این بخش براساس نتایج دلفی میزان تأثیرگذاری و وضعیت آینده کلان روندهای اثرگذار بر سرمایه‌گذاری استان گلستان بررسی می‌شود. همانطور که در جدول زیر مشاهده می‌شود مجموعاً ۲۱ روند پرتکرار و با اهمیت براساس نتایج پویش محیط استخراج شده و در قالب دلفی آنی به اشتراک گذاشته شد تا خبرگان نظر خود را در مورد دو فاکتور میزان اهمیت و جهت تغییرات آینده هر کلان روند اعلام کنند. همانطور که مشاهده می‌شود از نظر فراوانی، بیشترین کلان روندهای تأثیرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری در این استان ماهیت سیاسی دارند و عوامل اقتصادی اثرگذار بر سرمایه‌گذاری در استان گلستان در جایگاه دوم قرار گرفته‌اند.

جدول ۱۰-۵- فراوانی و سهم هرکدام از محورهای STEEP از روندهای اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری استان

ماخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج دلفی بیانگر این است که عوامل سنتی اقتصاد از جمله بسترها و شرایط طبیعی همچنان در آینده سرمایه‌گذاری این استان نقش کلیدی ایفا می‌کنند. همسو با مطالعات جهانی، یکی از مهم‌ترین کلان‌روندهای اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری در این استان، تغییرات اقلیمی تشخیص داده شده است که با توجه به ماهیت اقتصاد استان واتکای آن به دو بخش کشاورزی و گردشگری و تأثیرپذیری هر دو بخش از تغییرات اقلیمی کاملاً منطقی است. تداوم تغییرات اقلیمی و گرمایش جهانی با اثرگذاری مستقیم بر میزان آب در دسترس برای کشاورزی و صنایع این استان و تخریب جاذبه‌های گردشگری طبیعی، دو بخش اصلی اقتصاد استان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در کنار این عامل از پیش معین، که بر اساس نظرات خبرگان در آینده همچنان ادامه داشته و تشدید خواهد شد، عامل میزان اعتماد به دولت و نهادهای حاکمیتی دومین عامل اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری تشخیص داده شده است. اثرگذاری این عامل بر جذب سرمایه داخلی و توسعه بخش خصوصی یک عامل تعیین کننده در آینده سرمایه‌گذاری استان گلستان است که در نبود آن روند جذب سرمایه و توسعه سرمایه گذاری غیرممکن خواهد شد.

سومین روند تأثیرگذار آینده که بر خلاف دو روند پیشین ماهیت مثبت دارد و جزو عوامل قطعی (از پیش معین) تلقی شده است، روند رشد بخش گردشگری و افزایش جایگاه آن در اقتصاد است. با توجه به ظرفیت استان گلستان در این بخش و روندهای جهانی و ملی مرتبط، یکی از حوزه‌های کلیدی جذب سرمایه در استان می‌تواند بخش گردشگری باشد. نتایج میزان اهمیت هر کدام از روندها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱۱-۵- میزان تأثیر کلان‌روندهای آینده بر سرمایه‌گذاری در استان گلستان

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	ماهیت پشیران	پشیران
۴.۴	۴۲	۱۴	۱۰	۱	۰	محیط زیستی	روند خشکسالی و بحران کم آبی
۴.۴	۳۸	۲۱	۵	۲	۱	سیاسی-نهادی	روند اعتماد مردم استان به دولت و نهادهای حاکمیتی
۴.۴	۳۷	۱۹	۱۰	۱	۰	اقتصادی	روند رشد بخش گردشگری و افزایش جایگاه آن در اقتصاد
۴.۳	۳۵	۲۳	۴	۵	۰	اقتصادی	روند تقاضا برای مواد غذایی و کالای استراتژیک تولید شده
۴.۳	۳۷	۱۸	۹	۲	۱	سیاسی-نهادی	روند عدم شفافیت و فساد اداری
۴.۳	۳۹	۱۵	۸	۳	۲	سیاسی-نهادی	اصلاح سیاست های پولی و مالی ایران
۴.۳	۳۸	۱۶	۶	۷	۰	سیاسی-نهادی	روند ارتباطات و مناسبات سیاسی- اقتصادی ایران با نظام بین المللی
۴.۲	۳۴	۲۱	۶	۵	۱	اقتصادی	روند جذب سرمایه گذاری داخلی
۴.۲	۳۸	۱۸	۴	۲	۵	اقتصادی	روند جذب سرمایه گذاری خارجی
۴.۲	۳۱	۲۴	۷	۴	۱	اقتصادی	روند تغییر سهم بخش صنعت در اقتصاد
۴.۲	۳۱	۲۰	۱۳	۳	۰	فناوری	روند رشد فناوری های بخش کشاورزی و ارتقای بهره وری تولید
۴.۲	۳۰	۲۳	۱۱	۲	۱	سیاسی-نهادی	روند چابک سازی و ارتقای نظام اداری
۴.۲	۳۳	۱۹	۸	۷	۰	فناوری	روند جذب شرکت های بین المللی معتبر در صنایع کشاورزی و غذایی
۴.۱	۳۱	۲۰	۱۱	۵	۰	فناوری	روند توسعه فناری های مرتبط با صنایع غذایی
۴.۱	۲۷	۲۸	۷	۴	۱	اقتصادی	روند خصوصی سازی اقتصاد
۴.۱	۳۲	۱۸	۱۱	۵	۱	اقتصادی	روند افزایش سهم اقتصاد دانش بنیان از اقتصاد
۴.۱	۲۷	۲۸	۶	۴	۲	اقتصادی	روند بهره وری نیروی کار
۴.۱	۲۹	۲۰	۱۴	۳	۱	سیاسی-نهادی	روند تمرکززدایی و واگذاری اختیارات به استانها
۴.۱	۲۹	۲۱	۱۱	۵	۱	محیط زیستی	روند تخریب محیط زیست
۴.۱	۲۸	۲۰	۱۵	۴	۰	اجتماعی-جمعیتی	نرخ رشد باسوادی
۴.۰	۳۱	۱۴	۱۵	۷	۰	سیاسی-نهادی	ارتباطات و مناسبات سیاسی- اقتصادی ایران با کشورهای آسیای میانه
۴.۰	۲۷	۲۱	۱۴	۳	۲	سیاسی-نهادی	روند تحقق پذیری سیاست های آمایش سرزمین
۴.۰	۲۹	۱۷	۱۴	۶	۱	اجتماعی-جمعیتی	شکل گیری اختلافات و نزاع های قومی، مذهبی و فرهنگی

مأخذ: نتایج دلفی

فصل ششم

بررسی روند شاخص‌های عملکرد نهادی
(محیط عمومی کسب‌وکار و امنیت
سرمایه‌گذاری) و شناسایی موانع نهادی
و زیرساختی رشد سرمایه‌گذاری در
استان

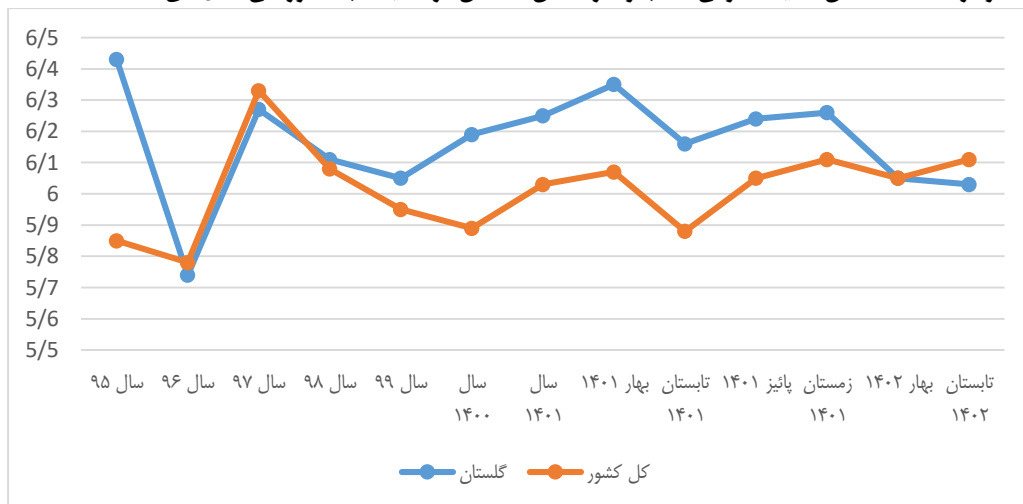
۱-۶- مقدمه

شاخص‌های نهادی امنیت سرمایه‌گذاری و محیط عمومی کسب‌وکار، میزان جذابیت و مساعدت اکوسیستم اقتصادی استان برای جذب سرمایه و توسعه فعالیت‌های اقتصادی به‌ویژه از جانب بخش خصوصی را مورد سنجش قرار می‌دهند و بررسی اجزاء و مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن می‌تواند به شناسایی موانع توسعه اقتصادی استان و ارائه راهکارهای متناسب با آن کمک نماید. در این فصل به بررسی این دو شاخص و دلالت‌های آن بر توسعه اقتصادی استان پرداخته می‌شود.

۲-۶- شاخص محیط عمومی کسب‌وکار

یکی از مهمترین شاخص‌هایی که می‌تواند وضعیت مؤلفه‌های کلان اقتصادی استان‌ها را تبیین کند، شاخص مرکب محیط عمومی کسب‌وکار است. مطابق با ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، اتاق‌ها موظف هستند به منظور اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب‌وکار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند. مطابق با همین مأموریت، مرکز آمار و اطلاعات اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران با همکاری اتاق‌های اصناف و تعاون ایران اقدام به برنامه‌ریزی برای جمع‌آوری اطلاعات و محاسبه شاخص ملی محیط کسب‌وکار ایران بر اساس ۷۰ مؤلفه پیمایشی و آماری نموده و نتایج آن را به‌صورت فصلی منتشر می‌نماید. در این گزارش، اطلاعات ۲۸ مؤلفه پیمایشی از روش تکمیل پرسشنامه با همکاری فعالان اقتصادی (تعیین شده با روش‌های نمونه‌گیری) به‌دست می‌آید و برای کسب اطلاع در مورد ۴۲ مؤلفه آماری از منابع اطلاعاتی و آمار رسمی کشور که تا زمان انتشار نشریه به‌روزرسانی می‌شوند، استفاده می‌شود و در نهایت، شاخص‌های ملی پایش محیط کسب‌وکار ایران به تفکیک ملی، استان، بخش‌های عمده و رشته فعالیت‌های اقتصادی محاسبه می‌گردد.

نمودار ۱-۶- شاخص محیط عمومی کسب و کار استان گلستان در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۴۰۲

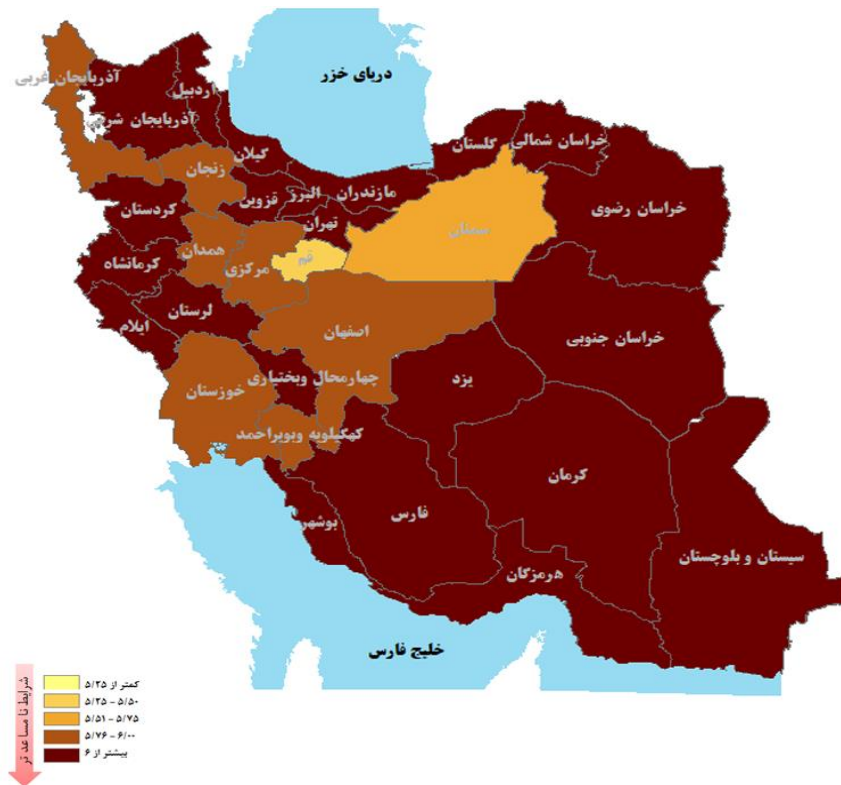
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

مقدار عددی این شاخص بین صفر تا ۱۰ است و هر چه مقدار این عدد به صفر میل کند، فضای کسب‌وکار مساعدتر است. نکته قابل تأمل ارتباط وضعیت نامناسب محیط عمومی کسب‌وکار و نرخ بیکاری بالا در اغلب استان‌های کشور است. در واقع محیط نامناسب کسب‌وکار مانع اصلی گسترش اشتغال و تولید در این استان‌ها بوده است.

در زمان تدوین این گزارش، آخرین گزارش تدوین شده و در دسترس مربوط به فصل تابستان سال ۱۴۰۲ بوده است. در فصل آخر سنجش، شاخص محیط عمومی کسب‌وکار در استان گلستان برابر با ۶,۰۳ بوده و رتبه ۱۱ را در میان سایر استان‌ها به خود اختصاص داده، این در حالی است که مقدار این شاخص در کشور در سال مذکور مقدار ۶,۱۱ ارزیابی شده است. میانگین عملکرد این شاخص در دوره ۱۳۹۵ تا تابستان ۱۴۰۲ در استان گلستان ۶,۱۶ و در کل کشور ۶,۰۱ بوده است.

نقشه شماره ۱ نیز وضعیت شاخص محیط عمومی کسب و کار در استان‌های کشور را به صورت دسته بندی شده نشان می‌دهد. در دوره آخر سنجش، با توجه به نقشه زیر استان گلستان در دسته چهارم قرار گرفته و به طور کلی شرایط نامطلوبی از حیث این شاخص دارد.

نقشه ۱-۶- وضعیت شاخص محیط عمومی کسب‌وکار استان‌های ایران

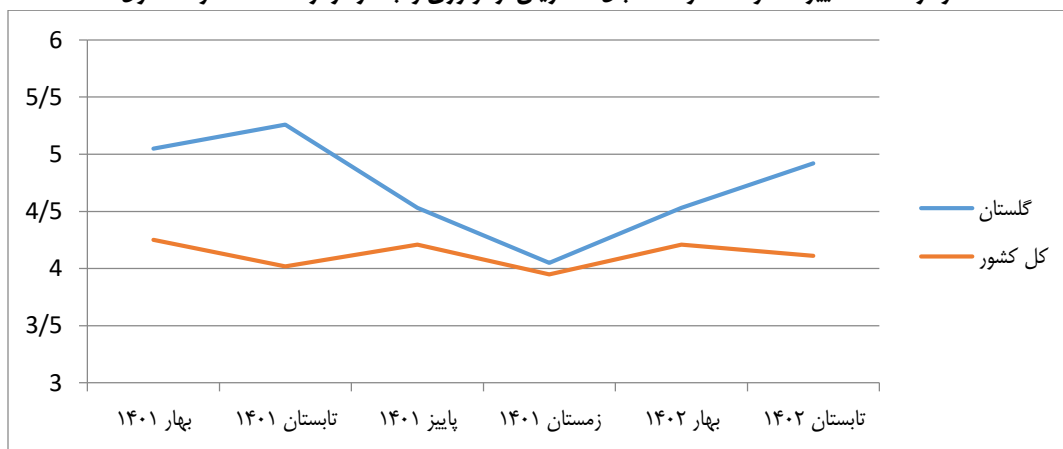
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار، تابستان ۱۴۰۲

در ادامه وضعیت تغییرات ۲۸ مؤلفه پیمایشی در دو سال اخیر در استان در مقایسه با میانگین کل کشور بررسی شده است:

۱-۲-۶- نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۴,۱ و در استان گلستان ۴,۷ بوده است. بر این اساس، از منظر فعالین اقتصادی استان، گلستانی‌ها به لحاظ فرهنگی در مقابل ابتکارات و نوآوری‌ها در ارائه خدمات و محصولات محافظه‌کار بوده و از نوآوری‌ها و ابتکارات استقبال نمی‌کنند. فاصله نمره میانگین کشور و استان در این مؤلفه در دو فصل اخیر افزایش یافته و در شرایطی که میانگین کشور در این مؤلفه در فصل آخر سنجش کاهش و بهبود یافته است، وضعیت استان گلستان بدتر شده است.

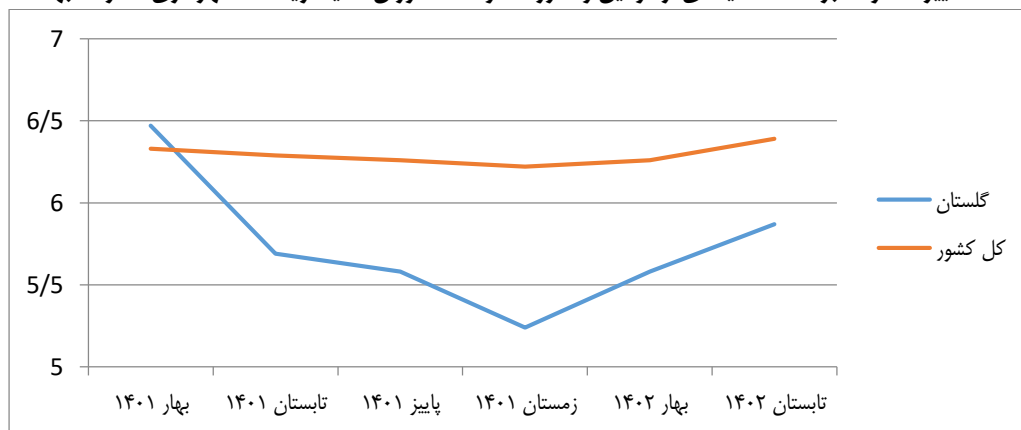
نمودار ۱-۲-۶- تغییرات مؤلفه نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۲-۲-۲- برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و...

نمودار ۲-۳-۶- تغییرات مؤلفه برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و...

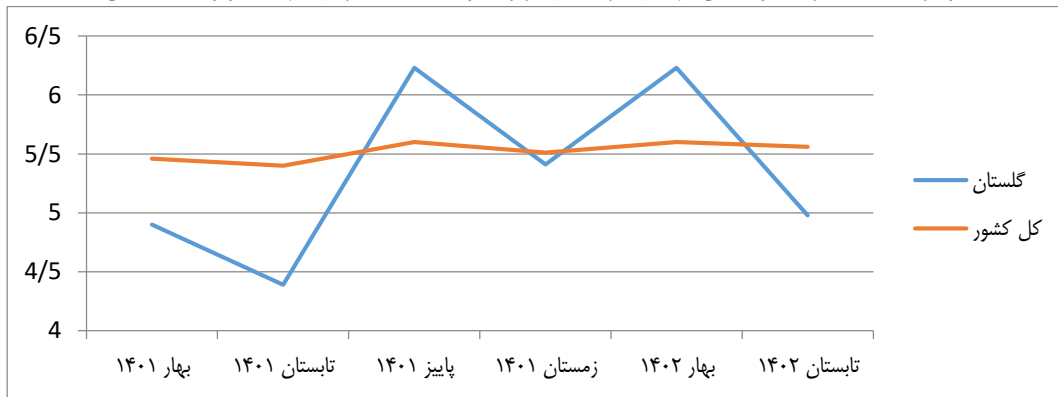
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۳ و در استان گلستان ۵,۷ بوده است. لذا وضعیت استان گلستان در این مؤلفه در دوره مورد بررسی همواره بهتر از میانگین کشور بوده و فعالین اقتصادی از این منظر با به نسبت مشکلات کمتری را تجربه نموده‌اند.

۳-۲-۶- بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۵ و در استان گلستان ۵,۳ بوده است. اگرچه در دوره مورد بررسی وضعیت استان گلستان بهتر از وضعیت کل کشور بوده است اما نوسانات این مؤلفه در استان گلستان قابل توجه بوده است.

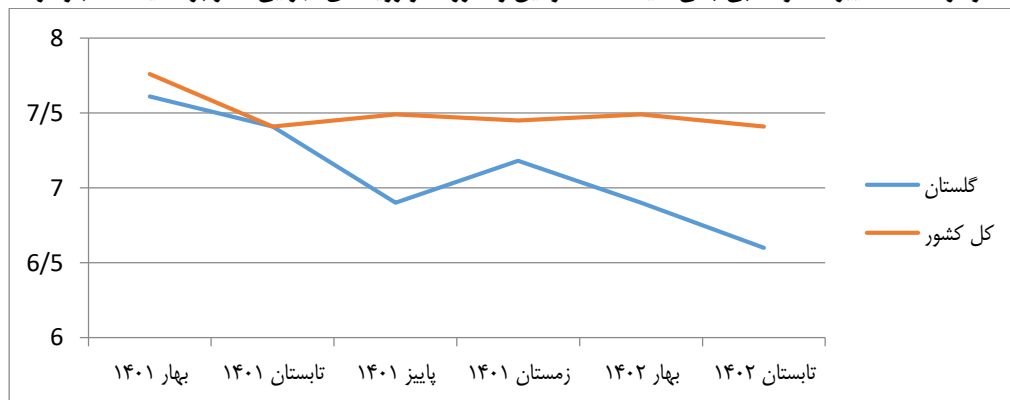
نمودار ۴-۶- تغییرات مؤلفه بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۴-۲-۶- بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب‌وکار

نمودار ۵-۶- تغییرات مؤلفه بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب‌وکار

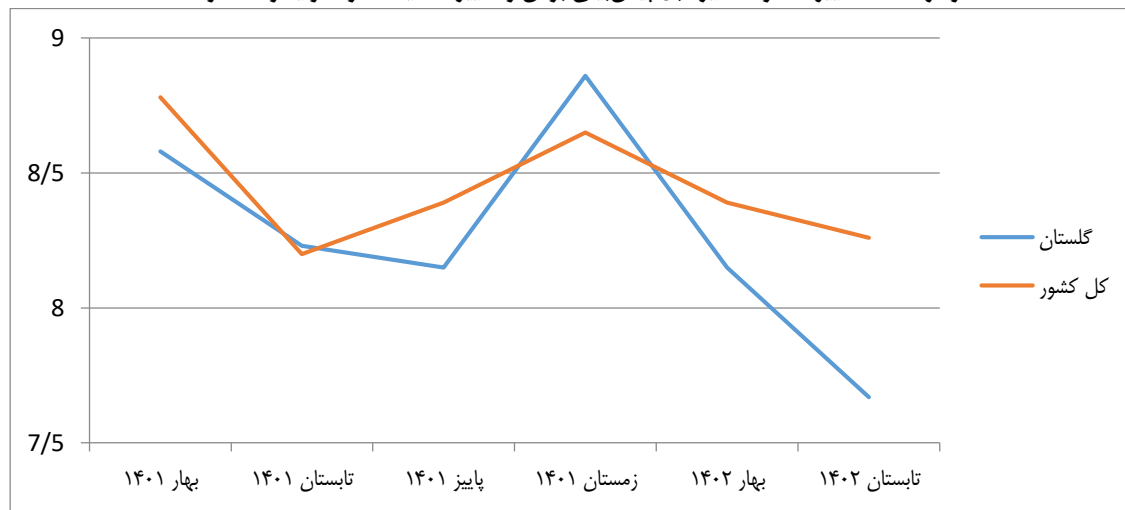
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۷,۵ و در استان گلستان ۷,۱ بوده است. اگرچه در دوره مورد بررسی وضعیت استان گلستان بهتر از وضعیت کل کشور بوده و در شرایطی که میانگین عملکرد این مؤلفه در کشور باثبات بوده، در استان گلستان روندی نزولی داشته و بهبود یافته است.

۵-۲-۶- غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۸,۴ و در استان گلستان تقریباً برابر با میانگین کشور و در حدود ۸,۳ بوده است. عملکرد این مؤلفه متأثر از ثبات اقتصاد کلان در ۲ فصل اخیر به‌طور میانگین در کشور و استان گلستان رو به بهبود بوده است اما در استان گلستان بهبود بیشتری یافته است.

نمودار ۶-۶- تغییرات مؤلفه غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات

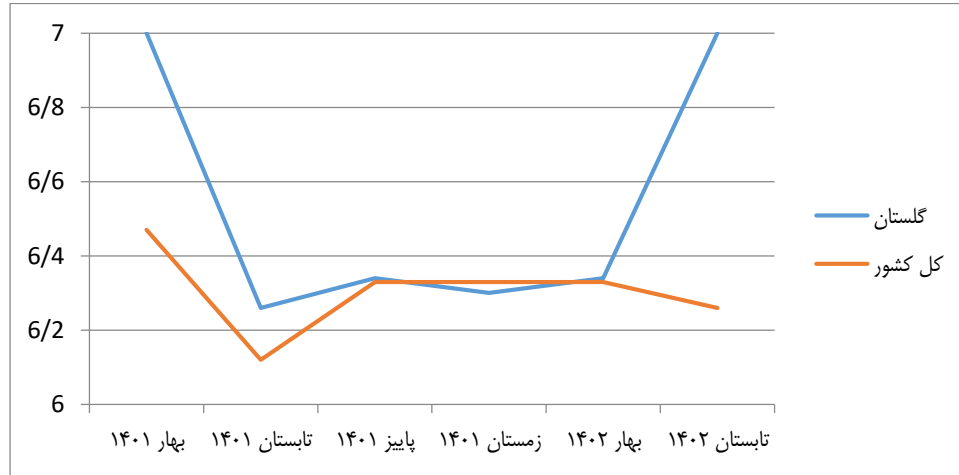
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۶-۲-۶- رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی

انسانی

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۳ و در استان گلستان تقریباً برابر با میانگین کشور و در حدود ۶,۵ بوده است. عملکرد این مؤلفه در استان گلستان علی‌رغم ثبات نسبی در کشور، در استان گلستان بدتر شده است.

نمودار ۶-۷- تغییرات مؤلفه رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی

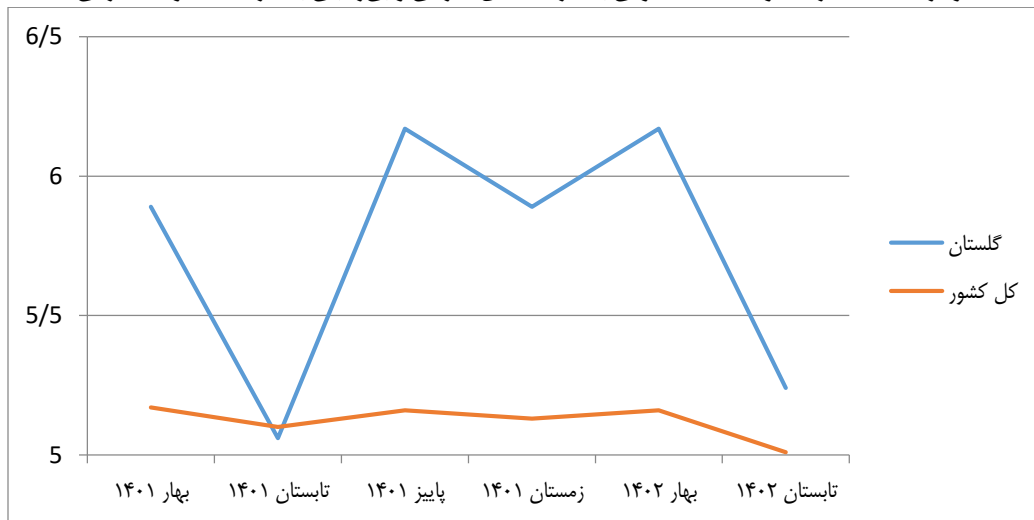

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۶-۲-۷- تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۱ و در استان گلستان بالاتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۷ بوده است. عملکرد این مؤلفه در استان گلستان علی‌رغم ثبات نسبی در کشور، نوسانی و در چند فصل اخیر بالاتر از میانگین کشور بوده است که می‌تواند ریشه‌های فرهنگی نیز داشته باشد.

نمودار ۶-۸- تغییرات مؤلفه تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی

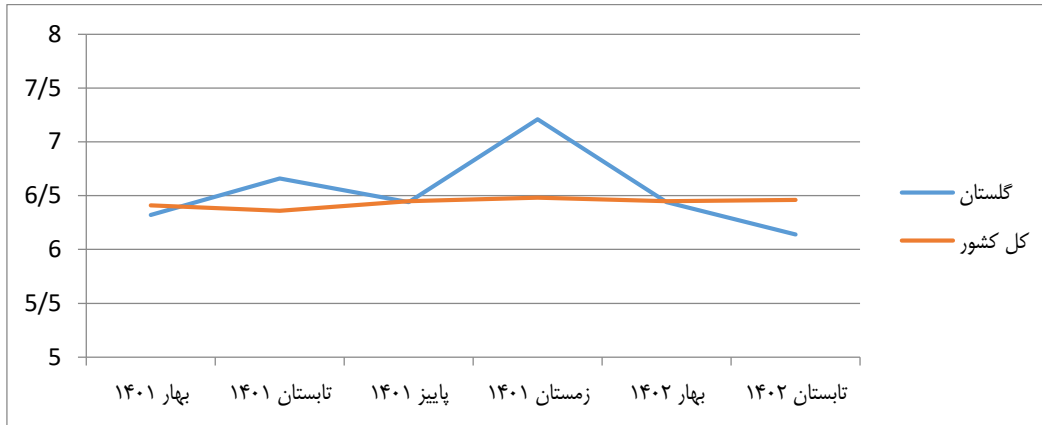

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۸-۲-۶- تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۴ و در استان گلستان تقریباً برابر با میانگین کشور و در حدود ۶,۵ بوده است. عملکرد این مؤلفه در استان گلستان در فصل آخر سنجش به صورت جزئی بهبود یافته است. همجواری این استان با ترکمنستان یکی از علل وضعیت نامناسب این مؤلفه می‌باشد.

جدول ۹-۶- تغییرات مؤلفه تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار

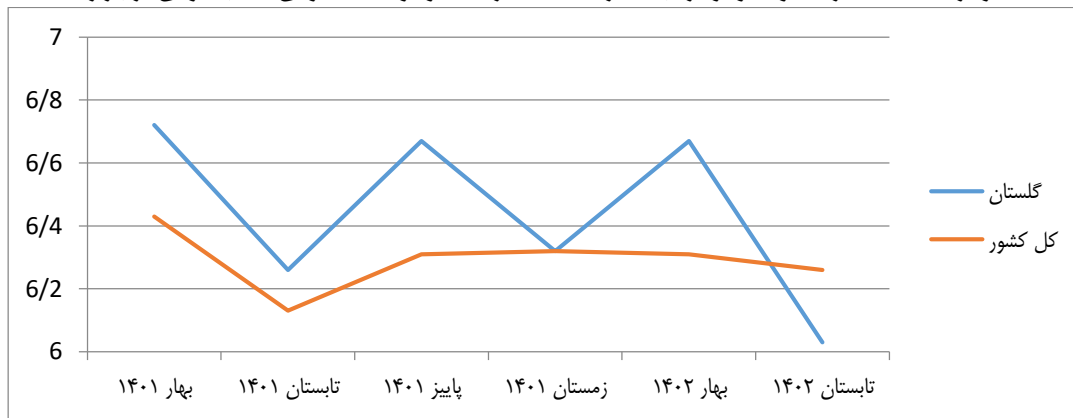

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۹-۲-۶- وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۳ و در استان گلستان تقریباً برابر با میانگین کشور و در حدود ۶,۴ بوده است. عملکرد این مؤلفه در استان گلستان در فصل آخر سنجش بهبود نسبی یافته است.

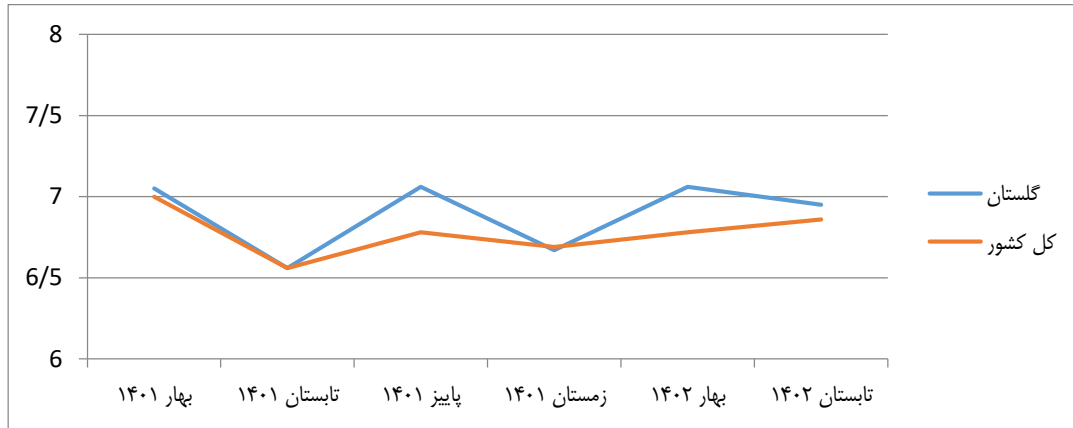
نمودار ۱۰-۶- تغییرات مؤلفه وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۱۰-۲-۶- رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات

نمودار ۱۱-۶- تغییرات مؤلفه رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات

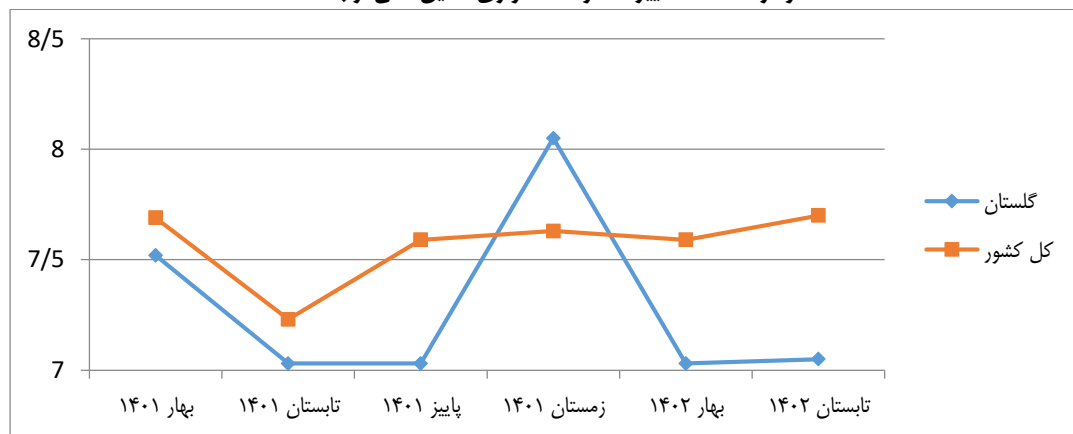
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶٫۸ و در استان گلستان تقریباً برابر با میانگین کشور و در حدود ۶٫۹ بوده است. فشار کسری بودجه بروی دولت و افزایش فشار دولت بر کسب‌وکارها برای جبران کسری از محل مالیات‌ها در سال‌های اخیر، منجر به روند صعودی این شاخص گردیده است.

۱۱-۲-۶- دشواری تأمین مالی از بانکها

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۷٫۶ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۷٫۳ بوده است. محدودسازی اعتبارات بانکی برای بخش خصوصی و فشار دولت بر بانک‌ها برای تخصیص اعتبارات به دولت و طرح‌های دولتی، علت اصلی این وضعیت می‌باشد.

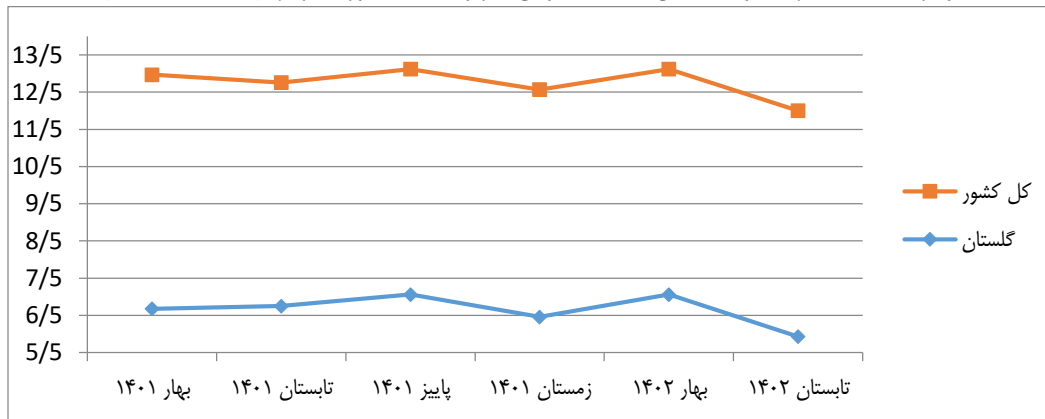
نمودار ۱۲-۶- تغییرات مؤلفه دشواری تأمین مالی از بانکها

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۱۲-۲-۶- فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی

نمودار ۱۳-۶- تغییرات مؤلفه فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی

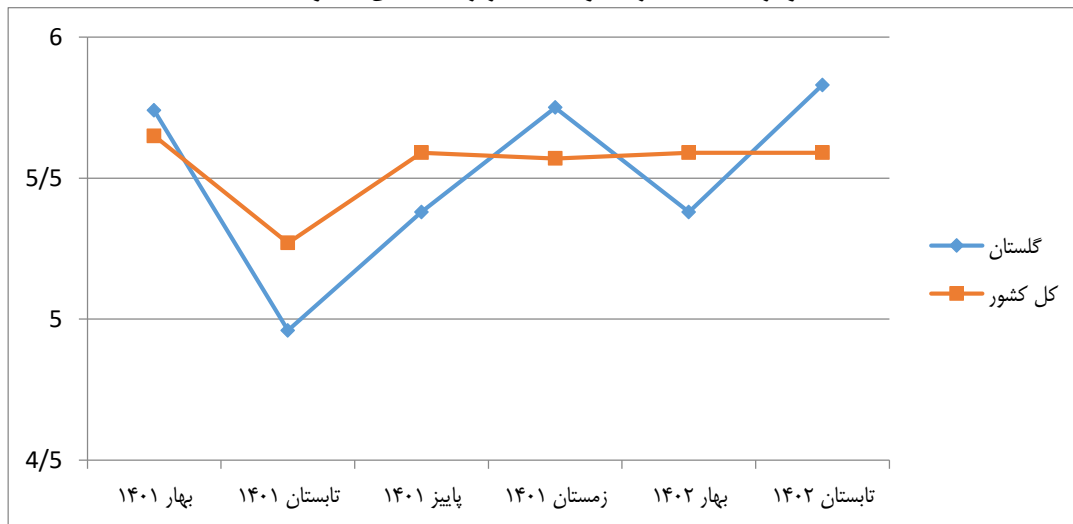
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶٫۶ و در استان گلستان کمتر از میانگین کشور و در حدود ۶٫۱ بوده است.

۱۳-۲-۶- ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور استان گلستان مشابه و برابر با ۵٫۵ بوده است اما در دوره‌های مختلف سنجش نوسانات بیشتری نسبت به میانگین کشور داشته است.

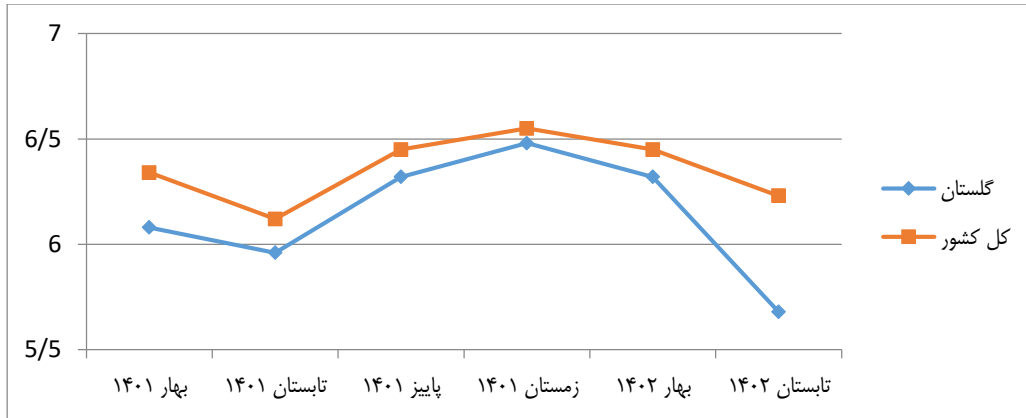
نمودار ۱۴-۶- تغییرات مؤلفه ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۱۴-۲-۶- ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران

نمودار ۱۵-۶- تغییرات مؤلفه ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران

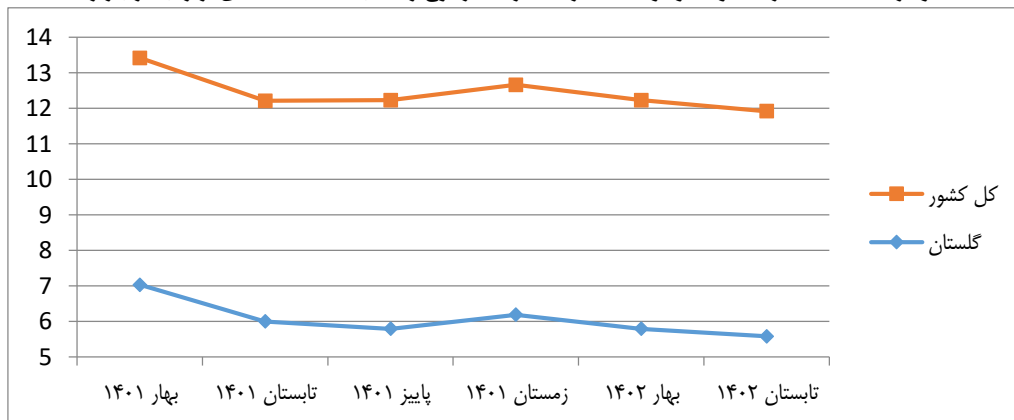
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۳ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶,۱ بوده است. عملکرد این شاخص در دو فصل اخیر بهبود یافته است.

۱۵-۲-۶- وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار

میانگین عملکرد این شاخص در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۴ و در استان گلستان بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶ بوده است. عملکرد این شاخص در دو فصل اخیر با شیبی نزولی بهبود یافته است.

نمودار ۱۶-۶- تغییرات مؤلفه وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار

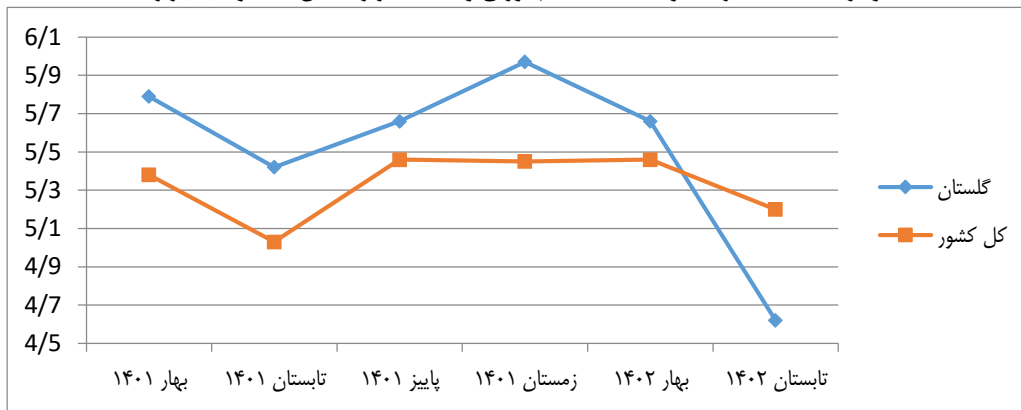

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۱۶-۲-۶- ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۳ و در استان گلستان اندکی بدتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۵ بوده است. جالب توجه است که در حالی که این مؤلفه در استان گلستان در دوره مورد بررسی همواره وضعیتی بدتر از میانگین کشور داشته است، در فصل آخر سنجش، وضعیت استان به میزان قابل توجهی بهبود یافته و از میانگین کشور بهتر شده است.

نمودار ۱۷-۶- تغییرات مؤلفه ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار

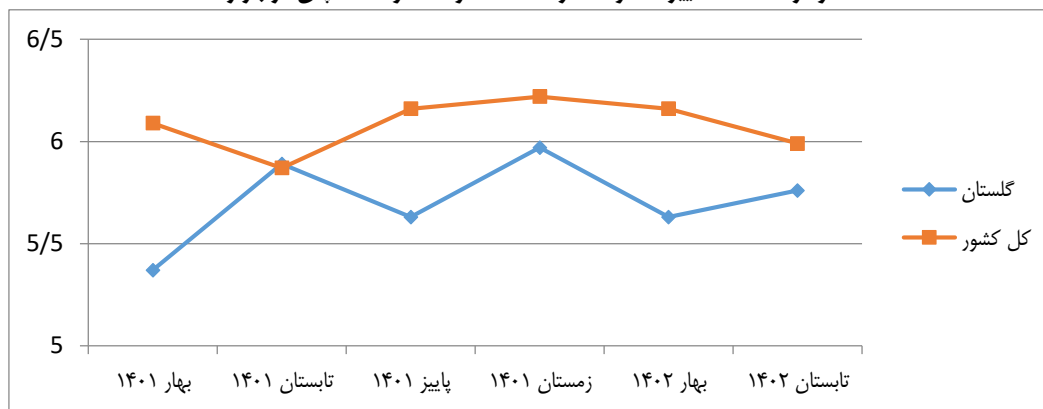

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۱۷-۲-۶- عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۱ و در استان گلستان بهتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۷ بوده است. علی‌رغم همجواری با ترکمنستان، وضعیت این مؤلفه در استان گلستان در دوره مورد بررسی همواره بهتر از میانگین کشور بوده است.

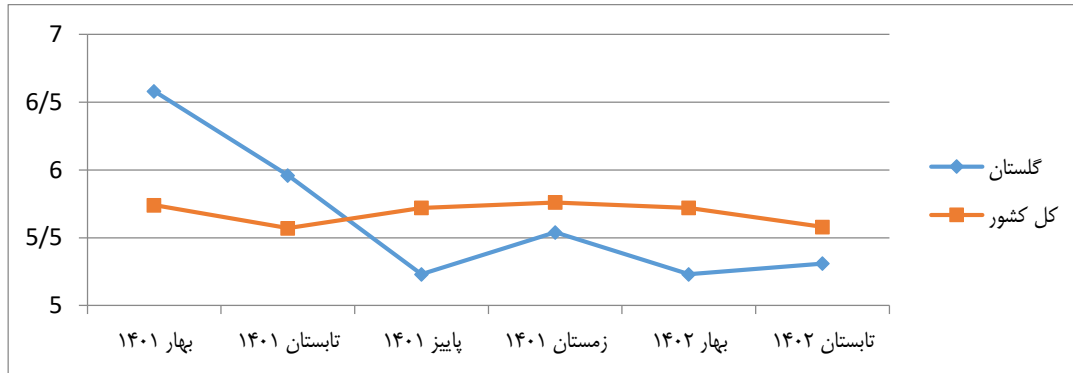
نمودار ۱۸-۶- تغییرات مؤلفه عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۱۸-۲-۶- فقدان ارتباط میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار

نمودار ۱۹-۶- تغییرات مؤلفه فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار

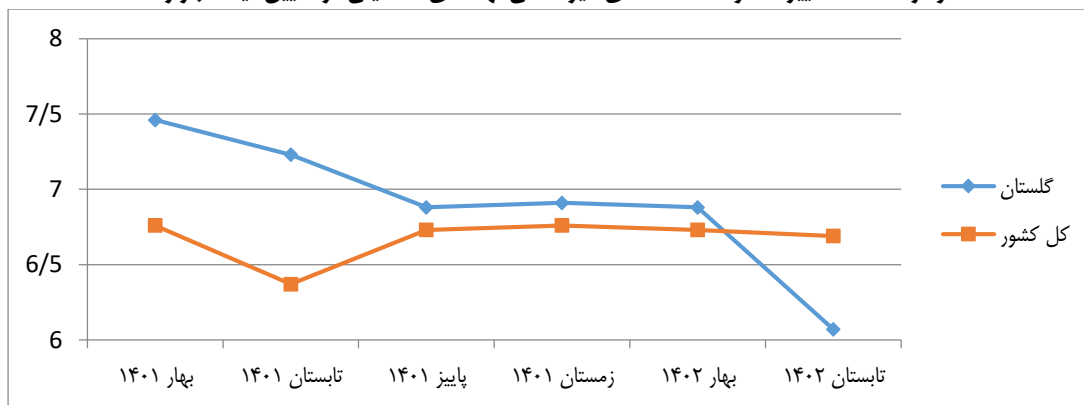
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۷ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۶ بوده است. علی‌رغم ثبات نسبی این مؤلفه در سطح کشور، استان گلستان کاهش قابل توجهی را در این مؤلفه تجربه نموده است. تأسیس و گسترش مجامع و سندیکاهای صنفی و نقش‌آفرینی اتاق‌های بازرگانی و تعاون نقشی قابل توجه در بهبود این شاخص دارد.

۱۹-۲-۶- دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۷ و در استان گلستان بدتر از میانگین کشور و در حدود ۶,۷ بوده است. علی‌رغم ثبات نسبی این مؤلفه در سطح کشور، استان گلستان کاهش قابل توجهی را در این مؤلفه به‌ویژه در فصل آخر تجربه نموده است.

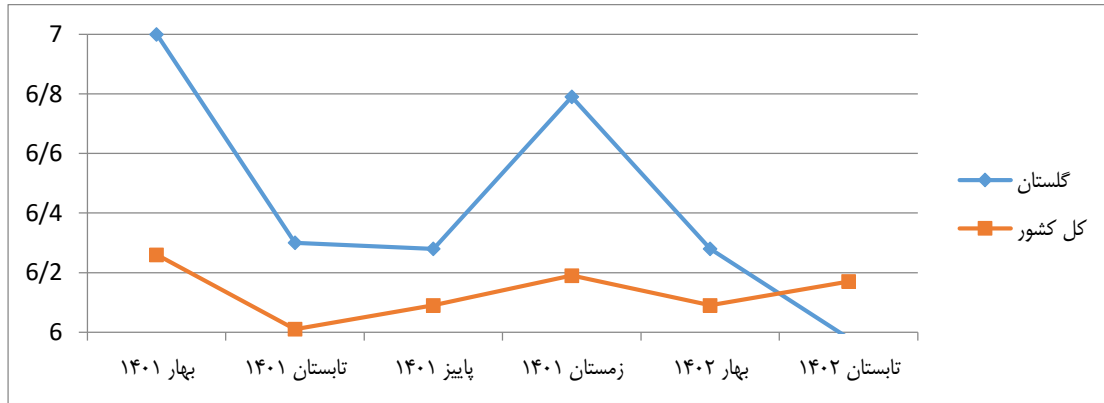
نمودار ۲۰-۶- تغییرات مؤلفه دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۶-۲-۲۰- کارگریزی عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه

نمودار ۶-۲۱- تغییرات مؤلفه کارگریزی عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه

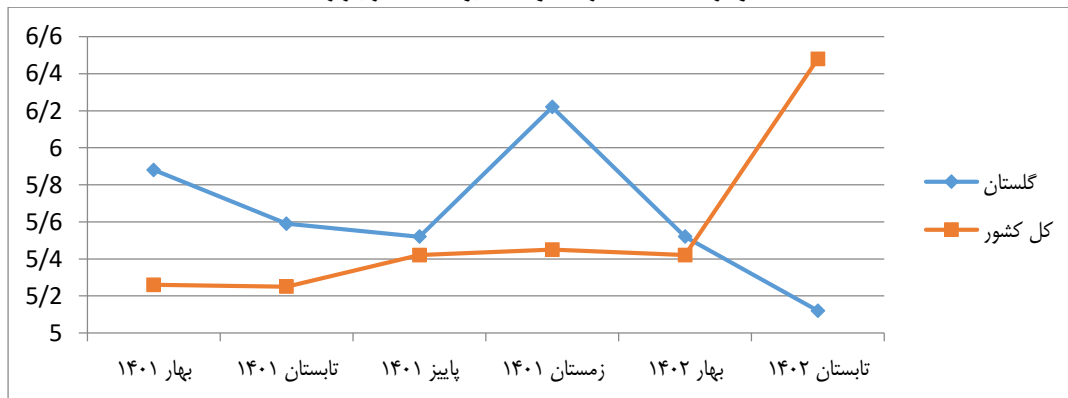
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۱ و در استان گلستان بدتر از میانگین کشور و در حدود ۶,۴ بوده است. علی‌رغم ثبات نسبی این مؤلفه در سطح کشور، استان گلستان کاهش قابل توجهی را در این مؤلفه به‌ویژه در دو فصل آخر تجربه نموده است. عنصر فرهنگ نقشی قابل توجه در این مؤلفه دارد.

۶-۲-۲۱- کمبود تقاضا در بازار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۵ و در استان گلستان اندکی بدتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۶ بوده است. جالب توجه است علی‌رغم روند افزایشی این مؤلفه در سطح کشور به‌ویژه در فصل آخر سنجش، استان گلستان کاهش قابل توجهی را در این مؤلفه به‌ویژه در دو فصل آخر تجربه نموده و در آخرین دوره سنجش، وضعیتی بهتر از میانگین کشور داشته است.

نمودار ۶-۲۲- تغییرات مؤلفه کمبود تقاضا در بازار

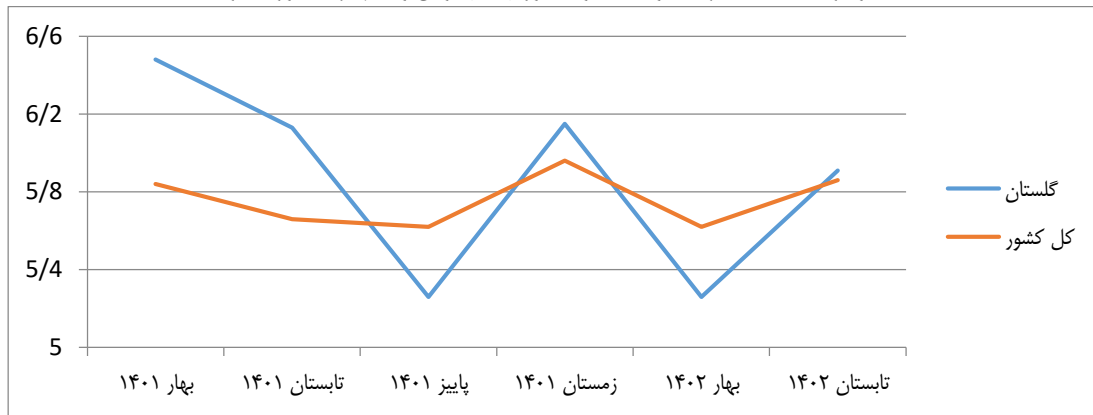

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۲۲-۲-۶- کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۷ و در استان گلستان اندکی بدتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۸ بوده است. روند تغییرات این مؤلفه در استان گلستان همسو با تغییرات میانگین کشور اما با نوسانات بیشتر بوده است.

نمودار ۲۳-۶- تغییرات مؤلفه کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز

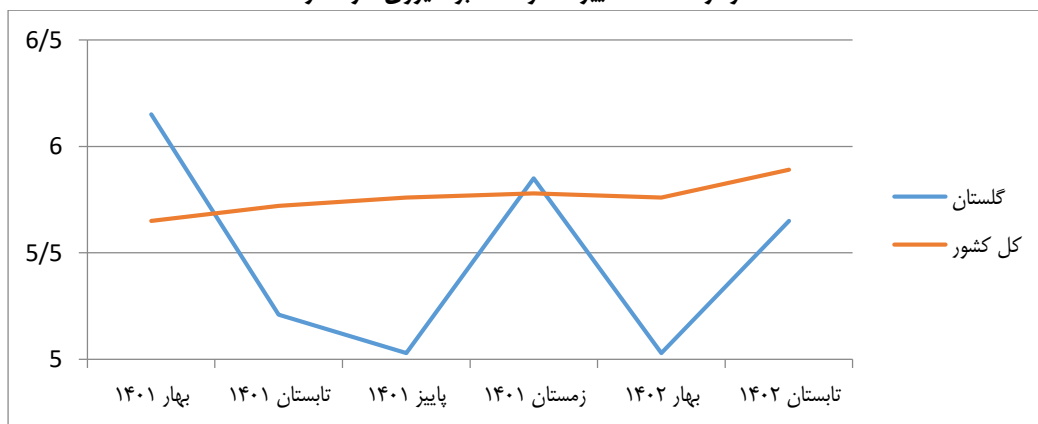

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۲۳-۲-۶- کمبود نیروی کار ماهر

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵,۷ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۵,۵ بوده است. علی‌رغم ثبات نسبی روند تغییرات این مؤلفه در میانگین کشور، مؤلفه مورد بررسی در استان گلستان نوسانات بالایی را ثبت نموده است.

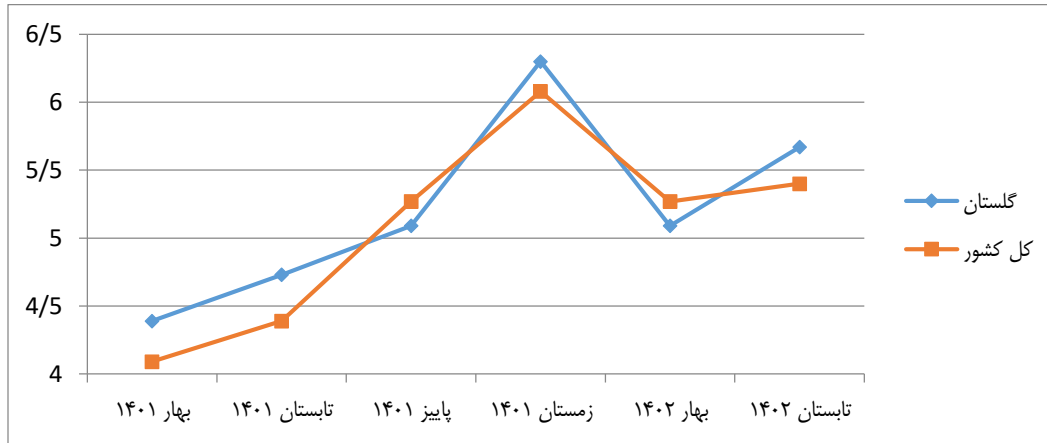
نمودار ۲۴-۶- تغییرات مؤلفه کمبود نیروی کار ماهر

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۶-۲-۲۴- محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت

نمودار ۶-۲۵- تغییرات مؤلفه محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت

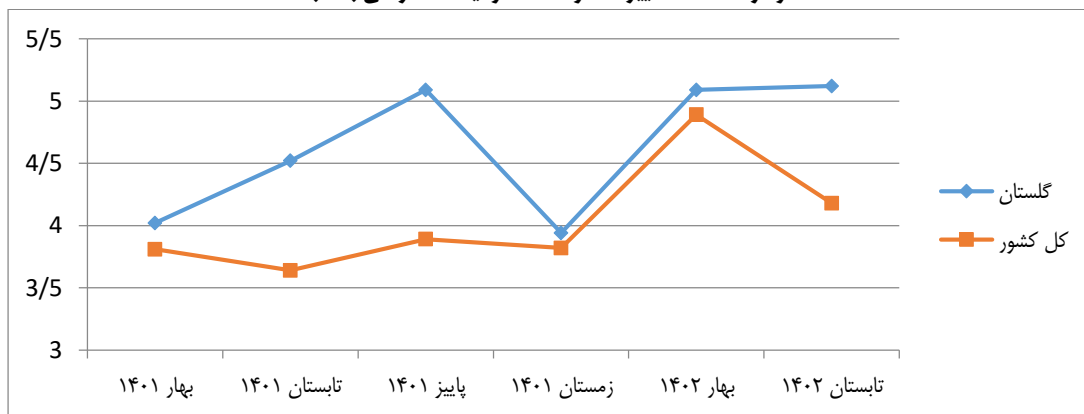
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۵٫۱ و در استان گلستان اندکی بدتر از میانگین کشور و در حدود ۵٫۲ بوده است. روند تغییرات این مؤلفه در دوره مورد بررسی کاملاً منطبق با روند تغییرات میانگین کشور بوده است.

۶-۲-۲۵- محدودیت دسترسی به آب

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۴ و در استان گلستان بدتر از میانگین کشور و در حدود ۴٫۶ بوده است. تشدید خشکسالی در استان علت افزایش شکاف این مؤلفه در بعد استانی و کشوری در فصل آخر سنجش می‌باشد.

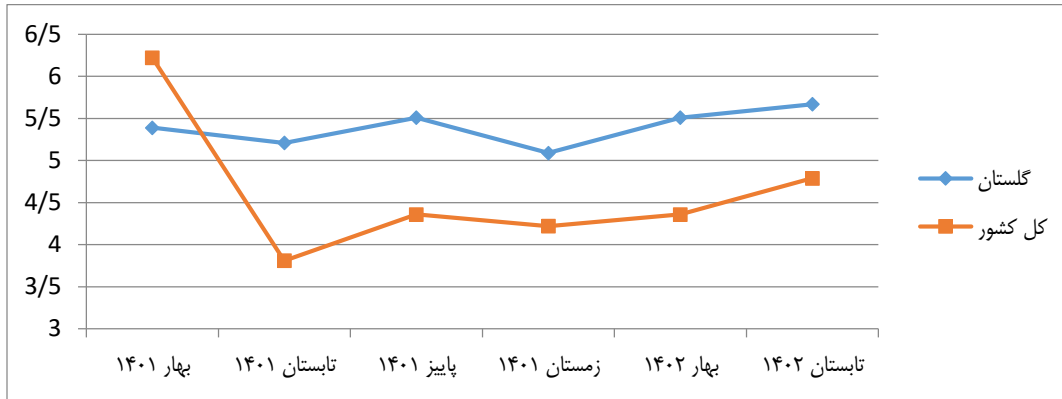
نمودار ۶-۲۶- تغییرات مؤلفه محدودیت دسترسی به آب

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۲۶-۲-۶- محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی

نمودار ۲۷-۶- تغییرات مؤلفه محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی

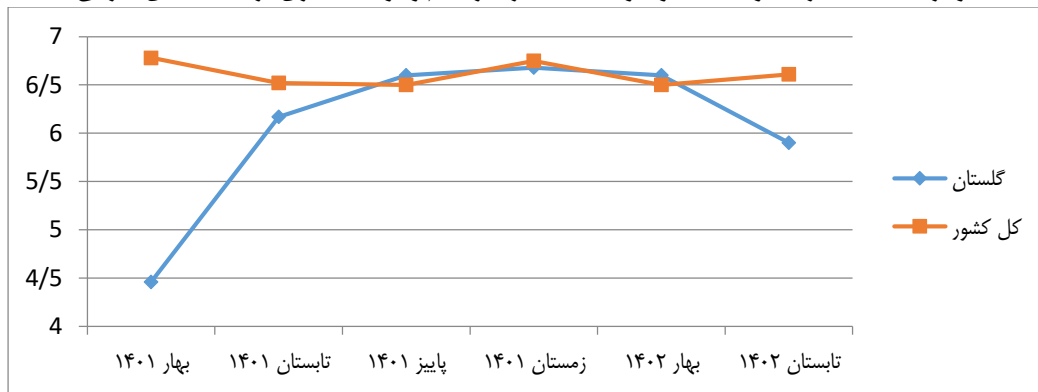
مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۴٫۶ و در استان گلستان بدتر از میانگین کشور و در حدود ۵٫۴ بوده است. روند تغییرات این مؤلفه در فصول اخیر هم‌راستا با میانگین کل کشور در حال افزایش بوده و شکاف معنی‌دار خود را با میانگین کشور حفظ نموده است. این امر به معنی بدتر شدن وضعیت نامناسب دسترسی به انرژی در استان می‌باشد.

۲۷-۲-۶- فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶٫۶ و در استان گلستان بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶ بوده است. روند تغییرات این مؤلفه که منطبق با وضعیت میانگین کل کشور بوده، در فصل آخر نسبت به میانگین کشور بهبود یافته است.

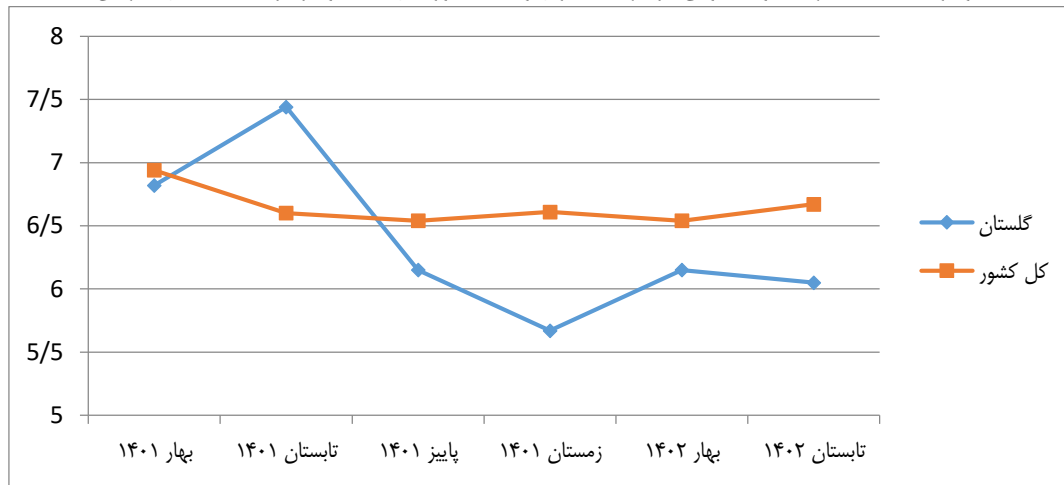
نمودار ۲۸-۶- تغییرات مؤلفه فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

۲۸-۲-۶- موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی

نمودار ۲۹-۶- تغییرات مؤلفه موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی

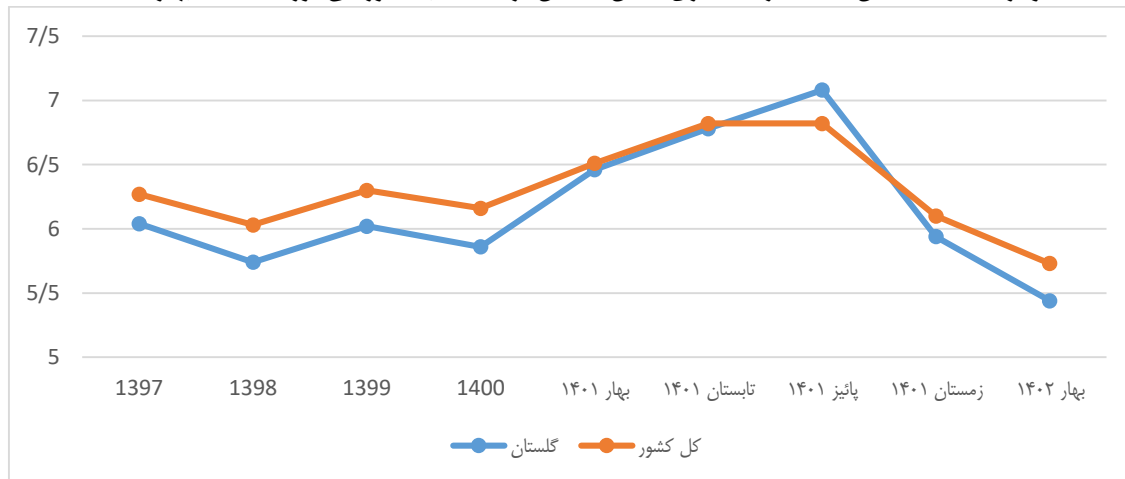

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶٫۶ و در استان گلستان بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶٫۴ بوده است.

۳-۶- شاخص امنیت سرمایه‌گذاری

نمودار ۳۰-۶- شاخص امنیت سرمایه‌گذاری استان گلستان در مقایسه با کشور طی دوره ۱۳۹۷ تا بهار ۱۴۰۲

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

منظور از امنیت سرمایه‌گذاری، شرایطی است که در آن، متغیرهای اقتصاد کلان با ثبات یا قابل پیش‌بینی باشند، حاکمیت قانون برقرار بوده و اعمال شود، قوانین و مقررات، تصمیم‌های مسئولان و رویه‌های اجرایی با ثبات باشند و به طور موثری اجرا شوند و در صورت ضرورت نیاز به تغییر در هر یک از آن‌ها، تغییرات قبلاً به اطلاع ذی‌نفعان برسد. همچنین اطلاعات

موثر بر فعالیت‌های اقتصادی به طور شفاف و برابر در دسترس همه شهروندان باشد و نهادهای قضایی و انتظامی چنان مجهز و سالم و کارآمد باشند که هر گونه نقض حقوق مالکیت شهروندان مقرون به صرفه نباشد. این شاخص بر اساس ۷ نماگر ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی، شفافیت و سلامت اداری، فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی، تعریف و تضمین حقوق مالکیت، عملکرد دولت، ثبات اقتصاد کلان و مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض و ۳۸ مولفه تعریف می‌شود و توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به صورت فصلی محاسبه و گزارش می‌شود. روند تغییرات این شاخص در استان گلستان در مقایسه با میانگین کشور در نمودار ذیل نشان داده شده است:

وضعیت استان گلستان در این شاخص بجز دوره پائیز ۱۴۰۱، همواره بهتر از میانگین کل کشور بوده است. وضعیت استان گلستان در مقایسه با سایر استان‌های کشور در دوره آخر سنجش (بهار ۱۴۰۲) در نقشه شماره ۱ مشخص گردیده است.

در ادامه برای بررسی دقیق‌تر وضعیت ۷ نماگر شاخص امنیت سرمایه‌گذاری استان گلستان در مقایسه با کل کشور از سال ۱۳۹۸ تا بهار ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته است.

نقشه ۲-۶- وضعیت استان گلستان در سنجش متوسط شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در ایران، بهار ۱۴۰۲

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

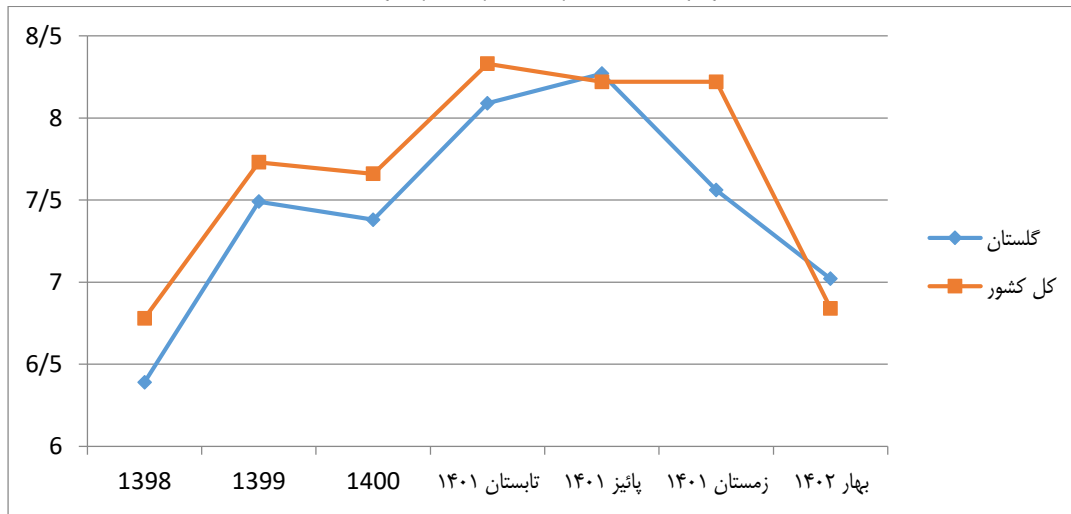
۱-۳-۶- عملکرد دولت

این نماگر از سه مؤلفه پیمایشی به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. سهولت احقاق حقوق قانونی شهروندان در ادارات،
۲. اختلال در کسب‌وکار بر اثر تحریم‌های جدید خارجی،
۳. حمایت و همراهی واقعی مقامات استانی از داوطلبان سرمایه‌گذار.

بررسی تغییرات این نماگر نشان می‌دهد، وضعیت عملکرد دولت بعد از یک دوره صعودی و تنزل، از پائیز ۱۴۰۱ رو به بهبود بوده است. میانگین عملکرد این نماگر در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۷,۷ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶,۴ واحد بوده است. بدیهی است با توجه به ساختار نظام سیاسی و عدم وجود دولت محلی با توان تصمیم‌گیری مستقل از دولت مرکزی، این شاخص در سطح منطقه‌ای نیز کاملاً وابسته به عملکرد دولت مرکزی می‌باشد.

نمودار ۳۱-۶- تغییرات نماگر عملکرد دولت

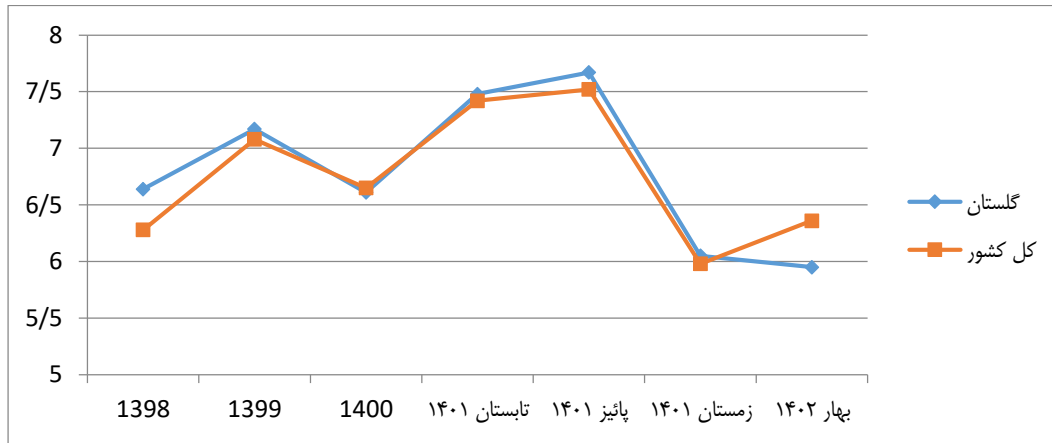
مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

۲-۳-۶- ثبات اقتصاد کلان

این نماگر از سه مؤلفه به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. ثبات قیمت مواد اولیه (مؤلفه پیمایشی)،
۲. ثبات شاخص تورم مصرف‌کننده (مؤلفه آماری)،
۳. ثبات نرخ ارز (مؤلفه آماری).

نمودار ۳۲-۶- تغییرات نماگر ثبات اقتصاد کلان

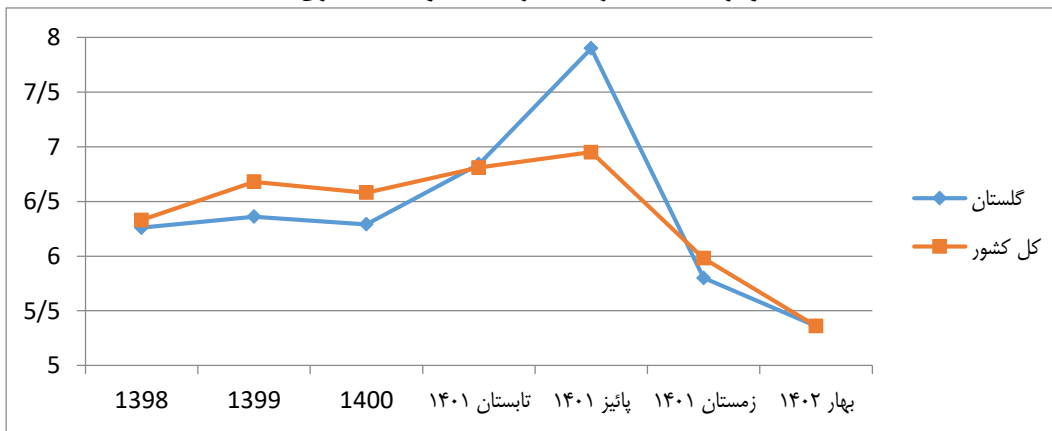

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶٫۷ و در استان گلستان تقریباً برابر با میانگین کشور و در حدود ۶٫۸ واحد بوده است. علی‌رغم ثبات نسبی این مؤلفه در سطح کشور، در دوره آخر سنجش، وضعیت استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کل کشور و برخلاف روند افزایشی میانگین کشوری، کاهش یافته است. در این مورد نیز با توجه به ساختار نظام سیاسی و عدم وجود دولت محلی با توان تصمیم‌گیری مستقل از دولت مرکزی، این شاخص در سطح منطقه‌ای کاملاً وابسته به عملکرد دولت مرکزی می‌باشد.

۳-۳-۶- شفافیت و سلامت اداری

نمودار ۳۳-۶- تغییرات نماگر شفافیت و سلامت اداری

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

این نماگر از چهار مؤلفه به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. توزیع کالای قاچاق به ضرر بخشی از فعالان اقتصادی در بازار (مؤلفه پیمایشی)،

۲. دسترسی آزاد و عمومی به اطلاعات و تصمیم‌های مسئولان (مؤلفه پیمایشی)،

۳. میزان شیوع رشوه در ادارات (مؤلفه پیمایشی)،

۴. اعمال نفوذ و تبانی در معاملات حکومتی (مؤلفه پیمایشی)

این نماگر بعد از یک دوره افزایشی و رسیدن به قله بی‌سابقه ۸ واحدی در استان گلستان و قله ۷ واحدی در سطح کشور، از پائیز ۱۴۰۱ روندی نزولی را هم در سطح استان و هم در سطح ملی طی نموده و به کمینه ۵,۴ واحدی در بهار ۱۴۰۲ رسیده است. میانگین عملکرد این شاخص در دوره ۱۳۹۸ تا بهار ۱۴۰۲، در کل کشور و استان گلستان تقریباً برابر و در حدود ۴,۶ واحد بوده است.

۴-۳-۶- تعریف و تضمین حقوق مالکیت

این نماگر از هفت مؤلفه به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. اعتماد به دستگاه قضایی برای احقاق به‌موقع و منصفانه حق در دعاوی تجاری و مالی (مؤلفه پیمایشی)،

۲. سرعت عمل و تعهد مراجع انتظامی (پلیس) در رسیدگی به شکایت فعالان اقتصادی (مؤلفه پیمایشی)،

۳. تخصصی بودن رسیدگی به دعاوی تجاری در مراجع قضایی (مؤلفه پیمایشی)،

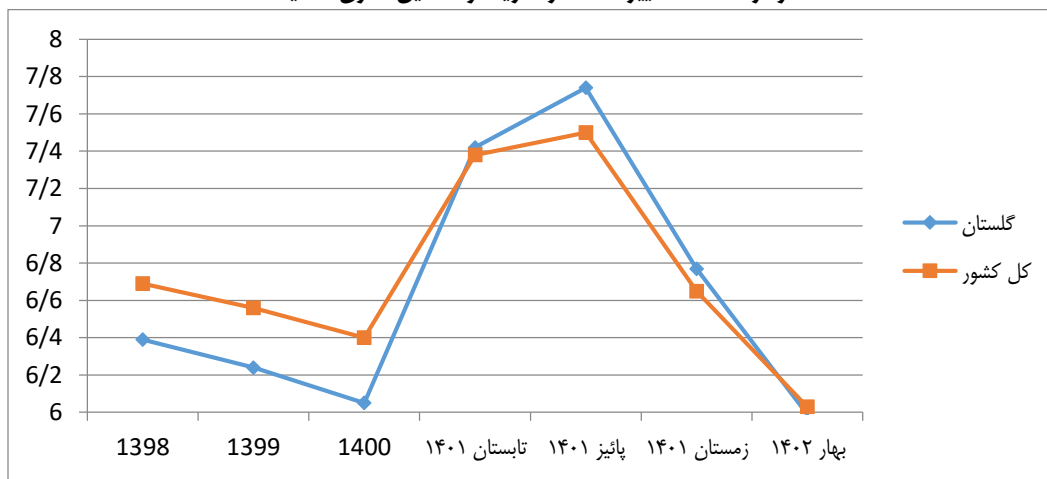
۴. اجرای کامل و به‌موقع احکام مراجع قضایی (مؤلفه آماری)،

۵. رسیدگی به اختلافات تجاری از طریق داوری (مؤلفه آماری)،

۶. نرخ رسیدگی به پرونده‌های قضایی (درصد از ورودی) (مؤلفه آماری)،

۷. میانگین زمان رسیدگی به هر پرونده ورودی (روز) (مؤلفه آماری)

نمودار ۳۴-۶- تغییرات نماگر تعریف و تضمین حقوق مالکیت

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

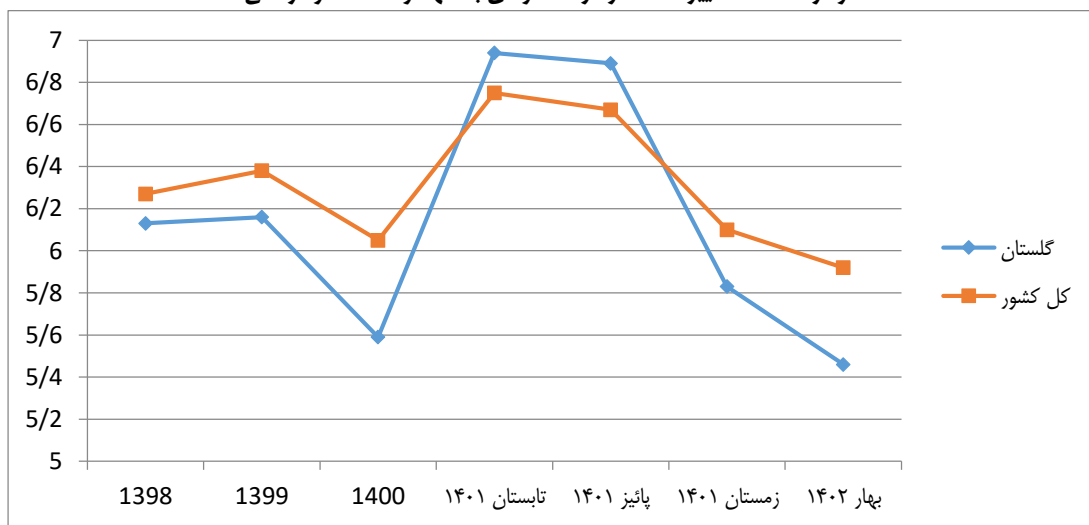
روند رفتاری این نماگر در سطح میانگین کشور و استان گلستان یکسان بوده و بعد از یک دوره افزایشی از پائیز ۱۴۰۱، روندی کاهشی داشته است. میانگین عملکرد این نماگر در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۶,۷ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶,۶ بوده است. وضعیت این نماگر پس از افزایش قابل توجه در دو فصل نخست سال ۱۴۰۱، از پائیز ۱۴۰۱ در سطح کشور و استان بهبود قابل توجهی یافته و به کمینه مقدار خود در سال ۱۴۰۰ (۶ واحد) رسیده است.

۵-۳-۶- فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی

این نماگر از نه مؤلفه به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. وجود کلاهبرداری یا تقلب در بازار (مؤلفه پیمایشی)،
۲. میزان وفای به عهد در اجرای قرارداد کتبی یا شفاهی در بازار (مؤلفه پیمایشی)،
۳. وفای به عهد در اجرای قراردادها توسط دولت (مؤلفه پیمایشی)،
۴. عمل مسئولان ملی به وعده‌های داده شده (مؤلفه پیمایشی)،
۵. عمل مسئولان محلی به وعده‌های داده شده (مؤلفه پیمایشی)،
۶. تعداد پرونده‌های خیانت در امانت (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۷. تعداد پرونده‌های مطالبه طلب (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۸. درصد چک‌های برگشتی (مؤلفه آماری)،
۹. تعداد پرونده‌های کلاهبرداری (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری).

نمودار ۳۵-۶- تغییرات نماگر فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی

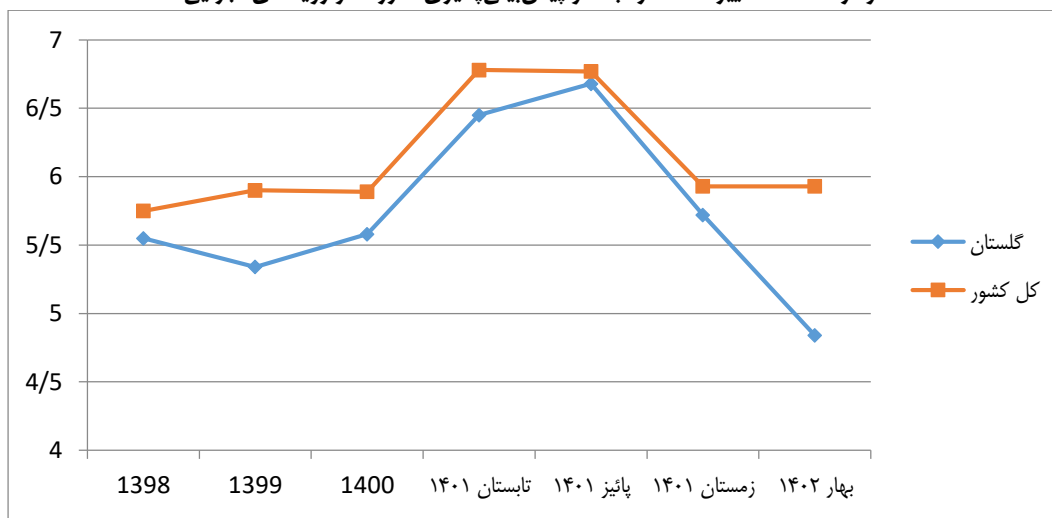

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

روند رفتاری این نماگر در سطح میانگین کشور و استان گلستان یکسان بوده و بعد از یک دوره افزایشی از پائیز ۱۴۰۱، روندی کاهشی داشته است. میانگین عملکرد این نماگر در دوره مورد بررسی در کل کشور برابر با ۳٫۶ و در استان گلستان اندکی بهتر از میانگین کشور و در حدود ۶٫۱ بوده است. این شاخص از تابستان ۱۴۰۱ بهبود قابل توجهی یافته و در دو فصل آخر سنجش (زمستان ۱۴۰۱ و بهار ۱۴۰۲) در استان گلستان عملکرد بهتری نسبت به میانگین کل کشور داشته و به کمترین میزان خود در دوره مورد بررسی (۵٫۴۶ واحد) رسیده است.

۶-۳-۶- ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی

نمودار ۳۶-۶- تغییرات نماگر ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

این نماگر از ۴ مؤلفه به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. ثبات یا پیش‌بینی‌پذیری قوانین و مقررات (مصوبه مجلس یا هیئت دولت یا وزرا) (مؤلفه پیمایشی)،
۲. ثبات یا پیش‌بینی‌پذیری رویه‌های اجرایی (تصمیمات مسئولان استانی یا محلی) (مؤلفه پیمایشی)،
۳. روشن و غیرقابل تفسیر بودن قوانین و مقررات ناظر به کسب‌وکار (مؤلفه پیمایشی)،
۴. ثبات مسئولان استانی (مؤلفه آماری).

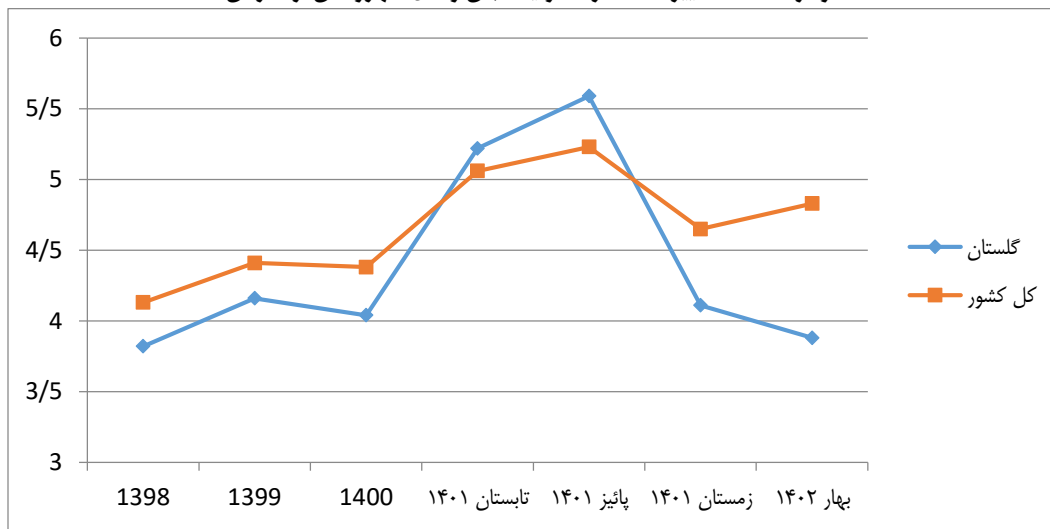
میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره مورد بررسی در کل کشور برابر با ۶٫۱ و در استان گلستان بهتر از میانگین کشور و در حدود ۵٫۷ بوده است. عملکرد این شاخص در استان گلستان در دو فصل آخر سنجش (زمستان ۱۴۰۱ و بهار ۱۴۰۲) بهتر از میانگین کشور و کاهنده بوده و به کمترین مقدار خود در طول دوره مورد بررسی (۴٫۸۴ واحد) رسیده است.

۶-۳-۷- مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض

این نماگر از هشت مؤلفه به شرح ذیل تشکیل شده است:

۱. سرقت مالی (پول نقد، کالا، تجهیزات و ماشین‌آلات) (مؤلفه پیمایشی)،
۲. سرقت یا استفاده غیرمجاز از علائم تجاری یا مالکیت معنوی (مؤلفه پیمایشی)،
۳. سرقت مستوجب تعزیر (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۴. تصرف عدوانی (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۵. مزاحمت ملکی (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۶. ضرب و جرح عمدی (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۷. تعداد تصادف منجر به فوت یا جرح (به‌ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت) (مؤلفه آماری)،
۸. ضریب نفوذ بیمه (مؤلفه آماری)

نمودار ۳۷-۶- تغییرات نماگر مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری

در میان نماگرهای شاخص امنیت سرمایه‌گذاری، این نماگر تنها نماگری است که در سطح کشور در دوره آخر سنجش (بهار ۱۴۰۲) افزایش یافته است. میانگین عملکرد این مؤلفه در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲، در کل کشور برابر با ۴,۷ و در استان گلستان ۴ بهتر از میانگین کشور و در حدود ۴,۴ بوده است. علی‌رغم ثبات نسبی این مؤلفه در سطح کشور، استان گلستان کاهش قابل توجهی را در این مؤلفه به‌ویژه در فصل آخر تجربه نموده است.

۸-۳-۶- جمع‌بندی مهم‌ترین موانع بهبود محیط کسب‌وکار و فضای سرمایه‌گذاری در استان گلستان

در مجموع میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی شاخص محیط عمومی فضای کسب‌وکار در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲ مبین آن است که مهم‌ترین مشکلات نهادی محیط کسب‌وکار در استان به ترتیب به شرح ذیل می‌باشند:

جدول ۱-۶- میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی شاخص محیط عمومی کسب و کار استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری (بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲)

میانگین کشور	گلستان	مؤلفه
۸,۴	۸,۳	غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات
۷,۶	۷,۳	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها
۷,۵	۷,۱	بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب و کار
۶,۸	۶,۹	رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۵,۷	۶,۷	دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها
۶	۶,۶	فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی
۶,۳	۶,۵	رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی
۶,۴	۶,۵	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار
۶,۳	۶,۴	وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار
۶,۱	۶,۴	کارگری عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه
۶,۶	۶,۴	موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی
۶,۶	۶,۱	فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی
۶,۳	۶,۱	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران
۶,۴	۶	وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبای بازار
۵,۷	۵,۸	کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز
۶,۳	۵,۷	برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و ...
۵,۱	۵,۷	تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی
۶,۱	۵,۷	عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار
۵,۷	۵,۶	فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار
۵,۵	۵,۶	کمبود تقاضا در بازار
۵,۵	۵,۵	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل
۵,۳	۵,۵	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۵,۷	۵,۵	کمبود نیروی کار ماهر
۴,۶	۵,۴	محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی
۵,۵	۵,۳	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان
۵,۱	۵,۲	محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت
۴,۱	۴,۷	نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
۴	۴,۶	محدودیت دسترسی به آب

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارش پایش کسب و کار و محاسبات پژوهش

علاوه بر این، در مجموع میانگین عملکرد نماگرهای شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در دوره ۱۳۹۸ تا بهار ۱۴۰۲ مبین آن است که مهم‌ترین مشکلات نهادی فضای سرمایه‌گذاری در استان به ترتیب به شرح ذیل می‌باشند:

جدول ۲-۶- وضعیت استان گلستان در معیارهای شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در مقایسه با میانگین کشوری

کل کشور	استان گلستان	نماگر
۷.۶۸	۷.۴۵	نماگر عملکرد دولت
۶.۷۵	۶.۷۹	نماگر ثبات اقتصاد کلان
۶.۷۴	۶.۶۵	تعریف و تضمین حقوق مالکیت
۶.۳۸	۶.۴	شفافیت و سلامت اداری
۶.۳	۶.۱۴	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی
۶.۱۳	۵.۷۳	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی
۴.۶۷	۴.۴	مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش امنیت سرمایه‌گذاری و محاسبات پژوهش

بررسی بیشتر به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی و آماری این شاخص در سطح استان به دلیل عدم ارائه اطلاعات و جزئیات محاسبه شاخص مقدور نبوده اما با توجه به روند کاملاً مشابه و تقریباً منطبق تغییرات نماگرهای بررسی شده با میانگین کشور، می‌توان با تقریب قابل قبولی میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی و آماری کشور را در استان گلستان نیز مبنا قرار داد.

بر این اساس، مهم‌ترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری از قرار جدول ذیل می‌باشند:

جدول ۳-۶- مهم‌ترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری بر اساس میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی در ۴ فصل آخر سنجش

عملکرد	نماگر	مؤلفه
۸.۴۶	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	عمل مسئولان ملی به وعده‌های داده شده
۸.۲۰	عملکرد دولت	میزان حمایت مسئولان استانی از داوطلبان سرمایه‌گذاری
۷.۹۵	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	ثبات یا قابل پیش‌بینی بودن تصمیمات استانی یا محلی
۷.۸۱	تعریف و تضمین حقوق مالکیت	میزان تخصصی بودن رسیدگی به دعاوی تجاری در مراجع قضایی
۷.۷۵	عملکرد دولت	احقاق حقوق قانونی در ادارات دولتی
۷.۷۱	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	عمل مسئولان استانی و محلی به وعده‌های اقتصادی داده شده
۷.۶۵	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	وفای به عهد در اجرای قراردادهای توسط دولت و شرکت‌های دولتی
۷.۶۱	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	واضح بودن قوانین و مقررات ناظر بر کسب‌وکار
۷.۴۸	ثبات اقتصاد کلان	ثبات قیمت مواد اولیه
۷.۳۵	تعریف و تضمین حقوق مالکیت	سرعت عمل و تعهد مراجع انتظامی در رسیدگی به شکایات فعالان اقتصادی
۷.۲۰	عملکرد دولت	میزان اختلال ایجاد شده در اثر تحریم‌های خارجی
۷.۱۲	شفافیت و سلامت اداری	اعمال نفوذ و تباری در معاملات ادارات
۶.۸۲	تعریف و تضمین حقوق مالکیت	میزان اعتماد به دادگاه‌های استان برای احقاق به موقع و منصفانه حق در دعاوی تجاری
۶.۷۷	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	ثبات قوانین و مقررات
۶.۲۵	شفافیت و سلامت اداری	میزان شیوع رشوه در ادارات
۶.۲۴	شفافیت و سلامت اداری	دسترسی آزاد و عمومی به اطلاعات و تصمیمات مسئولان
۶.۰۵	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	قیمت‌گذاری دستوری
۵.۹۰	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	تغییر قوانین و مقررات صادراتی
۵.۶۳	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	تأثیر تغییر قوانین و مقررات وارداتی

۵.۵۰	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	میزان وفای به عهد در اجرای قرارداد کتبی یا شفاهی در بازار
۵.۵۰	شفافیت و سلامت اداری	رواج توزیع کالای قاچاق
۵.۲۲	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	وجود کلاهبرداری یا تقلب در بازار
۵.۲۱	مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض	سرقت مالی (پول نقد، کالا و تجهیزات)
۵.۱۳	مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض	استفاده غیرمجاز از نام و علائم تجاری یا مالکیت معنوی

فصل هفتم

اولویت‌بندی تلفیقی زمینه‌های سرمایه‌گذاری و ارائه راهکارهای رفع موانع زیرساختی و نهادی سرمایه‌گذاری در استان

۷-۱- مقدمه

در بخش‌های قبلی این پژوهش، ویژگی‌ها، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های استان گلستان در کنار مهم‌ترین مسائل و چالش‌های توسعه استان مورد بررسی قرار گرفت و کلان روندهای اقتصادی و ژئوپلیتیک استان مورد بررسی قرار گرفت و آثار آن بر توسعه استان تشریح گردید. در این فصل بر اساس یافته‌های فصول پیش، اولویت‌های سرمایه‌گذاری استان تعیین و راهکارهایی برای رفع موانع سرمایه‌گذاری استان تشریح خواهد شد.

۷-۲- اولویت‌های سرمایه‌گذاری استان

۷-۲-۱- یافته‌های مطالعات گذشته‌نگر

در فاز دوم این پژوهش برای تعیین مهم‌ترین زمینه‌های سرمایه‌گذاری در استان از سه روش LQ، Shift-Share و داده-ستانده دو مرحله‌ای استفاده شد. تقاطع یافته‌های این سه روش در جدول ذیل نشان داده شده است:

جدول ۷-۱- تقاطع یافته‌های مزیت نسبی از سه روش

داده ستانده دو مرحله‌ای	شاخص Shift-Share	شاخص LQ
دامداری، مرغداری، پرورش زنبور و کرم ابریشم و شکار	زراعت و باغداری	زراعت و باغداری
تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	جنگلداری و ماهیگیری	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار
تولید فلزات پایه	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز	جنگلداری و ماهیگیری
فعالیت‌های مالی و بیمه	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
استخراج سایر معادن	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	ساخت چوب و محصولات چوبی
حمل و نقل و انبارداری و پست	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	تامین آب و برق و گاز
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	حمل‌ونقل جاده‌ای
زراعت، باغداری و خدمات کشاورزی	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	امور دفاعی
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی	امور انتظامی
اطلاعات و ارتباطات	ساخت فلزات اساسی	تأمین اجتماعی اجباری
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات	آموزش
سایر صنایع	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	بهداشت و درمان دولتی
تامین آب و برق و گاز	ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	دامپزشکی
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر کالاها	تامین آب و برق و گاز	مددکاری اجتماعی
جنگلداری و ماهیگیری	سایر ساختمان‌ها	مذهبی و سیاسی
ساختمان	هتل و خوابگاه	سایر خدمات
هتل و رستوران	راه‌آهن	نفت خام و گاز طبیعی
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	حمل‌ونقل جاده‌ای	سایر معادن
فعالیت‌های اداری، خدمات پشتیبانی، شهری و	حمل‌ونقل هوایی	ساخت محصولات از توتون و تنباکو

تامین اجتماعی		
سایر خدمات	خدمات پشتیبانی و انبارداری	ساخت منسوجات
خدمات املاک و مستغلات	سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آن‌ها	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
آموزش	بیمه	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	خدمات واحدهای مسکونی شخصی	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
	خدمات دلان مستغلات	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
	امور عمومی	ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
	آموزش	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
	بهداشت و درمان دولتی	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
	بهداشت و درمان خصوصی	ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی
		ساخت فلزات اساسی
		ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

منبع: محاسبات پژوهش

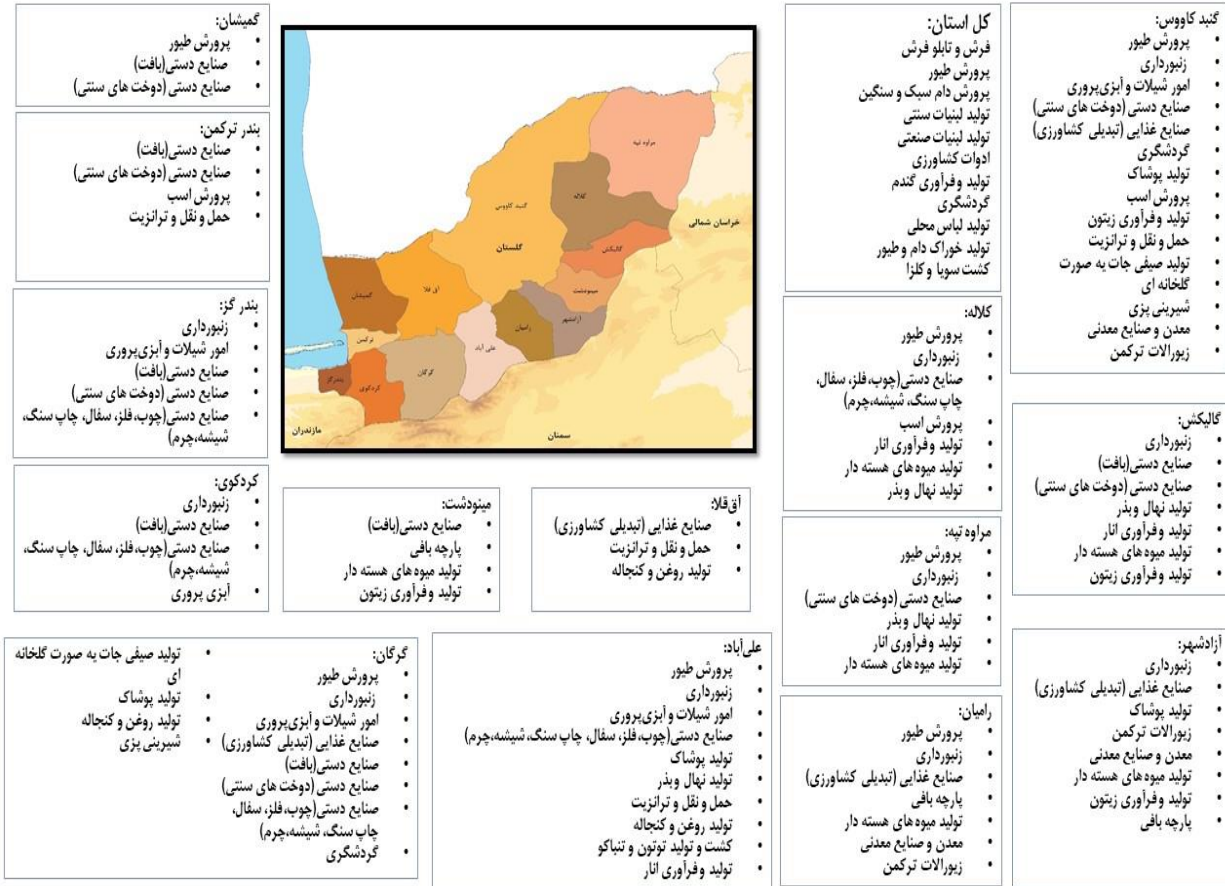
بر این اساس، اهم زمینه‌های سرمایه‌گذاری در استان گلستان بر اساس میزان تکرار در سه روش یاد شده به شرح ذیل می‌باشد:

(۱) زراعت و باغداری، (۲) جنگل‌داری و ماهیگیری، (۳) تأمین آب، برق و گاز، (۴) حمل‌ونقل جاده‌ای و انبارداری، (۵) آموزش پایه و عالی، (۶) بهداشت و درمان، (۷) دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار، (۸) ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها، (۹) ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز، (۱۰) دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی، (۱۱) ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای، (۱۲) ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی، (۱۳) ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک، (۱۴) ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی، (۱۵) ساخت فلزات اساسی، (۱۶) ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی، (۱۷) ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک، (۱۸) ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی، (۱۹) ساخت فلزات اساسی، (۲۰) خدمات بیمه و مالی.

۲-۲-۷- مطالعات آمایش استان

در مطالعات آمایش استان (۱۳۹۷)، مهم‌ترین ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان به تفکیک شهرستان‌ها بدین شرح ارائه شده است:

نقشه ۱-۷- مهم ترین ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان به تفکیک شهرستان‌ها

منبع: سند آمایش سرزمین استان گلستان

بر اساس این سند، اولویت‌دارترین حوزه‌های سرمایه‌گذاری استان گلستان به شرح ذیل می‌باشد:

جدول ۲-۷- زمینه‌های اولویت‌دار سرمایه‌گذاری در استان گلستان بر اساس مطالعات آمایش سرزمین

ردیف	حوزه سرمایه‌گذاری
۱	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
۲	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
۳	زراعت و باغداری
۴	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
۵	استخراج معادن
۶	خدمات پشتیبانی و انبارداری (خدمات لجستیکی)

منبع: سند آمایش سرزمین استان گلستان

۳-۲-۷- اولویت‌های وزارت صنعت، معدن، تجارت

وزارت صمت (۱۴۰۰) نیز اهم اولویت‌های سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی استان گلستان را بدین شرح دانسته است:

جدول ۳-۷- اولویت‌های سرمایه‌گذاری صنعتی-معدنی در استان گلستان

ردیف	حوزه سرمایه‌گذاری
۱	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
۲	خدمات پشتیبانی و انبارداری
۳	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
۴	سایر صنعتی ((مبلمان، طبقه بندی نشده و بازیافت))
۵	ساخت چوب و محصولات چوبی
۶	سایر معادن
۷	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
۸	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
۹	ساخت منسوجات
۱۰	ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز

منبع: طرح اولویت‌بندی فعالیت‌های صنعتی، معدنی و تجاری استانی-شهرستانی منطبق بر ملاحظات آمایش سرزمین، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

۴-۲-۷- سازمان فضایی مطلوب توسعه فعالیت‌های اقتصادی

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری (۱۳۹۹) در گزارشی بر مبنای اسناد آمایش سرزمین و سایر مطالعات موجود، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان را به شرح ذیل اعلام نموده است:

- ۱) ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی،
- ۲) خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)،
- ۳) ساخت چوب و محصولات چوبی،
- ۴) ساخت منسوجات،
- ۵) دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی،
- ۶) ساخت کاغذ و محصولات کاغذی،
- ۷) ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز،
- ۸) ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها،
- ۹) ساخت محصولات از توتون و تنباکو،
- ۱۰) سایر صنعتی.

در این پژوهش نتایج اسناد یاد شده در چارچوب روش دلفی مورد استفاده قرار گرفته و ظرفیت‌های راهبردی و اولویت‌های کلیدی سرمایه‌گذاری در استان گلستان استخراج گردیده است؛

در بخش‌های پیشین پژوهش مهم‌ترین موانع زیرساختی و نهادی سرمایه‌گذاری در استان گلستان با بررسی اسناد فرادست به شرح ذیل شناسایی گردیدند:

۵-۲-۷- مهم‌ترین موانع بهبود محیط عمومی کسب‌وکار در استان

میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی شاخص محیط عمومی فضای کسب‌وکار در دوره بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲ مبین آن است که مهم‌ترین مشکلات نهادی محیط کسب‌وکار در استان به ترتیب به شرح ذیل می‌باشند:

جدول ۴-۷- میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی شاخص محیط عمومی کسب‌وکار استان گلستان در مقایسه با میانگین کشوری (بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲)

گلستان	مؤلفه
۸,۳	غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات
۷,۳	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها
۷,۱	بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب‌وکار
۶,۹	رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۶,۷	دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها
۶,۶	فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی
۶,۵	رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی
۶,۵	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار
۶,۴	وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار
۶,۴	کارگریزی عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه
۶,۴	موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب‌وکار در دستگاه‌های اجرایی
۶,۱	فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی
۶,۱	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران
۶	وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبای بازار
۵,۸	کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز
۵,۷	برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و...
۵,۷	تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی
۵,۷	عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار
۵,۶	فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار
۵,۶	کمبود تقاضا در بازار
۵,۵	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل
۵,۵	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۵,۵	کمبود نیروی کار ماهر
۵,۴	محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی
۵,۳	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان
۵,۲	محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت
۴,۷	نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
۴,۶	محدودیت دسترسی به آب

منبع: محاسبات پژوهش بر اساس نتایج پیمایش شاخص محیط عمومی کسب‌وکار

۶-۲-۷- مهم‌ترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری در استان

بر این اساس مهم‌ترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری از قرار جدول ذیل می‌باشند:

جدول ۵-۷- مهم‌ترین موانع بهبود فضای سرمایه‌گذاری بر اساس میانگین عملکرد مؤلفه‌های پیمایشی در ۴ فصل آخر سنجش

عملکرد	نماگر	مؤلفه
۸.۴۶	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	عمل مسئولان ملی به وعده‌های داده شده
۸.۲۰	عملکرد دولت	میزان حمایت مسئولان استانی از داوطلبان سرمایه‌گذاری
۷.۹۵	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	ثبات یا قابل پیش‌بینی بودن تصمیمات استانی یا محلی
۷.۸۱	تعریف و تضمین حقوق مالکیت	میزان تخصصی بودن رسیدگی به دعاوی تجاری در مراجع قضایی
۷.۷۵	عملکرد دولت	احقاق حقوق قانونی در ادارات دولتی
۷.۷۱	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	عمل مسئولان استانی و محلی به وعده‌های اقتصادی داده شده
۷.۶۵	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	وفای به عهد در اجرای قراردادهای توسط دولت و شرکت‌های دولتی
۷.۶۱	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	واضح بودن قوانین و مقررات ناظر بر کسب‌وکار
۷.۴۸	ثبات اقتصاد کلان	ثبات قیمت مواد اولیه
۷.۳۵	تعریف و تضمین حقوق مالکیت	سرعت عمل و تعهد مراجع انتظامی در رسیدگی به شکایات فعالان اقتصادی
۷.۲۰	عملکرد دولت	میزان اختلال ایجاد شده در اثر تحریم‌های خارجی
۷.۱۲	شفافیت و سلامت اداری	اعمال نفوذ و تئانی در معاملات ادارات
۶.۸۲	تعریف و تضمین حقوق مالکیت	میزان اعتماد به دادگاه‌های استان برای احقاق حق در دعاوی تجاری
۶.۷۷	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	ثبات قوانین و مقررات
۶.۲۵	شفافیت و سلامت اداری	میزان شیوع رشوه در ادارات
۶.۲۴	شفافیت و سلامت اداری	دسترسی آزاد و عمومی به اطلاعات و تصمیمات مسئولان
۶.۰۵	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	قیمت‌گذاری دستوری
۵.۹۰	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	تغییر قوانین و مقررات صادراتی
۵.۶۳	ثبات و پیش‌بینی‌پذیری مقررات و رویه‌های اجرایی	تأثیر تغییر قوانین و مقررات وارداتی
۵.۵۰	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	میزان وفای به عهد در اجرای قرارداد کتبی یا شفاهی در بازار
۵.۵۰	شفافیت و سلامت اداری	رواج توزیع کالای قاچاق
۵.۲۲	فرهنگ وفای به عهد و صداقت و درستی	وجود کلاهبرداری یا تقلب در بازار
۵.۲۱	مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض	سرقت مالی (پول نقد، کالا و تجهیزات)
۵.۱۳	مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض	استفاده غیرمجاز از نام و علائم تجاری یا مالکیت معنوی

منبع: محاسبات پژوهش بر اساس نتایج پیمایش شاخص فضای سرمایه‌گذاری

۷-۲-۷- مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان در طرح آمایش سرزمین

بر مبنای گزارش آمایش سرزمین استان گلستان (۱۳۹۷)، مهم‌ترین مسائل استان از قرار ذیل می‌باشند:

جدول ۶-۷- مروری بر مهم‌ترین مسائل و مشکلات استان

ردیف	آمایش استان
۱	پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری بخش صنعت نسبت به تولید ناخالص داخلی در استان.
۲	واردات غیرهوشمندانه و بی‌رویه و نبود فرصت‌های صادراتی و نابسامانی بازار هدف داخل و خارج و فقدان صنایع بزرگ بالادستی در استان.

ردیف	آمایش استان
۳	توسعه نیافتگی بخش صنعت در همه زمینه‌ها به ویژه کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و رتبه پایین بخش صنعت و معدن بین استان‌های کشور.
۴	پایین بودن میزان جذب سرمایه‌گذاران خارجی.
۵	عدم توسعه پارک علم و فناوری جهت پاسخ به نیازهای بخش صنعت استان.
۶	خروج تولیدات فرآوری نشده و به صورت خام به سایر استان‌ها به دلیل کمبود صنایع فرآوری با تکنولوژی بالا در استان.
۷	خام‌فروشی محصولات معدنی به سایر استان‌ها به دلیل کمبود صنایع فرآوری.
۸	غالب بودن شیوه سنتی تولید کشاورزی و دام و طیور در سطح استان.
۹	صید بی‌رویه آبزیان و روند کاهشی ذخایر ماهیان خاویاری و ماهیان استخوانی.
۱۰	محدودیت‌های طبیعی (اقلیم خشک، خاک شور قلیایی و کمبود فزاینده منابع آب) در بخش شمالی استان.
۱۱	فرسودگی ماشین‌آلات کشاورزی.
۱۲	مشکلات زهکشی در استان و خسارات ناشی از سیل.
۱۳	کمبود زیربنای و زیرساخت‌های مناسب در جهت توسعه استان، به ویژه در بخش‌های شبکه حمل‌ونقل (هوایی، زمینی و دریایی).
۱۴	وجود نقاط حادثه‌خیز جاده‌ای در شبکه راه‌های استان و بالا بودن تلفات ناشی از تصادفات جاده‌ای.
۱۵	ناکارایی نظام بازرگانی و نبود شرکت‌های بزرگ مقیاس در استان.
۱۶	عدم وجود امکانات زیربنایی لازم برای جلب و جذب سرمایه‌گذار.
۱۷	عدم وجود بازارچه مرزی در استان (علی‌رغم وجود مصوبه بازار اینچه برون).
۱۸	عدم وجود باراندازها و ایستگاه‌های بین‌المللی جهت ذخیره کالا.
۱۹	رویگرد سنتی به صادرات کالا و عدم توجه به بسته‌بندی و برند.
۲۰	کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های فرهنگی، هنری و مناطق نمونه گردشگری در استان.
۲۱	تعدد دستگاه‌های متولی بخش فرهنگ و هنر و تداخل فعالیت‌های آن‌ها.
۲۲	فراهم نبودن زمینه برای فعالیت بخش خصوصی و بخش‌های مردم‌نهاد.
۲۳	ارتباط ناکافی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی استان با نیازهای بخش تولیدی و قدمت بالای مراکز آموزشی و کمبود سرانه فضاها برای آموزش در استان.
۲۴	امکانات ناکافی و کمبود تجهیزات مراکز بهداشت و درمان استان و قدمت بالای مراکز درمانی و کمبود تجهیزات استاندارد پزشکی در استان.
۲۵	کمبود حجم مخازن و جایگاه‌های عرضه نفت.
۲۶	عدم به کارگیری تکنولوژی‌های نوین در جهت صرفه‌جویی در مصرف انرژی.
۲۷	فرسوده بودن تجهیزات برقی استان.
۲۸	عدم تجهیز اکثر شهرهای استان به سیستم فاضلاب و آلودگی آب‌های سطحی.
۲۹	کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های مهار و ذخیره آب‌های سطحی.
۳۰	وقوع سیلاب‌های مکرر و سیل‌خیزی استان.

منبع: گزارش مطالعات آمایش سرزمین استان گلستان، ۱۳۹۷

۷-۳- ظرفیت‌های راهبردی و اولویت‌های کلیدی سرمایه‌گذاری استان گلستان

استان گلستان از دیرباز به عنوان یک استان مبتنی بر کشاورزی شناخته می‌شود. در گذشته این استان را سرزمین طلای

سفید (به دلیل کشت و فراوری فراوان پنبه) می‌نامیدند اما به مرور زمان و با تغییرات ساختاری اقتصادی ایجاد شده، کشت پنبه کاهش یافته است، به صورتی که اکنون این محصول از محصولات اصلی استان شناخته نمی‌شود. گندم، ذرت، لوبیا، توتون و تنباکو، سویا و کلزا از مهم‌ترین محصولات زراعی و انار، زیتون و میوه‌های هسته‌دار و دانه‌دار از مهم‌ترین محصولات باغی استان می‌باشند. این استان در رتبه اول تولید گندم کشور، رتبه ۲ تولید جو کشور و رتبه ۳ تولید سویا کشور قرار دارد. بحران‌های آبی اتفاق افتاده در سال‌های اخیر، کشاورزی استان را با خطرات جدی روبرو کرده است به صورتی که کشت برنج در مناطقی از استان محدود شده است.

مهم‌ترین ویژگی‌ها و مزیت‌های استان گلستان دسترسی به دریاچه خزر، دارا بودن نقطه مرزی اینچہ برون، مزیت‌های متعدد کشاورزی (زراعت، باغبانی، صید و صیادی، آبی‌پروری، دامداری) و وجود تنوع قومی و مذهبی و آب و هوای متنوع و داشتن تاریخچه غنی و صنایع دستی مطرح، می‌باشد. همچنین قرارگیری در محورهای مواصلاتی پر سفر (منتهی به خراسان، مازندران و مرز اینچہ برون) و دارا بودن جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری (تاریخی، مذهبی، طبیعی و ورزشی) شرایط مناسبی برای شکل‌گیری اقتصادهای مبتنی بر گردشگری در استان ایجاد کرده است.

تصویر ۱-۷- ظرفیت‌های راهبردی سرمایه‌گذاری در استان گلستان

مأخذ: یافته‌های پژوهش

استان گلستان علاوه بر نقش بسیار مهمی که در تولید اقلام کشاورزی مورد نیاز کشور و انواع علوفه و فرآورده‌های زراعی قابل مصرف در تغذیه دام دارد، به دلیل وجود اقلیم ویژه، تنوع آب و هوایی و زیست‌بوم‌های مرتعی متنوع و همچنین استفاده از پس‌مانده‌های زراعت‌های سالانه، از موقعیت مناسبی برای پرورش انواع دام برخوردار است. فعالیت‌های دامپروری استان عمدتاً شامل پرورش انواع دام و طیور، زنبور عسل و کرم ابریشم می‌باشد. دامداری استان گلستان به دلیل وجود مراتع مناسب، پس از زراعت و باغداری مهم‌ترین فعالیت استان در بخش کشاورزی به حساب می‌آید. بر اساس مطالعات اسناد بالادست، مطالعات مراحل پیشین این طرح و مصاحبه‌های انجام شده، پانزده مزیت کلیدی سرمایه‌گذاری استان گلستان از

بین همه مزیت‌ها انتخاب شده و از خبرگان خواسته شد میزان اهمیت هر کدام را تعیین کنند. در شکل زیر ظرفیت‌های راهبردی نشان داده شده است:

تصویر ۲-۷- حوزه‌های اولویت‌دار سرمایه‌گذاری بر اساس نتایج روش دلفی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

۱-۳-۷- تحلیل محیط دور و چشم‌انداز کلان سرمایه‌گذاری براساس تحلیل روندهای آینده‌نگر

مطالعه و شناخت محیط و تجزیه و تحلیل و ارزیابی مجموعه عوامل محیطی از مهمترین گام‌های تدوین استراتژی است که این محیط از درون یا بیرون سازمان بر فرایند کار و فعالیت‌های سازمان و طرح‌ها و تصمیمات آن تأثیر می‌گذارد. اهمیت نقش و تأثیر این‌گونه مطالعات در فرایند مدیریت استراتژیک و طراحی و تدوین استراتژی‌ها به اندازه‌ای است که اغلب محققین و دانشمندان سازمانی، مدیریت استراتژیک را معادل و مساوی مدیریت محیط دانسته و آن را اساساً پاسخی به چالش‌ها و تلاطم‌های محیطی می‌دانند. تغییرات در محیط دور و پیرامون سازمان‌های دولتی و غیردولتی می‌تواند موجب ایجاد فرصت‌های بزرگ یا بروز تهدیداتی جدی شود.

براساس گزارش‌های اسپاس (سیستم تحلیل سیاست و راهبرد اروپا)، تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی فقط یک موضوع اقتصادی و مالی نیست، بلکه شامل ژئوپلتیک، امور اجتماعی و مسائل زیست محیطی نیز می‌شود. بنابراین، بسیاری از روندهای غیر اقتصادی و مالی جهانی بر آینده تجارت و سرمایه‌گذاری تأثیر می‌گذارند؛ از جمله کلان‌روندهای جمعیت-شناسی، دیجیتالی شدن، تغییرات آب و هوایی و تغییر قدرت جهانی. همچنین براساس مطالعه بانک استاندارد چارتر تجارت جهانی تا پایان دهه حاضر ۷۰ درصد رشد کرده و به ۳۰ تریلیون دلار می‌رسد. این گزارش همچنین ۱۳ بازار در سراسر آسیا، آفریقا و خاورمیانه را شناسایی کرده و به این نتیجه رسیده است که «آینده تجارت» جهانی را پنج روند کلیدی شکل می‌دهند:

- پذیرش گسترده‌تر شیوه‌های تجارت پایدار و منصفانه،
- فشار برای تجارت فراگیرتر، با مشارکت افراد بیشتر،

- تنوع ریسک بیشتر،

- دیجیتالی شدن بیشتر،

- و تغییر سریع به سمت بازارهای نوظهور با رشد بالا.

طبق یافته‌های این گزارش، مسیرهای رشد تجارت محدود به بازارها و الگوهای فعلی نبوده و کریدورهای تجاری آینده به سمت آسیای جنوبی خواهد رفت. به نحوی که سهم صادرات آسیا از تجارت جهانی از ۸.۵ تریلیون دلار در ۲۰۲۰ به ۵.۱۱ تریلیون دلار در ۲۰۳۰ افزایش می‌یابد.

آسیای مرکزی به عنوان یکی از بازار اصلی صادرات محصولات گلستان متشکل از پنج کشور قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان در میان فضای اقلیمی پهناور اوراسیا واقع شده و حدود ۸۰ میلیون نفر را در خود جای داده است. اگر چه در نگاه نخست آسیای مرکزی منطقه‌ای فقیر و از نظر جغرافیایی محصور در خشکی به نظر می‌آید که کشورهای منطقه را به همسایگان و جامعه جهانی وابسته کرده است، اما واقعیت امر آن است که این منطقه تحت لوای تاریخ طولانی خود یکی از مهم‌ترین مناطق اقتصادی جهان شناخته می‌شود که علاوه بر آنکه میراث‌دار اقتصاد بزرگ جاده ابریشم و پلی ارتباطی میان اروپا و آسیای شرقی و میان شمال و جنوب قاره آسیا به شمار می‌آید، امروزه به سبب کشف منابع غنی انرژی نیز کانون توجه‌های شدید بین‌المللی قرار گرفته است. در حال حاضر نقش کشورهای منطقه آسیای مرکزی در روند جهانی شدن اقتصاد رقم خورده و از اهمیت شایانی نیز برخوردار است. در واقع جز در دوران اتحاد شوروی، آسیای میانه همواره از جایگاه و اهمیت بالایی برخوردار بوده و مورد رقابت و منازعه قدرت‌های گوناگون قرار گرفته است. از این رو اقتصاد و امنیت کشورهای آسیای مرکزی نمی‌تواند جدای از اقتصاد و امنیت منطقه‌ای و جهانی مورد بررسی قرار گیرد. در حال حاضر تجارت آزاد میان کشورهای آسیای مرکزی و همسایگان آنها بوسیله موانع متعددی نظیر غیر شفاف بودن سیاست‌های تجاری، هزینه‌های بالا برای مسائل مرزی از جمله التزام به داشتن روادید، رشوه، نامطلوب بودن وضعیت حمل‌ونقل، حقوق گمرکی و بسیاری از موانع تجاری دیگر، پشت مرزها مسدود شده است.

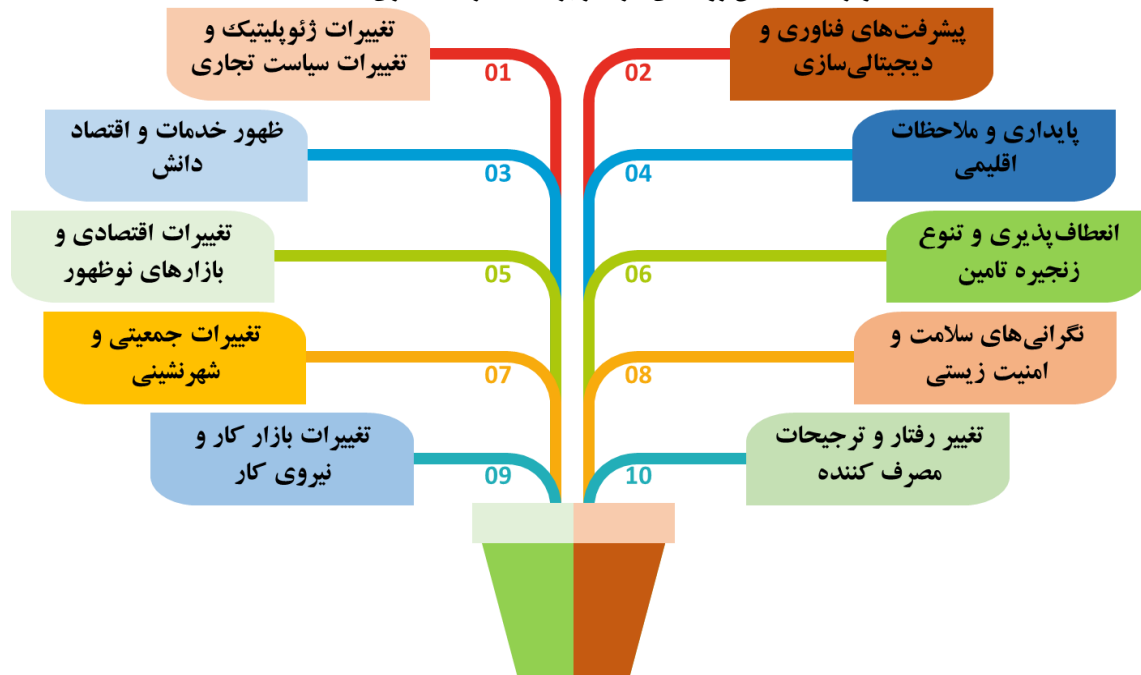
به طور کلی از جمله موانع تحقق همگرایی و محدودیت‌های ظرفیت همکاری منطقه‌ای در آسیای مرکزی می‌توان به تاریخ و جغرافیای طبیعی این کشورها (با توجه به حصر در خشکی و عدم دسترسی به آب‌های آزاد)، حکومت‌های اقتدارآمیز (منافع شخصی به جای منافع ملی)، تشدید اختلافات در مورد انتقال بازار اقتصادی، رقابت میان کشورهای منطقه برای به دست آوردن جایگاه برتر، رقابت برای انعقاد پیمان امنیتی با روسیه و آمریکا به جای همکاری با یکدیگر، وجود اولویت‌ها و ترجیحات متفاوت در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی، عدم توافق درباره تهدیدات مشترک و فقدان توافق بر روی مجموعه اصول و قواعد امنیتی مورد قبول همگان به همراه منازعات مربوط به انرژی، بحران توزیع آب، افزایش مهاجرت نیروی کار و افراد نخبه، افزایش جنایات سازمان یافته، قاچاق کالا، مشکلات مربوط به جذب سرمایه و رژیم‌های ناپایدار سیاسی اشاره نمود.

با این وجود، سرمایه‌گذاری‌ها و کمک‌های اقتصادی به کشورهای منطقه حکایت از جایگاه والای آسیای مرکزی در راهبردهای جهانی آمریکا در قرن بیست و یکم دارد. زیرا افزایش کمک‌های مالی، افزون بر این که به توان کشورهای

منطقه در اجرای ترتیبات امنیتی در نواحی مرزی خود کمک می‌کند، عاملی برای تشویق این کشورها به همکاری نظامی و امنیتی با آمریکا نیز به شمار می‌آید.

روند تغییرات چند سال اخیر منطقه امیدوار کننده بوده و اصلاحات کلیدی در نظام اقتصادی و سیاسی این کشورها نویدبخش شکل‌گیری فصل نوینی از توسعه در این منطقه است. آسیای مرکزی برای رشد اقتصادی قابل توجهی در دهه‌های آتی آماده است که تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند توسعه زیرساخت‌ها، پیشرفت‌های تکنولوژیکی و فضای سرمایه‌گذاری مطلوب قرار گیرد. علی‌رغم چالش‌های ژئوپلیتیکی، این منطقه با رشد روز افزون پیش می‌رود و سطحی از ثبات را به نمایش می‌گذارد که می‌تواند سرمایه‌گذاران را جذب کرده و تجارت را ارتقا دهد. کشورهای مذکور با تمرکز بر گسترش تجارت دیجیتال، به اشتراک‌گذاری تجربیات در فناوری‌های دیجیتال پیشرفته و ایجاد فرصت‌های بازار فرامرزی زمینه تجارت هوشمند آینده را فراهم می‌کنند. همچنین دولت‌های منطقه در حال تشدید تلاش‌ها برای تنوع بخشیدن به جریان‌های تجاری و سرمایه‌گذاری هستند که یک اولویت کلیدی برای توسعه اقتصادی است. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، از جمله راه‌آهن، جاده‌ها، بندر و ارتقای ظرفیت، برای شکل‌دهی به پویایی تجارت آینده در آسیای مرکزی از روندهای امید بخش توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری مشترک با ایران در این زمینه است. علاوه بر این توسعه تعاملات دیپلماتیک فعال بین شورای همکاری خلیج فارس و کشورهای آسیای مرکزی باعث تقویت همکاری و مشارکت تجاری می‌شود. به صورت کلی کلان روندهای کلیدی اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری را می‌توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

تصویر ۳-۷- کلان روندهای اثرگذار بر آینده سرمایه‌گذاری

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس یافته‌های مطالعات تحلیل محیط دور، یکی از جهت‌گیری‌های اساسی در سرمایه‌گذاری، آمادگی برای گذار به نسل نوین همکاری‌های تجاری و سرمایه‌گذاری هوشمند است. در چارچوب آمادگی اقتصادی استان برای آینده، ضرورت توجه به کلان‌روندها و تحولات بلندمدت بویژه در زمینه فناوری و دیجیتالی شدن اجتناب‌ناپذیر است. لذا پایش مداوم کلان‌روندها بویژه پایش کلان‌روندها و تحولات مرتبط با فناوری و تغییرات دیجیتال ضروری است و برای باقی ماندن در عرصه پویای سرمایه‌گذاری این پایش می‌بایست به عنوان مشق روزانه نهادهای سرمایه‌گذاری استان در نظر گرفته شود. بر اساس پژوهشی که شرکت گوگل و مؤسسه دکارت برای آینده (در پاریس) انجام داده‌اند و نتایج آن در اجلاس داووس ۲۰۲۳ قطر منتشر شده است،^۲ میزان آمادگی کشورها برای آینده سنجیده شده است. مبنای این تحقیق در آمادگی و برنامه‌ریزی کشورها برای آینده دیجیتال است که آن را «شاخص آمادگی اقتصادی برای آینده»^۳ نامیده‌اند.

در این پژوهش فناوری‌های دیجیتال، بنیان تحول اقتصادی و بهبود وضع اقتصادی شهروندان در آینده قلمداد شده‌اند. تحقق چنین افق‌هایی برای کشورها، بستگی به این دارد که تا چه اندازه با دیگر کشورها همکاری کرده و طرح‌های مشترک دارند، زیرا مبنای تولید ثروت، اتصال و یادگیری از یکدیگر است. به صورت خلاصه چندجانبه‌گرایی در اقتصاد ملی و سیاست خارجی زیربنای این گونه آمادگی‌ها برای آینده هستند. در این تحقیق چهار زمینه و متغیر در سنجش وضعیت و جایگاه کشورها در آمادگی آن‌ها نسبت به آینده مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند: (۱) سرمایه فیزیکی (۲) سرمایه انسانی (۳) فناوری و (۴) رقابت‌پذیری.

در بخش سرمایه فیزیکی، سه تقسیم‌بندی قابل ملاحظه است: ساختار عمرانی دیجیتال، ساختار حمل‌ونقل و ساختار انرژی. در قسمت سرمایه انسانی، به اهمیت جذب، گسترش، حفظ و آموزش مهارت‌ها پرداخته شده است. در زیرمجموعه فناوری، به استفاده دیجیتالی، تولید محتوای دیجیتال و انقلاب صنعتی چهارم (روش تولید کالا از طریق فناوری‌های نوین، اتوماسیون و اتصالات بین‌المللی از طریق زنجیره پخش قطعات) اشاره شده است. در نهایت در قالب رقابت‌پذیری، به سیاست‌گذاری دیجیتال، محیط بازار، تحقیق و توسعه و فناوری اشاره می‌شود.

گرچه این پژوهش برای سطح کشوری انجام شده است لیکن استان گلستان می‌تواند با مد نظر قراردادن شاخص‌ها و روش‌های پیشنهادی در این پژوهش ضمن سنجش وضعیت خود در این زمینه، سازوکاری برای ارتقای آمادگی برای اقتصاد آینده را ایجاد کرده و توسعه دهد. شیوه‌های سنتی بهره‌برداری از منابع و تکنولوژی‌های قدیمی صنایع استان به عنوان یکی از موانع جذب سرمایه‌گذاری و بهره‌وری پایین، در چارچوب این رویکرد می‌تواند ارتقا یافته و «برنامه گذار از اقتصاد سنتی به اقتصاد آماده برای آینده» در این استان تدوین و طراحی شود.

در بعد سرمایه فیزیکی، ضعف زیرساخت‌های استان و ساختار و حمل‌ونقل و انرژی آن در کانون تغییرات قرار می‌گیرد. در ابعاد انسانی با توسعه مهارت آموزشی تخصصی و جذب نیروی انسانی خلاق و نوآوری، مسئله فقدان نیروی کار ماهر برطرف شده و تأثیر مستقیم بر ارتقای بهره‌وری نیروی انسانی خواهد گذاشت.

^۲ <https://sariolghalam.com/> نقل از سریع القلم:

^۳ Future Readiness Economic Index

از نظر فناوری، تلاش برای شیوه‌های نوین تولید محتوا بویژه در بخش گردشگری اقدامی اساسی در ارتقای ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری خواهد بود. همچنین اتوماسیون و اتصالات بین‌المللی از طریق زنجیره پخش قطعات (پیوستن به زنجیره‌های ارزش جهانی)، استراتژی کلان سرمایه‌گذاری است که برای ارتقای رقابت‌پذیری و ماندن در عرصه اقتصاد جهانی ضروری خواهد بود.

۲-۳-۷- ارزیابی و تحلیل راهبردی محیط درونی و بیرونی سرمایه‌گذاری استان گلستان

به منظور جمع‌بندی یافته‌ها و ارئه راهبردهای سرمایه‌گذاری از روش آنالیز SWOT استفاده شد. تکنیک SWOT یا سوات، به عنوان یکی از ساده‌ترین و در عین حال کارآمدترین ابزارهای تدوین استراتژی کسب‌وکار، مورد استفاده قرار می‌گیرد. ماتریس سوات مخفف چهار ۴ بعد اصلی که هر کسب و کاری باید برای رشد خود، آن‌ها را تحلیل و ارزیابی است. این ابعاد به صورت نقاط قوت (Strengths)، نقاط ضعف (Weaknesses)، فرصت‌ها (Opportunities) و تهدیدها (Threats) مطرح می‌باشند. متخصصان می‌توانند با استفاده از این چهار بعد، علاوه بر ارزیابی عملکرد فعلی سازمان، به طور هوشمندانه‌ای بهترین بهره را از فرصت‌های پیش رو برده، تأثیر ضعف‌ها را به حداقل رسانده و از سازمان در برابر تهدیدات مراقبت کنند. برنامه‌ریزی استراتژیک با استفاده از تکنیک SWOT (سوات) مستلزم انجام پنج قدم عمده زیر می‌باشد:

ابتدا با استفاده از ادبیات پژوهش و مصاحبه‌های تخصصی مهم‌ترین شاخص‌های هر یک از معیارها شناسایی می‌شوند و سپس در قالب نقاط ضعف و قوت دسته‌بندی خواهند شد. به روش مشابه با استفاده از ادبیات پژوهش و مصاحبه‌های تخصصی مهم‌ترین شاخص‌های هر یک از عوامل خارجی شناسایی شده و سپس در قالب فرصت‌ها و تهدیدها دسته‌بندی خواهند شد. عوامل داخلی و عوامل خارجی شناسایی می‌شود. پس از مشخص شدن تمامی نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصت‌ها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)، ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) تشکیل می‌شود. نقاط ضعف و قوت داخلی در ماتریس IFE و فرصت‌ها و تهدیدات خارجی در ماتریس EFE تجزیه و تحلیل می‌شوند. پس از مشخص شدن و نمره دهی عوامل درونی و بیرونی، این عوامل در جدول ماتریس استراتژی‌ها قرار می‌گیرند. سپس استراتژی‌های اتخاذ شده با استفاده از ماتریس QSPM نمره دهی شده و اولویت اجرای هر کدام مشخص می‌شود. برای این منظور از ادبیات پژوهش و مصاحبه‌های تخصصی یا موارد مانند تکنیک طوفان مغزی و تکنیک دلفی استفاده می‌شود.

جدول ۷-۷- جدول اهمیت عوامل داخلی (IFE)

عوامل	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزنی - سهمی	وزن عامل	امتیاز وزن‌دار
قوت‌ها				
برخورداری از تنوع اقلیمی و قابلیت‌های برجسته متعدد طبیعی گردشگری (جلگه، دشت، کوهستان، دریا، سواحل)	۷	۰.۲۱۴.۰	۴	۰.۸۵۶.۰
برخورداری از اراضی مرتعی مستعد و حاصلخیز، جنگل‌های صنعتی، تجاری و زراعت چوب	۷	۰.۲۱۴.۰	۴	۰.۸۵۶.۰
وجود تنوع اقلیمی و اکولوژیکی خاک جهت توسعه فعالیت‌های کشاورزی و تنوع محصولات	۷	۰.۲۱۴.۰	۴	۰.۸۵۶.۰

امتیاز وزن دار	وزن عامل	امتیاز وزنی - سهمی	امتیاز وضع موجود	عوامل
۰۸۵۶۰	۴	۰۲۱۴۰	۷	وجود توان توسعه صنایع تبدیلی بسته‌بندی بخش کشاورزی
۰۸۵۶۰	۴	۰۲۱۴۰	۷	وجود ذخایر فراوان معدنی نظیر زغالسنگ، سنگ آهک، مارن و...
۰۷۳۴۰	۴	۰۱۸۳۰	۶	طبیعت بکر و برخورداری از اکوسیستم‌های طبیعی متنوع
۰۷۳۴۰	۴	۰۱۸۳۰	۶	برخورداری از آثار تاریخی، فرهنگی و مذهبی گردشگری
۰۶۴۲۰	۳	۰۲۱۴۰	۷	وجود صنایع تبدیلی کشاورزی و دانش بومی در زمینه صنایع غذایی
۰۶۴۲۰	۳	۰۲۱۴۰	۷	وجود صنایع دستی غنی و متنوع در سطح روستاهای استان
۰۶۴۲۰	۳	۰۲۱۴۰	۷	وجود مرکز پرورش تولید نژادهای اصیل اسب و توان صادرات آنها
۰۶۴۲۰	۳	۰۲۱۴۰	۷	وجودبزرگترین مرکز استحصال خاویار و صید ماهیان خاویاری کشور
۰۵۵۰۰	۳	۰۱۸۳۰	۶	برخورداری از مراکز عمده تحقیقاتی تخصصی علوم کشاورزی
ضعف‌ها				
۰۴۲۸۰	۲	۰۲۱۴۰	۷	عدم تخصیص اعتبار جهت اجرای طرح‌های مربوط به توسعه کارآفرینی استان
۰۴۲۸۰	۲	۰۲۱۴۰	۷	غالب بودن شیوه سنتی تولید کشاورزی و دام و طیور در سطح استان
۰۴۲۸۰	۲	۰۲۱۴۰	۷	کاهش میزان درجه تخصصی بودن فعالیتهای صنعتی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	بروکراسی زائد و فقدان دستورالعمل‌های شفاف در خصوص حمایت از سرمایه گذار
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	به روز نبودن آمار و اطلاعات مربوط به وضعیت بیکاران و فرصت‌های شغلی بنگاه‌های اقتصادی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	تمرکز بسیار بالای صنایع استان در دو بخش «صنایع غذایی و آشامیدنی» و «تولید چوب، محصولات چوبی و چوبپنبه»
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	تعدد موانع نظام بیمه‌ای شاغلین مشاغل خانگی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	عدم برخورداری از زیرساخت‌های مناسب برای جذب گردشگر
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	عدم تجاری‌سازی، ارزیابی و حمایت اقتصادی از صنایع دستی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	عدم حمایت کافی از کارآفرینان برتر و موفق
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	کمبود اعتبار مشاغل خانگی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	صید بی‌رویه آبزیان و روند کاهشی ذخایر ماهیان خاویاری و ماهیان استخوانی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	عدم به کارگیری تکنولوژی‌های نوین در بخش انرژی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	فرسودگی ماشین‌آلات کشاورزی
۰۳۶۷۰	۲	۰۱۸۳۰	۶	کوتاه و غیراقتصادی بودن مدت اقامت گردشگران در استان
۰۳۰۶۰	۲	۰۱۵۳۰	۵	بالا بودن نرخ بهره اعتبارات اشتغال فراگیر
۰۳۰۶۰	۲	۰۱۵۳۰	۵	رکود صنعت فرش‌بافی
۰۲۷۵۰	۱	۰۲۷۵۰	۹	وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار
۰۲۴۵۰	۱	۰۲۴۵۰	۸	خام‌فروشی محصولات معدنی به دلیل کمبود صنایع فرآوری
۰۲۴۵۰	۱	۰۲۴۵۰	۸	عدم وجود بازارچه مرزی موفق در استان
۰۲۴۵۰	۱	۰۲۴۵۰	۸	توسعه نیافتگی بخش صنعت در همه زمینه‌ها به ویژه کمبود صنایع تبدیلی تکمیلی کشاورزی
۰۲۴۵۰	۱	۰۲۴۵۰	۸	فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار
۰۲۴۵۰	۱	۰۲۴۵۰	۸	کمبود اعتبارات جهت تسهیلات اشتغال‌زا برای بنگاه‌های اقتصادی
۰۲۱۴۰	۱	۰۲۱۴۰	۷	رویکرد سنتی به صادرات کالا و عدم توجه به بسته‌بندی و برند
۰۲۱۴۰	۱	۰۲۱۴۰	۷	عدم وجود امکانات زیربنایی لازم برای جلب و جذب سرمایه‌گذار

امتیاز وزن دار	وزن عامل	امتیاز وزنی- سهمی	امتیاز وضع موجود	عوامل
۰.۲۱۴.۰	۱	۰.۲۱۴.۰	۷	بهره‌وری پائین در بخش کشاورزی استان
۰.۲۱۴.۰	۱	۰.۲۱۴.۰	۷	تکنولوژی قدیمی و انرژی بر در صنایع که منجر به بالا رفتن قیمت تمام شده در طرح‌ها می‌شود
۰.۲۱۴.۰	۱	۰.۲۱۴.۰	۷	بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر محیط کسب و کار
۰.۲۱۴.۰	۱	۰.۲۱۴.۰	۷	ناکارایی نظام بازرگانی و نبود شرکت‌های بزرگ مقیاس در استان
۰.۲۱۴.۰	۱	۰.۲۱۴.۰	۷	تعطیل شدن بسیاری از کسب و کارهای کوچک و بزرگ استان
۰.۱۸۳.۰	۱	۰.۱۸۳.۰	۶	عدم وجود باراندازها و ایستگاه‌های بین‌المللی جهت ذخیره کالا
۰.۱۸۳.۰	۲	۰.۰۹۲.۰	۳	اجرای نشدن سیاست‌های ابلاغ شده از سوی شورای عالی اشتغال در بحث مشاغل خانگی و خوداشتغالی
۰.۱۸۳.۰	۱	۰.۱۸۳.۰	۶	سهم بسیار اندک از بخش صنعت و شکل گرفتن اغلب فعالیت‌های صنعتی استان به صورت تبعی
۰.۱۸۳.۰	۱	۰.۱۸۳.۰	۶	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها
۰.۱۸۳.۰	۱	۰.۱۸۳.۰	۶	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۰.۱۸۳.۰	۱	۰.۱۸۳.۰	۶	موانع در فرآیند اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی
۰.۱۸۳.۰	۱	۰.۱۸۳.۰	۶	فرسوده بودن تجهیزات بخش انرژی استان
IFE: ۰.۲		۰۰۰.۱	۳۲۷	جمع

جدول ۸-۷- جدول اهمیت عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزن دار	وزن عامل	امتیاز وزنی- سهمی	امتیاز وضع موجود	عامل
فرصت‌ها				
۰.۲۲.۰	۳	۰۰۷.۰	۴	بالا بودن نسبت روستائین و امکان توسعه صنایع و مشاغل خانگی
۰.۵۷.۰	۴	۰۱۴.۰	۸	تقویت ارتباطات و مناسبات سیاسی- اقتصادی ایران با کشور ترکمنستان
۰.۴۳.۰	۴	۰۱۱.۰	۶	توان تبادل انرژی با کشورهای آسیای میانه، برخورداری از شبکه‌های حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و دریایی و هوایی
۰.۲۷.۰	۳	۰۰۹.۰	۵	دسترسی آسان به انرژی و تنوع منابع انرژی
۰.۵۰.۰	۴	۰۱۳.۰	۷	دسترسی به دریای خزر و ظرفیت‌های ارتباط دریایی و توسعه شیلات
۰.۵۰.۰	۴	۰۱۳.۰	۷	دسترسی به مدهای مختلف حمل و نقلی (دریایی، هوایی، ریلی)
۰.۱۱.۰	۳	۰۰۴.۰	۲	روند توسعه فناوری‌های مرتبط با ادوات کشاورزی
۰.۱۶.۰	۳	۰۰۵.۰	۳	روند توسعه فناوری‌های مرتبط با انرژی‌های تجدیدپذیر
۰.۱۶.۰	۳	۰۰۵.۰	۳	روند توسعه و رشد فناوری‌های حمل و نقل دریایی در ایران
۰.۱۶.۰	۳	۰۰۵.۰	۳	روند رشد فناوری‌های بهره‌برداری از معادن
۰.۳۲.۰	۳	۰۱۱.۰	۶	روند صعودی رشد بخش گردشگری و افزایش جایگاه آن در اقتصاد
۰.۲۲.۰	۳	۰۰۷.۰	۴	روند فزاینده تولید و به کارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر
۰.۲۷.۰	۳	۰۰۹.۰	۵	روند مهاجرپذیری استان
۰.۵۰.۰	۴	۰۱۳.۰	۷	موقعیت مناسب جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل (شمال- جنوب) و بازارهای آسیای میانه
۰.۳۲.۰	۳	۰۱۱.۰	۶	وجود زمینه‌های مساعد علمی و فنی و حرفه‌ای در بخش‌های دولتی و غیردولتی
۰.۲۷.۰	۳	۰۰۹.۰	۵	وجود زمینه‌های مساعد مشارکت گسترده مردمی در فعالیت‌های اقتصادی
۰.۵۰.۰	۴	۰۱۳.۰	۷	وجود میادین نفت و گاز

۰۶۵.۰	۴	۰۱۶.۰	۹	تقویت ارتباطات و مناسبات سیاسی-اقتصادی ایران با کشورهای آسیای میانه
۰۲۷.۰	۳	۰۰۹.۰	۵	روند تمرکززدایی و واگذاری اختیارات به استان‌ها
۰۵۰.۰	۴	۰۱۳.۰	۷	نزدیکی به قطب‌های اقتصادی و جمعیتی کشور و قرارگیری در کریدورهای ملی ترانزیت کالا و مسافر
تهدیدها				
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری بخش صنعت نسبت به تولید ناخالص داخلی در استان
۰۱۴.۰	۱	۰۱۴.۰	۸	پایین بودن میزان جذب سرمایه‌گذاران خارجی
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	عدم توسعه پارک علم و فناوری جهت پاسخ به نیازهای بخش صنعت استان
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	فراهم نبودن زمینه برای فعالیت بخش خصوصی و بخش‌های مردم‌نهاد
۰۲۲.۰	۲	۰۱۱.۰	۶	ناکارایی نظام بازرگانی و نبود شرکت‌های بزرگ مقیاس در استان
۰۰۹.۰	۱	۰۰۹.۰	۵	واردات غیرهوشمندانه و بی‌رویه و نبود فرصت‌های صادراتی و نابسامانی بازار هدف داخل و خارج
۰۱۴.۰	۲	۰۰۷.۰	۴	تعامل ضعیف دانشگاه با صنعت و مؤثر نبودن اقدامات انجام شده در این مسیر
۰۱۳.۰	۱	۰۱۳.۰	۷	عدم دسترسی مکفی و مناسب به خدمات پشتیبان تولید
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	اقتصاد بر پایه کشاورزی سنتی (موقت و فصلی)
۰۰۷.۰	۲	۰۰۴.۰	۲	بالا بودن رشد حاشیه‌نشینی در استان
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	بالا بودن ضریب وقوع بلایای طبیعی
۰۰۹.۰	۱	۰۰۹.۰	۵	بالا بودن نرخ اشتغال ناقص
۰۲۲.۰	۲	۰۱۱.۰	۶	برداشت سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و ...
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان
۰۱۳.۰	۱	۰۱۳.۰	۷	پایین بودن شاخص‌های توسعه انسانی استان
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	تغییرات مکرر قوانین و مقررات و بخشنامه‌ها درخصوص سرمایه‌گذاری از سوی مراجع ذیربط
۰۱۳.۰	۱	۰۱۳.۰	۷	تمایل عمومی به خرید کالای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	تنوع اقتصادی پایین استان
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	توسعه نیافتگی بخش بزرگی از استان در نواحی شمالی و پراکندگی و کم جمعیت بودن نقاط روستایی آن
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	خالی از سکنه شدن روستاها
۰۱۳.۰	۱	۰۱۳.۰	۷	دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت بازارها
۰۲۲.۰	۲	۰۱۱.۰	۶	دسترسی نداشتن به بازارهای فروش، طراحی و بسته‌بندی نامناسب صنایع دستی
۰۲۲.۰	۲	۰۱۱.۰	۶	رکود صنایع وابسته به دریا
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	روند افت سطح آب دریای خزر
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	روند بهره برداری سنتی از جنگل‌ها و مراتع
۰۱۱.۰	۱	۰۱۱.۰	۶	روند تخریب محیط زیست
۰۱۴.۰	۱	۰۱۴.۰	۸	روند خشکسالی و بحران کم آبی
۰۲۲.۰	۲	۰۱۱.۰	۶	روند رو به رشد مهاجرت
۰۲۵.۰	۲	۰۱۳.۰	۷	روند سالخوردگی جمعیت و کاهش نیروی کار
۰۱۸.۰	۲	۰۰۹.۰	۵	روند شکل‌گیری اختلافات و نزاع‌های قومی، مذهبی و فرهنگی
۰۱۴.۰	۱	۰۱۴.۰	۸	روند کند خصوصی‌سازی اقتصاد

۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	روند نزولی بهره‌وری نیروی کار
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	روند نزولی جذب سرمایه‌گذاری داخلی
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	سهم اندک اعتبارات و تسهیلات مورد نیاز برای بخش تعاون و کمبود نقدینگی تعاونی‌ها
۰۱۶۰	۱	۰۱۶۰	۹	ضعف ارتباطات و عدم قطعیت مناسبات سیاسی-اقتصادی ایران با نظام بین‌المللی
۰۲۲۰	۲	۰۱۱۰	۶	ضعف استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	عدم تناسب بین آموزش‌های موجود و فضای کسب و کار بویژه آموزش عالی
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	عدم توجه به جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تسهیل فرایند انجام سرمایه‌گذاری
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	عدم موفقیت شهرک‌های صنعتی
۰۲۲۰	۲	۰۱۱۰	۶	عدم همکاری دستگاه‌های اجرایی در اجرای قانون سیاست‌های کلان اصل ۴۴ در خصوص افزایش سهم بخش تعاونی
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	عدم وجود صنایع پشتیبان معدنی
۰۲۲۰	۲	۰۱۱۰	۶	عدم وجود قوانین و مقررات جامع و مانع در حوزه انجمن‌های صنفی کارگری و کارفرمایی
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	فشار شرایط اقتصادی بر نیروی کار ماهر و تأثیر منفی بر کاهش بهره‌وری
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	فقدان رویکرد تخصصی و مشخص نبودن اولویت‌های راهبردی حوزه گردشگری
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	فقدان صنایع بزرگ بالادستی در استان.
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	کم توجهی برخی از دستگاه‌های اجرایی در جهت اجرای سیاست‌های تعیین شده در سند توسعه
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های مهار و ذخیره آب‌های سطحی و پایین بودن راندمان آبیاری
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	کمبود زیربناها و زیرساخت‌ها در بخش‌های شبکه حمل و نقل
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	کارگریزی عمومی و ضعف فرهنگ کار در جامعه
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	کاهش حجم تقاضا برای شیلات و مواد غذایی دریایی ایران
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	کمبود تقاضا در بازار
۰۲۲۰	۲	۰۱۱۰	۶	کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز
۰۱۱۰	۱	۰۱۱۰	۶	کمبود نیروی کار ماهر
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	مهاجرت نیروی خدماتی به سایر استان‌ها به ویژه پایتخت
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	موازی کاری برخی از دستگاه‌های اجرایی در خصوص اشتغال
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	نارضایتی‌ها و تضادهای قومی و مذهبی
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	نرخ بالای بیکاری استان
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	وجود رقابت غیر منصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار
۰۲۵۰	۲	۰۱۳۰	۷	وجود محدودیت‌های طبیعی (اقلیم خشک، خاک شور قلیایی و کمبود فزاینده منابع آب) در بخش شمالی استان
۰۱۶۰	۱	۰۱۶۰	۹	سازگاری کم سیاست‌های پولی و مالی ایران با جذب سرمایه‌گذاری خارجی
۰۱۴۰	۱	۰۱۴۰	۸	روند نزولی اعتماد مردم استان به دولت و نهادهای حاکمیتی
۰۱۳۰	۱	۰۱۳۰	۷	رواج عدم شفافیت و فساد اداری
۰۲۲۰	۲	۰۱۱۰	۶	تحقق پذیری اندک سیاست‌های آمایش سرزمین
۰۱۸۰	۲	۰۰۹۰	۵	عدم چابک سازی و ارتقای نظام اداری

۰۱۸۰۰	۲	۰۰۹۰۰	۵	روند کند تاثیر اصناف و تشکل‌های مربوطه در نظام تصمیم‌گیری اقتصادی و سرمایه‌گذاری
EFE: ۸.۱		۱	۵۵۷	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش

تصویر ۴-۷- نمودار موقعیت راهبردی استان گلستان در زمینه سرمایه‌گذاری

۳-۳-۷- راهبرد پژوهی و ارائه راهبردهای سرمایه‌گذاری در استان گلستان

براساس برآورد سوات و تحلیل راهبردی قوت‌ها، ضعف‌ها و فرصت‌ها و تهدیدها، استان گلستان در وضعیت فعلی در موقعیت تدافعی قرار گرفته است. استراتژی دفاعی یک رویکرد بازاریابی است که مدیریت از آن برای دفاع از کسب‌وکار در برابر رقبای بالقوه استفاده می‌کند. به عبارت دیگر، این میدان جنگی است که در آن باید با راضی نگه داشتن مشتریان و تثبیت سود، سهم بازار فعلی حفظ شده و از سرمایه فعلی محافظت شود. امروزه مناطق نمی‌توانند از رقبا و رقابت اجتناب کنند. در هر زمان ممکن است رقابت اتفاق بیفتد و سهم مناطق از جذب سرمایه و توسعه تغییر کند. حتی یک تغییر کوچک در سهم بازار می‌تواند به شدت بر مشاغل تأثیر بگذارد. بنابراین، در شرایط نامطلوب مناطق باید از استراتژی دفاعی برای دفاع از سهم بازار فعلی خود پیروی کنند.

استراتژی دفاعی به مناطق کمک می‌کند تا مشتریان ارزشمندی را که می‌توانند توسط رقبا از بین بروند، حفظ کنند. هنگامی که رقابت وجود دارد، هر منطقه‌ای باید از برنده، انتظارات رشد و سودآوری خود محافظت کند تا مزیت رقابتی و

- شهرت کافی را در بین سایر مناطق حفظ کند. در مقیاس منطقه استراتژی‌های فرعی موقعیت تدافعی می‌تواند مشتمل به چهار نوع: پالایش عملکردی، تغییر نقش، فاصله‌گیری مقطعی و نجات فوری براساس کشف و استخراج منابع جدید، باشد.
۵. در رویکرد پالایش عملکردی مناطق می‌توانند از تعدد بخش‌های سرمایه‌گذاری و پراکندگی منابع جلوگیری کرده و با حذف بخش‌های کمتر بهره‌ور، روی ۲ الی ۵ مورد اولویت کلیدی متمرکز شده و منابع و نیروی انسانی را متناسب با این بخش‌ها تعدیل و بازنگری کنند.
۶. در رویکرد تغییر نقش، منطقه می‌تواند در یک بازه زمانی کوتاه تا میان مدت اولویت‌های سرمایه‌گذاری و نقش‌های فعلی را بازنگری کرده و آماده پذیرش نقش‌های جدید و اولویت‌های جایگزین سرمایه‌گذاری در وضعیت کنونی باشد.
۷. در رویکرد فاصله‌گیری، منطقه با کنترل هدفمند فعالیت‌های کنونی و توقف فعالیت‌های زیان آفرین، می‌تواند طی یک دوره خودسازی و بازسازی فعالیت‌های سرمایه‌گذاری را متوقف کند، تا زمانی که ریسک ائتلاف منابع و از دست رفتن دارایی‌ها کم شده و مجدداً فعالیت‌ها شروع شود.
۸. نجات فوری براساس کشف و استخراج منابع جدید در مناطق متکی به استفاده از منابع بهره‌برداري نشده و با سودآوری بالا است. در مقیاس استانی کشف و بهره‌برداری از معادن جدید یا میادین نفت و گاز می‌تواند برای خروج از موقعیت تدافعی مورد استفاده قرار گیرد. استان گلستان با توجه به کشف میادین نفتی (میدان نفتی «هیرکان» و «قزل‌تپه») و توسعه صنایع پتروشیمی امکان تمرکز سرمایه‌گذاری بر این بخش به عنوان عنصر نجات بخش را دارد. لیکن رسالت و نقش ذاتی استان گلستان تناسب بلندمدت با صنایع آلاینده نفت و گازو پتروشیمی را ندارد.

۴-۷- جمع‌بندی: راهکارهای رفع موانع زیرساختی و نهادی سرمایه‌گذاری استان گلستان

- سیاست‌های گذار به سمت اقتصاد دانش بنیان، نوآوری منطقه‌ای و توسعه صنایع نوین؛
- سیاست‌های خوشه‌سازی و تکمیل زنجیره‌های ارزش استان؛
- سیاست‌های تغییر و اصلاح نظام انگیزشی سرمایه‌گذاری؛
- سیاست‌های اصلاحات نهادی مبتنی بر کاهش هزینه مبادلاتی؛
- سیاست‌های اصلاح و تقویت زیرساخت‌های فیزیکی (سخت).

جدول ۹-۷- سیاست‌های گذار به سمت اقتصاد دانش بنیان، نوآوری منطقه‌ای و توسعه صنایع نوین

شماره	پیشنهادات و راهکارها
۱	اعطای تسهیلات و ارائه مشوق‌های مالی و غیر مالی به نخبگان و کارآفرینان استان و استان‌های همجوار
۲	افزایش بودجه تحقیق و توسعه (R&D) و توسعه مراکز تحقیق و توسعه در استان
۳	تعیین پهنه‌های خلاق در نواحی سه گانه استان و تعریف حمایت‌های ویژه از فعالیت‌های اقتصادی در این پهنه‌ها
۴	توسعه گردشگری خلاق و پیشگیری از غلبه گردشگری انبوه در استان
۵	تقویت پارک‌های نوآوری استان و افزایش تسهیلات سرمایه‌گذاران فعال در این پارک‌ها

۶	ایجاد نگاهت نهادی نظام نوآوری منطقه ای و توسعه زیراخت های نهادی مورد نیاز برای اکوسیستم نوآوری
۷	برگزاری رویدادها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌های نوآوری برای تبادل نوآوری
۸	برگذاری ایده بازارهای منطقه‌ای و تقویت بازاری‌سازی ایده‌های کارآفرینان
۹	مناسب سازی قوانین و فضاهای سرمایه‌گذاری برای استارت‌آپ‌ها
۱۰	ایجاد پارک‌های نوآوری فرامرزی و مشترک و بازتعریف قوانین و ضوابط در راستای حمایت از فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی
۱۱	ارتقای نظام آموزش حرفه ای و تقویت مهارت‌های مورد نیاز کسب و کارهای منطقه
۱۲	اصلاح استانداردها و ضوابط سرمایه گذاری در راستای مانع زدایی و توسعه کسب و کارهای خلاق
۱۳	نوسازی صنعتی و ارتقای تکنولوژی صنایع استان با تأکید بر صنایع با بهره‌وری بالا و سازگار با محیط زیست
۱۴	پالایش صنایع مبتنی بر سیاست‌های آمایش سرزمین و حذف صنایع کم بازده و زیان‌آور
۱۵	جلوگیری از خام فروشی و توقف صناعی که در وضع کنونی امکان ارتقا و تولید محصولات فرآوری شده را ندارد.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۰-۷- سیاست‌های خوشه‌سازی و تکمیل زنجیره‌های ارزش استان

ردیف	پیشنهادات و راهکارها
۱	تهیه سند سیاستی فرصت‌های سرمایه‌گذاری مولد به تفکیک شهرستان و تعیین خوشه های کلیدی هر شهرستان
۲	شناسایی مناطق جغرافیایی اولویت دار برای توسعه مشاغل مکمل زنجیره های ارزش و تعیین مناطق تسهیل توسعه کسب و کارهای محلی
۳	شناسایی خوشه های نوظهور استان و زمینه سازی تقویت زنجیره های ارزش این خوشه ها
۴	تعیین زنجیره‌های ارزش و خوشه‌های صنعتی اولویت‌دار استان و متمرکز کردن اعتبارات بر این خوشه‌ها،
۵	تعیین مناطق همکار در کشور ترکمنستان و توسعه همکاریها در سطح محلی
۶	شناسایی حلقه های مقفوده زنجیره ارزش آرد استان و تکمیل این زنجیره
۷	توسعه و تقویت رنجیره صنایع چوبی با محوریت تولید مبل
۸	تقویت پیوند مقاصد گردشگری استان و توسعه رویکرد یکپارچه در برنامه ریزی گردشگری استان
۹	تکمیل زنجیره ارزش پرورش طیور استان و صادرات محور کردن محصولات به صورت مستقیم و از داخل استان
۱۰	توسعه زنجیره محصولات لبنی و گذار از دامداری سنتی به دامداری صنعتی
۱۱	توسعه کشت گلخانه ای فناوری محور برای تولید و صادرات محصولات غذایی استراتژیک
۱۲	مدرن سازی صنعت شیلات و توسعه پرورش ماهی در قفس و پن در خلیج گرگان

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۱-۷- سیاست‌های تغییر و اصلاح نظام انگیزشی سرمایه‌گذاری

ردیف	پیشنهادات و راهکارها
۱	تعیین و تثبیت سیاست‌ها و اولویت‌های سرمایه گذاری استان و اجتناب از تصمیم‌گیری‌های ناپایدار (کاهش ریسک سرمایه گذاری)
۲	تعیین زمینه‌های سرمایه‌گذاری مولد و ارائه تخفیف‌های مناسب برای این نوع سرمایه‌گذاری‌ها
۳	پایش مداوم فضای کلان سرمایه گذاری و اولویت بندی عوامل ریسک‌زای سرمایه گذاری استان
۴	استفاده از ظرفیت های فناوری اطلاعات و ارتباطات برای هوشمندسازی و حذف فرآیندهای غیرضروری
۵	نظارت مستمر بر روندهای صدور مجوز و شروع فعالیت‌های اقتصادی در راستای کاهش زمان شرع و بهره بردای فعالیت ها
۶	کنترل بازارهای سرمایه گذاری غیر مولد مانند سرمایه‌گذاری های املاک و مستغلات و هدایت سرمایه به بخش‌های مولد اقتصادی استان
۷	جلوگیری از پراکنده‌سازی اعتبارات در بخش‌های کمتر مولد و طراحی برنامه هدایت هدفمند اعتبارات،
۸	ایجاد سیستم یکپارچه اختصاص اعتبارات و هوشمندسازی روند درخواست و پرداخت اعتبارات،

توسعه سیاست‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر (VC) و تسهیل ورود بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری	۹
اعطای تضمین کافی به سرمایه‌گذاران خارجی برای سرمایه‌گذاری در استان	۱۰
تضمین امنیت سرمایه‌گذاران خصوصی و اطمینان بخشی نسبت به سودآوری بیشتر سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد نسبت به بخش‌های غیر مولد	۱۱
توسعه و تقویت همسویی سیستم مالی-بانکی، بازارهای سرمایه و بیمه با مسیرهای توسعه پایدار و سیاست‌های آمایش سرزمین،	۱۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۲-۷- سیاست‌های اصلاحات نهادی مبتنی بر کاهش هزینه مبادلاتی

ردیف	پیشنهادات و راهکارها
۱	انجام مطالعات بازاریابی و انتخاب هوشمند بازارهای هدف به منظور کاهش هزینه مبادلاتی
۲	تقویت زنجیره‌های ارزش و فعالیت‌های خوشه‌ای جهت ارتقای بهره‌وری
۳	ایجاد پایگاه داده جامع و به روز از منابع و ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان
۴	تقویت تعامل سرمایه‌گذاران و شکل‌گیری شراکت‌های اقتصادی
۵	توسعه روش‌های تأمین مالی ترکیبی و ارائه مشوق‌های تسهیلگر مشارکت برای تأمین‌کنندگان مالی
۶	افزایش شفافیت توزیع دارایی‌های سرمایه‌گذاران نهادی برای ایجاد اعتماد در بازارها و در نتیجه باز کردن قفل تأمین مالی در استان،
۷	ایجاد صندوق توسعه و سرمایه‌گذاری منطقه‌ای برای ارائه تسهیلات به فعالیت‌ها و مشاغل محلی
۸	ایجاد نمایشگاه‌های مشارکتی دائمی با کشورهای همسایه در نقطه مرزی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۳-۷- سیاست‌های اصلاح و تقویت زیرساخت‌های فیزیکی (زیرساخت سخت)

ردیف	پیشنهادات و راهکارها
۱	ارتقای زیرساخت‌های گردشگری استان و توسعه مراکز اقامتی و تفریحی
۲	تقویت شبکه ریلی و تسهیل دسترسی به ایستگاه‌های قطار در کل استان
۳	توسعه فرودگاه گرگان و افزایش تعداد پروازهای این فرودگاه
۴	تقویت پیوندهای جاده‌ای استان با استان‌های همجوار و تسهیل توزیع بار و کالا
۵	ارتقای شبکه‌های تبادل کالاهای برون مرزی و تقویت نظام حمل‌ونقل جاده‌ای استان
۶	نوسازی ناوگان حمل و نقل دریایی استان جهت تقویت جریان مسافر و کالا از مسیرهای دریایی
۷	هوشمندسازی و ارتقای سطح گمرک بندر ترکمن به یک گمرک منطقه‌ای و فراملی
۸	توسعه و تقویت زیرساخت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی اینچه‌برون

مأخذ: یافته‌های پژوهش

منابع و مأخذ:

- اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، گزارشات فصلی پایش محیط کسب و کار.
- بانک داده‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. گزارشات مانده تسهیلات و سپرده‌های ربالی و ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری.
- پایگاه اینترنتی مرکز آمار ایران
- دیوید، فرد آر (۱۳۸۳). مدیریت استراتژیک، ترجمه علی پارساییان و سید محمد اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رضاییان، علی (۱۳۸۳). اصول مدیریت، ویراست ۲، چاپ پانزدهم، تهران، سازمان انتشارات سمت.
- کوثری، مسعود و مولایی، محمدمهدی (۱۳۹۷). پویای محیط محتوای فضای مجازی در افق ایران ۱۴۰۴، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات.
- سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۵). مطالعات آمایش سرزمین استان گلستان.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان (۱۴۰۱). سالنامه آماری استان گلستان سال ۱۴۰۰.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان (۱۳۹۹). گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان گلستان سال ۱۳۹۸.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان (۱۳۹۱). سند توسعه و اشتغال استان گلستان.
- عطاللهی، فاطمه، دهنویه، رضا و آتش‌بهار، ام‌البنین (۱۳۹۵). آینده‌پژوهی با استفاده از تکنیک پویای محیطی، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی (مطالعات راهبردی جهانی شدن)، شماره ۲۱، صص: ۷-۹.
- گردون، آدام (۱۳۹۰). فهم آینده (بازشناسی روندهای مؤثر بر تصمیم‌گیری بهتر، مدیریت عدم اطمینان و بهره‌گیری از تغییر)، ترجمه طیبه واعظی، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). گزارش توزیع درآمد در ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۴۰۰-۱۳۹۶.
- مرکز آمار ایران. گزارشات آماری نیروی کار.
- مرکز آمار ایران. گزارشات سرشماری جمعیت کشور.
- مرکز آمار ایران. داده‌های حساب‌های منطقه‌ای.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۱). مجموعه مطالعات بررسی طرح‌های عمرانی استان‌ها در سال ۱۳۹۸: ۲۵. استان گلستان.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارشات فصلی پایش امنیت سرمایه‌گذاری ۱۴۰۲-۱۳۹۸.
- میرشاه ولایتی، فرزانه و نظری‌زاده، فرهاد (۱۴۰۱). تغییر بزرگ: جهان در سال ۲۰۵۰؛ تأمل و نقدی بر کتاب آینده‌پردازی اکونومیست، ماهنامه پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، شماره ۲۲، صص: ۴۲۷-۴۵۴.
- مولایی، محمد مهدی و طالبیان، حامد (۱۳۸۹). آینده‌نگاری راهبردی ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (۱۴۰۱). شناسایی طرح‌های اولویت‌دار صنعتی، معدنی و تجاری مبتنی بر ملاحظات آمایش سرزمین.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۹). اطلس رفاه ایرانیان.
- وزارت جهاد کشاورزی (۱۴۰۱). آمارنامه کشاورزی محصولات زراعی ۱۴۰۱-۱۴۰۰.
- وزارت صنعت، معدن و تجارت (۱۳۹۸). برنامه توسعه مناطق محروم و کم‌برخوردار در سال رونق تولید.
- پایگاه داده‌ای: <https://globaldatalab.org>

- Gordon, T. and Glenn, J., Integration, comparisons, and frontiers of futures research methods, Futures Research Methodology (Version 2.0), AC/UNU Millennium Project, Washington, DC. ۲۰۰۳
- Gordon, T., Glenn, J. “ENVIRONMENTAL SCANNING”, the Millennium Project: Futures Research Methodology Version .۳
- Powell, C (2003), The Delphi technique: myths and realities, J Adv Nurs, 41 (4): 376-382
- Truffer, B., Voss J.-P., & Konrad. (2006). Sustainability Foresight as a means for participatory transformation management. Foresight.
- Turoff, M; Langstone, H.A (2008), The Delphi method: techniques and applications. Available at: <http://is.njit.edu/pubs/delphibook/>
- Windle, PE (2004), Delphi technique: assessing component needs. J Perianesth Nurs, 19 (1): 46-47
- Landeta, J (2006), Current validity of the Delphi method in social sciences, Technological Forecasting and Social Change; 73 (5): 467-482
- Cornick, P (2006), Nitric oxide education survey: use of a Delphi survey to produce guidelines for training neonatal nurses to work with inhaled nitric oxide. Journal of Neonatal Nursing; 12 (2): 62-68
- Landeta, J (2006), Current validity of the Delphi method in social sciences, Technological Forecasting and Social Change; 73 (5): 467-482